

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตร:
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกร
องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุตรดิตถ์และภาคี

โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เรืองเดช วงศ์หล้าและคณะ

ธันวาคม 2556

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตร:
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกร
องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุตรดิตถ์และภาคี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เรืองเดช วงศ์หล้าและคณะ
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์ของหน่วยงานและบุคคลเป็นจำนวนมาก หน่วยงานแรกที่ให้ความอนุเคราะห์เป็นอย่างสูงคือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ซึ่งได้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยได้ให้แนวคิดและประสบการณ์จากการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ช่วยให้ได้แนวทางในพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกรรมองค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์ และภาคีได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผู้บริหารระดับคณะและคณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์และผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในภายนอกที่เข้าร่วมดำเนินการวิจัย ได้แก่ สำนักงานพาณิชย์จังหวัด เกษตรจังหวัด เกษตรและสหกรณ์จังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด สภาเกษตรกรรมจังหวัดอุดรดิตถ์ เทศบาลตำบลหาดกรวด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์ เครือข่ายเกษตรกรรมผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ตำบลคอรุม วังกะพี้ วังดิน และตำบลเครือข่ายข้าวอินทรีย์ที่เข้าร่วมโครงการทุกตำบลเป็นส่วนช่วยให้โครงการศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์กับเครือข่ายเกษตรกรรมองค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์ และภาคีสามารถดำเนินการวิจัยได้บรรลุผลดีตามแผนอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นประโยชน์สูงสุด

ผู้วิจัยมีความซาบซึ้งในความกรุณาของทุกท่านที่ได้กล่าวถึง รวมทั้งผู้ใกล้ชิดและผู้ที่ได้มีส่วนสนับสนุนที่มีจากกล่าวนามได้ทั้งหมด จึงขอขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง คุณค่าและประโยชน์ที่พึงมีจากการวิจัยนี้ขอมอบเป็นกตเวทิตาคุณแด่บูรพาจารย์และผู้มีพระคุณทุกท่าน

ผศ.ดร.เรืองเดช วงศ์หล้า

ธันวาคม 2556

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ กับเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคี

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคีโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการดำเนินงานมี 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาสถานภาพ ศักยภาพ สถานการณ์ปัญหาด้านการจัดการธุรกิจเกษตรเพื่อออกแบบระบบเชื่อมต่อกับมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกรด้านการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์โดยความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่น หน่วยงานราชการในจังหวัดอุดรดิตถ์ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ระยะที่ 2 พัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์โดยการทำงานร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรและความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่น ส่วนราชการในจังหวัดอุดรดิตถ์ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม และระยะที่ 3 สังเคราะห์องค์ความรู้และบทเรียนจากการดำเนินโครงการ จัดทำข้อเสนอต่อผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อการต่อยอดและขยายผล การรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการใช้แบบสอบถามกับเกษตรกร นักวิจัยและภาคีผู้เกี่ยวข้องที่ร่วมโครงการ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงบรรยายสำหรับข้อมูลเชิงปริมาณและวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในส่วนที่เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ และจากการสังเคราะห์ผลงานวิจัยของโครงการวิจัยย่อย ซึ่งผลการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคีที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์จำแนกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ผลการศึกษาสถานภาพ ศักยภาพ สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ ตอนที่ 2 ผลการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ ตอนที่ 3 ผลการเรียนรู้และความสามารถของกลุ่มในการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ และตอนที่ 4 ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้และบทเรียนจากการพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาสถานภาพ ศักยภาพ สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

ผลการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ พบว่า **จุดแข็งด้านระบบการผลิต** คือ กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์มีจุดเน้นด้านการผลิตที่ตรงกันคือต้องการให้ผู้บริโภคได้บริโภคข้าวที่ปลอดภัยเพื่อสุขภาพที่ดีของคนในครอบครัว กลุ่มเกษตรกรบางกลุ่มได้รับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์จากหน่วยงานต่าง ๆ ปริมาณการผลิตสำหรับการบริโภคในจังหวัดอุดรดิตถ์มีเพียงพอและกระบวนการผลิต กลุ่มเกษตรกรมีภูมิปัญญาและเทคโนโลยีเฉพาะที่จัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างกลุ่ม **ด้านระบบการตลาด** พบว่าการมี

ตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศแก่นำกลุ่มเกษตรกรจัดการด้านการตลาดด้วยตนเองจนมีประสบการณ์ที่ดีในการจัดการตลาดภายในท้องถิ่นและจังหวัด **ด้านเครือข่ายเกษตรกร**พบว่ากลุ่มเกษตรกรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องการคัดเมล็ดพันธุ์ข้าว การผลิตสารไล่แมลง การทำปุ๋ยชีวภาพ และเทคโนโลยีการผลิตข้าว **จุดอ่อนด้านระบบการผลิต** คือ เกษตรกรขาดความรู้ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว การกำจัดโรคพืชและแมลงไม่สามารถควบคุมคุณภาพข้าวได้ตามความต้องการของผู้บริโภคและผู้ซื้อทั้งด้านการเก็บรักษา และการบรรจุภัณฑ์ที่รักษาคุณภาพข้าวการควบคุมระบบน้ำและเขตพื้นที่เพาะปลูกข้าวอินทรีย์ที่มีบริเวณกว้างและรวมอยู่กับพื้นที่ปลูกข้าวจากการใช้สารเคมีและขาดเทคโนโลยีการผลิตที่จะทำให้เกษตรกรลดต้นทุนการผลิตที่จะส่งผลถึงกำไรในการขายมากขึ้น **ด้านระบบการตลาด** พบว่าเกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาข้าวได้เหมาะสมกับต้นทุนการผลิต ผู้สนับสนุนไม่ดำเนินการสนับสนุนด้านการตลาดที่เป็นระบบการสนับสนุนไม่ครบวงจรและไม่ทั่วถึง และไม่มีการรวมกลุ่มการจำหน่ายจึงไม่สามารถต่อรองราคาที่เหมาะสมได้ **ด้านเครือข่ายเกษตรกร**พบว่า การรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อพัฒนาการผลิตกำหนดราคาและการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพที่เป็นภาพรวมของการผลิตทั้งจังหวัดยังไม่ครอบคลุมด้านการตลาดและการส่งออกต่างประเทศการสนับสนุนที่ไม่เป็นระบบ ไม่มีต้นแบบเครือข่ายที่ชัดเจนและการส่งเสริมให้กลุ่มประสบความสำเร็จ **โอกาส** พบว่า โอกาสการพัฒนาระบบธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์มีสูง เนื่องจากปัจจัยจากตัวเกษตรกรเองที่มุ่งมั่นการผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อการบริโภคในครอบครัว จำหน่ายให้ผู้บริโภคแบบปลอดภัย ต้องการให้ทุกคนมีสุขภาพดีจากการรับประทานข้าวและมีกลุ่มเกษตรกรที่มีการบริหารจัดการที่ดีเป็นต้นแบบในด้านการผลิตที่มีการลดต้นทุนการจำหน่ายสู่ตลาดภายในและต่างประเทศ อีกทั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์และหน่วยงานของจังหวัดให้การสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดระบบการผลิตข้าวอินทรีย์ ซึ่งจะทำให้เกษตรกรเกิดความเข้มแข็งและสามารถจัดการธุรกิจข้าวอินทรีย์ได้ด้วยกลุ่มเกษตรกรเอง และ **อุปสรรค** พบว่า การสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ยังไม่เป็นระบบไม่เห็นเป็นรูปธรรมแบบครบวงจรขาดความต่อเนื่องที่จะทำให้เกิดกลุ่มเกษตรกรต้นแบบและนโยบายของภาครัฐยังไม่ชัดเจนในการสนับสนุนทั้งด้านการผลิต การตลาดและการประกันราคาข้าวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การขยายพื้นที่การปลูกข้าวอินทรีย์ทำได้ยากมากขึ้น

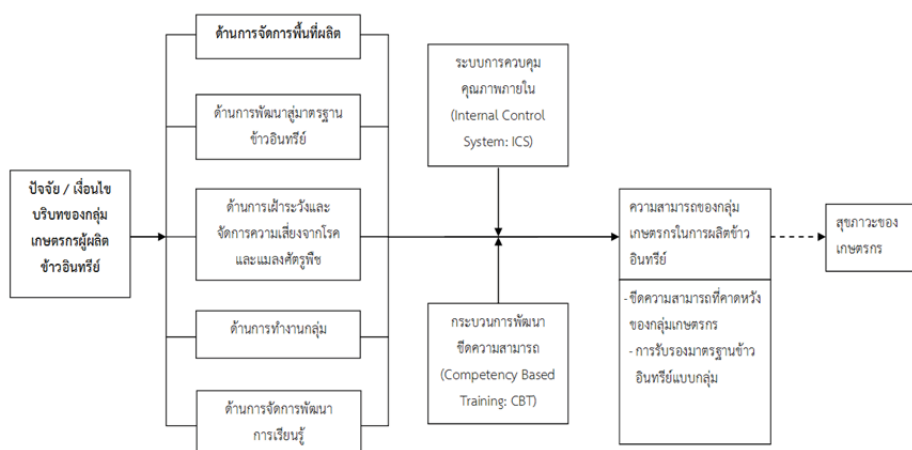
จากผลการศึกษาสถานภาพ ศักยภาพ และสถานการณ์ปัญหาการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ ช่วยให้ได้ภาพชัดเจนเกี่ยวกับต้นทุนการผลิตศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรและเป้าหมายของเกษตรกรข้าวอินทรีย์และกลไกแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ของมหาวิทยาลัยและภาคี และจากข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องช่วยให้ได้ข้อสรุปผลการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์มีดังนี้ การพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์การส่งเสริมบทบาทของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับภาคีให้มีกลไกขับเคลื่อนธุรกิจข้าวอินทรีย์ต่อเนื่องโดยการปฏิบัติพันธกิจที่บูรณาการงานปกติให้เชื่อมโยงกับปัญหาของเกษตรกรอย่างยั่งยืนการส่งเสริมพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างเกษตรกรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กับภาควิชาการและองค์กรภาคีเพื่อยกระดับคุณภาพเกษตรกรข้าวอินทรีย์อย่างเป็นระบบยั่งยืนการพัฒนาศูนย์บูรณาการวิจัยและวิชาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ระบบการเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรและภาคี การพัฒนาเทคโนโลยี นวัตกรรมองค์กร

ความรู้ การจัดทำระบบฐานข้อมูลส่งเสริมธุรกิจข้าวอินทรีย์ และการพัฒนาระบบการตลาดเพื่อสังคม

2. ผลการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์

ผลจากการศึกษาสถานภาพ ศักยภาพ สถานการณ์ปัญหาและได้แนวทางการพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ โดยคณะผู้วิจัยจึงได้ออกแบบกลไกการพัฒนาธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์เชิงระบบเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันของทุกภาคส่วนประกอบด้วย คือ 1) ระบบหลัก : ระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ ประกอบด้วยระบบย่อย คือ 1.1 ระบบคุณภาพเกษตรกร 1.2 ระบบเพิ่มมูลค่าในห่วงโซ่มูลค่า 1.3 ระบบการตลาดเพื่อสังคม 2) ระบบสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ ประกอบด้วยระบบย่อยคือ 1) ระบบบริหารมหาวิทยาลัยแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ 2) ระบบการจัดการเครือข่ายสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ 3) ระบบฐานข้อมูลข้าวอินทรีย์ 4) ระบบการเรียนรู้และพัฒนาเทคโนโลยี นวัตกรรม องค์ความรู้ ซึ่งเป็นกลไกสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ และมีกระบวนการดำเนินงานการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ มีการเชื่อมโยงกลไกการดำเนินงานระบบบริหารแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์และภาคี โดยใช้รูปแบบ R-I-C-N Model คือกระบวนการวิจัย (Research: R) การบูรณาการแบบมีส่วนร่วม (Integrated: I) การสื่อสารและการเรียนรู้ (Communication: C) และระบบเครือข่าย (Network: N) จากการสังเคราะห์แผนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ของเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคี มีการบูรณาการพันธกิจและบูรณาการศาสตร์ที่เชื่อมงานประกันคุณภาพของคณะและหน่วยงานภาคีเครือข่ายมีการต่อยอดขยายผลให้ต่อเนื่องสามารถจัดทำโครงการวิจัยย่อยทั้งหมด 33 โครงการ และมีนักวิจัยทั้งหมดจำนวน 69 คน โดยมีรูปแบบการบริหารงานมีโครงสร้างการดำเนินการ คือ อธิการบดีมีบทบาทเป็นผู้บริหารโครงการหลักร่วมกับ รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ โดยมีสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์เป็นหน่วยงานหนุนเสริม ซึ่งมีทีมประสานงานกลางซึ่งเป็นผู้บริหารและนักวิจัยจากทุกคณะจำนวน 15 คน เป็นผู้ขับเคลื่อนงานผ่านหน่วยจัดการงานวิจัยระดับคณะ (RMU) และเป็นพี่เลี้ยง (Coaching) ช่วยในการพัฒนาข้อเสนอโครงการและเพิ่มความสมบูรณ์ให้กับโครงการ มีการเชื่อมโยงกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้แต่งตั้งหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลของแต่ละตำบลขึ้นเพื่อให้เป็นทีมวิชาการที่เชื่อมการทำงานระหว่างหน่วยจัดการงานวิจัยของมหาวิทยาลัยเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่

3. ผลการเรียนรู้และความสามารถของกลุ่มในการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ ผลผลิตที่สำคัญ คือ กระบวนการทำงานร่วมกันของภาคีทุกภาคส่วน จากการศึกษาครั้งนี้มีผลให้เกิดการยกระดับการเรียนรู้และความสามารถของกลุ่มในการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง โดยสรุปผลการเรียนรู้ที่สำคัญมีดังนี้

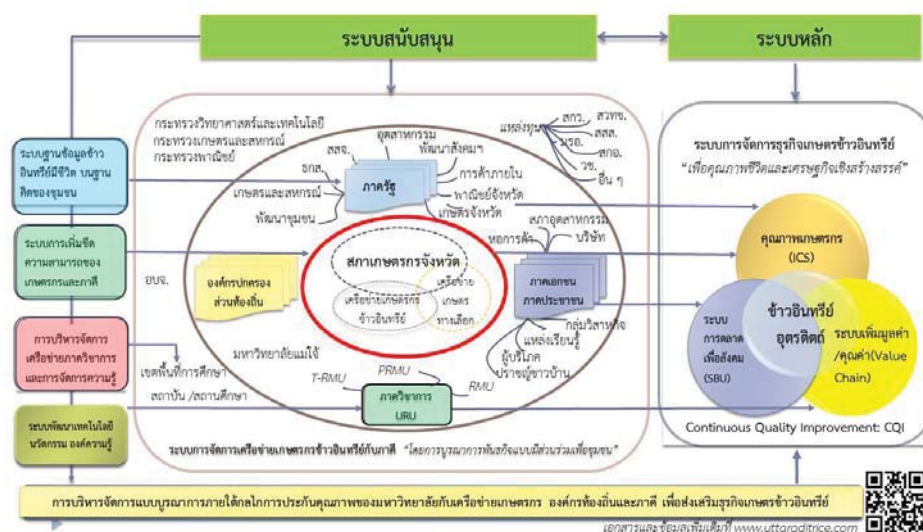
1) ผลการทดลองระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ : ระบบคุณภาพเกษตรกร (Internal Control Systems: ICS) เพื่อยกระดับความสามารถเชิงธุรกิจ ผลการทดลองแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ผลการประเมินช่องว่างขีดความสามารถของเกษตรกรข้าวอินทรีย์ ได้แก่ ผลการศึกษาขีดความสามารถที่จำเป็นและระดับที่คาดหวังของเกษตรกรข้าวอินทรีย์ ผลการประเมินช่องว่างขีดความสามารถของเกษตรกรข้าวอินทรีย์ตามมาตรฐานสากลก่อนการทดลองแนวทางการพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรข้าวอินทรีย์ ส่วนที่ 2 ผลการทดลองระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์: ระบบควบคุมคุณภาพภายใน ได้แก่ ผลการประเมินการพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรในการผลิตข้าวอินทรีย์ ผลการดำเนินงานของระบบควบคุมคุณภาพภายในและผลผลิตและผลตอบแทนทางเศรษฐกิจเบื้องต้น 2) ผลการประเมินความพึงพอใจของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการจะเห็นว่ามีความพึงพอใจอยู่ในระดับดีและดีมากทุกรายการโดยรายการที่มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจสูงสุด 3 อันดับ ได้แก่ โดยภาพรวมได้รับประโยชน์และสามารถปรับใช้ในบริบทของตนเองจากการร่วมกิจกรรมการพัฒนากระบวนส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ความสำเร็จที่หลากหลายซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในงานส่งเสริมเกษตรกรข้าวอินทรีย์ที่รับผิดชอบและได้แนวทางพัฒนานวัตกรรมการพัฒนาธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ที่สามารถนำไปปรับใช้กับบริบทของตนเอง 3) ความเปลี่ยนแปลงของนักวิจัยก่อนเข้าร่วมโครงการโดยภาพรวมส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง 3 อันดับ ได้แก่ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและเปิดรับความคิดเห็นของผู้อื่นทั้งในมหาวิทยาลัยและในพื้นที่สามารถทำงานเป็นทีมและสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรอื่นได้มุ่งมั่นและสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอจากการลงพื้นที่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และหลังร่วมโครงการโดยภาพรวมส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากที่สุด 3 อันดับได้แก่ พอใจที่ได้ทำงานอยู่เบื้องหลังความสำเร็จของเกษตรกรข้าวอินทรีย์องค์กรท้องถิ่นและเครือข่ายมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและเปิดรับความคิดเห็นของผู้อื่นทั้งในมหาวิทยาลัยและในพื้นที่สามารถทำงานเป็นทีมและสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรอื่นได้ตามลำดับ และ 4) ผลการเรียนรู้เพื่อยกระดับการจัดการงานวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ ผลการพัฒนาบริหารมหาวิทยาลัยแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ช่วยให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการจัดการงานวิจัยมหาวิทยาลัยในด้านการพัฒนาระบบบริหารจัดการงานวิจัยของมหาวิทยาลัยด้วยกระบวนการจัดการความรู้ โดยการ

เชื่อมโยงสถานการณ์ มีการดำเนินการวิจัย ทำให้เกิดผลลัพธ์ที่สามารถยกระดับการจัดการงานวิจัยของมหาวิทยาลัยได้อย่างต่อเนื่อง

4. ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ และบทเรียนจากการพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ จำแนกออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

4.1 สถานภาพ องค์ความรู้จากผลงานวิจัยชุดโครงการย่อย จากภาพจะเห็นว่าผลการสังเคราะห์องค์ความรู้จากการศึกษาและพัฒนาระบบจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ขององค์กรภาคีจังหวัดอุดรดิตถ์ พบว่า ระดับความเพียงพอและการนำไปใช้ประโยชน์ของประเด็นสาระองค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์เรียงตามลำดับมากไปหาน้อย คือ 1) ระบบคุณภาพเกษตรกร 2) ระบบเพิ่มมูลค่าในห่วงโซ่มูลค่า 3) ระบบการตลาดเพื่อสังคม 4) ระบบการเรียนรู้และพัฒนาเทคโนโลยีนวัตกรรม องค์ความรู้ 5) ระบบการจัดการเครือข่ายสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ 6) ระบบบริหารมหาวิทยาลัยแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ 7) ระบบฐานข้อมูลข้าวอินทรีย์ และช่วยให้ได้ข้อเสนอทิศทางการพัฒนาการจัดการธุรกิจข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ มีข้อค้นพบสำคัญที่ช่วยให้ได้ข้อเสนอทิศทางการพัฒนาการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ ดังนี้ 1) ส่งเสริมสภาเกษตรกับมหาวิทยาลัยและองค์กรภาคีที่มีบทบาทสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ให้มีการพัฒนากรอบปฏิบัติพันธกิจแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง 2) ส่งเสริมกลไกการเรียนรู้และพัฒนาเทคโนโลยีนวัตกรรมและองค์ความรู้ เพื่อลดปัญหาความไม่เพียงพอขององค์ความรู้ในบางมิติ 3) ส่งเสริมการพัฒนาฐานข้อมูลองค์ความรู้และภูมิปัญญาจากผลการจัดการความรู้และถอดบทเรียนผลงานสร้างสรรค์ที่เป็นแบบปฏิบัติที่ดีในระดับตำบลและเครือข่ายระดับจังหวัดเพื่อใช้ประโยชน์ให้เป็นกลไกเชิงระบบต่อเนื่อง 4) พัฒนาระบบเสริมแรงบุคลากรที่มีผลงานสร้างสรรค์ให้ได้รับการบ่มเพาะสานต่อองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ส่งเสริมเกษตรกรเพื่อการยกระดับคุณภาพได้อย่างมีพลัง

4.2 ผลการสังเคราะห์ระบบสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์และภาคี ผลการสังเคราะห์ระบบระบบสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์และภาคีในส่วนนี้จำแนกออกได้ดังนี้

ระบบสนับสนุนธุรกิจข้าวอินทรีย์ มี 4 ระบบ ได้แก่ 1) ระบบบริหารมหาวิทยาลัยแบบบูรณาการ เพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ พบว่า การบริหารจัดการงานวิจัยแบบบูรณาการเพื่อพัฒนาพื้นที่ โดยความร่วมมือขององค์กรภาคีอย่างเป็นระบบด้วยการเชื่อมข้อมูลสถานการณ์ปัญหาจากพื้นที่เพื่อการวิจัยและปฏิบัติพันธกิจขององค์กรแบบบูรณาการอย่างมีส่วนร่วมกับเครือข่ายองค์กรภาคีช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงกลุ่มเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นและภาคีระดับจังหวัดซึ่งเป็นองค์ประกอบของการส่งเสริมระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตต์แบบมีส่วนร่วมโดยระบบบริหารจัดการคุณภาพงานวิจัยแบบบูรณาการเพื่อท้องถิ่นของมหาวิทยาลัย ประกอบด้วยมิติปัจจัยนำเข้า มิติกระบวนการและมิติผลผลิต 2) ระบบการจัดการเครือข่ายสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตต์ พบว่า เกิดกลไกขับเคลื่อนเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชน (TRMU) กับองค์กรภาคีจังหวัดอุดรดิตต์เกิดเครือข่ายเกษตรกรข้าวอินทรีย์กับมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตต์และภาคีที่มีกลไกเชิงระบบเกิดการดำเนินงานร่วมกันระหว่างสภาเกษตรกรและเครือข่ายเกษตรกรข้าวอินทรีย์และภาคี 3) ระบบฐานข้อมูลข้าวอินทรีย์ ได้แก่ ศูนย์ข้อมูลชุมชน ฐานข้อมูลเกษตรกร และฐานข้อมูลองค์ความรู้ 4) ระบบเรียนรู้และพัฒนาเทคโนโลยี นวัตกรรม องค์ความรู้ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเสริมศักยภาพ การจัดการความรู้ฐานข้อมูลและใช้ประโยชน์ และการสื่อสารและใช้ฐานข้อมูลสร้างสรรค์และพัฒนาต่อเนื่อง

5. บทเรียน ปัจจัยความสำเร็จ ประโยชน์และคุณค่าจากวิจัย มีประเด็นสำคัญโดยสรุปดังนี้

5.1 บทเรียนที่สำคัญ ได้แก่ 1) องค์กรภาควิชาการ บทเรียนจากประสบการณ์การบริหารแบบบูรณาการเพื่อพัฒนาพื้นที่ของมหาวิทยาลัยช่วยให้ได้องค์ความรู้ นวัตกรรม ภูมิปัญญาชุดความรู้และประสบการณ์ความสำเร็จที่ต่อยอดขยายผลและเป็นต้นแบบเพื่อการเรียนรู้ทั้งในระดับคณะ มหาวิทยาลัย และภูมิภาคมีการเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกคณะ มีการบูรณาการงานวิจัยกับงานสอน งานบริการวิชาการและทำนุบำรุง

ศิลปวัฒนธรรมกับงานพัฒนาพื้นที่โดยมีกลไกการเชื่อมโยงผ่านหน่วยจัดการงานวิจัยของแต่ละคณะ และหน่วยจัดการงานวิจัยของมหาวิทยาลัยช่วยให้ได้ชุดความรู้และประสบการณ์ความสำเร็จที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริง **2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น** บทเรียนจากประสบการณ์การบริหารแบบบูรณาการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมเกษตรกรชาวอินทรี เช่น เทศบาลตำบลหาดกรวด ที่มีการดำเนินงานร่วมกับหน่วยจัดการความรู้วิจัยชุมชน (TRMU) ของตำบลในการถอดบทเรียน ประสบการณ์ความสำเร็จและเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำฐานข้อมูลชาวอินทรีของตำบล เทศบาลตำบลวัง กะพี้สนับสนุนเกษตรกรชาวอินทรีโดยการพัฒนาโครงการพัฒนาบุคลากรแกนนำเกษตรกรเพื่อ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตเข้าสู่การเป็นเกษตรกรอินทรี เป็นต้น **3) เครือข่ายเกษตรกรชาว อินทรี** บทเรียนจากประสบการณ์การบริหารแบบบูรณาการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมเกษตรกร ชาวอินทรีช่วยให้เกิดการพัฒนากลไกที่ส่งเสริมเกษตรกรชาวอินทรีในสภาเกษตรกรในเรื่องของ การบูรณาการอย่างมีส่วนร่วม เช่น การพัฒนาศักยภาพบุคลากรโดยเริ่มต้นจากการพัฒนาชาวก่อน แล้วจึงขยายผลสู่ผลิตภัณฑ์เกษตรกรตัวอื่น ๆ ต่อไป การทำแผนยุทธศาสตร์โดยมีสภาเกษตรกรเป็นแกน หลักในการเชื่อมประสานเครือข่ายเกษตรกรในตำบลโดยมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่อง **4) องค์กรภาคสนับสนุน** มีบทเรียนที่สำคัญ คือ การพัฒนายุทธศาสตร์และแผนแม่บท โดยมีพาณิชย์จังหวัดเป็นแกนกลางในการเชื่อมประสานแผนและองค์กรที่มีบทบาทตรงในการส่งเสริม สนับสนุนการผลิตชาวอินทรีโดยมีการจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้หมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพอย่าง ต่อเนื่องการเชื่อมแผนงานพัฒนาผลิตการเกษตรและการตลาดแบบบูรณาการของสำนักงานเกษตร จังหวัดโดยการเชื่อมโยงกับภาคีเครือข่ายเกษตรกรที่สนใจร่วมสมัครเข้าร่วมโครงการเพื่อการต่อยอด ขยายผลงานให้มีความต่อเนื่อง **5) องค์กรภาคเอกชน** ได้แก่ สภาอุตสาหกรรมและหอการค้า จังหวัดอุดรดิตถ์มีบทเรียนที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและทิศทางทางการพัฒนาธุรกิจ เกษตรชาวอินทรี ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับธุรกิจ ช่องทางการตลาดจากผลิตภัณฑ์ชุมชน การเชื่อมโยงองค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นภาคีส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ระดับตำบล การจัดการ ตลาดแบบเพื่อนช่วย ผลการดำเนินการดังกล่าวช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ ด้านธุรกิจ ส่งผลให้สามารถยกระดับการแข่งขันและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรม

5.2 ปัจจัยความสำเร็จ ได้แก่ การบริหารงานแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจชาวอินทรี ขององค์กรภาคี วิสัยทัศน์และการสนับสนุนเชิงนโยบายของผู้บริหาร ความมุ่งมั่นพัฒนาต่อเนื่องของ เครือข่ายเกษตรกรและภาคี การพัฒนานวัตกรรม องค์ความรู้ ภูมิปัญญาต่อเนื่อง การมีเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่อเนื่อง

5.3 ประโยชน์และคุณค่าจากการวิจัย ได้แก่ เกิดระบบการจัดการธุรกิจเกษตรกรชาวอินทรี จังหวัดอุดรดิตถ์ เกิดผลกระทบทางบวก เกิดนักวิจัยร่วมโครงการจำนวนมากมหาวิทยาลัยสามารถ พัฒนาองค์กรให้เป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อท้องถิ่นได้เต็มศักยภาพเพิ่มขึ้น เสริมสร้างสมรรถนะ นักวิจัยและนักบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ เป็นชุดโครงการวิจัยที่ให้โอกาสในการต่อยอดจากฐานเดิม เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้มีผลงานเป็นรูปธรรมที่ชี้ชัดถึงความสามารถในการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน เกิดกลไกขับเคลื่อนเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชน (TRMU) เกิดกลไกเชิงระบบในการขับเคลื่อนเครือข่ายองค์กรภาคีสนับสนุนธุรกิจชาวอินทรีอย่างเป็นรูปธรรม

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยได้ข้อสรุปประเด็นการอภิปรายผลเป็น 3 ประเด็น คือ ระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ ระบบสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ และระบบบริหารมหาวิทยาลัยแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ ดังนี้

1. ระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ ข้อค้นพบทางวิชาการจากระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ ภายใต้กรอบแนวคิดและแนวทางการพัฒนาธุรกิจเกษตร 3 ระบบ คือ ระบบคุณภาพเกษตรกรโดยการควบคุมคุณภาพภายใน (ICS) ระบบการตลาดเพื่อสังคม (SBU) ระบบการเพิ่มมูลค่าในห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) ที่ทำงานร่วมกับระบบสนับสนุนการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ ใน 3 ระบบย่อยคือ คือ 1) ระบบบริหารมหาวิทยาลัยแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ 2) ระบบการจัดการเครือข่ายสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ 3) ระบบฐานข้อมูลข้าวอินทรีย์ 4) ระบบการเรียนรู้และพัฒนาเทคโนโลยีนวัตกรรม องค์ความรู้ที่สะท้อนให้เห็นถึงหลักการและกระบวนการที่ค้นพบงานวิจัยแบบพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-based Collaborative Research for Development) ที่มีการทำงานร่วมกันทั้งภาควิชาการ ชุมชน และกลไกในพื้นที่ (สุธีระ ประเสริฐสรรพ, 2556) ทั้งนี้กลไกการทำงานใช้การบริหารจัดการบนโจทย์วิจัยที่เป็นปัญหาจริงและมีขนาดใหญ่ ที่ต้องใช้ทั้งข้อมูลและความรู้ ซึ่งแตกต่างจากโจทย์เชิงพัฒนาโดยทั่วไป ประเด็นสำคัญคืองานวิจัยนี้ได้มีการออกแบบเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเกษตรกรและภาคี ให้มีการพัฒนาศักยภาพในการดำเนินงานต่อยอดกลไกปกติของพื้นที่โดยมิใช่กลไกของโครงการวิจัยหรือมหาวิทยาลัยแต่ประการใด

หากพิจารณากรอบแนวคิดและแนวทางการพัฒนาธุรกิจเกษตร 3 ระบบหลักตามที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นการอยู่ร่วมเชิงสัมพันธ์ของ 3 ระบบหลักที่มีลักษณะการเสริมแรง (Synergy) ซึ่งกันและกัน โดยในแต่ละระบบก็มีการหนุนเสริมจากระบบย่อยอย่างกลมกลืน เช่น ระบบการควบคุมคุณภาพเกษตรกรด้วยระบบ ICS มีการเชื่อมต่อกับระบบย่อยในการพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกร ฯลฯ โดยเชื่อมั่นกระบวนการพัฒนาด้วย CBT (Competency Based Training) ทั้งนี้เพราะรูปแบบขีดความสามารถ (Competency Model) ที่สร้างขึ้นนั้นมีกระบวนการศึกษาขีดความสามารถที่จำเป็นและระดับที่คาดหวัง และพัฒนาเป็นแบบประเมินขีดความสามารถของเกษตรกรในการผลิตข้าวอินทรีย์ ที่ประกอบด้วยขีดความสามารถ 5 ด้าน หลังจากนั้นนำไปประเมินกับเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายเพื่อหาช่องว่างขีดความสามารถ และนำไปพัฒนาโดยใช้แนวทางการพัฒนาขีดความสามารถ รวมทั้งมีการประเมินผลกลุ่มเกษตรกรว่ามีขีดความสามารถถึงเกณฑ์ที่คาดหวังหรือไม่ ตามแนวคิดรูปแบบขีดความสามารถของแมคคิลแลนด์ สเปนเซอร์ และสเปนเซอร์ (สุกัญญา, 2548; Spencer & Spencer, 1993) นอกจากนั้นการควบคุมคุณภาพดังกล่าวยังใช้ลักษณะของการรับรองแบบกลุ่มผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ (Grower Group Certificate) ซึ่งมีนัยยะของการเรียนรู้ร่วมกันแบบมีส่วนร่วมของเกษตรกรภายในกลุ่มนั่นเอง นอกจากนั้นบทบาทของท้องถิ่น โดยเฉพาะนักวิชาการเกษตรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ ICS ภายใต้บทบาทของผู้ตรวจประเมินคุณภาพภายในเพื่อสร้างการยอมรับและร่วมในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อันถือว่าการควบคุมคุณภาพเกษตรกรด้วยระบบ ICS เพื่อให้

ได้รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เป็นหลักการสำคัญของเกษตรอินทรีย์ ในเรื่องของ “ความเอาใจใส่ของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Care) และระบบนิเวศ (Ecology)”

ขณะที่ระบบย่อยต่อมาคือ ระบบการตลาดเพื่อสังคม (SBU) เป็นระบบที่ทำงานร่วมกับระบบหลัก เช่น ระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ ฯลฯ ที่สร้างมุมมองทางธุรกิจเกี่ยวข้องกับข้าวอินทรีย์ที่แตกต่างกันไปจากเดิม ทั้งนี้มุมมองเดิมที่มีต่อการดำเนินการ “ธุรกิจสีเขียว” (Green Business) ส่วนใหญ่จะเริ่มต้นจากกำไร (Profit) เชิงธุรกิจแล้วถึงเชื่อมต่อการพัฒนาไปยัง “คน” (People) และ “โลก” (Planet) ขณะที่ระบบการตลาดเพื่อสังคมของธุรกิจข้าวอินทรีย์ในงานวิจัยนี้จะเริ่มต้นและให้ความสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่าง “คน” และ “โลก” เป็นลำดับแรกจากนั้นค่อยเชื่อมต่อไปยัง “กำไร” ที่เกิดขึ้นทั้งในลักษณะที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงิน (เดชรัต สุขกำเนิด, 2557) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้อาจมีผลกระทบหรือภาพที่ไม่ชัดเจนมากนัก แต่มีความสำคัญในระดับนโยบายและการเคลื่อนไหวเชิงสังคม เพราะถือว่าการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นสิ่งที่ท้าทายการพัฒนาของกลไกเรื่องนี้โดยตรง แต่อย่างไรก็ตามการแปลงสู่รูปธรรมภายใต้โครงการวิจัยนี้ เช่น การมีศูนย์การเรียนรู้สหกรณ์เพื่อการศึกษา (URU Organic Market) ที่เปิดรับผลผลิต ผลิตภัณฑ์ของเครือข่าย ที่ได้ผ่านกระบวนการวิจัย บริการวิชาการ การเรียนการสอน ฯลฯ หรือมีเรื่องราวกระบวนการพัฒนา (Story) มาจำหน่ายภายในร้าน ซึ่งแนวการบริหารจัดการยังคงต้องได้รับการพัฒนาในระยะที่ 2 สู่การเป็นกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE) ของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ โดยเป้าหมายสูงสุดของการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวและสิ่งแวดล้อมไม่ใช่กำไร (Profitable but not for Profit) โดยผ่านกลไกอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ, 2557) ซึ่งนัยยะของเกษตรอินทรีย์ก็คือการค้าที่เป็นธรรม (Fair Trade) นั่นเอง

ระบบย่อยถัดมาคือ ระบบการเพิ่มมูลค่าในห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) ในระบบนี้มีกลไกการทำงานที่สำคัญคือ การพัฒนาข้าวอินทรีย์ โดยให้ความสำคัญของ “คน” มากกว่า “ข้าว” โดยข้อค้นพบจากงานวิจัยสะท้อนภาพที่ชัดเจนว่า การทำงานเรื่องข้าวอินทรีย์ จำเป็นที่ต้องใช้มุมมองของการพัฒนาใน 3 ลักษณะร่วมกันคือ การพัฒนาที่ตัวสินค้า (Commodity-based Development) การพัฒนาที่พันธกิจและหน้าที่ (Function-based Development) และการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-based Development) ที่ผ่านมารูปแบบการพัฒนาด้านการเกษตรจะให้ความสำคัญกับตัว “สินค้า” จนลืมนับและสภาพแวดล้อมของพื้นที่ หรือกรณีการพัฒนาโดยโครงการ / กิจกรรม / องค์กรนอกพื้นที่ ก็ให้ความสำคัญของ “พื้นที่” และ “สินค้า” โดยขาดความสนใจในกลไกของภาคีที่อยู่ในพื้นที่ จากบทเรียนหรือประสบการณ์ดังกล่าวทำให้โครงการวิจัยข้าวอินทรีย์จึงให้ความสนใจในการพัฒนาข้าวอินทรีย์ โดยให้ห่วงโซ่มูลค่า ที่ผสมผสานการพัฒนาทั้ง “พื้นที่ สินค้า พันธกิจและหน้าที่” โดยใช้ “คน” เป็นตัวตั้ง โดยมีการจัดการความสัมพันธ์ของระบบและกลไกทั้งห่วงโซ่ให้สามารถมีกรอบการทำงานร่วมกัน หากทุกกลไกพัฒนาเข้าใจอย่างนี้ การใช้ทรัพยากรในงานของตนจะเสริมพลังกับผู้อื่นทำให้งานพัฒนาที่มีประสิทธิผลมากขึ้น (สุธีระ ประเสริฐสรรพ, 2556) ส่งผลดีต่อการพัฒนาทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภคและภาคส่วนในสังคม หรืออาจกล่าวได้ในลักษณะของการสร้างเสริมสุขภาพหรือสุขภาวะ (Health) ทั้งในมิติทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา

2. ระบบสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ พิจารณาผลการพัฒนาระบบที่ได้จากศึกษาครั้งนี้พบว่า มีจุดเด่นสำคัญคือ มีวงจรระบบสนับสนุนที่เน้นการปฏิบัติจริง มีการประยุกต์ใช้หลักการของการบริหารแบบมีส่วนร่วมทั้งองค์กร (Total Quality Management) (ฉัตรนภาพรพรรมา, 2549 : 8 - 9) การจัดการความรู้ (Knowledge Management) (ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์, 2551 : 18) ที่มีการผสมผสานสู่การปฏิบัติอย่างกลมกลืนมีความเหมาะสม (Propriately) เป็นไปได้ (Feasibility) และเป็นประโยชน์ (Utility) ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะที่ดีของการพัฒนาที่มีมาตรฐานตามแนวคิดของ สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam et al, 1971 : 113) การสร้างกลไกจัดการระบบสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์เน้นการบูรณาการอย่างมีส่วนร่วมโดยมีเครือข่ายวิชาการเป็นแกนหลักในการเชื่อมประสานกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องจากทุกภาคส่วนเพื่อเชื่อมโยงการทำงานและร่วมกันขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติเพื่อพัฒนาพื้นที่ให้เป็นกลไกที่เป็นระบบมีการพัฒนาต่อเนื่องซึ่งสอดคล้องกับในส่วนนี้สอดคล้องกับผลงานวิจัยการบริหารจัดการงานวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์เพื่อพัฒนาพื้นที่ที่เน้นกลไกการขับเคลื่อนงานแบบบูรณาการอย่างต่อเนื่องด้วยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรภาคีสู่เป้าหมายวิสัยทัศน์ร่วมพัฒนาทั้งระดับตำบล กลุ่มตำบลและจังหวัดหรือที่เรียกว่า R I C N Model ได้แก่ 1) การสร้างองค์ความรู้และการจัดการความรู้ควบคู่กับการทำงาน (Research : R) 2) การบูรณาการพันธกิจและศาสตร์ทุกสาขากับปัญหาในพื้นที่ (Integration : I) 3) การไหลเวียนของข้อมูลเพื่อการสื่อสารที่ทันต่อความเปลี่ยนแปลงเพื่อใช้ประโยชน์ (Communication : C) และ 4) เครือข่ายการเรียนรู้และการทำงานทั้งภายในและภายนอกสู่เป้าหมายร่วมพัฒนา (Network : N) (ฉัตรนภาพรพรรมา, 2554 : 92 - 93)

3. ระบบการบริหารแบบบูรณาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ที่ส่งเสริมการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ มีโครงสร้างและการดำเนินงานในระดับมหาวิทยาลัย โดยมีผู้บริหารซึ่งอธิการบดีและรองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการเป็นผู้บริหารโครงการหลักที่มีอาจารย์ผู้ร่วมวิจัยจำนวน 96 คน และประกอบด้วยโครงการย่อย 33 โครงการ มีความยากลำบากและมีขั้นตอนการดำเนินงานที่ซับซ้อน จึงใช้ระบบพี่เลี้ยงช่วยสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ให้มีศักยภาพในการดำเนินโครงการวิจัยย่อย และอาศัยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายเกษตรกร หน่วยงานระดับจังหวัดและองค์กรท้องถิ่น โดยออกแบบการทำงานของภาควิชาการในมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์มีกระบวนการทำงานโดยใช้หน่วยจัดการงานวิจัย (Research Management Unit: RMU) ในแต่ละคณะเป็นกลไกในการพัฒนางานวิจัยตั้งแต่ต้นน้ำ คือ กระบวนการพัฒนาโจทย์และประเด็นวิจัย กลางน้ำ คือ ระบบพี่เลี้ยงที่คอยติดตามให้คำแนะนำแก้ไขปัญหาในการวิจัย และปลายน้ำ คือ การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ให้สอดคล้องกับความต้องการ มีการใช้ระบบ RMU ในมหาวิทยาลัยในช่วงของการเป็น “อุดรดิตถ์โมเดล” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 เป็นต้นมาและในปัจจุบันมีกลไกการจัดการพื้นที่ที่เรียกว่า หน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชน (Tambon Research Management Unit : TRMU) ประกอบด้วยแกนนำที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมาร่วมบูรณาการพันธกิจและจัดการทรัพยากรร่วมกันโดยระบบการบริหารจัดการนี้ดำเนินงานโดยใช้พื้นที่ระดับตำบลเป็นตัวตั้งและมีกลไกการหนุนเสริมโดยจัดโครงสร้างและนโยบายสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม (เจษฎา มิ่งฉาย, 2556 : 103-104) การ

ดำเนินงานตามระบบให้ประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับความชัดเจนของนโยบายมหาวิทยาลัย ผู้บริหารทุกระดับนำสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังและเชื่อมประสานทั้งสถาบันวิจัยและพัฒนา คณะ หน่วยงาน RMU และ TRMU สถาบันวิจัยและพัฒนา กับ RMU ต้องเข้มแข็งและควรกำหนดทิศทางของการพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ให้มีทัศนคติที่ดีต่อการทำงานเชิงพื้นที่ ที่ต้องมีความเสียสละ มีจิตอาสาและสร้างองค์ความรู้ที่จะให้มหาวิทยาลัยเป็นที่พึ่งของสังคมได้

4. ผลการสังเคราะห์บทเรียนและคุณค่าจากงานวิจัย บทเรียนและคุณค่าจากการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้มีหลากหลายประเด็นที่ต้องกล่าวถึงได้แก่การบูรณาการงานกับพันธกิจปกติของเครือข่ายภาคีสนับสนุนการจัดให้หน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชน (TRMU) เป็นที่วิชาการขององค์กรภาคีในพื้นที่ โดยเฉพาะด้านการช่วยให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้มีประสบการณ์ตรงของการประสานเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรท้องถิ่นทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและภาควิชาการ เพื่อการทำงานส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่โดยกระบวนการพหุภาคีที่มีกลไวยั่งยืนจำเป็นต้องมีองค์กรในพื้นที่โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นเจ้าภาพหลักที่เข้มแข็งมีการทำงานที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและต้องมีการประสานความร่วมมือตั้งแต่ต้นทาง ได้แก่ การวิเคราะห์สถานภาพ ศักยภาพ แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญา การจัดทำแผนที่มีการประสานสู่เป้าหมายร่วมกันอย่างชัดเจนตั้งแต่ต้นทางรวมทั้งมีการประสานความร่วมมือระหว่างทางและปลายทางในลักษณะของการมีเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดการความรู้จากประสบการณ์การปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งข้อค้นพบในส่วนนี้สอดคล้องกับผลงานวิจัยและประสบการณ์ความสำเร็จของการขับเคลื่อนงานเพื่อชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งจำนวนมาก (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546 : 7 ; ฉัตรนภา พรหมมา, 2554 : 92-93)

5. ข้อเสนอแนะการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ คู่มือ เครื่องมือไปใช้ ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้และบทเรียนจากประสบการณ์ความสำเร็จช่วยให้ได้ข้อค้นพบในส่วนของปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จอย่างชัดเจน ดังนั้นจึงมีข้อสังเกตว่าในการนำผลการศึกษามาใช้จำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นปัจจัยเกี่ยวกับการมีเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งการจัดให้มีระบบสนับสนุนที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัญหาและเอื้อต่อการเชื่อมโยงการทำงานที่บูรณาการพันธกิจสู่เป้าหมายการพัฒนาพื้นที่ที่มีกลไกต่อเนื่อง ซึ่งข้อค้นพบในส่วนนี้สอดคล้องกับผลงานวิจัยพัฒนาระบบส่วนใหญ่ที่เน้นว่าการนำระบบสนับสนุนไปประยุกต์ใช้จำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทและปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จที่เกี่ยวข้อง (Hopkin, 1985: 2118-A; พัชร ศรีสงค์, 2551 : 1 – 2; ฉัตรนภา พรหมมา, 2554 : 52 - 55)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การนำระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ไปใช้ เนื่องจากผลการวิจัยช่วยให้ได้ระบบจัดการธุรกิจเกษตรของเครือข่ายเกษตรและภาคีจังหวัดอุดรดิตถ์พร้อมคู่มือและเครื่องมือที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผ่านกระบวนการพัฒนาด้วยวิธีการที่เป็นระบบเป็นที่ยอมรับร่วมกันทั้งในส่วนของผู้มีประสบการณ์ทดลองใช้ระบบคุณภาพและผู้บริหารหน่วยจัดการงานวิจัยของมหาวิทยาลัย จึงควรนำระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์พร้อมคู่มือและเครื่องมือจากผลการศึกษาครั้งนี้ไป

ใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการงานวิจัยทั้งระดับมหาวิทยาลัยและระดับคณะ โดยมีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบทโดยคำนึงถึงปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของการใช้ระบบประกันคุณภาพงานวิจัยและบทเรียนจากการดำเนินงานที่เป็นข้อค้นพบของการวิจัยนี้

1.2 การพัฒนาคู่มือส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ขององค์กรภาคีจังหวัดอุดรดิตถ์

ผลการทดลองใช้ระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ พบว่า มีข้อเสนอแนะที่สำคัญบางประการเกี่ยวกับคู่มือและเครื่องมือ ดังนั้นในการนำผลการวิจัยส่วนนี้ไปใช้ควรมีการปรับปรุงพัฒนาคู่มือและเครื่องมือที่เกี่ยวข้องให้มีความสมบูรณ์ขึ้นโดยเน้นให้มีความชัดเจนว่าในแต่ละขั้นตอนมีกิจกรรมอะไรใครรับผิดชอบ ตัวบ่งชี้ความสำเร็จคืออะไร ทำที่ไหน อย่างไร และควรมีการประเมินเพื่อใช้ผลปรับปรุงพัฒนาต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 องค์กรในพื้นที่โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรภาคีที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบายให้บุคลากรในหน่วยงานปฏิบัติพันธกิจเชิงบูรณาการ โดยให้มีหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล (TRMU) ซึ่งแต่งตั้งโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่เป็นแกนกลางเชื่อมโยงการเรียนรู้กับมหาวิทยาลัยและภาคีอย่างต่อเนื่อง โดยเชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหาและความต้องการของชุมชนในพื้นที่กับภาควิชาการและภาคีอย่างเป็นระบบมีกลไกขับเคลื่อนต่อเนื่อง มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับเครือข่ายเกษตรกรในพื้นที่เป็นหลักสนับสนุนองค์กรภาคีให้มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายในการปฏิบัติงานเชิงรุกเป็นต้นแบบในการต่อยอดขยายผลที่เป็นวัฒนธรรมองค์กร

2.2 ส่งเสริมการพัฒนาระบบเครือข่ายวิชาการที่มุ่งเน้นรูปธรรมผลงานสู่การรับใช้สังคม โดยเชื่อมหน่วยจัดการงานวิจัย (RMU) ของมหาวิทยาลัยกับหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล (TRMU) ควรร่วมมือกันทำงานตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำเนื่องจากผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของโครงการมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลาทำให้เสริมศักยภาพแกนนำหน่วยจัดการงานวิจัยของมหาวิทยาลัยและหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล (TRMU) ได้ไม่เต็มที่ และยังพบว่ามียุทธศาสตร์ส่วนใหญ่ของมหาวิทยาลัยยังไม่คุ้นเคยกับงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR)

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

3.1 ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยพัฒนาระบบการบริหารหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลที่ส่งเสริมเครือข่ายเกษตรกรข้าวอินทรีย์ โดยความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับสถานศึกษา แหล่งเรียนรู้และองค์กรภาคีในชุมชนเพื่อให้มีการสานต่ออย่างต่อเนื่อง

3.2 ควรมีการวิจัยพัฒนาระบบการจัดการฐานข้อมูลข้าวอินทรีย์มีชีวิตเพื่อสะสมชุดความรู้นวัตกรรม องค์ความรู้ และภูมิปัญญาในชุมชนเพื่อการต่อยอดขยายผลอย่างต่อเนื่อง โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับมหาวิทยาลัยและองค์กรภาคีในพื้นที่เป็นเจ้าภาพหลักในการพัฒนาฐานข้อมูลสู่การใช้ประโยชน์ให้มีการขับเคลื่อนกลไกที่เป็นวัฒนธรรมองค์กร

3.3 ควรมีการวิจัยพัฒนารูปแบบการจัดการตลาดเพื่อสังคมที่ส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ของเครือข่ายเกษตรและภาคีในพื้นที่ ซึ่งอาจเป็นระดับตำบล อำเภอ และจังหวัดเพื่อการเรียนรู้และการจัดการช่องทางการตลาดของผลผลิตที่มีคุณค่าสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้มีการพัฒนาต่อเนื่อง

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคี เพื่อยกระดับการเรียนรู้และความสามารถของกลุ่มในการจัดการเชิงธุรกิจข้าวอินทรีย์ และเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และบทเรียนในการพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรด้วยกระบวนการจัดการความรู้การพัฒนาแบบเชื่อมต่อกับมหาวิทยาลัยกับเครือข่ายเกษตรกรจังหวัดอุดรดิตถ์โดยความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่น ภาครัฐในจังหวัดอุดรดิตถ์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการดำเนินงานมี 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพ ศักยภาพ สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ ระยะที่ 2 ศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ และระยะที่ 3 สังเคราะห์องค์ความรู้และบทเรียนจากการพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

การรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการใช้แบบสอบถามจากเกษตรกร นักวิจัยและภาคีผู้เกี่ยวข้องที่ร่วมโครงการ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงบรรยายสำหรับข้อมูลเชิงปริมาณและวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในส่วนที่เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลวิจัยพบว่าระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จำแนกออกเป็น 2 ระบบ ดังนี้ 1) ระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ ประกอบด้วยระบบย่อย (1) ระบบคุณภาพเกษตรกร (Internal Control System: ICS) เป็นระบบที่พัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรโดยใช้ระบบควบคุมคุณภาพภายใน ระบบคุณภาพเกษตรกรเน้นที่ “คน” คือ การสร้างลักษณะเฉพาะตัวทั้งเกษตรกร นักวิชาการเกษตร และภาคี ในสาระสำคัญ 5 ด้านคือ ด้านการจัดการพื้นที่ด้านการจัดการมาตรฐานข้าวอินทรีย์ ด้านการจัดการความเสี่ยงโรคและแมลงศัตรูพืช ด้านการจัดการทำงานกลุ่ม และด้านการจัดการเรียนรู้ (2) ระบบเพิ่มมูลค่าในห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) เป็นการให้ความสำคัญกับการใช้ “คน” เป็นตัวตั้งในการทำงาน โดยมีกลไกและระบบของการทำงานในลักษณะของเชิงพื้นที่ (Area-based) ร่วมกับการพัฒนาสินค้า (Commodity-based) และ (3) ระบบการตลาดเพื่อสังคม (Social Responsibility Business Unit: SBU) เป็นระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ที่มีการพัฒนาและต่อยอดจากแผนธุรกิจเพื่อการผลิตข้าวอินทรีย์ที่เป็นธรรม ที่ได้จากการสังเคราะห์แผนธุรกิจข้าวอินทรีย์นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวคิดร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยเกษตรกร หน่วยงานระดับจังหวัด จึงทำให้เกิดการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้สหกรณ์เพื่อการศึกษา (URU Organic Market) ภายใต้แนวคิดการตลาดเพื่อสังคม และ 2) ระบบสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ ประกอบด้วยระบบย่อย (1) ระบบการบริหารมหาวิทยาลัยแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ เป็นการบริหารจัดการงานวิจัยแบบบูรณาการเพื่อพัฒนาพื้นที่โดยความร่วมมือ

ขององค์กรภาคีอย่างเป็นระบบด้วยการเชื่อมข้อมูลสถานการณ์ปัญหาจากพื้นที่เพื่อการวิจัยและปฏิบัติพันธกิจขององค์กรแบบบูรณาการอย่างมีส่วนร่วมกับเครือข่ายองค์กรและภาคี (2) ระบบการจัดการเครือข่ายสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ ทำให้เกิดกลไกขับเคลื่อนเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชน (TRMU) กับองค์กรภาคีจังหวัดอุดรดิตถ์ เกิดเครือข่ายเกษตรกรข้าวอินทรีย์กับมหาวิทยาลัยและภาคีที่มีกลไกเชิงระบบ เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างสภาเกษตรกรและเครือข่ายเกษตรกรข้าวอินทรีย์และภาคี (3) ระบบฐานข้อมูลข้าวอินทรีย์ ได้แก่ ศูนย์ข้อมูลชุมชน ฐานข้อมูลเกษตรกร และฐานข้อมูลองค์ความรู้ (4) ระบบเรียนรู้และพัฒนาเทคโนโลยีนวัตกรรม องค์ความรู้ ประกอบด้วย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเสริมศักยภาพ การจัดการความรู้สู่ฐานข้อมูลและใช้ประโยชน์ การสื่อสารและใช้ฐานข้อมูลสร้างสรรค์และพัฒนาต่อเนื่อง นอกจากนี้ด้านความพึงพอใจของผู้ร่วมโครงการพบว่าอยู่ในระดับมากและมากที่สุดทุกรายการ และข้อค้นพบในส่วนของบทเรียนและคุณค่าจากการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ที่สำคัญ ได้แก่ เกิดระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ เกิดผลกระทบทางบวกต่อกลุ่มเป้าหมายตั้งแต่เริ่มโครงการจากการเพิ่มจำนวนทั้งเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ ผู้บริโภค และนักวิจัยร่วมในโครงการเป็นจำนวนมาก สามารถพัฒนาองค์กรให้เป็นมหาวิทยาลัยเพื่อท้องถิ่นได้เต็มศักยภาพ เสริมสร้างสมรรถนะนักวิจัยและนักบริหารจัดการงานวิจัยให้สามารถต่อยอดงานวิจัยจากฐานเดิม เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการวิจัยสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน เกิดกลไกขับเคลื่อนเครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนกับองค์กรภาคีจังหวัดอุดรดิตถ์ เกิดต้นแบบการบริหารจัดการงานวิจัยแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจข้าวอินทรีย์ของเครือข่ายเกษตรกรกับมหาวิทยาลัยและภาคี เกิดกลไกเชิงระบบในการขับเคลื่อนเครือข่ายองค์กรภาคีสันับสนุนธุรกิจข้าวอินทรีย์อย่างเป็นรูปธรรม

Abstract

This research aim to study and develop organic rice business management system of URU co-operate with agriculturist network, local organizations and associate organizations to improve learning ability and potential of organic rice business management and synthesis knowledges and experiences from development of management system with connect to URU and agriculturist network co- operate with local organizations and government organizations in Uttaradit province by using field research. There are 3 processes in this research such as 1. Study status, current potential, problems and the way to solve that in organic rice business management in Uttaradit province. 2. Study and develop organic rice business management system in Uttaradit province. 3. Synthesis knowledges and experience from development of organic rice business management.

Collecting the data in this research uses the method such as study the involve document and research, in-dept interview, participant observation, focus group discussion and collect the questionnaire from farmer, researcher and participant to analysis quantitive data use descriptive statistic and use content analysis for quantitive data. The finding can divided the system to 2 system such as

1. Organic rice business management system consist of 1.1 Quality of farmer system used internal control system (ICS). This system had be used to improve level of potential of farmer. This system focus on human to build unique appearance of farmer, field academician and associate members with 5 important things such as area management, standard management, disease and peat risk management, group work management and learning management. 1.2 Improving the value chain system. This system is giving precedence to human that is human is the key in system of Area-based, commodity-based and social responsibility business unit (SBU). This system builded on the synthesis from business programme that had exchanged knowledges between URU, farmer, Provincial organizations then it caused URU organic market base on the idea of social marketing. 2. Organic rice business supporting system can be divided to 2.1 Integration management system to support organic rice business. This system is integration management to develop area co-operate with associate organizations systematically by connecting current

problems from the field to URU for researching and field research with network of associate organizations and co 2.2 Network management system that support organic rice business. This system caused the movement of Tambon Research Management Unit (TRMU) with associate organization that created organic rice farmer network to co-operation with URU and associate organizations 2.3 Organic rice database system such as local information center, farmer database and organic rice 2.4 Learning and developing system of innovation and knowledges consist of learning enriched to improve potential, managing knowledges in to database and using, publish and using knowledges to develop continually. Moreover in satisfaction of participants is good and best level in all list of the questionnaire. The finding in the experiences and the value from this research are the creation of organic rice business management system in Uttaradit province, causing the positive effect to target group at the beginning of this project such as a significantly increasing the members of farmer, the consumer and the academician, improved the university to be the university for local development in full potential, support academician and research management administrator to build on originally research, the participant farmer can be independence permanently, causing the movement and co-operation about knowledges exchange and research between local organization and provincial associate organizations in Uttaradit province, causing the prototype of integration research management administration to support organic rice business of farmer network, URU and associate organization, causing systematically mechanism in organic rice supporting organizations network substantially.

สารบัญ

บทที่	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร.....	ข
บทคัดย่อ.....	ท
Abstract.....	ณ
สารบัญ.....	ด
สารบัญตาราง.....	ท
สารบัญภาพ.....	บ
1 บทนำ.....	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
ผลกระทบของโครงการ.....	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
นโยบาย ยุทธศาสตร์ และแนวคิดการส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์.....	6
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการธุรกิจเกษตร และธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์.....	37
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	65
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	76
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	76
วิธีดำเนินการวิจัย.....	77
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	82
การตรวจสอบความตรงของข้อมูล.....	82
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	82
4 ผลการศึกษา.....	83
ผลการศึกษาสถานภาพ ศักยภาพ สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการพัฒนา	
การจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์.....	83
ผลการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์.....	108
ผลการเรียนรู้และความสามารถของกลุ่มในการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์	
จังหวัดอุดรดิตถ์.....	147
ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้และบทเรียนจากการพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจ	
เกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์.....	164

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	182
สรุปผลการวิจัย.....	183
อภิปรายผล.....	189
ข้อเสนอแนะ.....	195
บรรณานุกรม.....	197
ภาคผนวก	
ก เครื่องมือเพื่อรวบรวมงานวิจัย.....	198
ข เอกสารประกอบการเผยแพร่งานวิจัย.....	212
ค กรณีตัวอย่างภาพข่าวที่มีการเผยแพร่ ขยายผล.....	242
ง กรณีตัวอย่างประสบการณ์ความสำเร็จและชุดความรู้จากงานวิจัย.....	277
จ กรณีตัวอย่างกำหนดการประชุมและเอกสารสรุปการประชุม.....	303
ฉ กรณีตัวอย่างภาพกิจกรรมการดำเนินงาน.....	315
ช รายชื่อนักวิจัยผู้ร่วมโครงการ.....	332

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 เปรียบเทียบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และเกษตรปลอดภัยจากสารพิษ.....	61
3.1 หน้าที่รับผิดชอบที่มประสานงานกลางโครงการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการ ธุรกิจเกษตร : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกร องค์กร ท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคี.....	78
3.2 บทบาทหน้าที่ของเครือข่ายสนับสนุนการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์.....	80
4.1 สถานการณ์ข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุดรดิตถ์ จำแนก 9 อำเภอ.....	84
4.2 สถานภาพ ศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวปลอดภัย/อินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์.....	89
4.3 สถานการณ์ปัญหาและความต้องการการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์.....	92
4.4 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของการผลิตข้าวอินทรีย์ ตำบลวังกะพือ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์.....	99
4.5 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของการผลิตข้าวอินทรีย์ บ้านคลองกล้วย ตำบลคอรุม อำเภอพิชัย จังหวัดอุดรดิตถ์.....	101
4.6 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของการผลิตข้าวอินทรีย์ ตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์.....	102
4.7 โครงการย่อยที่บูรณาการพันธกิจและบูรณาการศาสตร์โดยเชื่อมงานประกันคุณภาพ ในระดับคณะ.....	116
4.8 จำนวนและร้อยละช่องว่างขีดความสามารถของกลุ่มเกษตรกรผลิตข้าวอินทรีย์ ในภาพรวม.....	148
4.9 จำนวนและร้อยละช่องว่างขีดความสามารถของกลุ่มเกษตรกรรายด้าน.....	149
4.10 จำนวนและร้อยละช่องว่างขีดความสามารถของกลุ่มเกษตรกรผลิตข้าวอินทรีย์ ด้านที่ 2	150
4.11 จำนวนและร้อยละช่องว่างขีดความสามารถของกลุ่มเกษตรกรผลิตข้าวอินทรีย์ ด้านที่ 5	151
4.12 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่ผ่านเกณฑ์ขีดความสามารถในการผลิตข้าวอินทรีย์ ก่อนและหลังการพัฒนาในภาพรวม.....	153
4.13 คะแนนเฉลี่ยและระดับขีดความสามารถของกลุ่มเกษตรกรก่อนและหลังการพัฒนา ในภาพรวม.....	155
4.14 การเปรียบเทียบขีดความสามารถก่อนและหลังการพัฒนา.....	156
4.15 ผลผลิตและผลตอบแทนทางเศรษฐกิจเบื้องต้นของเกษตรกรในโครงการ.....	158
4.16 ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ร่วมโครงการต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการร่วม กิจกรรม.....	159
4.17 ผลการประเมินตนเองของนักวิจัยเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังเข้าร่วม โครงการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์.....	160

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.18 ผลการสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้รับจากการร่วมกิจกรรม การเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วมในโครงการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตร ข้าวอินทรีย์.....	162
4.19 ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้ ชุดความรู้ นวัตกรรม เทคโนโลยีจากชุดโครงการศึกษา และพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรของเครือข่ายเกษตรกรและภาคีจังหวัด อุตรดิตถ์จำแนกตามระบบและกระเด็นองค์ความรู้.....	165

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 กรอบทิศทางแผนยุทธศาสตร์กรมส่งเสริมการเกษตร พ.ศ. 2556 – 2559.....	18
2.2 โครงสร้างธุรกิจเกษตร	42
4.1 การบริหารจัดการโครงการวิจัยย่อยเพื่อส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการ ธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ของเครือข่ายเกษตรกรรมองค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์ และภาคี.....	110
4.2 การติดตามและสนับสนุนการดำเนินงานโครงการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการ ธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ของเครือข่ายเกษตรกรรมองค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์ และภาคี.....	112
4.3 ระบบบริหารแบบบูรณาการในระดับคณะเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัด อุดรดิตถ์.....	115
4.4 โครงสร้างการบริหารหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล (TRMU).....	122
4.5 ระบบบริหารหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล.....	123
4.6 รูปธรรมผลงานเด่นระบบบริหารหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนตำบลคอรุม.....	124
4.7 สรุปกระบวนการขับเคลื่อนงานแบบบูรณาการเพื่อพัฒนาระบบธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ จังหวัดอุดรดิตถ์.....	125
4.8 ระบบบริหารจัดการคุณภาพงานวิจัยแบบบูรณาการ.....	126
4.9 ระบบและกลไกการบริหารแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ของ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์และภาคี.....	127
4.10 ระบบการจัดการแผนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์สู่ตลาดเพื่อสังคม.....	129
4.11 ระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์.....	133
4.12 ระบบเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรและภาคี.....	135
4.13 ขั้นตอนและกระบวนการพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรและภาคี เพื่อการพัฒนา ระบบการผลิตข้าวอินทรีย์สู่มาตรฐานสากล.....	136
4.14 การจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ต้นแบบของเทศบาลตำบลหาดกรวด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์.....	139
4.15 ระบบสารสนเทศการพัฒนาธุรกิจการเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์.....	144
4.16 ระบบฐานข้อมูลเพื่อการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ของชุมชนท้องถิ่น จังหวัดอุดรดิตถ์.....	145
4.17 ร้อยละของวิธีการพัฒนาขีดความสามารถของกลุ่มเกษตรกรข้าวอินทรีย์.....	151
4.18 สรุปพัฒนาการการบริหารงานวิจัยของมหาวิทยาลัยที่ส่งเสริมการจัดการธุรกิจเกษตร ข้าวอินทรีย์.....	163
4.19 สถานภาพประเด็นองค์ความรู้การพัฒนาธุรกิจเกษตรเทียบกับสิ่งที่เป็นระดับความมาก ถึงน้อยของคามเพียงพอต่อความต้องการของพื้นที่.....	170

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.20 กลไกขับเคลื่อนศูนย์บูรณาการงานวิจัยและวิชาการเพื่อรับใช้สังคม (ศบวส./PRMU) เครือข่ายหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชน (TRMU) กับองค์กรภาคอุตสาหกรรม.....	173
4.21 ระบบเรียนรู้พัฒนานวัตกรรมองค์ความรู้ขององค์กรส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ จังหวัดอุดรธานี.....	176

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) และฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศสอดคล้องกันในเรื่องการบริหารจัดการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงในการพัฒนาประเทศ เสริมสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน การอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูลกัน โดยการพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน โดยจังหวัดอุดรธานีได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การแปรรูปให้มีคุณภาพและปลอดภัยด้วยการส่งเสริมการพัฒนากระบวนการผลิตและการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า โดยมุ่งเน้นคุณภาพและความปลอดภัยต่อผู้บริโภค ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ส่งเสริมศักยภาพการบริหารจัดการในภาคเกษตร ผู้ประกอบการ การจัดตั้งกลุ่มธุรกิจให้มีความเข้มแข็งสามารถแข่งขันได้ในสภาพการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างเศรษฐกิจปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาร่วมกันระหว่างเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏและองค์กรภาครัฐ แกนนำภาคประชาชน และองค์กรท้องถิ่นเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเขตภาคเหนือพบว่า สภาพปัญหาและความต้องการเร่งด่วน คือ การจัดกิจกรรมเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์เพื่อการพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตที่ทันต่อความเปลี่ยนแปลง นอกจากปัญหาด้านเศรษฐกิจหรือรายได้จากอาชีพของเกษตรกรแล้วยังพบปัญหาและอุปสรรคของกลุ่มผู้ผลิตคือ มีข้อจำกัดในการผลิต เนื่องจากขาดเครื่องมือเครื่องจักรที่ทันสมัย ผู้ผลิตเป็นผู้สูงอายุ ขาดการสืบทอดภูมิปัญญา ไม่มีแนวคิดใหม่ ๆ รูปแบบของผลิตภัณฑ์ไม่หลากหลาย ช่องทางการตลาดไม่กว้างขวาง ปัญหาการจัดทำระบบบัญชี การออกแบบบรรจุภัณฑ์ ปัญหาด้านแรงงานและการประชาสัมพันธ์ ผลผลิตทางกลุ่มจะผลิตตามนโยบายการส่งเสริมของภาครัฐ ภาคเอกชนและการจัดงานเทศกาลต่าง ๆ โดยการออกจากร่วมกันจากการประสานงานของจังหวัด และเป็นงานภายในจังหวัด ส่วนการจำหน่ายในต่างจังหวัดและต่างประเทศมีน้อยมากไม่ประสบความสำเร็จในการจำหน่ายผ่านระบบอินเทอร์เน็ตและมีข้อเสนอแนะจากงานวิจัยด้านการประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคีทั้งภาครัฐภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องในการร่วมวางแผนการผลิตการส่งเสริมการตลาด ช่องทางการจัดจำหน่ายและการเชื่อมต่อผลิตภัณฑ์ชุมชนไปยังลูกค้าทั้งตลาดในท้องถิ่นภายในประเทศและต่างประเทศ

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์เป็นมหาวิทยาลัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นมุ่งเน้นการสอน วิจัย และบริการวิชาการ โดยมหาวิทยาลัยมีนโยบายสนับสนุนอาจารย์และบุคลากรปฏิบัติงานแบบบูรณาการพันธกิจของหน่วยงานและพันธกิจของมหาวิทยาลัย มุ่งเน้นการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสม มีการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ตามความต้องการของชุมชนทั้งในระดับคณะและระดับมหาวิทยาลัยอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. 2548 มหาวิทยาลัยได้ดำเนินการพัฒนานวัตกรรมการบริหารจัดการงานวิจัยในรูปแบบเครือข่ายทั้งในระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัดในเขตภาคเหนือตอนล่าง โดยความร่วมมือของเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏและองค์กรท้องถิ่น (ฉัตรนภา พรหมมา. 2549 : 39) มีกลุ่มนักวิจัยเชิงพื้นที่ที่พัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชน เพื่อนำผลการวิจัยไปแก้ปัญหาโดยตรงกับกลุ่มเป้าหมายในชุมชน และทางมหาวิทยาลัยได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาระบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีหน่วยงานระดับจังหวัด เช่น พาณิชย์จังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด ให้ความร่วมมือและสนับสนุนงบประมาณในการก่อตั้งสำนักงานวิจัยผลิตภัณฑ์ชุมชนอยู่ที่คณะเกษตรศาสตร์ เพื่อสนับสนุน ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์แปรรูปผลผลิตการเกษตรในปี พ.ศ. 2551 มหาวิทยาลัยร่วมกับเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภาคเหนือและองค์กรท้องถิ่นภาคเหนือ พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัย เครือข่ายและชุมชนท้องถิ่น ซึ่งระหว่างปี พ.ศ. 2549 - 2553 มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ได้รับทุนสนับสนุนจากแหล่งทุนภายนอก เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งการประสานตรงของนักวิจัยและผ่านมหาวิทยาลัย ทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ด้วยทุนเดิมของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ในการทำงานวิจัยและพัฒนาร่วมกับเครือข่ายในท้องถิ่น จังหวัด ภาคเอกชน ภาควิชาการ และองค์กรธุรกิจอย่างต่อเนื่อง ดังมีกรณีตัวอย่างความสำเร็จเพื่อใช้เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนงาน เช่น มหาวิทยาลัยมีศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีนักวิชาการและนักเทคนิคที่มีประสบการณ์ มีโครงการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดอุดรดิตถ์ มีชุดประสบการณ์วิจัยเพื่อพัฒนาทั้งพื้นที่ระดับตำบลและครอบคลุมทั้งจังหวัด นอกจากนี้มหาวิทยาลัยยังมีศูนย์เรียนรู้และพัฒนาสุขภาวะชุมชนแห่งมหาวิทยาลัย และศูนย์ประสานความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจนจังหวัดอุดรดิตถ์เพื่อส่งเสริมกลไกความร่วมมืออย่างเป็นระบบ และจากการศึกษาสถานการณ์ปัญหาด้านการจัดการธุรกิจทางการเกษตรของจังหวัดอุดรดิตถ์ พบว่าการดำเนินงานของแต่ละภาคส่วนประสบผลสำเร็จได้ในระดับหนึ่งแต่ขาดการเชื่อมต่อให้เป็นกลไกเชิงระบบ คณะผู้วิจัยจึงร่วมกันเสนอโครงการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจซึ่งเน้นกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุดรดิตถ์โดยความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์ และเครือข่ายเกษตรกรและภาคที่เกี่ยวข้องเพื่อเชื่อมต่อองค์ความรู้ในการยกระดับการผลิต ควบคุมคุณภาพ และมหาวิทยาลัยเป็นตัวกลางในการเชื่อมต่อตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อลดช่องว่างระหว่างภาควิชาการภาคีเครือข่ายและเกษตรกร โดยเน้นการบูรณาการงานสอน วิจัย และบริการวิชาการตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยสู่กระบวนการเรียนรู้เพื่อยกระดับการผลิตและต่อยอดสู่ตลาด มีการเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคธุรกิจ

ภาคเอกชน และภาควิชาการ เพื่อพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์อย่างครบวงจร เป็นการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรลดต้นทุนการผลิตและจัดการผลิตภัณฑ์ผลพลอยได้ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีรายได้สูงขึ้น ส่งผลถึงคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในจังหวัดอุดรดิตถ์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรโดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์เครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นภาครัฐภาคเอกชนและประชาชน
2. เพื่อยกระดับการเรียนรู้และความสามารถของกลุ่มในการจัดการเชิงธุรกิจข้าวอินทรีย์
3. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และบทเรียนในการพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรด้วยกระบวนการจัดการความรู้การพัฒนาระบบเชื่อมต่อกับมหาวิทยาลัยกับเครือข่ายเกษตรกรจังหวัดอุดรดิตถ์โดยความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่น ภาครัฐในจังหวัดอุดรดิตถ์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่

- 1.1 การศึกษา สถานภาพ ศักยภาพ สถานการณ์ปัญหาด้านการจัดการธุรกิจเกษตรเพื่อออกแบบระบบเชื่อมต่อกับมหาวิทยาลัยกับเครือข่ายเกษตรกรด้านการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์โดยความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่น หน่วยงานราชการในจังหวัดอุดรดิตถ์ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม
- 1.2 การพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์โดยการทำงานร่วมกับเครือข่ายเกษตรกร และความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่น ส่วนราชการในจังหวัดอุดรดิตถ์ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม
- 1.3 การสังเคราะห์บทเรียนจากการดำเนินโครงการ และจัดทำข้อเสนอต่อผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อการต่อยอดและขยายผล

2. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่

- 2.1 เกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ทั้ง 9 อำเภอ
- 2.2 องค์กรท้องถิ่น ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบล และเทศบาลตำบลจังหวัดอุดรดิตถ์ หน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล (TRMU)
- 2.3 ภาครัฐ ได้แก่ พาณิชย์จังหวัด เกษตรจังหวัดเกษตรและสหกรณ์จังหวัดอุดรดิตถ์ เกษตรอำเภอ เครือข่ายสถานศึกษา สภาอุตสาหกรรมจังหวัด หอการค้าจังหวัดศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวแพร่ พัฒนาชุมชนจังหวัดศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 2 จังหวัดพิษณุโลก
- 2.4 ภาควิชาการ ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ สถาบันรับรองระบบการผลิตการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ และสถานศึกษาในพื้นที่ตำบลนาร่อง ศูนย์วิจัยเมล็ดข้าว หน่วยงานส่งเสริมอุตสาหกรรมเกษตร

3. **ขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา** ได้แก่ ตำบลวังกะพี้ ตำบลวังดิน ตำบลคอรั้ม ตำบลหาดกรวด ตำบลปากาย ตำบลน้ำพี ตำบลไร่อ้อย ตำบลบ้านหม้อ ตำบลไผ่ล้อม ตำบลน้ำริด ตำบลข่อยสูง ตำบลวังแดง และตำบลผักขวง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุตรดิตถ์แบบมีส่วนร่วมของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ เกษตรกร องค์กรท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย
2. ได้รูปแบบการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยแบบบูรณาการพันธกิจที่ส่งเสริมการจัดการธุรกิจข้าวอินทรีย์จังหวัดอุตรดิตถ์
3. ได้ตัวแบบการเพิ่มขีดความสามารถกลุ่มเกษตรกรผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์แบบครบวงจรที่สามารถขยายผลให้กลุ่มเกษตรกรอื่นในจังหวัดอุตรดิตถ์
4. ได้องค์ความรู้ นวัตกรรม ชุดความรู้จัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุตรดิตถ์
5. ได้ระบบฐานข้อมูลจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุตรดิตถ์
6. ได้เครือข่ายการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุตรดิตถ์
7. ได้หน่วยพัฒนาตลาดข้าวอินทรีย์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ร่วมกับเกษตรกรและภาคีเครือข่าย

ผลกระทบของโครงการ

1. เป็นต้นแบบสำหรับสถาบันอุดมศึกษาอื่นในการบูรณาการภารกิจของสถาบันเพื่อยกระดับความสามารถในการจัดการเชิงธุรกิจของกลุ่มเกษตรกร
2. เกิดการบูรณาการและจัดสรรทรัพยากรความรู้ ผู้รู้ของมหาวิทยาลัยผ่านงานบริการวิชาการ ระบบผลิตกำลังคน และการวิจัยให้สามารถตอบสนองความต้องการของพื้นที่
3. เกษตรกรสามารถเชื่อมต่อกับมหาวิทยาลัยและตลาดภายนอก ซึ่งทำให้เกิดการเพิ่มพูนทุนทางปัญญาและทุนเงินทำให้เกษตรกรได้รับผลตอบแทนสูงขึ้น
4. เกิดวัฒนธรรมการใช้ข้อมูลและความรู้ในการวางแผนและตัดสินใจลงทุนพัฒนาธุรกิจการเกษตรของหน่วยงานทั้งในระดับจังหวัด ตำบล กลุ่มอาชีพ และครัวเรือน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การนำเสนอผลการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตร : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคีจำแนกได้ดังนี้

1. นโยบาย ยุทธศาสตร์ และแนวทางการส่งเสริมธุรกิจเกษตรอินทรีย์
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการธุรกิจเกษตรและธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์
3. การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์
4. แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์และข้าวอินทรีย์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นโยบาย ยุทธศาสตร์ และแนวทางการส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์

1. นโยบาย ยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11

แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่ชี้นำทิศทางการพัฒนาประเทศระยะกลาง เพื่อมุ่งสู่วิสัยทัศน์ระยะยาวที่ทุกภาคส่วนในสังคมไทยเห็นพ้องร่วมกันกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ปี พ.ศ.2570ซึ่งกำหนดไว้ว่า “คนไทยภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีมิตรไมตรีบนวิถีชีวิตแห่งความพอเพียง ยึดมั่นในวัฒนธรรมประชาธิปไตยและหลักธรรมาภิบาล การบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานที่ทั่วถึงมีคุณภาพสังคมมีความปลอดภัยและมั่นคง อยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดี เกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ระบบการผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมีความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน อยู่บนฐานทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองและแข่งขันได้ในเวทีโลก สามารถอยู่ในประชาคมภูมิภาคและโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี”

1.1 วิสัยทัศน์ “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง”

1.2 พันธกิจ

1.2.1 สร้างสังคมเป็นธรรมและเป็นสังคมที่มีคุณภาพ ทุกคนมีความมั่นคงในชีวิต ได้รับการคุ้มครองทางสังคมที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาคทุกภาคส่วนได้รับการเสริมพลังให้สามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาภายใต้ระบบบริหารจัดการภาครัฐที่โปร่งใสเป็นธรรม

1.2.2 พัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีคุณธรรม เรียนรู้ตลอดชีวิต มีทักษะและการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมในแต่ละช่วงวัย สถาบันทางสังคมและชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง สามารถปรับตัวรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง

1.2.3 พัฒนาระบบการผลิตและบริการให้เข้มแข็งและมีคุณภาพบนฐานความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และภูมิปัญญา สร้างความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน ปรับโครงสร้างการผลิต

และการบริโภคให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม พร้อมสร้างความเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม

1.2.4 สร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และภัยพิบัติทางธรรมชาติ

1.3 วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

1.3.1 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อเสริมสร้างสังคมที่เป็นธรรมและเป็นสังคมสันติสุข
- 2) เพื่อพัฒนาคนไทยทุกกลุ่มวัยอย่างเป็นองค์รวมทั้งทางกาย ใจสติปัญญา อารมณ์ คุณธรรม จริยธรรม และสถาบันทางสังคมมีบทบาทหลักในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ
- 3) เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีเสถียรภาพ คุณภาพ และยั่งยืน มีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายการผลิตสินค้าและบริการบนฐานปัญญา นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ในภูมิภาคอาเซียน มีความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน การผลิตและการบริโภคเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมนำไปสู่การเป็นสังคมคาร์บอนต่ำ
- 4) เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เพียงพอต่อการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ และเป็นฐานที่มั่นคงของการพัฒนาประเทศ

1.3.2 เป้าหมายหลัก

- 1) ความอยู่เย็นเป็นสุขและความสงบสุขของสังคมไทยเพิ่มขึ้น ความเหลื่อมล้ำในสังคมลดลง สัดส่วนผู้อยู่ใต้เส้นความยากจนลดลงและดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชันไม่ต่ำกว่า 5คะแนน
- 2) คนไทยมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีสุขภาวะดีขึ้น มีคุณธรรม จริยธรรม และสถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งมากขึ้น
- 3) เศรษฐกิจเติบโตในอัตราที่เหมาะสมตามศักยภาพของประเทศ ให้สำคัญกับการเพิ่มผลิตภาพรวมไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3 ต่อปี เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศ เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศให้มีไม่ต่ำกว่าร้อยละ 40
- 4) คุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน เพิ่มประสิทธิภาพการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก รวมทั้งเพิ่มพื้นที่ป่าไม้เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ

1.4 ตัวชี้วัด

1.4.1 ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขดัชนีความสงบสุข สัดส่วนรายได้ระหว่างกลุ่มประชากรที่มีรายได้สูงสุดร้อยละ 10 กับกลุ่มที่มีรายได้น้อยร้อยละ 10 สัดส่วนผู้อยู่ใต้เส้นความยากจน สัดส่วนแรงงานนอกระบบที่สามารถเข้าถึงการคุ้มครองทางสังคม และดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชัน

1.4.2 จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยผู้เรียนทุกระดับการศึกษามีคุณธรรม จริยธรรม สัดส่วนประชากรที่เข้าถึงโครงข่ายคมนาคมและอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง จำนวนบุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนา อัตราการป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อ และดัชนีความอบอุ่นของครอบครัว

1.4.3 อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อัตราเงินเฟ้อ ผลผลิตภาพการผลิตรวม อันดับความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศ สัดส่วนมูลค่าผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจ ขนาดกลางและขนาดย่อมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ

1.4.4 คุณภาพน้ำและอากาศ ร้อยละของพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่ประเทศ และสัดส่วน การปล่อยก๊าซเรือนกระจกต่อหัวเปรียบเทียบกับลำดับขั้นการพัฒนาที่แสดงโดยผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศต่อหัว

1.5 ยุทธศาสตร์การพัฒนา

การพัฒนาประเทศให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่าง มีคุณภาพและยั่งยืนภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ปรับเปลี่ยนเร็ว คาดการณ์ได้ยากและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การพัฒนาในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 11 ได้กำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสมโดยเร่งสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อป้องกันปัจจัยเสี่ยง และเสริมรากฐานของประเทศด้านต่างๆ ให้เข้มแข็งควบคู่ไปกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มี คุณภาพ มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็น ธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้และความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานการผลิต และการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การพัฒนาประเทศที่มั่นคงและยั่งยืน ยุทธศาสตร์การ พัฒนาที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 11 มีดังนี้

1.5.1 ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมในสังคม ให้ความสำคัญกับ

1) การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้ทุกคนในสังคมไทย ควบคู่กับการเสริมสร้างขีดความสามารถในการจัดการความเสี่ยงและสร้างโอกาสในชีวิตให้แก่ตนเอง มุ่งปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้มีฐานการพัฒนาที่ทั่วถึงและยั่งยืน พัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่มีความ หลากหลายและแข็งแกร่งมากขึ้น ส่งเสริมการจัดสรรทรัพยากรให้เกิดความเป็นธรรม ปรับโครงสร้าง ภาษีทั้งระบบให้สนับสนุนการกระจายรายได้และเป็นเครื่องมือสร้างความเป็นธรรมในการจัดสรร ทรัพยากรและการถือครองทรัพย์สิน พัฒนาการใช้ประโยชน์เทคโนโลยีสารสนเทศและการเข้าถึง ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนาอาชีพ ส่งเสริมบทบาทของภาคธุรกิจเอกชนในการเสริมสร้างความมั่นคง ทางเศรษฐกิจและสังคมแก่คนในสังคมไทย รวมทั้งยกระดับคุณภาพระบบการคุ้มครองทางสังคมให้ ครอบคลุมทุกคนอย่างทั่วถึงสอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็น

2) การจัดบริการทางสังคมให้ทุกคนตามสิทธิขั้นพื้นฐานเน้นการสร้าง ภูมิคุ้มกันระดับปัจเจกและสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการพัฒนาประเทศ มุ่ง พัฒนาระบบบริการสาธารณะให้มีคุณภาพและมีช่องทางการเข้าถึงอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง การ จัดหาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย การเข้าถึงระบบสาธารณสุขโรค พัฒนาระบบสวัสดิการทางสังคม ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ พัฒนาระบบการเงินฐานรากและระบบการออมที่หลากหลาย เสริมสร้างเจตคติด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย และพัฒนาระบบฐานข้อมูลในการ คุ้มครองทางสังคมให้ครอบคลุมประชาชนทุกคนตามสิทธิ และสามารถเข้าถึงบริการอย่างมี ประสิทธิภาพ

3) การเสริมสร้างพลังให้ทุกภาคส่วนสามารถเพิ่มทางเลือกการใช้ชีวิตใน สังคมและมีส่วนร่วมในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้อย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรีให้ทุกคนสามารถ

แสดงออกทางความคิดอย่างสร้างสรรค์ เพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง สนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพที่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ ส่งเสริมให้ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นพลังร่วมในการพัฒนาสังคม พัฒนามาตรฐานระบบการคุ้มครองผู้บริโภค เพิ่มช่องทางการเข้าถึงข้อมูลและองค์ความรู้เกี่ยวกับสิทธิของผู้บริโภค ส่งเสริมบทบาทสตรีในระดับการบริหารและการตัดสินใจทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ

4) การสานสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมให้มีคุณค่าร่วมและตระหนักถึงผลประโยชน์ของสังคม และเสริมสร้างการบริหารราชการแผ่นดินที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส มีระบบตรวจสอบและการรับผิดชอบที่รัดกุมโดยสร้างค่านิยมใหม่ที่ยอมรับร่วมกันบนฐานของความไว้วางใจและเกื้อกูลกันในสังคม ส่งเสริมวัฒนธรรมการเมืองที่มีธรรมาภิบาลนำไปสู่การเป็นประชาธิปไตยที่ถูกต้องและเหมาะสม เสริมสร้างระบบบริหารราชการให้เข้มแข็งมีประสิทธิภาพ มีระบบถ่วงดุลอำนาจ การตรวจสอบที่เข้มงวดและรอบด้าน พัฒนาข้าราชการให้มีคุณภาพสูง มีคุณธรรม จริยธรรมทางอาชีพ และมีความรับผิดชอบ ปฏิรูปการเมืองไทยทั้งระบบให้เป็นประชาธิปไตยของมวลชน สร้างความเท่าเทียมในกระบวนการยุติธรรมและเพิ่มช่องทางการรับข้อร้องเรียนและให้ความช่วยเหลือเยียวยาแก่ผู้เสียหายและผู้ได้รับผลกระทบจากกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสนับสนุนการใช้สื่อเพื่อสังคมทั้งในระดับประเทศและท้องถิ่น และสังคมออนไลน์ให้เป็นพลังหนุนเสริมการพัฒนา

1.5.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาคณะผู้สูงวัยแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนให้มีความสำคัญกับ

1) การปรับโครงสร้างและการกระจายตัวประชากรให้เหมาะสมเป็นการส่งเสริมคู่สมรสที่มีความพร้อมให้มีบุตรเพิ่มขึ้นและรักษาระดับอัตราเจริญพันธุ์ไม่ให้ต่ำกว่าระดับที่เป็นอยู่ปัจจุบันสนับสนุนการกระจายตัวและส่งเสริมการตั้งถิ่นฐานของประชากรให้เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพ โอกาส และทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่

2) การพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงมุ่งพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัย สอดแทรกการพัฒนาคนด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างวัฒนธรรมการเกื้อกูล พัฒนาทักษะให้คนมีการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต ต่อยอดสู่การสร้างนวัตกรรมที่เกิดจากการฝึกฝนเป็นความคิดสร้างสรรค์ ปลูกฝังการพร้อมรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่น และจิตใจที่มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัย พัฒนาคนด้วยการเรียนรู้ในศาสตร์วิทยาการให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างหลากหลาย สอดคล้องกับแนวโน้มการจ้างงานและเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน สร้างจิตสำนึกให้คนไทยมีความรับผิดชอบต่อสังคม เคารพกฎหมาย หลักสิทธิมนุษยชน สร้างค่านิยมการผลิตและบริโภคที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม เรียนรู้การรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติ

3) การส่งเสริมการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม โดยสร้างเสริมสุขภาพคนไทยให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ พัฒนาความรู้และทักษะในการดูแลสุขภาพของตนเอง ครอบครัว ชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อสุขภาพควบคู่กับการพัฒนาระบบบริการสาธารณสุขให้มีคุณภาพ พร้อมทั้งการส่งเสริมการแพทย์ทางเลือก การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสุขภาพของประเทศ การพัฒนาบุคลากรด้านสาธารณสุขให้

เหมาะสมทั้งการผลิตและการกระจายบุคลากร ตลอดจนการใช้มาตรการการเงินการคลังเพื่อสุขภาพที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

4) การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต มุ่งสร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน มีนิสัยใฝ่รู้ รักการอ่านตั้งแต่วัยเด็ก และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัยควบคู่กับการส่งเสริมให้องค์กร กลุ่มบุคคล ชุมชน ประชาชน และสื่อทุกประเภทเป็นแหล่งเรียนรู้ อย่างสร้างสรรค์ สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย รวมถึงส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและสนับสนุนปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

5) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคมเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาบทบาทของสถาบันหลักทางสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาคน สร้างค่านิยมให้คนไทยภูมิใจในวัฒนธรรมไทย และยอมรับความแตกต่างของความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ลดปัญหาความขัดแย้งทางความคิด และสร้างความเป็นเอกภาพในสังคม สร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวัฒนธรรมร่วมกับประชาคมโลก โดยเฉพาะประชาคมอาเซียนให้เกิดการไหลเวียนทางวัฒนธรรมในรูปแบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างประชาชนในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร

1.5.3 ยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงานให้มีความสำคัญกับ

1) การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน มุ่งรักษา ป้องกัน และคุ้มครองพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตร สนับสนุนให้เกษตรกรรายย่อยมีที่ดิน เป็นของตนเองหรือมีสิทธิทำกินในที่ดิน ใช้มาตรการทางภาษีเพื่อบังคับหรือจูงใจให้บุคคลผู้ถือครองที่ดิน ทำประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าวมากขึ้น สนับสนุนการกระจายการถือครองที่ดินอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม เร่งรัดการจัดให้มีองค์กรและระบบบริหารจัดการที่ดินให้เป็นรูปธรรมโดยเร็ว พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคการเกษตร พื้นฟูและส่งเสริมค่านิยม วัฒนธรรมที่ดี และวิถีชีวิตทางการเกษตรที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

2) การเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพการผลิตภาคเกษตร ภาครัฐให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาของภาคเอกชน สนับสนุนการผลิตทางการเกษตรที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ควบคุมและกำกับดูแลให้มีการนำเข้าและใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ได้มาตรฐาน ปรับปรุงบริการขั้นพื้นฐานเพื่อการผลิตให้ทั่วถึง ส่งเสริมการผลิตที่คงไว้ซึ่งความหลากหลายของพันธุ์พืชและสัตว์ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อมของประเทศ พัฒนาและเสริมสร้างองค์ความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่างๆ ที่เหมาะสมทางการเกษตร รวมทั้งสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมให้แก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง

3) การสร้างมูลค่าเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิต สนับสนุนการผลิตและบริการของชุมชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตร อาหาร และพลังงาน ส่งเสริมสถาบันการศึกษาในพื้นที่ให้ร่วมทำการศึกษาวิจัยกับภาคเอกชน สนับสนุนเกษตรกรและผู้ประกอบการนำองค์ความรู้ นวัตกรรม และเทคโนโลยีการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมบนฐาน

ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มาใช้ในการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้า ผลิตภัณฑ์เกษตรและอาหาร ยกย่องคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร มาตรฐานระบบการผลิตสินค้าเกษตรให้เทียบเท่าระดับสากล ส่งเสริมระบบตลาดกลางสินค้าเกษตรและตลาดซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้า ส่งเสริมภาคเอกชนและองค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการระบบสินค้าเกษตรและอาหาร ร่วมกับสถาบันเกษตรกร เพิ่มประสิทธิภาพระบบการบริหารจัดการโลจิสติกส์ของภาคเกษตร

4) การสร้างความมั่นคงในอาชีพและรายได้ให้แก่เกษตรกร มุ่งพัฒนาระบบการสร้างหลักประกันรายได้ของเกษตรกรให้มีความมั่นคงและครอบคลุมเกษตรกรทั้งหมด พัฒนาระบบประกันภัยพืชผลการเกษตร ส่งเสริมระบบการทำการเกษตรแบบมีพันธสัญญาที่เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย ยกย่องคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกร สร้างแรงจูงใจให้เยาวชนเกษตรกรรุ่นใหม่ และแรงงานที่มีคุณภาพเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม พัฒนาสถาบันเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนให้เป็นกลไกสนับสนุนการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรรายย่อยที่ได้รับผลกระทบจากการนำเข้าสินค้าเกษตรและอาหารที่มีต้นทุนต่ำที่เป็นผลมาจากข้อตกลงการเปิดการค้าเสรี

5) การสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพัฒนาพลังงานชีวภาพในระดับครัวเรือนและชุมชน โดยส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกต้นไม้และปลูกป่าโดยชุมชนและเพื่อชุมชนเพิ่มขึ้น ส่งเสริมให้เกษตรกรทำการเกษตรด้วยระบบเกษตรยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนให้มีการจัดการและเผยแพร่องค์ความรู้และการพัฒนาด้านอาหารศึกษาทุกรูปแบบอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง รวมทั้งส่งเสริมพฤติกรรมบริโภคที่เหมาะสมของบุคคลและชุมชน สนับสนุนการสร้างเครือข่ายการผลิตและการบริโภคที่เกื้อกูลกันในระดับชุมชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกัน ส่งเสริมการนำวัตถุดิบทางการเกษตรที่ผลิตได้ในชุมชนและที่เหลือใช้จากการเกษตรมาผลิตเป็นพลังงานทดแทนในชุมชน รวมทั้งส่งเสริมและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ให้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งด้านอาหารให้กับเกษตรกรและชุมชนอย่างเป็นระบบ

6) การสร้างความมั่นคงด้านพลังงานชีวภาพเพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศและความเข้มแข็งภาคเกษตรด้วยการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตพลังงานจากพืชพลังงาน จัดให้มีระบบการบริหารจัดการสินค้าเกษตรที่ใช้เป็นทั้งอาหารและพลังงานเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการใช้พลังงานชีวภาพที่เกี่ยวข้องกับภาคการผลิตและบริการ จัดให้มีกลไกกำกับดูแลโครงสร้างราคาของพลังงานชีวภาพ และปลูกจิตสำนึกในการใช้พลังงานชีวภาพอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า

7) การปรับระบบบริหารจัดการภาครัฐเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน โดยสนับสนุนบทบาทของเกษตรกร เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ภาคเอกชน และชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและวางแผนการผลิตทางการเกษตรปรับกระบวนการทำงานของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องให้มีการร่วมมือและบูรณาการการทำงานอย่างจริงจัง ทั้งในส่วนกลางและระดับพื้นที่ พัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศด้านอาหารและพลังงานตั้งแต่การผลิต การตลาดไปจนถึงการบริโภค พัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านการเกษตร ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศทั้งในระดับพหุภาคีและทวิภาคีโดยเฉพาะประชาคมอาเซียนที่ก่อให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน

1.5.4 ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

1) การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืน โดยสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ประกอบการโดยเฉพาะผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และผลักดันให้มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งและแข่งขันได้ ด้วยการปรับโครงสร้างการค้าและการลงทุนให้สอดคล้องกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของเอเชีย แอฟริกา และเศรษฐกิจภายในประเทศ ปรับโครงสร้างภาคบริการให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มกับสาขาบริการที่มีศักยภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมบนฐานความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม พัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ซึ่งครอบคลุมถึงการพัฒนารัฐกิจสร้างสรรค์ การพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ และการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ พัฒนาภาคเกษตรบนฐานการเพิ่มผลิตภาพในการผลิตและยกระดับการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยเทคโนโลยีและกระบวนการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และพัฒนาภาคอุตสาหกรรมที่มุ่งการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมให้มีคุณภาพและยั่งยืน ด้วยการใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ สู่อุตสาหกรรมฐานความรู้เชิงสร้างสรรค์และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

2) การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีวิจัยและนวัตกรรม ให้เป็นพลังขับเคลื่อนการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืนเน้นการนำความคิดสร้างสรรค์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพย์สินทางปัญญา วิจัยและพัฒนาไปต่อยอด ถ่ายทอด และประยุกต์ใช้ประโยชน์ทั้งเชิงพาณิชย์ สังคมและชุมชน โดยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาและประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัยและนวัตกรรมที่ส่งเสริมการใช้ความคิดสร้างสรรค์ และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับภาคการผลิต ตลอดจนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัยและนวัตกรรมให้ทั่วถึงและเพียงพอทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพในลักษณะของความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน

3) การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันที่มีประสิทธิภาพเท่าเทียม และเป็นธรรมมุ่งพัฒนาตลาดเงินและตลาดทุนรวมทั้งกำลังแรงงานให้เอื้อต่อการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ พัฒนาระบบการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ของประเทศให้เชื่อมโยงการขนส่งทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและมาตรฐานสู่สากล สร้างความมั่นคงด้านพลังงานด้วยการส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาด พัฒนาพลังงานทางเลือก และเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานในทุกระดับ ปฏิรูปกฎหมายและกฎระเบียบต่างๆ ทางเศรษฐกิจให้เอื้อต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการแข่งขันและสอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงในสังคมโลก

4) การบริหารจัดการเศรษฐกิจส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการด้านการเงิน โดยดำเนินนโยบายการเงินที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์แวดล้อมและทันต่อเหตุการณ์ เพิ่มบทบาทตลาดทุนในระบบเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาภาคการเงินโลก ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางการเงิน พัฒนากลไกการเฝ้าระวังความผันผวนทางเศรษฐกิจและพัฒนาระบบเตือนภัยแบบองค์รวม เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการเงินทุนระหว่างประเทศ และการบริหารจัดการด้านการคลังที่ปรับปรุงระบบการจัดเก็บรายได้ของประเทศ เพิ่มประสิทธิภาพของการจัดสรรและการบริหารงบประมาณ ป้องกันความเสี่ยงทางการคลัง พัฒนา

ประสิทธิภาพการดำเนินงานของรัฐวิสาหกิจ ส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุน พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการให้บริการขั้นพื้นฐานของภาครัฐเพิ่มขึ้น และเสริมสร้างความเข้มแข็งทางการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1.5.5 ยุทธศาสตร์การสร้าง ความเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ให้มีความสำคัญกับ

1) การพัฒนาความเชื่อมโยงด้านการขนส่งและระบบโลจิสติกส์ภายใต้กรอบความร่วมมือในอนุภูมิภาคต่างๆ พัฒนาบริการขนส่งและโลจิสติกส์ที่มีประสิทธิภาพและได้มาตรฐานสากลปรับปรุงกฎระเบียบการขนส่งคนและสินค้าที่เกี่ยวข้อง พัฒนาบุคลากรในธุรกิจการขนส่งและโลจิสติกส์เชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวพื้นที่ชายแดน/เขตเศรษฐกิจชายแดน ตลอดจนเชื่อมโยงระบบการผลิตกับพื้นที่ตอนในของประเทศ

2) การพัฒนาฐานลงทุนโดยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันระดับอนุภูมิภาคมุ่งพัฒนาพื้นที่ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศให้เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้เป็นฐานการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม การเกษตร และการท่องเที่ยว พัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนและเมืองชายแดน รวมทั้งบูรณาการแผนพัฒนาพื้นที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านให้บรรลุประโยชน์ร่วมกันทั้งด้านความมั่นคงและเสถียรภาพของพื้นที่

3) การสร้างความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนเป็นการพัฒนาความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาบุคลากรในทุกภาคส่วน เศรษฐกิจ เสริมสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนให้มีมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ยกย่องทักษะฝีมือแรงงาน กำหนดมาตรฐานขั้นพื้นฐานของคุณภาพสินค้าและบริการ ที่เป็นการป้องกันสินค้าและบริการนำเข้าที่ไม่ได้คุณภาพทั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน

4) การเสริมสร้างความร่วมมือที่ีระหว่างประเทศในการสนับสนุนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีจริยธรรมและไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมพร้อมทั้งเปิดรับความร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศที่ไม่แสวงหากำไรเป็นการดำเนินการภายใต้กรอบความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมในระดับอนุภูมิภาค เสริมสร้างการผลิตและบริโภคสินค้าและบริการที่นำสู่การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ส่งเสริมและอำนวยความสะดวกองค์การระหว่างประเทศที่ไม่แสวงหากำไรให้มีบทบาทเพิ่มขึ้นในการให้ไทยเป็นฐาน การดำเนินความร่วมมือเพื่อการพัฒนาประเทศในภูมิภาค

5) การเร่งรัดการใช้ประโยชน์จากข้อตกลงการค้าเสรีที่มีผลบังคับใช้แล้ว เป็นการสร้างองค์ความรู้ให้กับภาคธุรกิจโดยเฉพาะผู้ได้รับผลกระทบทั้งเชิงบวกและลบให้สามารถพัฒนาศักยภาพและโอกาสของตนเองในการใช้ประโยชน์จากการเปิดการค้าเสรีโดยเฉพาะภาคธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่ได้รับการสนับสนุน เยียวยาและดูแลจากรัฐในกรณีที่ไม่สามารถปรับตัวได้ทัน

6) การปรับปรุงและเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคีการพัฒนาภายในประเทศตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่นมุ่งเสริมสร้างศักยภาพชุมชนท้องถิ่นให้รับรู้และเตรียมพร้อมรับกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศสนับสนุนกลไกการพัฒนาในระดับพื้นที่ในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัดโดยเฉพาะจังหวัดชายแดน ให้สามารถ

พัฒนาเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน ส่งเสริมศักยภาพด้านวิชาการและเครือข่ายของสถาบันการศึกษาของไทยที่สร้างความใกล้ชิดและปฏิสัมพันธ์กับประเทศในอนุภูมิภาค

1.5.6 ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนให้
ความสำคัญกับ

1) การอนุรักษ์ ป่าไม้ และสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมุ่งรักษาและฟื้นฟูพื้นที่ป่าและเขตอนุรักษ์ พัฒนาระบบฐานข้อมูลและการจัดการองค์ความรู้ให้เป็นเครื่องมือในการวางแผนและบริหารจัดการ ปรับปรุงระบบการบริหารจัดการที่ดินและการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เร่งรัดการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ ปรับปรุงและฟื้นฟูแหล่งน้ำเพื่อเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุน ส่งเสริมให้เกิดการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ จัดทำแผนแม่บทโครงสร้างพื้นฐานด้านทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างเป็นระบบ รวมทั้งส่งเสริมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ

2) การปรับกระบวนการทัศน์การพัฒนาและขับเคลื่อนประเทศเพื่อเตรียมพร้อมไปสู่การเป็นเศรษฐกิจและสังคมคาร์บอนต่ำและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมโดยปรับโครงสร้างการผลิตของประเทศและพฤติกรรมผู้บริโภคเพื่อเตรียมพร้อมไปสู่เศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานในภาคคมนาคมและขนส่งเพื่อลดปริมาณก๊าซเรือนกระจก พัฒนาเมืองที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเน้นการวางผังเมืองที่ผสมผสานวัฒนธรรม สังคม ระบบนิเวศเข้าด้วยกัน

3) การยกระดับขีดความสามารถในการรองรับและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเพื่อให้สังคมมีภูมิคุ้มกันมุ่งพัฒนาองค์ความรู้และเครื่องมือในการบริหารจัดการเพื่อรองรับกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศรวมถึงพัฒนาศักยภาพชุมชนให้พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

4) การเตรียมความพร้อมรองรับกับภัยพิบัติทางธรรมชาติด้วยการจัดทำแผนที่และจัดลำดับพื้นที่เสี่ยงภัยทั้งในระดับประเทศภูมิภาคและจังหวัด ยกระดับการจัดการภัยพิบัติให้มีประสิทธิภาพ พัฒนาระบบฐานข้อมูลการสื่อสารโทรคมนาคม ส่งเสริมการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีด้านการจัดการภัยพิบัติ พัฒนาระบบงานอาสาสมัครของประเทศอย่างจริงจังและให้มีมาตรฐานตามหลักสากล สนับสนุนภาคเอกชน สถานประกอบการ โรงเรียน และท้องถิ่นให้มีการเตรียมความพร้อมและจัดทำแผนปฏิบัติการรองรับภัยพิบัติ

5) การสร้างภูมิคุ้มกันด้านการค้าจากเงื่อนไขด้านสิ่งแวดล้อมและวิกฤตจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมุ่งติดตามและเฝ้าระวังมาตรการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่อาจส่งผลกระทบต่อการค้าและการลงทุน เตรียมมาตรการรองรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากมาตรการทางการค้าและข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ศึกษาผลกระทบและกำหนดแผนกลยุทธ์รายสินค้า รวมทั้งมาตรการเยียวยาในสินค้าและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมให้ผู้ส่งออกทำคาร์บอนฟุตพริ้นต์และสร้างแรงจูงใจให้เกิดอุตสาหกรรมใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

7) การควบคุมและลดมลพิษ มุ่งลดปริมาณมลพิษทางอากาศ เพิ่มประสิทธิภาพการจัดการขยะและน้ำเสียชุมชน พัฒนาระบบการจัดการของเสียอันตราย ขยะ

อิเล็กทรอนิกส์และขยะติดเชื้อ ลดความเสี่ยงอันตรายการรั่วไหล การเกิดอุบัติเหตุจากสารเคมีและ พัฒนาระบบเตือนภัย แจ้งเหตุฉุกเฉินและระบบการจัดการเมื่อเกิดอุบัติเหตุด้านมลพิษ

8) การพัฒนาระบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใสและเป็นธรรมอย่างบูรณาการมุ่งส่งเสริมสิทธิและพัฒนาศักยภาพชุมชนในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ปรับปรุงกฎหมายเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ปรับนโยบายการลงทุนภาครัฐให้เอื้อต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟู ผลักดันให้มีการจัดเก็บภาษีสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างแรงจูงใจในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและลดการก่อมลพิษ สร้างรายได้จากความหลากหลายทางชีวภาพ พัฒนาระบบฐานข้อมูลและระบบติดตามประเมินผล รวมทั้งส่งเสริมการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างระบบบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ

การศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตร : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคี มีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ในด้านการส่งเสริมระบบการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมีความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งอยู่ในฐานของเศรษฐกิจที่พึ่งพาตนเอง และแข่งขันได้ในเวทีโลกโดยสอดคล้องกับพันธกิจหลักในด้านการพัฒนาฐานการผลิต และบริการให้เข้มแข็งมีคุณภาพบนฐานความรู้ ความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาของเกษตรกรชาวอินทรีย์มีการปรับโครงสร้างการผลิตให้เป็นเกษตรอินทรีย์เพื่อความปลอดภัยของผู้บริโภคและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน เกษตรกร โดยการสนับสนุนจากเครือข่ายภาคีภาครัฐ เอกชน อปท. และภาควิชาการ โดยมีเป้าหมายที่สอดคล้องในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีเสถียรภาพและยั่งยืนมีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายภาคการผลิต และฐานภูมิปัญญานวัตกรรม เทคโนโลยีเกษตรเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ซึ่งโครงการนี้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ในด้านสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การพัฒนาขีดความสามารถให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเกษตรกรชาวอินทรีย์ ลดปัญหาสารเคมีต่อสุขภาพ สร้างความเข้มแข็งในชุมชน ด้วยการเพิ่มมูลค่าผลิตจากชาวอินทรีย์ ลดต้นทุนการผลิตตลอดห่วงโซ่อุปทาน เป็นการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยองค์ความรู้ นวัตกรรม เทคโนโลยี จากการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นการทำงานแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเสริมพลังกันให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อเกษตรกรผู้ผลิตชาวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

2. ยุทธศาสตร์กรมส่งเสริมการเกษตร พ.ศ. 2556 – 2559

2.1 วิสัยทัศน์ “กรมส่งเสริมการเกษตรเป็นองค์กรที่มุ่งมั่นในการส่งเสริมและพัฒนาให้เกษตรกรอยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน”

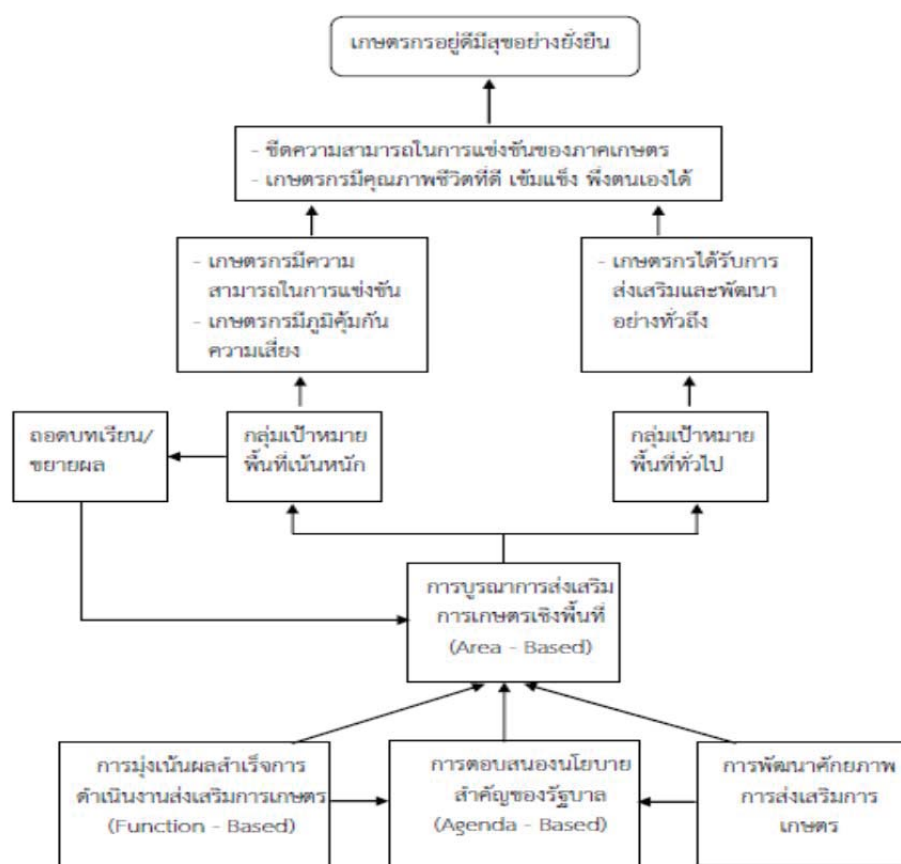
2.2 พันธกิจ

2.2.1 ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรให้มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้

2.2.2 ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรให้มีขีดความสามารถในการผลิตและจัดการสินค้าเกษตรตามความต้องการของตลาด

2.2.3 ให้บริการทางการเกษตรและผลิตปัจจัยทางการเกษตรเพื่อสนับสนุนและจำหน่ายแก่เกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.2.4 ศึกษาวิจัยและพัฒนางานด้านการส่งเสริมการเกษตรและบูรณาการการทำงานกับทุกภาคส่วน

ภาพที่ 2.1 แสดงกรอบทิศทางแผนยุทธศาสตร์กรมส่งเสริมการเกษตร พ.ศ. 2556 – 2559
ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร, 2556, หน้า 6

2.3 ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเกษตร เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำการดำเนินงานประสบความสำเร็จโดยในแผนยุทธศาสตร์กรมส่งเสริมการเกษตร พ.ศ. 2556 – 2559 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานจำนวน 4 ประเด็น ซึ่งแต่ละประเด็นมีความเชื่อมโยงสอดคล้องและสนับสนุนกันและกันในการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรยุทธศาสตร์ทั้ง 4 ประเด็นดังกล่าวประกอบด้วย

2.3.1 ยุทธศาสตร์การตอบสนองต่อนโยบายสำคัญของรัฐบาล

การตอบสนองนโยบายสำคัญของรัฐบาลเป็นยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับการดำเนินงานเชิงนโยบาย (Agenda - Based) ทั้งงานตามนโยบายสำคัญของรัฐบาล หรือภารกิจเร่งด่วนของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา โครงการภายใต้แผนบริหารราชการแผ่นดินที่รัฐบาล

กำหนดให้เป็นโครงการสำคัญ (Flagship Project) และโครงการที่จัดทำขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี โดยอาจจะเป็นโครงการส่งเสริมการเกษตรที่ปรับให้สอดคล้องกับนโยบายสำคัญของรัฐบาล ซึ่งกรมส่งเสริมการเกษตรต้องดำเนินการให้เกิดผลสำเร็จ และรายงานผลการดำเนินงานต่อรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1) ตัวชี้วัดเป้าประสงค์ ระดับความสำเร็จของการดำเนินงานโครงการ และกิจกรรมตามนโยบายสำคัญของรัฐบาล

2) แนวทางการดำเนินงาน

2.1) โครงการตามนโยบายสำคัญของรัฐบาล : ในการวิเคราะห์นโยบายของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา ประมวล และสรุปประเด็นนโยบายที่สอดคล้องกับบทบาทภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตร และจัดทำโครงการส่งเสริมการเกษตรเพื่อรองรับนโยบายดังกล่าว โดยเฉพาะโครงการสำคัญภายใต้แผนบริหารราชการแผ่นดิน (Flagship Project) และเสนอโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณตามระเบียบ/วิธีปฏิบัติที่กำหนด และดำเนินการตามแผนปฏิบัติการให้เกิดผลสำเร็จ โดยมีการควบคุม กำกับและติดตามการดำเนินงานอย่างใกล้ชิด รวมทั้งรายงานผลการดำเนินงานต่อรัฐบาล

2.2) โครงการที่จัดทำขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี : การประสานและดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่การจัดทำโครงการ การเสนอเรื่องต่อคณะรัฐมนตรี ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและดำเนินโครงการตามแผนปฏิบัติการ โดยมีการควบคุม กำกับ และติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และรายงานผลการดำเนินงานต่อคณะรัฐมนตรีและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.3.2 ยุทธศาสตร์การบูรณาการส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่

การบูรณาการส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ มีจุดมุ่งเน้นในการส่งเสริมการเกษตรแบบเบ็ดเสร็จในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง (Area - Based) และมีเจตนาที่มุ่งเน้นที่จะให้อำนาจและอิสระแก่หน่วยงานในพื้นที่ในการดำเนินการต่างๆ โดยมุ่งผลสำเร็จของงานเป็นสำคัญ ด้วยเป้าหมายและวิธีการที่เป็นการเฉพาะในแต่ละพื้นที่ เน้นการบูรณาการงานที่เกี่ยวข้องกันจากทุกภาคส่วนลงในพื้นที่อย่างเป็นระบบ ทั้งงานตามนโยบาย (Agenda - Based) และงานตามบทบาทหน้าที่ (Function - Based) ระดมสรรพกำลังและทรัพยากรต่างๆ เข้ามาร่วมดำเนินการ ซึ่งต้องใช้ความสามารถในการประสานและบริหารจัดการ รวมทั้งการวางแผนพัฒนาที่เบ็ดเสร็จโดยคำนึงถึงศักยภาพของพื้นที่ สภาพแวดล้อม สถานการณ์ และความต้องการของเกษตรกรซึ่งแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

1) เป้าประสงค์ มีการบูรณาการงานส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่

2) แนวทางการดำเนินงาน ในการบูรณาการส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ ได้แบ่งพื้นที่เป้าหมายเป็น 2 ประเภท ได้แก่ พื้นที่ทั่วไปและพื้นที่เน้นหนัก ซึ่งการดำเนินการของแต่ละจังหวัดให้มีทั้งพื้นที่เน้นหนักและพื้นที่ทั่วไป เพื่อให้มีการพัฒนารูปแบบและกระบวนการทำงานเพื่อเป็นกรณีศึกษาสำหรับพื้นที่ที่แตกต่างกันซึ่งจะทำให้ดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรสามารถให้บริการแก่เกษตรกรในทุกพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยดำเนินการในพื้นที่ทั้ง 2 ประเภทมีแนวคิดพื้นฐานเหมือนกันแต่มีจุดมุ่งเน้นในการดำเนินงานแตกต่างกัน ดังนี้

2.1) ส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่เน้นหนัก

(1) มุ่งเน้นการดำเนินการเพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามนโยบายระดับต่างๆ (Agenda - Based) โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายของรัฐบาลและนโยบายของผู้ว่าราชการจังหวัด รวมถึงกรอบทิศทางในภาพรวมของการพัฒนาประเทศ โดย

- ศึกษาวิเคราะห์เพื่อพิจารณากำหนดเป้าหมายการพัฒนาให้ชัดเจน

- พิจารณากำหนดพื้นที่หรือกลุ่มเป้าหมายที่มีศักยภาพในการดำเนินการ

(2) บูรณาการแผนงาน โครงการงบประมาณและบุคลากรจากทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมดำเนินการ โดย

- ปรับปรุงแผนงานโครงการระดับกรมให้มีลักษณะเป็นโครงการหลักตามบทบาทหน้าที่ (Function - Based) มีความยืดหยุ่น เป็นโครงการในลักษณะบูรณาการที่มีความต่อเนื่องมากกว่า 1 ปี โดยมีเป้าหมายของผลสำเร็จที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมเป็นกรอบทิศทางให้จังหวัดสามารถจัดทำโครงการย่อยรองรับเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จเดียวกันได้

- จัดทำโครงการในระดับพื้นที่ (Area - Based) เป็นโครงการเฉพาะด้าน เฉพาะจุด หรือเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย โดยวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและความต้องการของเกษตรกร รวมทั้งความต้องการเชิงนโยบายระดับต่างๆ และเชื่อมโยงงานต่างๆ ทั้ง Agenda - Based, Function - Based และ Area - Based เข้าด้วยกัน และบูรณาการโครงการและงบประมาณกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องลงในพื้นที่แบบเบ็ดเสร็จเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดความซ้ำซ้อนของการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร

(3) บริหารจัดการให้เกิดผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ โดย

- ดำเนินการโดยใช้กลไกของระบบส่งเสริมการเกษตร และศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกต.) เป็นหลัก

- เกษตรจังหวัดเป็นเจ้าภาพหลักในการดำเนินการในพื้นที่ โดยมีอิสระในการบริหารจัดการอย่างเต็มที่ภายใต้ศักยภาพ ความพร้อมและทรัพยากรที่มีอยู่ รวมถึงการระดมสรรพกำลังและเตรียมความพร้อมของเจ้าหน้าที่ในทุกระดับ

- ประสานและร่วมมือกับหน่วยงานภาคีทุกภาคส่วน เพื่อให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ เกิดประโยชน์สูงสุดต่อเกษตรกรในพื้นที่และส่งผลต่อภาพรวมของการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรของประเทศ

- ติดตาม ควบคุม กำกับ สนับสนุน และช่วยแก้ไขปัญหาการดำเนินงานในแต่ละระดับอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งผลสำเร็จของงานเป็นสำคัญ และมีการนำเรื่องการบูรณาการส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่เข้าหารือในเวทีการประชุมต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ได้มีส่วนร่วมและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนารูปแบบและกระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(4) ทำให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนของการดำเนินงาน โดย

- สนับสนุนให้มีกลุ่ม/องค์กรเกษตรกรเป็นผู้ขับเคลื่อน
การดำเนินงาน และเกษตรกรเครือข่ายเข้ามาร่วมดำเนินการ

- เสริมสร้างให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนา (Learning and Growth) มีการสรุปบทเรียนของการบูรณาการส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ และนำข้อสรุปที่ได้
ไปพัฒนารูปแบบและกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการพัฒนายกระดับหรือต่อยอดใน
พื้นที่เดิม และเป็นบทเรียนหรือต้นแบบสำหรับขยายผลสู่พื้นที่อื่นต่อไป

2.2) ส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ทั่วไป

(1) มุ่งเน้นการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรให้ทั่วถึงและ
ครอบคลุมในทุกพื้นที่ ทั้งในส่วนที่มีและไม่มีโครงการ/งบประมาณรองรับ

(2) ส่งเสริมและพัฒนาให้เกษตรกรใช้หลักปรัชญาของ
เศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ และเสริมสร้างให้เกษตรกรสามารถพึ่งพา
ตนเองทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน

(3) บริหารจัดการการดำเนินงาน โดย

- กำหนดทิศทาง การส่งเสริมการเกษตรโดยใช้
แผนพัฒนาการเกษตรที่มุ่งเน้นตอบสนองความต้องการของเกษตรกรและชุมชนในพื้นที่เป็นสำคัญ
และเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาตำบลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

- ดำเนินการโดยใช้กลไกของระบบส่งเสริมการเกษตร
และศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกด.) เป็นหลัก

- ใช้เกษตรกรเครือข่ายเป็นผู้สนับสนุนและช่วยเหลือการ
ปฏิบัติงานในพื้นที่เพื่อเสริมสร้างให้เกิดการพัฒนาเกษตรกรโดยเกษตรกรด้วยกันเอง

- ประสานการทำงานกับหน่วยงานภาคีต่าง ๆ
โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ภายใต้โครงการและ
งบประมาณของทุกหน่วยงานที่มีอยู่ในพื้นที่

2.3.3 ยุทธศาสตร์การมุ่งเน้นผลสำเร็จการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร

การมุ่งเน้นผลสำเร็จของงานส่งเสริมการเกษตร เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนา
ที่ครอบคลุมงานพื้นฐานสำคัญของกรมส่งเสริมการเกษตร (Function – Based) ในการส่งเสริมและ
พัฒนาเกษตรกรให้มีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพการเกษตร ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม
และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญและส่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจการเกษตรตั้งแต่ระดับ
ครัวเรือน ชุมชน และระดับประเทศ รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและความยั่งยืนของ
ภาคเกษตร

1) เป้าประสงค์

1.1) เกษตรกรมีการทำกิจกรรมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งและความ
ยั่งยืน

1.2) เกษตรกรมีความสามารถในการผลิตและจัดการสินค้าเกษตร

2) แนวทางการดำเนินงาน

การดำเนินงานการส่งเสริมการเกษตรในส่วนที่เป็นงานพื้นฐานสำคัญ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่

2.1) เสริมสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรและความยั่งยืนของภาคเกษตรแนวทางการดำเนินงาน คือ

(1) ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชน ให้มีศักยภาพทั้งด้านการผลิตและการบริหารจัดการ สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานร่วมกับกลุ่ม/องค์กรเกษตรกร/ชุมชนทั้งในเชิงธุรกิจและคุณภาพชีวิต โดย

- ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรให้ดีขึ้น ทั้งในด้านชีวิตความเป็นอยู่ รายได้ และการแก้ไขปัญหาหนี้สินโดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสำคัญ

- ส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายให้เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ เป็นกลไกหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และมีความพร้อมสำหรับการแข่งขันเชิงการค้าในอนาคต

- ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรแกนนำและผู้นำกลุ่มต่างๆ เช่น ผู้นำกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรและผู้นำกลุ่มยุวเกษตรกรให้มีความรู้ความสามารถ มีภาวะความเป็นผู้นำ สามารถพัฒนาเกษตรกรและชุมชนของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถจัดการกับปัญหาการเกษตรต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ โดยสนับสนุนให้เข้ามามีส่วนร่วมในเวทีของการบริหารงานเกษตรในระดับต่าง ๆ

- ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรมืออาชีพ (Smart Farmer) โดยพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถในการผลิต การบริหารจัดการ และการตลาด สามารถปรับตัวรองรับกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้

- ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ รวมถึงยุวเกษตรกรให้เป็นกำลังสำคัญของภาคเกษตรในอนาคต

- ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรสูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รับการยอมรับนับถือในชุมชนและสังคม

- ส่งเสริมเคหกิจเกษตร เพื่อพัฒนาให้ครัวเรือนเกษตรกรมีสุขภาพแข็งแรง บ้านเรือนน่าอยู่และเศรษฐกิจมั่นคง

- เสริมสร้างให้เกษตรกรรู้จักประยุกต์ใช้องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และนวัตกรรม

- สนับสนุนการดำเนินงานของสภาเกษตรกร และระบบสวัสดิการเกษตรกร

- ยกย่องเชิดชูเกียรติ เผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ผลงานดีเด่นของเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชนที่เป็นต้นแบบที่ดีให้เป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลทั่วไปและเป็นแบบอย่างในการประกอบอาชีพด้านการเกษตร

(2) สนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อให้เกษตรกรมีความมั่นคงในอาชีพและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดย

- ให้ความสำคัญกับการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของทุกพระองค์

- เร่งรัดการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพจริงจังบังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

- ส่งเสริมและพัฒนาการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่สอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่และความต้องการของเกษตรกร

- นำองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมจากโครงการต่างๆ มาใช้เป็นต้นแบบและขยายผลไปยังพื้นที่ต่าง ๆ

(3) เสริมสร้างความมั่นคงและปลอดภัยด้านอาหารในครัวเรือนและชุมชนเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันสำหรับครัวเรือนเกษตรกรและชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดย

- ส่งเสริมการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน และการแปรรูปและถนอมอาหาร เพื่อให้ครัวเรือนเกษตรกรมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอในทุกสถานการณ์

- สนับสนุนให้มีเครือข่ายการผลิตและการบริโภคที่เกื้อกูลกันในระดับชุมชน

- สนับสนุนให้ประชาชนทั่วไปทำการเกษตร ส่งเสริมพฤติกรรมบริโภคที่เหมาะสม และเผยแพร่องค์ความรู้และพัฒนาการด้านอาหารศึกษา

(4) ส่งเสริมการเกษตรในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สอดคล้องกับศักยภาพและพื้นที่ เพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพของเกษตรกรอย่างยั่งยืน มีความมั่นคงในอาชีพ อยู่ดีกินดี เสริมสร้างรายได้ ลดรายจ่ายในครัวเรือน และมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดย

- พัฒนาอาชีพด้านการเกษตร

- สร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร และรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาและเพิ่มอำนาจการต่อรอง

- เสริมสร้างเศรษฐกิจในพื้นที่ให้เข้มแข็งและยั่งยืนด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

(5) ส่งเสริมระบบเกษตรกรรมในการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนของภาคเกษตร เพื่อให้เกิดความมั่นคงในการประกอบอาชีพการเกษตรควบคู่กับการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นฐานการผลิตของภาคเกษตรได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศหรือสถานการณ์ภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้ โดย

- ส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทำการเกษตรให้เหมาะสมกับตัวเกษตรกร ศักยภาพของพื้นที่และสถานการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้อง

เศรษฐกิจพอเพียง

- ส่งเสริมการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาของ

- ส่งเสริมระบบเกษตรกรรมยั่งยืน
- ส่งเสริมการเกษตรในชุมชนเมือง
- การท่องเที่ยวเชิงเกษตร
- การจัดการฟาร์ม

2.2) สร้างความสมดุลในการผลิตและจัดการสินค้าเกษตรแนวทางการดำเนินงาน คือ

(1) พัฒนาการผลิตและบริหารจัดการสินค้าเกษตร เพื่อเพิ่มศักยภาพการผลิตเชิงพาณิชย์และอุตสาหกรรม และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของสินค้าเกษตรไทยซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้ไทยก้าวสู่การเป็นครัวโลก โดย

- ส่งเสริมการผลิตรายสินค้า และเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์ โดยให้สอดคล้องกับเขตเกษตรเศรษฐกิจ (Zoning)

- เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ลดต้นทุนการผลิต ลดการสูญเสียผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยว

- พัฒนาคูณภาพและมาตรฐานสินค้าเกษตร โดยเฉพาะมาตรฐาน GAP

- พัฒนาโลจิสติกส์ของสินค้าเกษตร และมีระบบการตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) เพื่อเพิ่มมูลค่าและสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภค

- ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและให้ความสำคัญกับการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green Product)

- ส่งเสริมการผลิตพืชอาหารและพลังงานให้เกิดความสมดุลและมั่นคง โดยให้ความสำคัญกับอาหารเป็นอันดับแรก

- ส่งเสริมการผลิตเพื่อรองรับสถานการณ์ด้านราคาและข้อตกลงทางการค้าต่างๆ รวมถึงการเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community : AC) โดยถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตให้สอดคล้องกับกฎระเบียบของประเทศคู่ค้า เผยแพร่ความรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเปิดเสรีการค้าและการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ เพื่อให้เกษตรกรสามารถปรับตัวได้และลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้น

(2) ส่งเสริมและพัฒนากาการบริหารจัดการศัตรูพืช เพื่อลดความเสี่ยงจากการระบาดของศัตรูพืช และเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารจัดการศัตรูพืชของชุมชนโดย

- ให้ความสำคัญตั้งแต่การเฝ้าระวัง การสำรวจสถานการณ์การระบาด การพยากรณ์และเตือนการระบาดของศัตรูพืช

- ส่งเสริมและพัฒนาให้เกษตรกรและชุมชนสามารถบริหารจัดการศัตรูพืชได้ด้วยตนเอง

- สนับสนุนการใช้สารชีวภัณฑ์ต่างๆ และพัฒนาให้เกษตรกรสามารถผลิตสารชีวภัณฑ์และศัตรูธรรมชาติใช้ได้เองในไร่นา

- จัดตั้งและพัฒนาศูนย์จัดการศัตรูพืชชุมชนให้มีศักยภาพและสามารถพึ่งตนเองด้านจัดการศัตรูพืชได้อย่างยั่งยืน

- พัฒนาฐานข้อมูลและองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการศัตรูพืชให้สามารถเข้าถึงได้และใช้ประโยชน์ได้ในทุกระดับ

(3) ส่งเสริมการใช้ปัจจัยการผลิตและการเกษตรกรรมเพื่อให้เกษตรกรสามารถผลิต จัดหาและใช้ปัจจัยการผลิตอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองด้านปัจจัยการผลิต และลดความเสี่ยงในการขาดแคลนปัจจัยในการผลิต โดย

- เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้เกษตรกรในเรื่องการใช้ปุ๋ยเคมี

- การผลิตและใช้สารชีวภาพและชีวภัณฑ์ต่างๆ

- การปรับปรุงบำรุงดิน การบริหารจัดการการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสม ละการบริหารจัดการน้ำในไร่นาและชุมชน

- สนับสนุนการผลิตพลังงานทดแทนในครัวเรือนและชุมชน

- ส่งเสริมการเกษตรกรรมรูปแบบต่างๆ ที่เหมาะสม

- ส่งเสริมการผลิตพันธุ์พืชและปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ไว้ใช้เอง

(4) ส่งเสริมด้านการตลาดและการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรเพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่าย ขยายตลาด ลดปัญหาราคาสินค้าเกษตรตกต่ำและสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าเกษตร โดย

- ส่งเสริมตลาดในระดับต่าง ๆ

- ส่งเสริมระบบการทำเกษตรแบบมีพันธสัญญา

(Contract Farming)

- ส่งเสริมการจำหน่ายสินค้าเกษตรตามชั้นคุณภาพ

- สนับสนุนให้มีการแปรรูปสินค้าเกษตร และพัฒนา

ผลิตภัณฑ์

- ส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในภาคเกษตร

- ส่งเสริมการทำเกษตรแบบกลุ่มการผลิตหรือ

เครือข่ายวิสาหกิจ (Cluster) เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

- สนับสนุนการสร้างเครือข่ายการผลิต การตลาด และการบริโภคที่เกื้อกูลกัน

- พัฒนาทักษะและองค์ความรู้ด้านการตลาด การบริหารจัดการระบบสินค้าเกษตร

- สนับสนุนกิจกรรมแสดงสินค้าในต่างประเทศ เพื่อเพิ่มช่องทางในการจำหน่ายสินค้าเกษตรของไทย

2.3.4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพการส่งเสริมการเกษตร

การพัฒนาศักยภาพการส่งเสริมการเกษตร มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะขององค์กรในภาพรวม สร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมการเกษตรในระดับพื้นที่ และยกระดับการให้บริการเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นซึ่งปัจจัยดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญและส่งผลต่อความสำเร็จของงานส่งเสริมการเกษตรในการพัฒนาอาชีพ รายได้ และความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้น

1) เป้าประสงค์ กรมส่งเสริมการเกษตรได้รับการพัฒนาศักยภาพตามแนวทางที่กำหนด

2) แนวทางการดำเนินงาน

การพัฒนาศักยภาพการส่งเสริมการเกษตร ประกอบด้วยประเด็นการพัฒนา 3 ด้าน คือ การพัฒนาศักยภาพด้านการส่งเสริมการเกษตรแก่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร การพัฒนาศักยภาพเกษตรกรเครือข่ายและหน่วยงานภาคีในการส่งเสริมการเกษตร และการพัฒนาการให้บริการด้านการส่งเสริมการเกษตร ซึ่งแต่ละประเด็นมีแนวทางดำเนินการ ดังนี้

2.1) พัฒนาศักยภาพด้านการส่งเสริมการเกษตร

(1) เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการงานส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้กรมส่งเสริมการเกษตรมีขีดความสามารถและมาตรฐานการปฏิบัติงานในระดับสูง และมีความพร้อมในการรองรับต่อการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ เศรษฐกิจ และสังคม ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาองค์กรในภาพรวม ได้แก่

- การบริหารและพัฒนาบุคลากร
- การพัฒนาระบบงาน และบูรณาการการทำงาน
- การบริหารจัดการงบประมาณ
- การปรับโครงสร้างหน่วยงาน
- พัฒนาศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตรเป็น

หน่วยงานหลักในการให้บริการความรู้และการผลิตปัจจัยด้านการเกษตรแก่เกษตรกร

(2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและชุมชนในการพัฒนาการเกษตร เพื่อให้เกษตรกรและชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาและเกิดความต่อเนื่องยั่งยืน โดย

- พัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันของเกษตรกรและชุมชน

- พัฒนาศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (ศบกต.) ให้เป็นศูนย์กลางในการให้บริการและบูรณาการการทำงานกับภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่

- บูรณาการการทำงานในพื้นที่กับหน่วยงานภาคีต่างๆ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา

- ใช้เกษตรกรเครือข่าย เช่น อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) เกษตรกรรุ่นใหม่ในการสนับสนุนและช่วยเหลือการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่

(3) สนับสนุนการวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้รวมทั้งการจัดการความรู้ในทุกระดับ โดย

- สนับสนุนการวิจัยในงานประจำ (Routine Research : R2R)

- การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

- การพัฒนางานวิชาการด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และประสานความร่วมมือทางวิชาการกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่างๆ ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค

(4) เตรียมการรองรับการเป็นประชาคมอาเซียน โดย

- พัฒนาบุคลากรทุกระดับให้มีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติงานเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

- รวบรวมและพัฒนาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง

- วิเคราะห์ผลกระทบที่มีต่อการพัฒนาการเกษตรและเกษตรกร

- จัดระบบและกลไกการทำงาน เพื่อให้สามารถส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรทั้งในเชิงรุกและเชิงรับ

2.2) พัฒนาเกษตรกรเครือข่ายและสร้างความร่วมมือหน่วยงานภาคีในการส่งเสริมการเกษตร

(1) พัฒนาศักยภาพด้านการส่งเสริมการเกษตรแก่อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) โดย ส่งเสริมและพัฒนาอาสาสมัครเกษตรหมู่บ้านให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ตามที่กำหนดเพื่อเป็นเครือข่าย เป็นแกนนำและผู้ประสานการดำเนินงานต่างๆ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่

(2) พัฒนาศักยภาพด้านการส่งเสริมการเกษตรแก่เกษตรกรรุ่นใหม่ เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการทำการเกษตร และเป็นเกษตรกรที่มีประสิทธิภาพ สนับสนุนให้เป็นเครือข่ายและแกนนำในการส่งเสริมการเกษตร รวมทั้งผลักดันให้เป็น Smart Farmer และส่งผลเพื่อให้รองรับการขาดแคลนเกษตรกรที่มีอายุสูงขึ้นและขาดแคลนแรงงานภาคการเกษตร

(3) การสร้างความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นการสร้างภาคีความร่วมมือกับองค์กร หน่วยงานต่างๆ ที่มีบทบาทหน้าที่หรือปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรในพื้นที่ เช่น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) โดยการสนับสนุนในด้านความรู้ การอบรม ประชุมสัมมนาต่างๆ

2.3) พัฒนาการให้บริการด้านการส่งเสริมการเกษตร

(1) พัฒนาระบบระบบคอมพิวเตอร์และฐานข้อมูลส่งเสริมการเกษตร ให้มีประสิทธิภาพและเป็นมาตรฐาน สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ในทุกระดับอย่างมีประสิทธิภาพ สะดวก รวดเร็ว โดย

- พัฒนาระบบเครือข่ายเชื่อมโยงข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์

- ปรับปรุงขั้นตอนการติดต่อสื่อสารให้มีความสะดวก รวดเร็ว สามารถให้บริการข้อมูล ข่าวสาร และองค์ความรู้ผ่านทางระบบอิเล็กทรอนิกส์และสารสนเทศ

- สามารถเชื่อมโยงฐานข้อมูลของหน่วยงานอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- เพิ่มขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่และเกษตรกรในการใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์และสารสนเทศในงานส่งเสริมการเกษตร

(2) พัฒนาระบบการประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตรให้ มีประสิทธิภาพ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เกษตรกร หน่วยงานต่างๆ รวมทั้งผู้ที่สนใจ ได้รับข้อมูลอย่างทั่วถึง ถูกต้อง ทันสมัย และทันเวลา

จากยุทธศาสตร์ของกรมส่งเสริมการเกษตรเน้นการส่งเสริมให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งตรงกับเป้าหมายของโครงการวิจัยเพื่อเพื่อยกระดับการเรียนรู้และความสามารถของกลุ่มในการจัดการเชิงธุรกิจข้าวอินทรีย์ มีพันธกิจที่สอดคล้องกันในการส่งเสริมให้เกษตรกรมีความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้โดยการพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรในการผลิตและการจัดการสินค้าให้ ตรงกับความต้องการของตลาด และสนับสนุนปัจจัยการผลิตด้านต่างๆ จากหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่หลัก วิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ รวมทั้งบูรณาการการทำงานร่วมกับหน่วยงานทุกภาคส่วน โดยทางโครงการมีจุดเน้นร่วมกับหน่วยงานที่ส่งเสริมการเกษตรในการบูรณาการงานส่งเสริม เกษตรกรข้าวอินทรีย์ในพื้นที่หลัก 9 อำเภอ รวม 13 ตำบล ได้แก่ตำบลวังกะพ้อ ตำบลวังดิน ตำบลคอ รุม ตำบลหาดกรวด ตำบลปากาย ตำบลน้ำพี้ ตำบลไร่ฮ้อย ตำบลบ้านหม้อ ตำบลไผ่ล้อม ตำบล น้ำริด ตำบลข่อยสูง ตำบลวังแดง และตำบลผักขงมีการบูรณาการแผนงานโครงการของหน่วยงาน ภาครัฐ องค์กรท้องถิ่นทั้งงบประมาณและบุคลากรในการดำเนินงานร่วมกัน ได้แก่ พาณิชย์จังหวัด เกษตรจังหวัด เกษตรและสหกรณ์จังหวัดอุตรดิตถ์ เกษตรอำเภอ เครือข่ายสถานศึกษา สภา อุตสาหกรรมจังหวัด หอการค้าจังหวัด ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวแพร่ พัฒนาชุมชนจังหวัด ศูนย์ส่งเสริม อุตสาหกรรมภาคที่ 2 จังหวัดพิษณุโลก โดยมีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาขีดความสามารถของ เกษตรกรข้าวอินทรีย์ให้มีความสามารถในการผลิตข้าวอินทรีย์ที่ได้มาตรฐานการรับรองจากหน่วยงาน ได้แก่ มาตรฐาน ICAP USDA และ Organic Thailand มีการเชื่อมโยงกับภาคีเครือข่ายเกษตรกรข้าว อินทรีย์ กลุ่มอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน สภาเกษตรกร และภาคเอกชนด้านการตลาด และภาควิชา การ เป็นต้น นอกจากนี้โครงการยังมีการสนับสนุนโครงการย่อยในการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากข้าว อินทรีย์ รวมทั้งการตลาด บรรจุกฎบัตรและการประชาสัมพันธ์สู่ตลาดทั้งในและต่างประเทศ

3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2556 – 2559

คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติโดยปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธาน และมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งจากภาครัฐ เอกชน เกษตรกร และผู้ทรงคุณวุฒิเป็นกรรมการ เพื่อทำหน้าที่ในการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์และแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2556 – 2559 โดยพิจารณาจากข้อมูลปัญหาอุปสรรค และผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ.2551 – 2554 รวมถึงกรอบแนวคิดที่เกิดจากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการระหว่างคณะทำงานที่กระทรวงเกษตรฯ ตั้งขึ้นและผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงสาธารณสุขกระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ และกระทรวงอุตสาหกรรม ที่ได้ร่วมกันพิจารณาให้ความเห็นจนได้ 9 กรอบแนวคิดในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ฯ ประกอบด้วย 1) แนวทางดำเนินงานในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ที่เน้นตลาดภายในประเทศ และการพัฒนาเพื่อการส่งออก 2) การพัฒนาบุคลากรด้านเกษตรอินทรีย์ 3) การจัดทำข้อมูลเกษตรอินทรีย์ 4) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเกษตรอินทรีย์ 5) การสร้างและพัฒนามาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 6) การสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายวิสาหกิจ 7) การจัดตั้งกองทุนหมุนเวียน เพื่อให้การสนับสนุนเกษตรกร องค์กรเกษตรกรทำการเกษตรอินทรีย์ 8) การสร้างช่องทางจำหน่ายและเพิ่มพื้นที่ตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ รวมถึงการสร้างตราสินค้าเกษตรอินทรีย์ของไทยให้เป็นที่ยอมรับ และ 9) การกำหนดให้มีกลไกกำกับดูแลที่เชื่อมโยงทั้งในระดับชาติ ระดับจังหวัดและระดับพื้นที่ เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ตลอดห่วงโซ่การผลิต ทั้งนี้ที่ประชุมได้กำหนดกรอบระยะเวลาให้คณะอนุกรรมการฯ จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ พ.ศ. 2556 – 2559 มีเนื้อหาโดยสรุปดังนี้

3.1 วิสัยทัศน์ของแผนยุทธศาสตร์ คือ การพัฒนาให้ประเทศไทยเป็น “ศูนย์กลางการผลิต การค้า และการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์ในระดับภูมิภาคอาเซียน” ซึ่งมีเป้าหมายหลักในการเพิ่มปริมาณสินค้าเกษตรอินทรีย์ 5% ต่อปี เพิ่มมูลค่าสินค้า 10% ต่อปี และสร้างมาตรฐานให้เป็นที่ยอมรับไม่น้อยกว่า 8 ชนิดสินค้า

3.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนา ประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ คือ

3.2.1 ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการองค์ความรู้และนวัตกรรม ประกอบด้วย 4 กลยุทธ์ ได้แก่

- 1) สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เกษตรอินทรีย์พื้นฐานและเกษตรอินทรีย์พาณิชย์
- 2) ส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เกี่ยวข้อง
- 3) เสริมสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ พัฒนาเทคโนโลยีและการผลิต
- 4) สนับสนุนการศึกษาและวิจัยสารอาหารที่มีคุณค่าต่อคุณภาพชีวิตของผู้บริโภค

3.2.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาการผลิตเกษตรอินทรีย์ตลอดห่วงโซ่อุปทาน ประกอบด้วย 5 กลยุทธ์ ได้แก่

- 1) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน
- 2) ส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายการผลิต แปรรูป และตลาด
- 3) เสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการผลิตเกษตรอินทรีย์

4) ส่งเสริมเกษตรกรและผู้เกี่ยวข้องให้เกิดความตระหนักในการปรับเปลี่ยนการผลิต

5) ส่งเสริมและเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้บริโภคในประเทศ เพื่อเพิ่มการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์

3.2.3 ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งด้านการตลาดและมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทย ประกอบด้วย 3 กลยุทธ์ ได้แก่

- 1) สร้างและบริหารจัดการมาตรฐาน
- 2) ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์เพื่อขยายตลาด
- 3) สร้างอัตลักษณ์และความเชื่อมั่นกับผู้บริโภค

3.2.4 ยุทธศาสตร์การบูรณาการเพื่อขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ไทย ประกอบด้วย 4 กลยุทธ์ ได้แก่

- 1) จัดตั้งองค์กรกลางในการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์
- 2) พัฒนาระบบสารสนเทศเชื่อมโยงฐานข้อมูลของแต่ละภาคส่วน
- 3) พัฒนาการบูรณาการระหว่างหน่วยงานและสถาบันที่เกี่ยวข้อง
- 4) ส่งเสริมให้ภาคเอกชน ประชาชน เป็นผู้นำการพัฒนา ภาครัฐเป็นส่วน

สนับสนุนปัจจัยพื้นฐาน

โดยที่กระทรวงพาณิชย์ได้กำหนดกลยุทธ์ส่งเสริมการค้าสินค้าเกษตรอินทรีย์ของไทย ซึ่งมีทั้งการพัฒนาผู้ประกอบการ การขยายตลาดทั้งในและต่างประเทศ การสร้างมูลค่าสินค้าและสนับสนุนการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้าเพื่อเป็นการส่งเสริมให้ตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ของไทยเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง และตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคซึ่งมีแนวโน้มที่จะหันมาบริโภคอาหารเกษตรอินทรีย์มากขึ้น กระทรวงพาณิชย์จึงได้กำหนดกลยุทธ์การส่งเสริมการค้าสินค้าเกษตรอินทรีย์ไทยขึ้นซึ่งประกอบด้วย 4 กลยุทธ์หลัก ดังนี้

1. กลยุทธ์การพัฒนาผู้ประกอบการด้านสินค้าเกษตรอินทรีย์ (Capacity Building) เป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจ ฝึกอบรม ให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์แก่ผู้ผลิต ผู้รวบรวม ผู้แปรรูป และผู้ส่งออก มีการส่งเสริมการประกอบธุรกิจในสาขาเกษตรอินทรีย์ โดยเฉพาะในช่วงของการปรับเปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิมสู่ระบบเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งการประสานผลักดันให้มีความช่วยเหลือด้านแหล่งเงินทุนแก่ผู้ประกอบการและผู้ส่งออก

2. กลยุทธ์การขยายตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ในและต่างประเทศ (Market Expansion) เน้นการสร้างความตระหนักและความเข้าใจในการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์มากขึ้น (Awareness) การสนับสนุนข้อมูลด้านการตลาดเชิงลึกทั้งในและต่างประเทศ (Market Intelligence) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาด (Promotion) ส่งเสริมการตลาดสำหรับสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่อยู่ระหว่างการปรับเปลี่ยน ส่งเสริมให้มีการพัฒนาสินค้าให้มีความหลากหลายมากขึ้น (Diversification) การพัฒนาช่องทางการตลาดใหม่ๆ (Marketing Channel) การส่งเสริมนโยบายการจัดซื้อสินค้าโดยองค์กรของรัฐ/เอกชน (Green Procurement) เช่น โรงพยาบาลศูนย์สุขภาพ

3. กลยุทธ์การสร้างมูลค่าสินค้าเกษตรอินทรีย์และผลิตภัณฑ์ (Value Creation) จะเน้นการสร้างมูลค่าสินค้าเกษตรอินทรีย์และผลิตภัณฑ์ โดยส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาตลาด

ส่งเสริมการสร้างตราสินค้า พัฒนาบรรจุภัณฑ์และยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์สู่ระดับสากล ผลักดันให้มีการปิดฉลากรับรองสินค้าเกษตรอินทรีย์ที่อยู่ในช่วงปรับเปลี่ยนเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า และให้มีการใช้สัญลักษณ์รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่เป็นเอกภาพ

4. กลยุทธ์สนับสนุนการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้า (Trade Facilitation) สนับสนุนการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้า โดยส่งเสริมการจัดตั้งเครือข่ายกระจายสินค้าเกษตรอินทรีย์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ศูนย์ปฏิบัติการข้อมูลตลาดเกษตรอินทรีย์ ร้านค้าชุมชนเกษตรอินทรีย์ ร้านค้าเพื่อสุขภาพซูเปอร์มาร์เก็ต ร้านค้าปลีกสมัยใหม่ ตลาดนัดสินค้าเกษตรอินทรีย์ตามหน่วยงานขนาดใหญ่ รวมถึงการฝึกอบรมให้ความรู้การบริหารจัดการด้านโลจิสติกส์และซัพพลายเชนเพื่อลดต้นทุนและรักษาคุณภาพสินค้าจนถึงมือผู้บริโภค

4. วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์จังหวัดอุดรธานีในการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์

4.1 วิสัยทัศน์จังหวัดอุดรธานี

“เมืองแห่งคุณภาพชีวิตผลผลิตปลอดภัยสืบสานวัฒนธรรมไทยก้าวไกลสัมพันธ์เพื่อนบ้านยั่งยืน”

4.2 เป้าประสงค์

- 1) เป็นดินแดนแห่งความสงบสุขมีศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามมีจริยธรรมและเป็นเมืองน่าอยู่
- 2) ประชาชนและชุมชนมีความเข้มแข็งมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีเศรษฐกิจมั่นคงและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองอย่างมีคุณภาพ
- 3) ผลผลิตด้านการเกษตรกรรมอุตสาหกรรมการแปรรูปสินค้าผลิตภัณฑ์ OTOP มีคุณภาพปลอดภัยและมีระบบการตลาดที่ดี
- 4) มีการพัฒนาที่ยั่งยืนอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์และพลังงานที่เพียงพอ
- 5) จุดผ่านแดนถาวรภูมิจักกภาพการค้าการลงทุนการท่องเที่ยวและความสัมพันธ์อันดีทั้งภายในและระหว่างประเทศสูงขึ้น

4.3 พันธกิจ

- 1) พัฒนาให้เป็นเมืองน่าอยู่มีความรู้คู่คุณธรรมมีวินัยมีศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามและมีการสืบสานต่อไปมีความมั่นคงและยั่งยืนในการดำรงชีวิต
- 2) ส่งเสริมพัฒนาผลผลิตด้านการเกษตรกรรมอุตสาหกรรมการแปรรูปสินค้า OTOP ให้มีคุณภาพประสิทธิภาพปลอดภัยและมีระบบการตลาดที่ดี
- 3) ส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจการเมืองการปกครองและความสมัครสมานสามัคคีของประชาชน
- 4) พัฒนาอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแหล่งน้ำและพลังงาน
- 5) ส่งเสริมพัฒนาจุดผ่านแดนถาวรภูมิจักกภาพการค้าการลงทุนการท่องเที่ยวและความสัมพันธ์ที่ดีทั้งภายในและระหว่างประเทศ

4.4 ประเด็นยุทธศาสตร์

4.4.1 เสริมสร้างบ้านเมืองให้น่าอยู่ชุมชนและครอบครัวเข้มแข็งมีคุณภาพชีวิตที่ดี

1) พัฒนาและปรับปรุงโครงข่ายคมนาคมผังเมืองทุกระดับระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการตลอดทั้งโครงสร้างพื้นฐานให้ทั่วถึงและเชื่อมโยงกับจังหวัดและประเทศอื่นและรองรับการพัฒนาาระบบขนส่งทางรางของรัฐบาล

2) เพิ่มศักยภาพบุคลากรและระบบการบริหารจัดการภาครัฐให้สะอาด โปร่งใสตรวจสอบได้และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน

3) พัฒนาทรัพยากรมนุษย์บนพื้นฐานความเสมอภาคและเท่าเทียมโดยการสร้างโอกาสยกระดับคุณภาพการศึกษาเพื่อผลสัมฤทธิ์ด้านคุณภาพและการเรียนรู้ให้ครอบคลุมทุกสถาบันการศึกษาตลอดจนเปิดโอกาสในการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตและเข้าถึงแหล่งข้อมูลสารสนเทศได้อย่างกว้างขวางถูกต้องเป็นธรรมและรวดเร็ว

4) พัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีทุกเพศทุกวัย ส่งเสริมให้ประชากรวัยทำงานให้มีงานทำมีหลักประกันที่มั่นคงในชีวิตส่งเสริมบริการสาธารณสุข สุขอนามัยสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมและส่งเสริมการกีฬา

5) เสริมสร้างสถาบันครอบครัวและชุมชนให้มีความมั่นคงเข้มแข็งปลอดภัย เสพติดมีความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

6) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในการร่วมกันพัฒนาสังคม เศรษฐกิจการเมืองการปกครองการสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสมานฉันท์และความมั่นคงภายใน และขยายแผนการบริหารวิฤตการณ์ด้านสาธารณสุขและภัยพิบัติต่างๆได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.4.2 พัฒนาเกษตรกรรมอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ OTOP ให้มีคุณภาพปลอดภัยได้มาตรฐานและมีการบริหารจัดการด้านการตลาดที่มีประสิทธิภาพ

1) ส่งเสริมพัฒนากระบวนการผลิตภาคเกษตรกรรมอุตสาหกรรมการแปรรูปสินค้าเพื่อเพิ่มมูลค่าโดยมุ่งพัฒนาผลผลิตที่มีคุณภาพมีประสิทธิภาพและปลอดภัยต่อผู้บริโภค

2) ส่งเสริมพัฒนาการปลูกพืชด้วยระบบโซนนิ่งภาคการเกษตรการพัฒนาปศุสัตว์และประมงที่สอดคล้องกับการตลาดโดยส่งเสริมการลดต้นทุนการผลิตเพิ่มรายได้ในภาคการเกษตร

3) เสริมสร้างศักยภาพการบริหารจัดการให้กับภาคเกษตรสถาบันเกษตรกรและผู้ประกอบการตลอดจนการส่งเสริมกลุ่ม OTOP กลุ่มธุรกิจผู้ประกอบการ SMEs ให้มีความเข้มแข็ง

4) ส่งเสริมการศึกษาการวิจัยการสร้างนวัตกรรมและการบริหารจัดการตลาดสินค้าเกษตรกรรมอุตสาหกรรมและการแปรรูปและผลิตภัณฑ์ OTOP ให้มีคุณภาพปลอดภัยตรงความต้องการของตลาดและเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว

5) ส่งเสริมการมีงานทำและรายได้ของประชาชนอย่างทั่วถึงเพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาเศรษฐกิจและลดปัญหาความยากจน

4.4.3 พัฒนาทุนทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยว

1) ทำนุบำรุงรักษาและสืบทอดศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นโดยการเชื่อมโยงกับการพัฒนาทางสังคมการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจให้เป็นเมือง 3 วัฒนธรรมที่มีเสน่ห์ยิ่งขึ้น

2) ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาไทยเพื่อใช้ในการผลิตสินค้าบริการการประกอบอาชีพการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการมีรายได้

3) ส่งเสริมเชื่อมโยงเส้นทางวัฒนธรรมประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวกับเพื่อนบ้านทั้งภายในและต่างประเทศ

4) พัฒนาการท่องเที่ยวทุกด้านทุกพื้นที่โดยเน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์และศักยภาพสูง

4.4.4 อนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรส่งเสริมพัฒนาพลังงานที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและแหล่งน้ำและส่งเสริมพัฒนาพลังงานที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

1) การสร้างสมดุลการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติพร้อมกับการอนุรักษ์พัฒนาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการป้องกันตลิ่งพังทลายการพัฒนาแหล่งน้ำการบริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการเป็นระบบและคุ้มค่าและสนับสนุนขยายผลโครงการตามแนวพระราชดำริ

2) กระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรมและดำเนินการจัดการกรรมสิทธิ์ในที่ดินของประชาชนให้เพียงพอแก่การอยู่อาศัยและการเกษตรกรรมโดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วม

3) ส่งเสริมพัฒนาการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมของเมืองและท้องถิ่นภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผลเพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

4) ส่งเสริมบำรุงรักษาและคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยสวัสดิการและคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนท้องถิ่นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง

5) ส่งเสริมสนับสนุนการอนุรักษ์พลังงานและการบริหารจัดการด้านพลังงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุดทั้งในภาครัฐและเอกชนอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

4.4.5 เพิ่มศักยภาพการค้าการลงทุนการท่องเที่ยวและความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน

1) พัฒนาจุดผ่านแดนถาวรภาคใต้ในทุกด้านเพื่อให้เป็นประตูสู่ประเทศเพื่อนบ้านและประเทศอื่นๆที่สำคัญของประเทศไทยเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

2) พัฒนาสัมพันธ์ไมตรีและความร่วมมือกับจังหวัดทั้งภายในและระหว่างประเทศและพัฒนาค้าการลงทุนการท่องเที่ยวและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอันดีระหว่างกันอย่างยั่งยืน

3) พัฒนาความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยงเขตเศรษฐกิจชายแดนและระบบโลจิสติกส์ให้เอื้อประโยชน์ต่อการค้าการลงทุนการท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับการค้าและรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

4) พัฒนาสินค้าและบริการให้มีคุณภาพมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคคู้ค้านักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป

5) สนับสนุนให้มีการปรับปรุงพัฒนาการท่องเที่ยวทุกด้านโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน

จากยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติและยุทธศาสตร์ของจังหวัดอุดรธานีที่ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์พบว่าการศึกษาและพัฒนากระบวนการจัดการธุรกิจเกษตร : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรติดกับเครือข่ายเกษตรกรรมองค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรธานีและภาคี มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการดำเนินโครงการสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่ต้องการให้จังหวัดอุดรธานีเป็นเมืองแห่งเกษตรอินทรีย์ ผลิตข้าวอินทรีย์ให้ได้ทั้งปริมาณ คุณภาพและมาตรฐานตรงตามความต้องการของผู้บริโภคและตลาดคู่ค้าเน้นการพัฒนาองค์ความรู้ จากภาควิชาการไม่ว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งงานวิจัย และบริการวิชาการ โดยให้นักศึกษาร่วมดำเนินงานในทุกกิจกรรมเพื่อสร้างความตระหนักให้เห็นคุณค่าของการผลิตอาหารที่มีผลต่อสุขภาพ และคุณภาพชีวิตจากกิจกรรมการถ่ายทอดเทคโนโลยี องค์ความรู้ นวัตกรรมสู่การเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี นอกจากนี้โครงการวิจัยมีเป้าหมายในการพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรชาวอินทรีย์ตลอดห่วงโซ่อุปทาน ในด้านการผลิต การแปรรูป การตลาด และการประชาสัมพันธ์ผ่านองค์กรและภาคีเครือข่ายทั้งในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดใกล้เคียง มีการจัดทำโครงการปรับเปลี่ยนทัศนคติในการเปลี่ยนการผลิตข้าวเคมีเป็นการผลิตข้าวอินทรีย์ของตำบลวังกะพือ อำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี จัดทำโครงการวิจัยด้านมาตรฐานข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรธานี ส่งเสริมตลาดเพื่อสังคมของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ขยายช่องทางการตลาดออนไลน์ E-commerce และสร้างแบรนด์ของผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ และการสื่อสารที่ครองใจผู้บริโภคทั้งในจังหวัด ระดับประเทศ และต่างประเทศด้วยการสื่อสารต่างๆ รวมทั้งการบูรณาการพันธกิจของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรท้องถิ่น และสภาเกษตรกรจังหวัดอุดรธานีเพื่อเชื่อมโยงพันธกิจ สร้างระบบฐานข้อมูลข้าวอินทรีย์ให้เป็นกลไกของหน่วยงานในการสนับสนุนปัจจัยการจัดการธุรกิจเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดอุดรธานี

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการธุรกิจเกษตร และธุรกิจเกษตรอินทรีย์

1. ความหมายและความสำคัญของการจัดการธุรกิจเกษตร

1.1 ความหมาย

1.1.1 การจัดการ

สมโพธิ วงศ์พันธุ์ (มปป.) กล่าวว่า การบริหาร (Administration) หรือการจัดการ (Management) มักถูกใช้เรียกกันบ่อยซึ่งแต่ก่อนสองคำนี้มีความหมายแตกต่างกัน การบริหารมักเรียกกันในภาคราชการและเป็นองค์การที่ไม่ได้มุ่งหวังกำไร ส่วนการจัดการมักใช้ในภาคธุรกิจเอกชน แต่อย่างไรก็ตามสองคำนี้สามารถนำมาใช้แทนกันได้ในความหมายลักษณะเดียวกันงานด้านบริหารและการจัดการเป็นงานสำคัญที่อำนวยความสะดวกให้มนุษย์ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (effective and efficiency) สมความมุ่งมาดปรารถนาทุกอย่าง

“การบริหาร” คือ กระบวนการของการวางแผนการจัดโครงสร้าง และการจัดสายงานขององค์การการขึ้นนำและการสั่งงานการควบคุมรวมถึงการใช้ทรัพยากรอื่นขององค์การเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย(Goals)ขององค์การที่ได้กำหนดไว้

“การจัดการ” คือ กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนต่าง ๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกภายในองค์กร

จรัญ ไทยานนธ์ (2536) ได้ให้ความหมายของการจัดการ (Management) หมายถึง การกระทำหรือศิลปะในการกระทำต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การจัดการที่มีประสิทธิภาพเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการเพิ่มผลผลิตและนำไปสู่การได้รับกำไรสูงสุด ดังนั้นการจัดการจึงขึ้นอยู่กับตัวผู้จัดว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถมากน้อยเพียงใด ถ้าผู้จัดการมีความรู้ความสามารถในการจัดการดีย่อมทำให้กิจการเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว โดยทำให้เกิดการผลิตที่เสียต้นทุนต่ำสุดและได้รับกำไรสูงสุด ดังนั้น การจัดการจึงเป็นปัจจัยการผลิตสำคัญในขบวนการผลิตเช่นกัน

สุวิมล ตั้งประเสริฐ (2542) กล่าวว่า การจัดการ คือ ศิลปะในการใช้บุคคลอื่นร่วมกับปัจจัยในการจัดการเพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปตามวัตถุประสงค์และตอบสนองความคาดหวังและจัดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานซึ่งจากเดิมการจัดการจะเน้นเฉพาะใช้บุคคลให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์กรแต่ในปัจจุบันให้ความสำคัญต่อความต้องการ ความก้าวหน้า และการทำให้สมาชิกรู้สึกเป็นเจ้าของ รวมพลังร่วมแรงใจในการช่วยเหลือกิจกรรมการพัฒนางค์กรให้เจริญยิ่งขึ้น ซึ่งการจัดการจะสามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายได้จำเป็นต้องมีปัจจัยพื้นฐานหรือปัจจัยในการจัดการ หรือสิ่งที่จำเป็นในการจัดการมีอยู่ 6 ประการ หรือเรียกสั้นๆ ว่า 6 Ms ประกอบด้วย

- 1) บุคลากร (Man) เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะบุคคลเป็นปัจจัยในการจัดการปัจจัยอื่น เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จหรือเป้าหมายขององค์กร
- 2) เงิน (Money) เป็นปัจจัยหลักหรือปัจจัยกลางที่จะบันดาลให้เกิดการจัดซื้อสิ่งของ วัสดุ ที่ดินและค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานขององค์กรในรูปแบบต่างๆ
- 3) วัสดุ (Material) เป็นปัจจัยที่จะต้องนำมาป้อนเข้าสู่กระบวนการผลิตเพื่อให้ได้มาซึ่งคุณภาพของผลิตภัณฑ์
- 4) วิธีการ (Method) เป็นวิธีการปฏิบัติงาน เป็นขั้นตอนในการทำงานเพื่อเปลี่ยนสภาพของวัสดุให้เป็นผลิตภัณฑ์
- 5) เครื่องจักรกล (Machine) เป็นเครื่องมือ อุปกรณ์ ใช้ผลิตสินค้าและบริการแก่ลูกค้า
- 6) การตลาด (Marketing) เป็นการจดจำหน่ายสินค้าหรือบริการเพื่อผลกำไรและความอยู่รอดขององค์กร

1.1.2 ธุรกิจ

ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคเหนือ กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2535) ได้ให้ความหมายทางธุรกิจว่า ธุรกิจ หมายถึง การกระทำกิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการผลิต การจำหน่าย และการให้บริการ โดยมีจุดหมายเพื่อการแสวงหากำไรหรือรายได้

เป็นการตอบแทน จากการลงทุนด้วยทรัพย์สิน แรงงาน และการลงทุนนั้น เป็นการเสี่ยงต่อการขาดทุนด้วย

กรองแก้ว อยู่สุขและคณะ (2536) ได้ให้ความหมายของธุรกิจไว้ว่า กิจกรรมใด ๆ ก็ตามที่ทำให้เกิดมีสินค้าหรือบริการขึ้น แล้วมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน และมีวัตถุประสงค์จะได้ประโยชน์จากการกระทำกิจกรรมนั้น

สมคิด บางโม (2540) ได้ให้ความหมายของธุรกิจไว้ว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การแลกเปลี่ยนซื้อขายซึ่งสินค้าและบริการ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะแสวงหากำไรจากการประกอบธุรกิจอื่น ๆ

1.1.3 ธุรกิจเกษตร

J. Davis & Ray A. Goldberg (1957 อ้างถึงในสมคิด ทักษิณวิสุทธิ์, 2543) ได้ให้ความหมายธุรกิจเกษตรไว้ว่า ธุรกิจเกษตร หมายถึง การดำเนินงานทั้งหลายในด้านที่เกี่ยวกับการผลิตและการจัดจำหน่ายปัจจัยการผลิต กิจกรรมการผลิตในฟาร์ม การเก็บรักษา การแปรรูปและการจัดจำหน่ายสินค้าเกษตรและผลิตผลพลอยได้จากสินค้าเกษตร

Ewell Paul Roy (1967 อ้างถึงใน จีรเกียรติ อภิบุญโยภาส และคณะ, 2546) กล่าวว่า ธุรกิจเกษตร หมายถึง กิจกรรมที่ประสานงานในด้านการผลิตและการจำหน่ายปัจจัยการผลิต ผลการเกษตร การแปรรูปและการจัดจำหน่าย

Kenneth D. Duft (1979 อ้างถึงใน จีรเกียรติ อภิบุญโยภาส และคณะ, 2546) กล่าวว่า ธุรกิจเกษตร หมายถึง กระบวนการทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับสาขาการเกษตรและสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขอบเขตรอบคลุมถึงการผลิตพืช การเลี้ยงสัตว์ และการเพาะเลี้ยงและจับสัตว์น้ำ นอกจากนี้ยังรวมถึงการผลิตปัจจัยการผลิตที่เป็นเครื่องที่ใช้ในการเกษตร การผลิตปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืช การผลิตเมล็ดพันธุ์ ตลอดจนธุรกิจรวบรวมสินค้าเกษตรกร การขายปลีก การขายส่ง การเก็บรักษา การขนส่งสินค้าไปสู่ผู้ใช้ภายในประเทศและต่างประเทศ และสถาบันการเงินที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเกษตร

ศิณีย์ สังข์ศรี (2530) ให้ความหมายของธุรกิจเกษตรว่า คือ กิจกรรมต่าง ๆ ในอันที่จะผลิต แปรรูป และจำหน่ายสินค้าหรือบริการทางด้านการเกษตรโดยมุ่งหวังกำไร

สมโพธิ วงศ์พันธุ์ (มปป.) ได้ให้ความหมายของธุรกิจเกษตร (Agribusiness) ว่าหมายถึงการดำเนินงานทั้งหลายในด้านที่เกี่ยวกับการผลิตการจัดจำหน่ายปัจจัยการผลิตสินค้าเกษตรกิจกรรมระดับไร่นาการเก็บรักษา การแปรรูปและการจัดจำหน่ายสินค้าเกษตร ตลอดจนผลิตผลพลอยได้จากสินค้าเกษตร

ดังนั้น การจัดการธุรกิจเกษตร (Agribusiness Management) หมายถึงการดำเนินงานทั้งหลายในด้านที่เกี่ยวกับการผลิตการจัดจำหน่ายปัจจัยการผลิตสินค้าเกษตรกิจกรรมระดับไร่นาการเก็บรักษาการแปรรูปและการจัดจำหน่ายสินค้าเกษตรตลอดจนผลิตผลพลอยได้จากสินค้าเกษตรการจัดการธุรกิจเกษตรในยุคใหม่ที่มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรงนักธุรกิจหรือตัวเกษตรกร

เองต้องมีความเข้าใจระบบธุรกิจเกษตรที่มีความสัมพันธ์สลับซับซ้อนของปัจจัย (Factors) ต่างๆตามโครงสร้างธุรกิจการเกษตร จึงจะทำให้การพัฒนางานองค์กรไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้

1.2 ความสำคัญของธุรกิจเกษตร

บุญเต็ม ตีระวัฒนประเสริฐ (2540) กล่าวว่า แนวคิดของธุรกิจเกษตร นอกจากจะก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม (Value added) ในตัวสินค้าแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญ ดังนี้

- 1) มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการผลิตอาหารและเครื่องนุ่งห่มซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวัน
- 2) มีบทบาทสำคัญต่อความสะดวกสบายของมนุษย์อันเป็นผลมาจากการแปรรูปและการจัดจำหน่ายทั้งในรูปตัวสินค้าและบริการ
- 3) ธุรกิจเกษตรนอกจากจะมีบทบาทสำคัญในประเทศแล้ว ยังมีความสำคัญในตลาดต่างประเทศด้วย

สมคิด ทักษิณาวินสุทธิ์ (2531) กล่าวถึงความสำคัญของธุรกิจเกษตร โดยพิจารณาจากผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการที่มีธุรกิจเกษตรเกิดขึ้น ดังนี้

- 1) ความสำคัญที่มีต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์ต้องการอาหารเพื่อบริโภคและใช้สิ่งอื่น ๆ ในการดำรงชีวิต การดำเนินงานทางธุรกิจเกษตรเป็นการตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค
- 2) ความสำคัญต่อนักธุรกิจ สินค้าเกษตรก่อนที่จะถึงมือผู้บริโภคขั้นสุดท้ายต้องผ่านกระบวนการต่าง ๆ มากมาย แล้วแต่ชนิดของสินค้านั้น ๆ บางชนิดต้องผ่านพ่อค้าคนกลางหรือนักธุรกิจหลายขั้นตอน ดังนั้นผู้ที่ทำธุรกิจเกี่ยวข้องกับสินค้าเหล่านี้จำเป็นต้องทราบความเคลื่อนไหวต่างๆ ทั้งด้านอุปสงค์ อุปทาน และราคาตลอดเวลาจึงจะสามารถดำเนินกิจการให้อยู่รอดได้ เกษตรกรถือเป็นผู้ประกอบการหน่วยธุรกิจหน่วยหนึ่ง ความอยู่รอดของธุรกิจครอบครัวและธุรกิจขึ้นอยู่กับผลการประกอบธุรกิจเกษตรของตนเอง เกษตรกรต้องทำหน้าที่หลายอย่าง ต้องมีบุคลากรซึ่งอาจเป็นตัวเกษตรกรเองและคนในครอบครัว รวมทั้งแรงงานจ้างด้วย ต้องซื้อปัจจัยการผลิตที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ต้องมีความรู้ในการใช้ปัจจัยการผลิต ต้องมีเงินทุนเพื่อการลงทุน เมื่อผลิตเป็นสินค้าออกมาแล้วจะต้องทำหน้าที่กระจายสินค้าไปสู่ตลาด จึงกล่าวได้ว่าธุรกิจเกษตรมีความสำคัญและจำเป็นต่อเกษตรกร

- 3) ความสำคัญต่อเศรษฐกิจชาติ ธุรกิจเกษตรจะต้องมีการใช้ผลผลิตและปัจจัยการผลิตต่อเนื่องและสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน สามารถเพิ่มพูนมูลค่าและปริมาณผลผลิตตลอดจนช่วยให้ประชากรของประเทศมีงานทำมากมาย

สมโพธิ วงศ์พันธุ์ (มปป.) กล่าวถึง ความสำคัญของธุรกิจเกษตรกับสังคมว่ามีความสำคัญอย่างมากไม่ว่าจะเป็นธุรกิจที่มีขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่เพราะว่าประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไทยประกอบอาชีพทางการเกษตรซึ่งย่อมมีการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันตามบทบาทของตนเองตั้งแต่องค์กรระดับท้องถิ่น(ไร่นา)จนถึงขนาดองค์กรใหญ่และองค์กรธุรกิจที่ทำการค้าระหว่างประเทศซึ่งสามารถสรุปบทบาทและความสำคัญได้ ดังนี้

- 1) บำบัดหรือสนองความต้องการของมวลมนุษย์
- 2) ก่อให้เกิดการว่างงาน

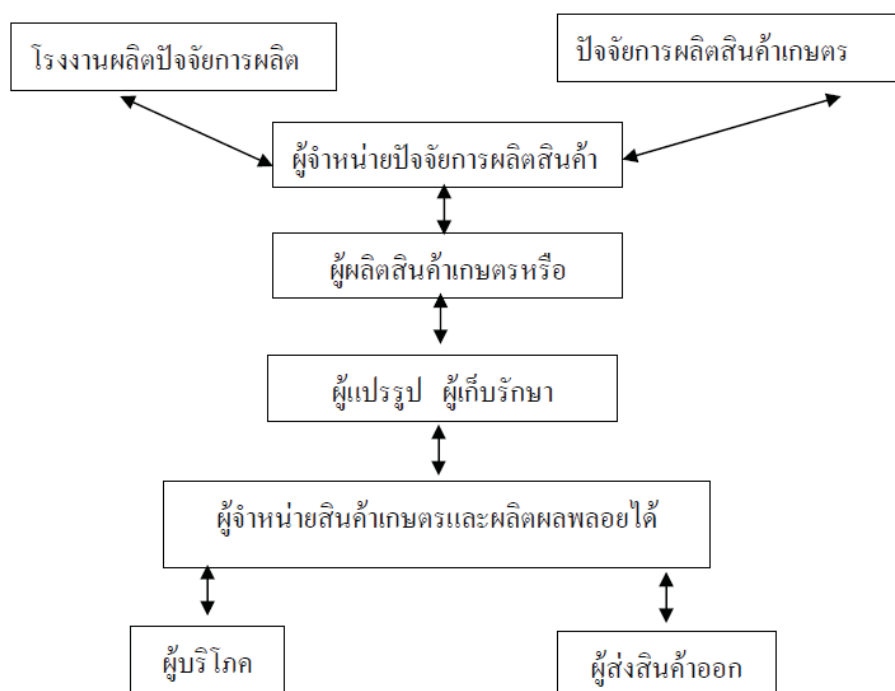
- 3) ก่อให้เกิดการแบ่งงานกันทำ
- 4) ก่อให้เกิดการแข่งขัน
- 5) ก่อให้เกิดรายได้และภาษีอากร
- 6) ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่า
- 7) สร้างความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี
- 8) ช่วยยกระดับค่าครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้นซึ่งความสำคัญของ

ธุรกิจเกษตรดังกล่าวมีอิทธิพลที่จะก่อให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมนั่นก็คือถ้าคนมีฐานะทางเศรษฐกิจมีความอยู่ดีกินดีสังคมก็จะดีด้วย

จากที่กล่าวมา ธุรกิจเกษตรสามารถสนองตอบความต้องการของมนุษย์ช่วยแก้ปัญหาการว่างงานกระจายแรงงานทำให้เกิดการแข่งขันทำให้รัฐบาลมีรายได้จากการเก็บภาษีอากรก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่าสร้างความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและช่วยยกระดับค่าครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้นนำไปสู่การพัฒนาประเทศในที่สุดการทำธุรกิจเกษตรไปสู่เป้าหมายตามที่ต้องการได้นั้นเกษตรกรจำเป็นต้องศึกษาถึงปัจจัยภายใน- ภายนอกและสภาวะแวดล้อมภายใน- ภายนอกที่เกี่ยวข้องที่มีผลกระทบต่อการดำเนินธุรกิจเกษตรรวมถึงต้องศึกษาสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องทางธุรกิจซึ่งจะมีอิทธิพลและมีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการทำธุรกิจด้วย

2. โครงสร้างของธุรกิจเกษตร

ธุรกิจเกษตรเป็นแนวทางดำเนินงานในแบบโครงสร้างแนวตั้ง (Vertical structure) โดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของการประกอบการของนักธุรกิจหลายฝ่ายตั้งแต่ปัจจัยการผลิต การผลิตในระดับฟาร์ม การแปรรูปและการจำหน่ายไปสู่ผู้บริโภคทั้งภายในและต่างประเทศ โดยเป็นการพิจารณาสินค้าเกษตรชนิดใดชนิดหนึ่งตลอดทั้งระบบ

ภาพที่ 2.2 แสดงโครงสร้างธุรกิจเกษตร

ตามทัศนะของ John A.Davis และ Ray A. Goldberg สามารถแบ่งระบบธุรกิจได้เป็น 4 ระบบย่อย คือ ระบบย่อยปัจจัยการผลิต ระบบย่อยการผลิต ระบบย่อยการแปรรูปและการเก็บรักษา และระบบย่อยการจัดจำหน่าย แต่ในทัศนะของ D. K. Desai ศาสตราจารย์อาคันตุกะของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งได้ทำการวิจัยระบบธุรกิจเกษตรในประเทศไทย ให้ความเห็นว่าระบบธุรกิจเกษตรของประเทศไทยควรแบ่งเป็น 7 ระบบย่อย เนื่องจากประเทศไทยมีกิจกรรมทางธุรกิจเกษตรบางกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อความสัมพันธ์ของระบบธุรกิจเกษตรจึงแยกออกเป็นระบบย่อย ระบบย่อยที่เพิ่มขึ้นมาคือ ระบบย่อยการจัดการสินค้าเกษตร ระบบย่อยการส่งออกสินค้าเกษตร และระบบย่อยสินเชื่อการเกษตร (นนุช โสรรัตน์, 2540) ซึ่งสมคิด ทักษิณาวิสุทธิ (2531) ได้อธิบายถึงระบบย่อยทั้ง 7 ระบบ ดังนี้

2.1 ระบบย่อยปัจจัยการผลิตสินค้าเกษตร (farm supplies หรือ agricultural supplies sub-system) หมายถึง ปัจจัยการผลิตทั้งหลายที่ผู้ผลิตหรือเกษตรกรนำมาใช้ในการผลิตสินค้าเกษตร เช่น ที่ดิน น้ำ แร่ธาตุ เครื่องจักรกล ปุ๋ย อาหารสัตว์ ยาปราบศัตรูพืช ฯลฯ การทำการเกษตรในปัจจุบันเป็นการทำการเกษตรแบบการค้า เกษตรกรต้องซื้อปัจจัยการผลิตหลายอย่างมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต จึงเกิดการจ้างแรงงานในการผลิตและการจำหน่ายปัจจัยการผลิตเพิ่มมากขึ้น

2.2 ระบบย่อยการผลิตสินค้าเกษตร (farming หรือ agricultural production sub-system) หมายถึง กระบวนการที่เกษตรกรนำปัจจัยการผลิตต่าง ๆ มาผลิตพืชและสัตว์ เพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภค การผลิตในปัจจุบันเป็นแบบการค้า มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตทำให้เกษตรกรผลิตและจำหน่ายสินค้าได้มากขึ้น

2.3 ระบบย่อยการตลาดหรือการจัดหาสินค้าเกษตร (agricultural marketing/procurement sub-system) หมายถึง การรวบรวมและการให้บริการของคนกลุ่มหนึ่งที่จะเคลื่อนย้ายสินค้าเกษตรจากแหล่งต่างๆ ไปสู่ตลาดท้องถิ่น ตลาดท้องถิ่นและตลาดรวม เพื่อการส่งออก การแปรรูป การขายส่งและการขายปลีก

2.4 ระบบย่อยการแปรรูปสินค้าเกษตร (agricultural processing sub-system) หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนสภาพสินค้าเกษตรให้อยู่ในลักษณะที่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค

2.5 ระบบย่อยการจัดจำหน่ายสินค้าเกษตร (agricultural distribution sub-system) หมายถึง การขายส่งและการขายปลีกสินค้าเกษตร ผู้ทำหน้าที่ในระบบย่อยนี้มีจำนวนมากกว่าระบบย่อยการตลาดหรือการจัดสินค้าเกษตร โดยเฉพาะผู้ขายปลีกมีอยู่ทั่วไปทุกท้องถิ่น

2.6 ระบบย่อยการส่งออกสินค้าเกษตร (agricultural export sub-system) หมายถึง การส่งออกสินค้าเกษตรไปจำหน่ายต่างประเทศ ระบบย่อยนี้ประกอบด้วยผู้ส่งออกสินค้าเกษตรประเภทต่างๆ ที่มีการแปรรูปขั้นต้นและแปรรูปสำเร็จรูป

2.7 ระบบย่อยสินเชื่อทางการเกษตร (agricultural credit sub-system) หมายถึง สินเชื่อที่ให้แก่ระบบย่อยที่กล่าวมาข้างต้นทั้ง 6 ระบบ เพราะทุกระบบย่อยดำเนินกิจการแบบธุรกิจ และเงินทุนเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินธุรกิจ

จากแนวคิดการจัดการธุรกิจเกษตรดังกล่าวข้างต้นได้นำมาออกแบบประเด็นคำถามในการจัดเวทีของกลุ่มเกษตรกรชาวอินทรีในโครงการร่วมกับภาคีเครือข่าย ด้านสถานการณ์ปัญหา ศักยภาพในการผลิต การจัดจำหน่าย ปัจจัยการผลิตชาวอินทรี การดูแลและการจัดการแปลงข้าว น้ำและเขตเกษตรกรรม รวมทั้งการเก็บรักษา การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากชาวอินทรี การจัดการตลาดในชุมชน ระดับจังหวัด ระดับประเทศ ต่างประเทศเพื่อวิเคราะห์ช่องว่างของการจัดการธุรกิจเกษตรชาวอินทรีของเกษตรกรที่จะสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายของกลุ่มเกษตรกรชาวอินทรีทั้ง 13 ตำบล ทั้งด้านโครงสร้างธุรกิจ และระบบธุรกิจเกษตรที่มีองค์ประกอบด้านปัจจัยการผลิต วิธีการผลิต การตลาด การแปรรูป การจัดจำหน่าย การส่งออกและการจัดการด้านสินเชื่อของธุรกิจเพื่อนำผลของการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคมาเป็นประเด็นโจทย์วิจัยย่อยของโครงการการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตร : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรติดกับเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรติดกับและภาคี และจัดทำ TOR หลักของโครงการเพื่อตอบโจทย์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้

การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรติดกับ

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรติดกับปฏิบัติพันธกิจที่สนองปรัชญามหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อท้องถิ่น เสริมสร้างพลังปัญญาแผ่นดินฟื้นฟูพลังการเรียนรู้เชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างสรรค์ศิลปวิทยามีนโยบายสนับสนุนอาจารย์และบุคลากรปฏิบัติงานแบบบูรณาการพันธกิจทั้งด้านการสอนวิจัยบริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมมุ่งเน้นการพัฒนานวัตกรรมองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรติดกับมีหน่วยงานระดับคณะ 6 คณะ ได้แก่ คณะครุศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ และคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม ซึ่งแต่ละคณะมีรูปแบบการทำงานแบ่งตามคณะ ดังนี้

1. คณะครุศาสตร์ มีเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้แบบบูรณาการที่เชื่อมโยงกับภาคีทุกภาคส่วนอย่างต่อเนื่องการนำเสนออิทธิพลการครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสื่อถึงประสิทธิภาพการทำงานของมหาวิทยาลัยที่เชื่อมกับภาคีที่เน้นเครือข่ายเรียนรู้แบบบูรณาการที่มหาวิทยาลัยเป็นศูนย์กลางการจัดการความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เชื่อมกับองค์กรภาคีเครือข่ายเพื่อชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง

2. คณะเกษตรศาสตร์ การทำงานเชิงพื้นที่แบบบูรณาการพันธกิจภายใต้วัฒนธรรมองค์กรแบบพี่น้องของคณะเกษตรศาสตร์จะมีหน่วยจัดการงานวิจัย (Kaset-Research Management Unit) เป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงประสานระดับบริหารและปฏิบัติการโดยใช้เป้าหมายของคณะเป็นตัวกำหนดพันธกิจและยึดหลักการบูรณาการโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งมีการสนับสนุนกระบวนการทำงานเชิงพื้นที่ซึ่งได้รับการสนับสนุนทรัพยากรในการดำเนินการจากคณะได้แก่การมีนโยบายการสนับสนุนจากฝ่ายบริหารการยึดหยุ่นกฎระเบียบข้อบังคับบางประการเพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการลงพื้นที่มีการจัดสิ่งสนับสนุนด้านงบประมาณวัสดุอุปกรณ์/เทคโนโลยีฐานข้อมูลด้านวิชาการผ่านระบบสารสนเทศภายในของคณะมีการเชื่อมโยงแหล่งทุนวิจัยภายในและภายนอกโดยมีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรจากองค์กรภาคีและชุมชนเพื่อการเรียนรู้ร่วมขณะที่คณาจารย์คณะเกษตรศาสตร์ก็มีการพัฒนาศักยภาพตนเองเพื่อให้สามารถเชื่อมประสานแหล่งทุนหรือองค์กรเข้าสนับสนุนการทำงานเชิงพื้นที่ให้เกิดการพัฒนาที่เห็นผลอย่างเป็นรูปธรรม

3. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีนโยบายมุ่งเน้นการบูรณาการพันธกิจการเรียนการสอนการวิจัยและการบริการวิชาการกับสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่โดยส่งเสริมการบริหารจัดการให้ทุกคณะมีหน่วยจัดการงานวิจัย (RMU) เป็นหน่วยงานประสานการทำงานระหว่างภาควิชาการกับพื้นที่ในการนำเสนออิทธิพลการในครั้งนี้เป็นการนำเสนอกระบวนการขับเคลื่อนงานโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งโดยอาจารย์นักศึกษาและชุมชนร่วมกันค้นหารวบรวมข้อมูลวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและโจทย์จากการลงพื้นที่พัฒนาจากประเด็นปัญหาเป็นชุดโจทย์วิจัยและโจทย์พัฒนาเพื่อเชื่อมโยงสู่การปฏิบัติที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง

การทำงานเชิงพื้นที่แบบบูรณาการพันธกิจของมหาวิทยาลัยในส่วนของส่งเสริมวิชาการด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อชุมชนมีการขับเคลื่อนโดยการบูรณาการพันธกิจด้านการบริการวิชาการการวิจัยและการเรียนการสอนเริ่มจากการลงพื้นที่วิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการร่วมกับชุมชนประเด็นปัญหาและความต้องการใดที่ม้องค์ความรู้จะใช้งานวิชาการเชื่อมโยงสู่การแก้ไขในเชิงพัฒนาส่วนประเด็นปัญหาความต้องการใดที่ขาดองค์ความรู้จะใช้งานวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสมที่สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของชุมชนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

4. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มีพันธกิจที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายท้องถิ่นท้องถิ่นที่เครือข่ายสวัสดิการชุมชน เครือข่ายเกษตร และเครือข่ายอื่นๆทั้งในเรื่องการผลิตบัณฑิตของบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นการบริการวิชาการทางด้านการบริหารจัดการท้องถิ่นการดำเนินการวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการยกระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เกิดความเข้มแข็งกระบวนการทำงานร่วมกันที่ภาควิชาการทางานร่วมกับชุมชนท้องถิ่นผ่านการเชื่อมโยงพันธกิจของแต่ละองค์กรภาคีอย่างมีบูรณาการเพื่อให้เกิดภาพรวมการทำงานในระดับจังหวัดที่จะขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะจังหวัดอุดรธานีไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

5. คณะวิทยาการจัดการ การขับเคลื่อนงานของมหาวิทยาลัยเน้นการเชื่อมกับเครือข่ายภาคประชาชนและองค์กรภาคีให้เป็นกลไกยั่งยืนโดยเริ่มจากการศึกษาศักยภาพและทุนชุมชน สถานการณ์ปัญหาการจัดทำแผนและนำไปสู่ปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดการความรู้จากประสบการณ์เพื่อการต่อยอดและขยายผลมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์มีการจัดทำฐานข้อมูลสนับสนุนการวิจัยประเด็นต่างๆ โดยคณะวิทยาการจัดการเป็นหลักในการขับเคลื่อนเช่น การจัดการความรู้ของแหล่งเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ชุมชนมีการจัดการผลผลิตสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยมีกลุ่มวิจัยพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและมีสำนักวิจัยพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เป็นองค์กรในมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์เป็นแกนที่เชื่อมกับเครือข่ายภาคประชาชนและองค์กรภาคีสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

6. คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม เป็นสถาบันเพื่อการศึกษาและพัฒนาท้องถิ่นที่เสริมสร้างพลังของแผ่นดินการจะพัฒนาท้องถิ่นที่ต้นนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลชุมชนที่แท้จริงเพื่อที่จะก้าวเดินไปได้อย่างถูกต้องและยั่งยืนกระบวนการคิดกระบวนการทำงานที่ทางมหาวิทยาลัยลงไปเชื่อมกับเครือข่ายและนำข้อมูลที่ได้ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนมาสร้างการสื่อสารสาธารณะเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์เป็นศูนย์กลางการจัดการข้อมูลและการสื่อสารโดยการลงชุมชนเพื่อสำรวจข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่เป็นการสื่อสารสาธารณะที่เข้าถึงคนในชุมชนโดยให้องค์กรเครือข่ายและผู้สนใจสามารถเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมีการบูรณาการการเรียนการสอนร่วมกับการลงสำรวจข้อมูลชุมชนเน้นกระบวนการคิดที่ว่า “ห้องเรียนสอนทฤษฎีพื้นที่คือห้องปฏิบัติการ” โดยให้นักศึกษา : (1) ใช้ความรู้ที่ได้จากการเรียนในห้องเรียนลงไปปฏิบัติงานจริงในพื้นที่ในการลงพื้นที่คนในชุมชนจะเป็นคนนำไปสำรวจข้อมูลเองนักศึกษาทำหน้าที่เก็บข้อมูลและเรียนรู้การอยู่ร่วมกันกับคนในชุมชน (2) ค้นข้อมูลสู่ชุมชนท้องถิ่น (3) นำผลการปฏิบัติงานกลับมาสู่รั้วมหาวิทยาลัย (4) แลกเปลี่ยนรู้กับเพื่อนๆและอาจารย์เพื่อเสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ที่ได้จากการเรียนการสอน (5) อาจารย์ต้องนำผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มา “พัฒนาการสอนและพัฒนาหลักสูตร” ให้ตรงกับการใช้งานจริงเพื่อเป็นการผลิตกำลังคนที่ชุมชนท้องถิ่นต้องการ

1. **ปรัชญา** มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์เป็นสถาบันเพื่อการศึกษาและพัฒนาท้องถิ่นในการเพิ่มคุณภาพชีวิตประชาชน ตลอดจนเสริมสร้างพลังปัญญาของแผ่นดิน ฟื้นฟูพลังการเรียนรู้เชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่น และสร้างสรรค์ศิลปวิทยา

2. **วิสัยทัศน์** ภายในปี พ.ศ. 2558 มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ จะเป็นมหาวิทยาลัยที่มุ่งพัฒนาทางด้านสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี โดยการวิจัยควบคู่กับการจัดการเรียนรู้เพื่อใช้องค์ความรู้ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

3. **พันธกิจ** เพื่อให้การพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ บรรลุผลตามปรัชญา วิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้จึงกำหนดพันธกิจหลักไว้ 9 ประการ ดังนี้

3.1 จัดการเรียนรู้แก่บัณฑิตและสังคมอย่างมีคุณภาพ

3.2 ผลิตครูและส่งเสริมวิทยฐานะครู

3.3 ผลิผลงานวิจัยและนำผลงานวิจัยในทุกสาขาวิชามาใช้ในการสนับสนุนการจัดการเรียนรู้และพัฒนาสังคม

3.4 ทำนุบำรุง รักษา ศิลปะและวัฒนธรรม สืบสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

3.5 ให้คำปรึกษาทางวิชาการแก่ชุมชนท้องถิ่น ส่งเสริมองค์ความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง

3.6 วิจัย พัฒนาเทคโนโลยีและถ่ายทอดองค์ความรู้ใหม่เพื่อตอบสนองต่อชุมชนและท้องถิ่น

3.7 ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลเพื่อความเจริญก้าวหน้าของสังคมอย่างยั่งยืน

3.8 พัฒนาระบบการบริหารจัดการมหาวิทยาลัยให้มีประสิทธิภาพโดยยึดหลักการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี

3.9 เตรียมความพร้อมของบุคลากรและนักศึกษา ด้านการศึกษา ศิลปะและวัฒนธรรม ให้สอดคล้องกับการรองรับเงื่อนไขของประชาคมอาเซียน

9.4 จุดหมาย เป็นมหาวิทยาลัยคุณภาพของปวงชนที่ประชาชน องค์กรท้องถิ่น หน่วยงานระดับชาติ นานาชาติ ยอมรับว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงสู่ประชาคมอาเซียน

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ออกแบบการทำงานในช่วงปี พ.ศ. 2551-2554 ที่มุ่งเน้นการต่อยอดขยายผลจากคนรุ่นเก่าที่เป็นแบบปฏิบัติที่ดีให้มีการสานต่อโดยคนรุ่นใหม่ให้มีกลไกการขับเคลื่อนงานแบบบูรณาการอย่างต่อเนื่องด้วยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรภาคีสู่เป้าหมายวิสัยทัศน์ร่วมพัฒนาทั้งระดับตำบลกลุ่มตำบลและจังหวัดโดยในส่วนของมหาวิทยาลัยมีกระบวนการขับเคลื่อนงานที่มีองค์ประกอบหลัก 4 ประการหรือที่เรียกว่า R I C N Model ได้แก่ 1) การสร้างองค์ความรู้และการจัดการความรู้ควบคู่กับการทำงาน (Research : R) 2) การบูรณาการพันธกิจและศาสตร์ทุกสาขากับปัญหาในพื้นที่ (Integration : I) 3) การไหลเวียนของข้อมูลเพื่อการสื่อสารที่ทันต่อความเปลี่ยนแปลงเพื่อใช้ประโยชน์ (Communication : C) และ 4) เครือข่ายการเรียนรู้และการทำงานทั้งภายในและภายนอกสู่เป้าหมายร่วมพัฒนา (Network : N) มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ได้มีการพัฒนานวัตกรรมการบริหารจัดการงานวิจัยแบบบูรณาการเพื่อพัฒนาพื้นที่โดยความร่วมมือขององค์กรภาคีอย่างเป็นระบบด้วยการเชื่อมโยงการจัดการงานวิจัยของทุกคณะกับงานพัฒนาตำบลต้นแบบสุขภาวะอย่างน้อยคณะละ 3 ตำบลโดยหน่วยจัดการงานวิจัยของแต่ละคณะจะเชื่อมข้อมูลสถานการณ์ปัญหาจากพื้นที่เพื่อการวิจัยและปฏิบัติพันธกิจขององค์กรแบบบูรณาการอย่างมีส่วนร่วมกับเครือข่ายองค์กรภาคีผลการบริหารจัดการแบบบูรณาการช่วยให้เกิดการพัฒนาศักยภาพและขยายผลเต็มพื้นที่ทั้งจังหวัดเชื่อมโยงการทำงานจากเป้าหมายระดับตำบลสู่วิสัยทัศน์การพัฒนาของจังหวัดโดยมีกลไกการบริหารจัดการที่เป็นระบบเชื่อมโยงงานประกันคุณภาพขององค์กรมีการต่อยอดขยายผลและพัฒนาต่อเนื่อง

ในปี พ.ศ. 2553 มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ได้รับโจทย์วิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเรื่องการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตร : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคีที่เกี่ยวข้องเพื่อเชื่อมต่อองค์ความรู้ในการ

ยกระดับการผลิต ควบคุมคุณภาพ และมหาวิทยาลัยเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมต่อตลาดทั้งในประเทศ และต่างประเทศให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อลดช่องว่างระหว่างภาควิชาการ ภาค เครือข่ายและเกษตรกร โดยเน้นการบูรณาการ งานสอน วิจัย และบริการวิชาการ ตามพันธกิจของ มหาวิทยาลัยสู่กระบวนการเรียนรู้เพื่อยกระดับการผลิต และต่อยอดสู่ตลาด มีการเชื่อมโยงเครือข่าย กลุ่มเกษตรกร ภาคธุรกิจ ภาคเอกชน และภาควิชาการ เพื่อพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรผู้ ประกอบธุรกิจเกษตร(ข้าวอินทรีย์)อย่างครบวงจร เป็นการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร ลดต้นทุนการ ผลิตและจัดการผลิตภัณฑ์ผลพลอยได้ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีรายได้สูงขึ้น ส่งผลถึงคุณภาพชีวิตที่ดีของ ประชาชนในจังหวัดอุดรธานี

แนวความคิดเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์และข้าวอินทรีย์

1. เกษตรอินทรีย์

สินค้าอาหารเกษตรอินทรีย์ (Organic foods) ของประเทศไทยเริ่มต้นดำเนินการส่งออก ยังต่างประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 โดยกรมวิชาการเกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้การ สนับสนุนบริษัทในเครือสยามไฮวเด้นและบริษัทในเครือนครหลวงค้าข้าวจำกัด ดำเนินการผลิตข้าว อินทรีย์โดยให้คำปรึกษาแนะนำและประสานงานกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้มีเกษตรกรใน พื้นที่ภาคเหนือโดยเฉพาะจากจังหวัดพะเยาและเชียงรายขอเข้าร่วมโครงการเป็นจำนวนมากและได้ คัดเลือกเกษตรกรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมไว้เพียงบางส่วนเพื่อเข้าร่วมโครงการนอกจากนี้ยังมีองค์กร พัฒนาเอกชน (NGOs : Non-Governmental Organizations) และบริษัทเอกชนอื่นๆให้การ สนับสนุนเกษตรกรในการผลิตข้าวอินทรีย์ซึ่งข้าวอินทรีย์ที่ผลิตได้ส่วนใหญ่จะส่งไปจำหน่ายยังตลาด ต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศแถบยุโรปส่วนที่เหลือจะวางจำหน่ายภายในประเทศราคาข้าวเปลือก อินทรีย์ที่เกษตรกรได้รับจะสูงกว่าราคาข้าวเปลือกทั่วไปประมาณร้อยละ 10 แต่ในส่วนที่เป็นข้าวสาร บรรจุถุงวางจำหน่ายในประเทศไทยมีราคาสูงกว่าข้าวสารทั่วไปประมาณร้อยละ 20 ปี พ.ศ. 2538 มี องค์กรอิสระคือสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ได้ก่อตั้งขึ้นด้วยความร่วมมือของกลุ่ม องค์กรพัฒนาเอกชนสถาบันวิชาการหน่วยงานรัฐองค์กรผู้บริโภคและเครือข่ายร้านค้าสีเขียวได้ยกร่าง มาตรฐานเกษตรทางเลือกขึ้นในปี พ.ศ. 2542 ช่วงต้นปี พ.ศ. 2540 ได้มีการก่อตั้งชมรมเกษตร ธรรมชาติแห่งประเทศไทยขึ้นโดยการรวมตัวของนักวิชาการเกษตรกรผู้ผลิตและผู้บริโภคโดยได้รับ การสนับสนุนจากกองพัฒนาการบริหารงานเกษตรกรรมส่งเสริมการเกษตรกระทรวงเกษตรและ สหกรณ์โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ ส่งเสริมเผยแพร่วิธีการทำเกษตรธรรมชาติด้วยเทคนิค จุลินทรีย์ท้องถิ่นให้แก่เกษตรกรและผู้สนใจทั่วไป เพื่อให้การเกษตรธรรมชาติเป็นทางเลือกใหม่อีกทาง หนึ่งของเกษตรกรไทย ปี พ.ศ. 2542 กรมส่งเสริมการส่งออกกระทรวงพาณิชย์ได้อนุมัติแผนงาน โครงการส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตและส่งออกผลิตภัณฑ์อาหารเกษตรอินทรีย์เป็นแนว โครงการต่อเนื่อง 5 ปี (พ.ศ. 2542 – 2546) โดยสำนักบริการส่งออกเป็นแกนกลางและประสานงาน กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาและส่งเสริมกลุ่มผู้ผลิตและผู้ส่งออก ผลิตภัณฑ์อาหารประเภทเกษตรอินทรีย์เนื่องจากในปัจจุบันผู้บริโภคในตลาดส่งออกสินค้าอาหารหลัก ของไทยได้แก่ญี่ปุ่นยุโรป และสหรัฐอเมริกามีแนวความคิดอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงต้องการให้เกิดการ พัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและห่วงใยสุขภาพของตนเองเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้สัดส่วน ความต้องการสินค้าอาหารประเภทเกษตรอินทรีย์มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นและปัจจุบันประเทศไทยมี

โอกาสสูงในการขยายตลาดสินค้าอาหารในหมวดสินค้าใหม่และเพิ่มมูลค่าได้มากขึ้นในตลาดสินค้าหลักเมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2542 ได้มีการส่งมอบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ฉบับแรกของประเทศให้แก่กรมวิชาการเกษตรเพื่อนำไปปรับปรุงและใช้เป็นมาตรฐานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาการเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทยต่อไปซึ่งมาตรฐานการผลิตพืชอินทรีย์ของประเทศไทยดำเนินการจัดทำโดยสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยกรมวิชาการเกษตรและกรมส่งเสริมการส่งออกประกอบด้วยพืชเกษตรอินทรีย์ส่งออก7ชนิดได้แก่ข้าวโพด ข้าวโพดฝักอ่อนหน่อไม้ฝรั่งกล้วยไข่กระเจี๊ยบเขียวขิงและสับปะรด นอกจากนี้กรมส่งเสริมการส่งออกได้ดำเนินกิจกรรมคู่ขนานกับโครงการนำร่องมีการผลิตอาหารเกษตรอินทรีย์เพื่อส่งออกซึ่งมีพืชทดลองปลูก 3ชนิดได้แก่ข้าวโพดฝักอ่อนหน่อไม้ฝรั่งและกล้วยไข่ ปี พ.ศ. 2543 มีการดำเนินงานกิจกรรมโครงการวิจัยและศึกษาการตรวจสอบรับรองระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และเทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยวการบรรจุผลิตภัณฑ์และติดฉลากเพื่อการส่งออกผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์นอกจากนี้กรมพัฒนาที่ดินมีการบำรุงดินด้วยปุ๋ยหมักปุ๋ยพืชสดไถกลบตอซังและปุ๋ยอินทรีย์น้ำเพื่อปรับปรุงบำรุงดินและฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินให้ได้มาตรฐานในการจัดการดินในระบบเกษตรอินทรีย์ซึ่งปัจจุบันพบว่าประเทศไทยมีพื้นที่เกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม Yussefi and Willer กล่าวว่าหากเปรียบเทียบพื้นที่และจำนวนฟาร์มเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทยต่อจำนวนฟาร์มในภูมิภาคเอเชียและระดับโลกแล้วประเทศไทยจัดอยู่ในอันดับท้ายๆของโลกและอันดับกลางๆของทวีปเอเชียจึงยังไม่ได้เพียงผู้ตามในระดับต้นของขบวนการผลิตเกษตรอินทรีย์เท่านั้น ดังนั้นหากประเทศไทยต้องการประสบความสำเร็จในการทำเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจังจำเป็นต้องส่งเสริมและให้ความรู้แก่เกษตรกรอย่างทั่วถึงเพราะพืชอินทรีย์มีการเติบโตอย่างรวดเร็วโดยปัจจุบันเกษตรอินทรีย์มีมูลค่าทางตลาดเพียงร้อยละ 1 – 2 ของมูลค่าการตลาดอาหารโลก

1.1 ความหมายและหลักการของเกษตรอินทรีย์ ได้มีองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความหมายและหลักการไว้ ดังนี้

สมาพันธ์ขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์นานาชาติ (FiBL & IFOAM. 2012 : 2; กรมวิชาการเกษตร. 2556. ออนไลน์) เกษตรอินทรีย์ หมายถึง ระบบการผลิตที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของสุขภาพดิน ระบบนิเวศและผู้คน เกษตรอินทรีย์พึงพาอาศัยกระบวนการทางนิเวศวิทยาความหลากหลายทางชีวภาพและวงจรธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะของ แต่ละพื้นที่ ผสมผสานองค์ความรู้พื้นบ้าน นวัตกรรม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เป็นธรรมและคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกคนและสิ่งมีชีวิตต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยมีหลักการสำคัญที่เกี่ยวข้อง 4 ประการ ดังนี้ 1) มิติด้านนิเวศวิทยา (Ecology) ที่จะต้องอยู่บนรากฐานของระบบนิเวศวิทยาและวัฏจักรแห่งธรรมชาติ การผลิตทางการเกษตรจะต้องสอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติที่จะทำให้ยั่งยืน 2) มิติด้านสุขภาพ (Health) ที่จะส่งเสริมและสร้างความยั่งยืนให้กับสุขภาพอย่างเป็นองค์รวมของดิน พืช สัตว์ และโลก 3) มิติด้านความเป็นธรรม (Fairness) ระหว่างสิ่งแวดล้อมโดยรวมและสิ่งมีชีวิต และ 4) มิติการดูแลเอาใจใส่ (Care) ควรจะต้องดำเนินการอย่างระมัดระวังและรับผิดชอบ เพื่อปกป้องสุขภาพและความเป็นอยู่ของคนทั้งในปัจจุบันและอนาคตรวมทั้งปกป้องสภาพแวดล้อมโดยรวมด้วยการปรับปรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์

สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (2555 : 9) เกษตรอินทรีย์ หมายถึง เกษตรธรรมชาติ และเกษตรนิเวศด้วย มีหลักการและความมุ่งหมายที่สำคัญ ดังนี้

- 1) พัฒนาระบบการผลิตไปสู่แนวทางเกษตรผสมผสานที่มีความหลากหลายของพืชและสัตว์
- 2) พัฒนาระบบการผลิตที่พึ่งพาตนเองในเรื่องของอินทรีย์วัตถุและธาตุอาหารภายในฟาร์ม
- 3) ฟื้นฟูและรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้ทรัพยากรในฟาร์มมาหมุนเวียนใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
- 4) รักษาความสมดุลของระบบนิเวศในฟาร์มและและความยั่งยืนของระบบนิเวศโดยรวม
- 5) ป้องกันและหลีกเลี่ยงการปฏิบัติที่ทำให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม
- 6) สนับสนุนระบบการผลิตและกระบวนการจัดการทุกขั้นตอน ที่คำนึงถึงหลักมนุษยธรรม
- 7) ยึดหลักการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยวและการแปรรูปที่เป็นวิถีการธรรมชาติ ประหยัดพลังงาน และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (2546 : 5) เกษตรอินทรีย์ หมายถึง ระบบการจัดการการผลิตด้านการเกษตรแบบองค์รวม ที่เกื้อหนุนต่อระบบนิเวศรวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพ วงจรชีวภาพ โดยเน้นการใช้วัสดุธรรมชาติ หลีกเลี่ยงการใช้วัตถุอันตรายจากการสังเคราะห์ และไม่ใช้พืช สัตว์หรือจุลินทรีย์ที่ได้มาจากเทคนิคการดัดแปรพันธุกรรม (Genetic Modification) หรือพันธุวิศวกรรม (Genetic Engineering) มีการจัดการกับผลิตภัณฑ์ โดยเน้นการแปรรูปด้วยความระมัดระวัง เพื่อรักษาสภาพการเป็นเกษตรอินทรีย์ และคุณภาพที่สำคัญของผลิตภัณฑ์ในทุกขั้นตอน

1.2 แนวทางของระบบเกษตรอินทรีย์

เจษฎา มิ่งฉาย (2552 : 76-82) กล่าวถึงแนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์ว่าเป็นการทำเกษตรแบบองค์รวม ซึ่งแตกต่างอย่างชัดเจนจากเกษตรแผนใหม่ที่มุ่งเน้นการเพิ่มผลผลิตชนิดใดชนิดหนึ่งสูงสุด โดยการพัฒนาเทคนิคต่างๆ เกี่ยวกับการให้ธาตุพืชอาหาร และป้องกันกำจัดสิ่งมีชีวิตอื่นที่มีชีวิตอื่นที่อาจมีผลในการทำให้พืชที่ปลูกมีผลผลิตลดลง แนวคิดเช่นนี้เป็นแนวคิดแบบแยกส่วน เพราะแนวคิดนี้ตั้งอยู่บนฐานการมองว่าการเพาะปลูกไม่ได้สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ ดังนั้น การเลือกชนิดและวิธีการใช้ปัจจัยการผลิตต่างๆ มุ่งเฉพาะแต่การประเมินประสิทธิภาพต่อพืชหลักที่ปลูก โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรเกษตรหรือระบบนิเวศการเกษตร สำหรับเกษตรอินทรีย์ซึ่งเป็นการเกษตรแบบองค์รวมจะให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบการนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การรักษาแหล่งน้ำ และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของฟาร์ม ทั้งนี้เพราะแนวทางเกษตรอินทรีย์อาศัยกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศในการทำการผลิต ดังนั้นเกษตรอินทรีย์จะประสบความสำเร็จได้ เกษตรกรจำเป็นต้องเรียนรู้กลไกและกระบวนการของระบบนิเวศ

จากเหตุผลที่ได้กล่าวมาข้างต้น เกษตรอินทรีย์จึงปฏิเสธการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูและปุ๋ยเคมี เนื่องจากสารเคมีการเกษตรเหล่านี้มีผลกระทบต่อกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศ นอกเหนือจากการปฏิเสธการใช้สารเคมีการเกษตรแล้ว เกษตรอินทรีย์ยังให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลของวงจรของธาตุอาหาร การประหยัดพลังงาน การอนุรักษ์ระบบนิเวศการเกษตร และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งถือได้ว่าการเกษตรอินทรีย์เป็นการบริหารจัดการฟาร์มเชิงบวก และการจัดการเชิงบวกนี้เองทำให้เกษตรอินทรีย์แตกต่างอย่างสำคัญจากการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมีแบบปล่อยปะละเลย หรือเกษตรปลอดสารเคมีและเกษตรไร้สารพิษเนื่องจากเกษตรอินทรีย์เป็นเกษตรที่ให้ความสำคัญกับการทำฟาร์มเชิงสร้างสรรค์ดังนั้น เกษตรกรที่หันมาทำเกษตรอินทรีย์จำเป็นต้องมีการพัฒนาการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและกระบวนการจัดการฟาร์มของตนเพิ่มขึ้นด้วย ผลที่ตามมาคือเกษตรอินทรีย์จึงเป็นแนวทางการเกษตรที่ตั้งอยู่บนกระบวนการแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา เพราะเกษตรกรต้องสังเกต ศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการทำเกษตรของฟาร์มตนเอง ซึ่งจะมีเงื่อนไขทั้งทางกายภาพ เช่นลักษณะดินภูมิอากาศ และภูมินิเวศ รวมถึงเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น เพื่อคัดสรรและพัฒนาแนวทางเกษตรอินทรีย์ ที่เฉพาะและเหมาะสมกับฟาร์มของตนเองอย่างแท้จริง

นอกจากนี้เกษตรอินทรีย์ยังให้ความสำคัญกับเกษตรกรผู้ผลิตและชุมชนท้องถิ่น เกษตรอินทรีย์มุ่งหวังที่จะสร้างความมั่นคงในการทำการเกษตรสำหรับเกษตรกร ตลอดจนอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรมวิถีการผลิตของเกษตรอินทรีย์เป็นวิถีการผลิตที่เกษตรกรต้องอ่อนน้อมและเรียนรู้ในการดัดแปลงการผลิตของตนให้เข้ากับวิถีธรรมชาติ อาศัยกลไกธรรมชาติเพื่อทำการเกษตร ดังนั้นวิถีการผลิตเกษตรอินทรีย์จึงเป็นวิถีแห่งการเคารพและพึ่งพิงธรรมชาติซึ่งสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรพื้นบ้านของสังคมไทยแต่ในขณะเดียวกัน เกษตรอินทรีย์ก็ไม่ได้ปฏิเสธการผลิตเพื่อการค้า เพราะตระหนักว่าครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่จำเป็นต้องพึ่งพาการจำหน่ายผลผลิตเพื่อเป็นรายได้ในการดำรงชีพกระบวนการเกษตรอินทรีย์พยายามส่งเสริมการทำการตลาดผลผลิตเกษตรอินทรีย์ทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศ และระหว่างประเทศ โดยการตลาดท้องถิ่นอาจมีรูปแบบที่หลากหลายตามแต่เงื่อนไข ทางสภาพเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นนั้น ส่วนตลาดห่างไกลออกไปจากผู้ผลิตกระบวนการเกษตรอินทรีย์ได้พยายามพัฒนามาตรฐานการผลิตและระบบการตรวจสอบรับรองที่สร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคได้ว่า ทุกขั้นตอนของการผลิตแปรรูป และการจัดการนั้นเป็นการทำงานที่พยายามอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ตลอดจนรักษาคุณภาพของผลผลิตให้เป็นธรรมชาติเดิมมากที่สุด

จากแนวคิดหลักพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์ที่มุ่งเน้นการทำเกษตรที่อนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม แนวทางปฏิบัติของเกษตรอินทรีย์จึงเน้นการผลิตที่สอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ โดยการประยุกต์ปรับใช้กลไกนิเวศธรรมชาติสำหรับการทำการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ การหมุนเวียนธาตุอาหาร การสร้างความอุดมสมบูรณ์ของดินความสัมพันธ์แบบสมดุลของสิ่งมีชีวิตที่หลากหลาย การอนุรักษ์และฟื้นฟูนิเวศการเกษตรดังรายละเอียด คือ

- 1) การหมุนเวียนของอาหารในป่าธรรมชาติ ต้นไม้ พืชพรรณ ได้รับธาตุอาหารจากดินและอากาศโดยธาตุอาหารในดินจะถูกดูดซึมผ่านทางราก ส่วนธาตุอาหารในอากาศพืชได้รับจากการหายใจเข้าไป เมื่อพืชได้รับแสงก็จะสังเคราะห์ธาตุอาหารเหล่านี้ มาเป็นสารอาหารต่างๆซึ่ง

ทำให้พืชเจริญเติบโต และเพิ่มชีวมวล (Biomass) ของพืชเอง ไม่ว่าจะเป็นลำต้นที่ขยายใหญ่ขึ้น กิ่ง ก้านและใบเพิ่มขึ้น เมื่อใบหรือกิ่งแก่ลงก็จะร่วงหล่นบนดิน หรือบางส่วนของพืชอาจถูกสัตว์หรือแมลงกัดแทะ และเมื่อสัตว์ถ่ายมูลออกมา มูลเหล่านั้นก็กลับคืนลงสู่ดิน ทั้งชีวมวลจากพืชและมูลสัตว์ที่กินพืช เมื่อกลับคืนสู่ดินก็จะถูกย่อยสลาย โดยจุลินทรีย์และปลดปล่อยธาตุอาหารออกมาซึ่งรากพืชจะดูดซึมกลับไปเป็นธาตุอาหารพืชอีกครั้งหนึ่ง

วัฏจักรหรือวงจรธาตุอาหารที่หมุนเวียนไปอย่างสมดุลนี้เอง ที่ทำให้พืชในป่าสามารถเจริญเติบโตได้อย่างยั่งยืนเป็นเวลาหลายพันปี เพราะธาตุอาหารทั้งหมดหมุนเวียนอยู่ในระบบนิเวศนั้นๆ อย่างต่อเนื่อง แน่แน่นอนว่าการทำเกษตรไม่ว่าจะเพื่อยังชีพหรือเพื่อจำหน่ายก็ตามธาตุอาหารส่วนหนึ่งย่อมสูญหายไปจากระบบนิเวศการเกษตรจากการบริโภคผลผลิต

ดังนั้น เกษตรกรจำเป็นต้องหาวิธีการที่เหมาะสมในการหาธาตุอาหารจากภายนอกฟาร์มมาชดเชยส่วนที่สูญเสียไป แต่ปัญหาการสูญเสียธาตุอาหารในฟาร์มที่สำคัญกว่าก็คือการสูญเสียธาตุอาหารในดินที่เกิดขึ้นจากการชะล้างหน้าดิน การกัดเซาะของลม ฝนและน้ำ ธาตุอาหารที่ไหลลงดินลึกชั้นล่าง รวมถึงที่สูญเสียไปทางอากาศ ดังนั้นเกษตรกรอินทรีย์จึงให้ความสำคัญกับการป้องกันการสูญเสียธาตุอาหารที่เกิดจากระบบการผลิต โดยมีเป้าหมายเพื่อลดการพึ่งพาแหล่งธาตุอาหารจากภายนอกฟาร์มที่มากเกินไป แนวทางการหมุนเวียนธาตุอาหารในฟาร์มอาศัยหลักการทางธรรมชาติ ด้วยการใช้ธาตุอาหารพืชที่อยู่ในรูปของอินทรีย์วัตถุที่สามารถย่อยสลายได้โดยจุลินทรีย์ซึ่งจะทำให้วงจรธาตุอาหารหมุนเวียนได้อย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างของการหมุนเวียนธาตุอาหารในแนวทางเกษตรอินทรีย์ที่สำคัญ คือ การใช้ปุ๋ยหมัก การคลุมดินด้วยอินทรีย์วัตถุ การปลูกพืชเป็นปุ๋ยสด และการปลูกพืชหมุนเวียน เป็นต้น

2) ความอุดมสมบูรณ์ของธาตุอาหารในดินถือว่าเป็นหัวใจของเกษตรกรอินทรีย์ผิวดินในระบบนิเวศป่าธรรมชาติจะมีเศษซากพืชและใบไม้ป่าปกคลุมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งอินทรีย์วัตถุที่คลุมดินนี้ นอกจากจะช่วยป้องกันการกัดเซาะและการพังทลายของหน้าดินแล้ว ยังมีส่วนสำคัญที่ทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น เพราะอินทรีย์วัตถุเหล่านี้เป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ที่อยู่ในดิน ดังนั้น การมีอินทรีย์วัตถุคลุมหน้าดินจึงทำให้ดินมีชีวิตขึ้นเมื่ออินทรีย์วัตถุเหล่านี้ย่อยสลายผุพัง ก็จะทำให้ดินร่วนซุย และสามารถเก็บกักน้ำและธาตุอาหารต่างๆ ได้เพิ่มมากขึ้น ดินจึงมีความชื้นอยู่ตลอดเวลาและมีธาตุอาหารเพียงพอให้กับพืชพรรณในบริเวณดังกล่าวเจริญเติบโตได้อย่างสมบูรณ์แข็งแรงดังนั้นหลักการของการทำเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องหาอินทรีย์วัตถุต่างๆ มาคลุมหน้าดินอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นฟาง ใบไม้ หรือแม้แต่พืชขนาดเล็ก ซึ่งอินทรีย์วัตถุเหล่านี้จะกลายเป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ในดิน ทำให้ดินฟื้นกลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้การไม่ใช้สารเคมีต่างๆ ที่เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ในดิน เช่น สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เป็นการช่วยทำให้ดินสามารถฟื้นความสมบูรณ์ของตัวเองได้อย่างรวดเร็ว เมื่อดินมีความอุดมสมบูรณ์พืชที่ปลูกแข็งแรง มีความต้านทานโรคและแมลง รวมทั้งให้ผลผลิตสูง

3) ความหลากหลายที่สัมพันธ์กันอย่างสมดุลในระบบนิเวศ นิเวศป่าธรรมชาติมีพืชพรรณและสิ่งมีชีวิตต่างๆ อยู่ร่วมกันอย่างหลากหลาย สิ่งมีชีวิตต่างๆ เหล่านี้ มีทั้งที่พึ่งพาอาศัยกัน แข่งขัน หรือเป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตอีกชนิดหนึ่ง แต่ต่างก็สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุลและมีเสถียรภาพ พืชพรรณต่างๆ แม้จะมีแมลงหรือศัตรูพืชที่กินพืชเป็นอาหารบ้าง แต่ก็ได้

ทำลายพืชนั้นจนเสียหายไปทั้งหมด ทั้งนี้เพราะพืชเองก็มีความสามารถที่จะฟื้นฟูตัวเองจากการทำลายศัตรูพืชได้ และนอกจากนี้เมื่อมีแมลงศัตรูพืชเกิดขึ้นมากก็จะมีสิ่งมีชีวิตอื่นที่เป็นศัตรูตามธรรมชาติมาควบคุมประชากรของศัตรูพืชให้ลดลงอยู่ในภาวะที่สมดุลนอกจากนี้ การไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชจะมีส่วน ช่วยให้ศัตรูธรรมชาติสามารถแสดงบทบาทในการควบคุมศัตรูพืช เป็นการสร้างสมดุลนิเวศการเกษตรอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชจะทำลายศัตรูธรรมชาติในสัดส่วนที่มากกว่าศัตรูพืช ทำให้ศัตรูพืชกลับยิ่งระบาดรุนแรงมากขึ้นอีก

4) การอนุรักษ์และฟื้นฟูนิเวศการเกษตร แนวทางสำคัญเกษตรอินทรีย์ก็คือ การอนุรักษ์ระบบนิเวศการเกษตรและสิ่งแวดล้อม ด้วยการปฏิเสธการใช้สารเคมีสังเคราะห์ทุกชนิดทั้งนี้เพราะปัจจัยการผลิตที่สารเคมีสังเคราะห์ทำลายสมดุลของนิเวศการเกษตรและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชมีผลต่อสิ่งมีชีวิตต่างๆที่อยู่ในฟาร์มทั้งที่อยู่บนผิวดินและใต้ดิน เช่น สัตว์ แมลง และจุลินทรีย์กลไกธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตต่างๆเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างสมดุลของนิเวศการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการช่วยควบคุมประชากรของสิ่งมีชีวิตอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งศัตรูพืช หรือการพึ่งพาอาศัยกันในการดำรงชีวิต เช่นการผสมเกสร และการช่วยย่อยสลายอินทรีย์วัตถุ สิ่งมีชีวิตเหล่านี้ส่วนใหญ่มีทั้งที่เป็นประโยชน์ต่อพืชที่เกษตรกรเพาะปลูก หรืออย่างน้อยก็ไม่ได้สร้างผลเสียกับพืชที่ปลูกแต่อย่างใด แต่การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชนั้นส่งผลทำลายสิ่งมีชีวิตทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งมีชีวิตที่เป็นประโยชน์ในขณะที่โรคและแมลงศัตรูพืชมักจะมีความสามารถพิเศษในการพัฒนาภูมิคุ้มกันต่อสารเคมี ดังนั้น เมื่อมีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชแมลงที่เป็นประโยชน์จึงถูกทำลายได้โดยง่ายในขณะที่แมลงศัตรูพืชสามารถอยู่รอดได้โดยไม่เป็นอันตราย แม้แต่ปุ๋ยเคมีก็มีผลเสียต่อจุลินทรีย์และสิ่งมีชีวิตในดินทำให้สมดุลของนิเวศดินเสีย ดังนั้น เกษตรอินทรีย์จึงห้ามไม่ให้ใช้ปัจจัยการผลิตที่เป็นสารสังเคราะห์ทุกชนิดในการเพาะปลูก

นอกเหนือจากการอนุรักษ์แล้ว แนวทางเกษตรอินทรีย์ยังเน้นให้เกษตรกรต้องฟื้นฟูสมดุลและความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศด้วย ซึ่งหลักการนี้ทำให้เกษตรอินทรีย์มีความแตกต่างอย่างมาจากระบบเกษตรปลอดสารเคมีที่รู้จักกันในประเทศไทยแนวทางหลักในการฟื้นฟูนิเวศการเกษตรก็คือ การปรับปรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุและการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพสำหรับระบบเกษตรอินทรีย์ ดินถือว่าเป็นกุญแจสำคัญ เพราะการปรับปรุงบำรุงดินทำให้ต้นไม้ได้รับธาตุอาหารอย่างครบถ้วนและสมดุล จะช่วยให้ต้นไม้แข็งแรง มีความต้านทานต่อการระบาดของโรคและแมลง อันจะทำให้เกษตรกรไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ทั้งยังสามารถเพิ่มผลผลิตได้อย่างยั่งยืนกว่าการเพาะปลูกด้วยระบบเกษตรเคมีอีกด้วย นอกจากนี้ผลผลิตของเกษตรอินทรีย์ยังมีรสชาติดีและมีคุณค่าทางโภชนาการที่ครบถ้วน นอกเหนือจากการปรับปรุงบำรุงดินแล้ว การเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพในไร่นาก็เป็นสิ่งจำเป็น นับเป็นเรื่องสำคัญต่อความยั่งยืนของระบบนิเวศการเกษตร เพราะการที่สิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิดอยู่ร่วมกันย่อมก่อให้เกิดความเกื้อกูลและสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างกระบวนการและพลวัตทางธรรมชาติที่เกื้อหนุนต่อการทำเกษตรอินทรีย์อีกต่อหนึ่งวิธีการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น การปลูกพืชร่วม พืชแซม พืชหมุนเวียน ไม้ยืนต้น หรือการฟื้นฟูแหล่งนิเวศทางธรรมชาติในไร่นาหรือบริเวณใกล้เคียง

5) การพึ่งพากลไกธรรมชาติในการทำเกษตร เกษตรอินทรีย์ตั้งอยู่บนปรัชญาแนวคิดที่ว่าเกษตรที่ยั่งยืนต้องเป็นการเกษตรที่เป็นไปตามครรลองของธรรมชาติ ไม่ใช่การเกษตรที่ฝืนวิถีธรรมชาติ ดังนั้น การทำการเกษตรจึงไม่ใช่การพยายามเอาชนะธรรมชาติ หรือการพยายามดัดแปลงธรรมชาติเพื่อการเพาะปลูก แต่เป็นการเรียนรู้จากธรรมชาติและปรับระบบการทำเกษตรให้เข้ากับวิถีแห่งธรรมชาติกลไกธรรมชาติที่สำคัญต่อการทำเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ วงจรจากการหมุนเวียนธาตุอาหารโดยเฉพาะอย่างยิ่งวงจรไนโตรเจนและคาร์บอน วงจรการหมุนเวียนของน้ำ พลังของภูมิอากาศและแสงอาทิตย์ รวมทั้งการพึ่งพากันของสิ่งมีชีวิตอย่างสมดุลในระบบนิเวศทั้งเชิงของการเกื้อกูล การพึ่งพาและห่วงโซ่อาหารตามที่แตกต่างกันทั่วโลกย่อมมีระบบนิเวศและกลไกธรรมชาติที่แตกต่างกันออกไป เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องเรียนรู้ถึงสภาพเงื่อนไขของท้องถิ่นที่ตนเองทำการเกษตรอยู่ การหมั่นสังเกต เรียนรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และทำการทดลองเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อที่ว่าระบบฟาร์มเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรแต่ละรายจะได้ใช้ประโยชน์จากกลไกธรรมชาติ และสภาพนิเวศท้องถิ่นอย่างเต็มที่

6) การพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิต เกษตรอินทรีย์มีแนวทางที่มุ่งให้เกษตรกรพยายามผลิตปัจจัยการผลิตต่างๆ เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ เมล็ดพันธุ์ ฯลฯ ด้วยตนเองในฟาร์มให้ได้มากที่สุด แต่ในกรณีที่เกษตรกรไม่สามารถผลิตได้ เกษตรกรก็สามารถซื้อหาปัจจัยการผลิตจากภายนอกฟาร์มได้ แต่ควรเป็นปัจจัยการผลิต ที่อยู่ในท้องถิ่น แนวทางนี้เป็นไปตามหลักการสร้างสมดุลของ วงจรธาตุอาหารที่กระตุ้นให้เกษตรกรพยายามจัดสมดุลของวงจรธาตุอาหารในระบบที่เล็กที่สุด และมีความสอดคล้องกับนิเวศของท้องถิ่น อันจะช่วยสร้างเสถียรภาพและความยั่งยืนของระบบการผลิตในระยะยาวนอกจากนี้ การเลือกใช้ปัจจัยในการผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นยังเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และลดปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการขนย้ายปัจจัยการผลิตเป็นระยะเวลายาวไกลๆ การพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิตยังมีนัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ กล่าวคือ เกษตรอินทรีย์ไม่ใช่เพียงแค่เทคนิคการผลิต แต่เป็นวิถีชีวิตและกระบวนการทางสังคม

จากประสบการณ์ของการพัฒนาระบบเกษตรเคมีที่ผ่านมา เกษตรกรสูญเสียการเข้าถึงและการควบคุมปัจจัยการผลิตและกระบวนการผลิตในเกือบทุกขั้นตอน จำเป็นต้องพึ่งพิงองค์กรภาครัฐและธุรกิจเอกชนในการจัดหาปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีการผลิตเกือบทุกด้านจนเกษตรกรเองไม่ต่างไปจากแรงงานรับจ้างในฟาร์มที่ทำงานในที่ดินของตนเอง การส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในระบบเกษตรอินทรีย์จึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเข้มแข็งและความเป็นอิสระของเกษตรกรซึ่งมีส่วนสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตยระดับรากหญ้า

1.3 การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

เจษฎา มิ่งฉาย (2552 : 83-85) กล่าวว่า การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เป็นระบบที่ผสมผสานการรับรองผลิตภัณฑ์กับการรับรองระบบคุณภาพเข้าด้วยกัน เพราะสิ่งที่เป็นหัวใจของการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ก็คือ การรับรองระบบและกระบวนการผลิต ดังนั้น การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จึงไม่ได้สนใจเฉพาะแต่ความเป็นเกษตรอินทรีย์ของผลิตภัณฑ์ แต่ให้ความสำคัญกับขั้นตอนปฏิบัติในการผลิตตั้งแต่ปลูก เก็บเกี่ยว จนถึงการแปรรูป บรรจุ และจำหน่าย ด้วย เพราะความหมายของเกษตรอินทรีย์นั้นครอบคลุมการปฏิบัติในฟาร์มและในการจัดการผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยว ตลอดจนการแปรรูปผลผลิตนั้น ซึ่งคุณภาพหรือความเป็นเกษตรอินทรีย์ของ

ผลิตภัณฑ์ไม่สามารถตอบวัดได้จากการนำผลิตภัณฑ์มาทดสอบในห้องปฏิบัติการ (Laboratory Testing) แต่ได้จากการตรวจสอบขั้นตอนและวิธีการเพาะปลูกและการจัดการผลผลิต เช่น การใช้ปุ๋ยเคมี การรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ไม่อาจตรวจประเมินได้ จากการทดสอบผลิตภัณฑ์ในห้องปฏิบัติแต่จะต้องใช้วิธีการตรวจประเมินฟาร์มเป็นหลัก

แต่อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีการทดสอบผลิตภัณฑ์ในห้องปฏิบัติอาจเป็นเครื่องมือหนึ่งในการประเมินการละเมิดหรือการไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานของผู้ผลิต ผู้ประกอบการได้ เช่น การสุ่มตรวจผลิตภัณฑ์อาจช่วยในการประเมินว่า เกษตรกร ผู้ผลิตอาจแอบใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ไม่อนุญาตให้ได้ หรืออาจละเลยไม่จัดทำแนวกันชนที่ดีพอที่จะป้องกันการปนเปื้อนจากละอองของสารเคมีที่มีการใช้แปลงข้างเคียงในการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ แม้ว่าในท้ายสุดจะมีแต่เพียงว่า ผู้ผลิตผู้ประกอบการได้รับประกาศนียบัตรจากหน่วยงานรับรองว่าได้รับการรับรองและอนุญาตให้ใช้ตราเกษตรอินทรีย์ของหน่วยรับรองบนผลิตภัณฑ์ เพื่อแสดงให้เห็นผู้บริโภคได้รับรู้และมีความมั่นใจว่า ผลิตภัณฑ์เป็นผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ตามเกณฑ์มาตรฐานของหน่วยรับรอง แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ไม่ใช่แค่ผลิตภัณฑ์เท่านั้นที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน แต่กระบวนการตรวจและรับรองมาตรฐานนั้น ให้การรับรองมาตรฐานทั้งกับเกษตรกร พื้นที่ผลิต ระบบการบริหารจัดการฟาร์ม และระบบการจัดการผลผลิตของผู้ผลิตด้วยทั้งนี้เพราะว่าในระบบการตรวจสอบรับรองมาตรฐานนั้นจะไม่มีทางที่จะให้ความมั่นใจได้เต็มที่จากผู้ผลิต ผู้ประกอบการจะดำเนินการให้เป็นไปตามเกณฑ์ข้อกำหนดของมาตรฐานตลอดเวลา เพราะการดำเนินการดังกล่าวจะมีความยุ่งยากที่ไม่อาจเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ เช่น การไปเฝ้ายามในฟาร์มของเกษตรกรผู้ผลิตทุกแปลง ตลอดทั้ง 24 ชั่วโมง ทุกวัน เพื่อจะให้เกิดความมั่นใจว่าไม่มีการใช้ปัจจัยการผลิตที่เป็นสารเคมีสังเคราะห์ที่ห้ามใช้ในระบบเกษตรอินทรีย์ หน่วยงานรับรองมาตรฐานจึงต้องประเมินความเสี่ยงดังกล่าว โดยการสัมภาษณ์ความรู้ความเข้าใจในเรื่องเกษตรอินทรีย์กับเกษตรกรผู้ผลิต รวมทั้งประเมินลักษณะท่าทางและความน่าเชื่อถือของเกษตรกรผู้ผลิตว่าจะปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ตลอดเวลาในทุกแปลงการผลิตจริงส่วนพื้นที่การผลิตก็เช่นกันจะได้รับการรับรองมาตรฐานว่าเป็นพื้นที่เพาะปลูกเกษตรอินทรีย์ไปพร้อมกัน ซึ่งการรับรองพื้นที่การผลิตนี้ทำให้เมื่อเกษตรกรเปลี่ยนพืชที่เพาะปลูกในปัดไป พืชเหล่านั้นก็จะได้รับการรับรองโดยไม่ต้องผ่านขั้นตอนของระยะปรับเปลี่ยนอีก หรือแม้แต่ในกรณีที่เกิดเหตุสุดวิสัยที่ทำให้ผลผลิตสูญเสียสถานะความเป็นเกษตรอินทรีย์โดยไม่ใช่ความผิดพลาดของเกษตรกร เช่น เพื่อนบ้านฉีดพ่นสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ฟุ้งกระจายมาปนเปื้อนผลผลิตในระหว่างการขนส่งหรือหน่วยราชการฉีดพ่นสารเคมีกำจัดยุง แล้วปนเปื้อนผลผลิตที่เก็บไว้ในโรงเก็บผลผลิตของสถานที่แปรรูป หน่วยงานรับรองอาจยกเลิกการรับรองผลผลิตรุ่นนั้น โดยไม่จำเป็นต้องยกเลิกการรับรองพื้นที่การผลิตที่ได้รับการรับรองแล้ว หรือเมื่อเกษตรกรโอนกรรมสิทธิ์ต่อก็สามารถดำเนินการได้โดยการรับรองพื้นที่ยังมีผลต่อเนื่อง ไม่จำเป็นต้องเริ่มต้นระยะปรับเปลี่ยนใหม่อีก

ส่วนการรับรองระบบการบริหารจัดการฟาร์ม และระบบการจัดการผลผลิตนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งของการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ในลักษณะของการรับรองระบบคุณภาพกล่าวคือ การรับรองจะมีผลต่อเนื่องตราบเท่าที่ระบบการบริหารจัดการฟาร์ม และระบบการจัดการผลผลิตยังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งทำให้เกษตรกรสามารถที่จะทำการเพาะปลูกในฤดูถัดไป หรือจัดการ

ผลผลิตในครั้งถัดไป โดยผลผลิตนั้นยังคงได้รับการรับรองมาตรฐานว่าเป็นผลผลิตเกษตรอินทรีย์ โดยไม่ต้องมีการตรวจสอบซ้ำจากหน่วยรับรองอีก

2. ข้าวอินทรีย์

2.1 ความหมายของข้าวอินทรีย์

ข้าวอินทรีย์ (Organic Rice) คือ ข้าวที่ได้จากการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ (Organic agriculture หรือ Organic Farming) ซึ่งเป็นวิธีการผลิตที่หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีหรือสารสังเคราะห์ต่างๆ เป็นต้นว่า ปุ๋ยเคมี สารควบคุมการเจริญเติบโต สารควบคุมและกำจัดวัชพืช สารป้องกันกำจัดโรคแมลงและศัตรูข้าวในทุกขั้นตอนการผลิต และในระหว่างการเก็บรักษาผลผลิต หากมีความจำเป็น แนะนำให้ใช้วัสดุจากธรรมชาติและสารสกัดจากพืชที่ไม่มีพิษต่อคนหรือไม่มีพิษตกค้างปนเปื้อนในผลิตผลในดินและน้ำ เป็นวิธีการทำนาแบบธรรมชาติช่วยรักษาสภาพแวดล้อม ทำให้ได้ผลผลิตข้าวที่มีคุณภาพดี มีความปลอดภัยจากอันตรายที่เกิดจากสารเคมีปนเปื้อนช่วยทำให้จำหน่ายผลิตผลได้ในราคาที่สูงขึ้น ส่งผลให้ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคมีสุขภาพอนามัยตลอดจนมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความมั่นคงยั่งยืนสืบไป (กรมวิชาการเกษตร : 2542)

2.2 ประเภทของข้าวอินทรีย์ (หยาดฝน ธัญโชติกานต์ : 2546)

2.2.1 ข้าวอินทรีย์รับรองมาตรฐาน (Certified Organic) ข้าวที่มีระบบการผลิตที่ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช มีการขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากหน่วยงานอิสระ โดยประมาณหนึ่งในสามของฟาร์มเกษตรอินทรีย์ได้รับการตรวจสอบและรับรองมาตรฐานโดยสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) นอกนั้นเป็นการรับรองโดยหน่วยงานอื่นและหน่วยงานจากต่างประเทศ

2.2.2 ข้าวอินทรีย์ระยะปรับเปลี่ยน (In-conversion) เป็นข้าวที่อยู่ในช่วงระยะเวลาเริ่มต้นทำเกษตรอินทรีย์ในปีแรกก่อนที่จะได้รับการรับรองผลผลิตว่าเป็นเกษตรอินทรีย์ โดยระยะปรับเปลี่ยนถือเป็นช่วงระยะการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและความอุดมสมบูรณ์ของดิน

2.2.3 ข้าวอินทรีย์ยังไม่รับรอง (Non certified) เป็นการปลูกข้าวอินทรีย์แบบพึ่งตนเอง ส่วนใหญ่เป็นการเกษตรแบบพื้นบ้านที่ไม่มีการรับรองมาตรฐานจากหน่วยงานอิสระเกษตรกรกลุ่มนี้ทำการผลิตเพื่อการบริโภคในครอบครัวเป็นหลักและอาจมีผลผลิตส่วนเกินส่งจำหน่ายในตลาดท้องถิ่น

2.3 ประโยชน์และความสำคัญของข้าวอินทรีย์

จากกระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ที่ไม่ใช้สารเคมีการเกษตรทุกชนิด ดังนั้นเกษตรกรที่ทำนาอินทรีย์จึงมีความเสี่ยงในการรับสารพิษจากสารกำจัดศัตรูพืชน้อยหรือไม่ได้รับเลย อีกทั้งพืชผักและปลาที่อาศัยอยู่ในแปลงนาเกษตรอินทรีย์ก็เป็นแหล่งอาหารที่ปลอดภัยและดีต่อสุขภาพของเกษตรกร สำหรับผู้บริโภคกระแสด้านสุขภาพทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตที่ให้ความสำคัญกับการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ โดยเฉพาะผลผลิตจากกระบวนการเกษตรอินทรีย์ซึ่งยอมรับกันว่าปลอดภัยมากที่สุด เพราะเป็นผลผลิตที่ไม่มีการใช้สารเคมีการเกษตรทุกชนิดในการเพาะปลูก ดังนั้นข้าวที่ได้จากการทำนาแบบเกษตรอินทรีย์จึงดีต่อสุขภาพทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค (หยาดฝน ธัญโชติกานต์ : 2546)

อาหารอินทรีย์มีสารเคมีที่เป็นอันตรายต่อร่างกายปนเปื้อนน้อยกว่าอาหารธรรมดา และมีผลดีต่อสภาพแวดล้อมในโลก ขณะเดียวกันนักวิจัยหลายรายเห็นว่าอาหารอินทรีย์มีคุณค่าทางโภชนาการสูงกว่าอาหารธรรมดา เนื่องจากมีหลักฐานพิสูจน์ได้ว่าธาตุสามัญในอาหาร เช่น กลีโธแรม ไวตามันซี สารโพลีฟีนอลบางชนิด (ที่ช่วยต่อต้านการเกิดอนุมูลอิสระต้นเหตุของโรคมะเร็ง และเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในร่างกาย) ในพืชอาหารที่ปลูกด้วยวิธีเกษตรอินทรีย์มีมากกว่าในพืชอาหารที่ปลูกด้วยเกษตรเคมี นอกจากนี้ยังมีผลงานวิจัยย่อยเฉพาะด้านหลายเรื่องของกระทรวงเกษตรสหรัฐฯ (US Department of Agriculture-USDA) และ Center for Organic Education and Promotion ซึ่งเป็นองค์กรที่ไม่หวังผลกำไรที่ก่อตั้งขึ้นโดย Organic Trade Association ระบุว่าอาหารอินทรีย์มีผลดีต่อสุขภาพมากกว่าอาหารธรรมดา โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่ควรให้ความสนใจด้านโภชนาการเป็นพิเศษ คือ ผู้ป่วยโรคมะเร็ง และเด็กก่อนวันเรียน (สำนักบริการส่งออก, 2548 : ออนไลน์)

2.4 หลักการและแนวทางในการผลิตข้าวอินทรีย์

กรมวิชาการเกษตร (2550) ได้อธิบายไว้ว่าเทคโนโลยีในการผลิตข้าวอินทรีย์มีขั้นตอนการปฏิบัติเช่นเดียวกับการผลิตข้าวทั่วไปแต่จะแตกต่างกันตรงที่ต้องหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ในทุกขั้นตอนการผลิตจึงมีข้อควรปฏิบัติ ดังนี้

2.4.1 พื้นที่ปลูกควรมีขนาดใหญ่ ถ้าเป็นเกษตรกรรายย่อยควรรวมตัวกันผลิตในพื้นที่ที่ติดต่อกันเป็นพื้นที่เกษตรอินทรีย์โดยเฉพาะหากเป็นพื้นที่ขนาดเล็กควรอยู่ในภูมิประเทศที่เหมาะสม เช่น พื้นที่ติดกับภูเขาแม่น้ำหรือมีสิ่งแบ่งแยกจากธรรมชาติ เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของดินโดยธรรมชาติค่อนข้างสูง-ปานกลาง มีแหล่งน้ำเพียงพอกับการปลูกข้าวเป็นพื้นที่ที่ไม่มีการใช้สารเคมีและอยู่ห่างจากพื้นที่ที่ใช้สารเคมี เป็นพื้นที่ทางถนนซึ่งมีรถยนต์วิ่งผ่านหนาแน่น กำหนดให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่เกษตรอินทรีย์โดยเฉพาะ

2.4.2 พันธุ์ข้าวใช้พันธุ์ข้าวที่มีเมล็ดดีตรงกับความต้องการของตลาดและมีราคาสูง ใช้พันธุ์ข้าวที่มีการเจริญเติบโตเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่และให้ผลผลิตดีสิ่งสำคัญพันธุ์ข้าวต้องมีความต้านทานต่อโรคและแมลงศัตรูสำคัญที่ระบาดในพื้นที่ปลูกด้วย

2.4.3 เมล็ดพันธุ์ข้าวเป็นเมล็ดพันธุ์ที่ผลิตโดยเกษตรอินทรีย์ผ่านการเก็บรักษาโดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์แต่สามารถใช้สารสกัดจากพืชเช่นสารสกัดจากสะเดา ฯลฯ ในการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าวได้ใช้เมล็ดพันธุ์ที่ได้มาตรฐานเมล็ดพันธุ์สะอาดปราศจากโรคแมลงและวัชพืชติดมากับเมล็ดพันธุ์

2.4.4 การเตรียมดินคือหัวใจสำคัญในการปลูกพืชข้าวอินทรีย์ก็เช่นเดียวกันการเตรียมดินที่เหมาะสมหมายถึงการสร้างรากฐานให้ต้นข้าวเพื่อให้ต้นข้าวมีความแข็งแรงเจริญเติบโตดีและพร้อมที่จะต่อสู้ต้านทานต่อโรคและแมลงศัตรูพืชนั่นเองข้าวเป็นพืชที่สามารถเจริญเติบโตได้ดีในดินแทบทุกชนิดวิธีเตรียมดินก็เหมือนกับการเตรียมดินเพื่อปลูกข้าวทั่ว ๆ ไปเพียงแต่การเตรียมดินเพื่อปลูกข้าวอินทรีย์มีข้อห้ามตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์โดยทั่วไป ดังนี้

- 1) ห้ามใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชใด ๆ ในการเตรียมดิน
- 2) ห้ามเผาฟางข้าวในนา

3) ห้ามใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์แต่สามารถใช้ปุ๋ยอินทรีย์ต่าง ๆ เช่น ปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยหมักได้

4) ควรเตรียมดินอย่างถูกต้องตามหลักการเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของต้นข้าวลดปัญหาความรุนแรงของวัชพืชโดยใช้เครื่องจักรกลหรือแรงงานสัตว์ไม่ใช่สารควบคุมวัชพืชรวมกับการเตรียมดินในส่วนของเทคนิคในการเตรียมดินเพื่อปลูกข้าวอินทรีย์ ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงการเตรียมดินในการปลูกข้าวอินทรีย์แบบนาดำซึ่งมีข้อปฏิบัติ ดังนี้

(1) กำจัดหญ้าบริเวณแปลงโดยใช้วิธีการตัดหรือใช้พวงสัดวัว กระบือหรือห่านก็ได้

(2) ใช้รถไถนาแบบเดินตามหรือใช้ไถโดยแรงงานสัตว์ก็ได้มีข้อแนะนำคือไม่ควรไถดินลึกจนเกินไปโดยทั่วไปจะประมาณ 5 - 7 เซนติเมตร

(3) หลังจากไถแล้วหากพื้นที่ที่มีน้ำขังควรจะปล่อยเปิดลงบริเวณที่ไถประมาณ 20 - 40 ตัวอย่างน้อย 1 วัน เพราะเปิดจะช่วยกินสัตว์ในนาข้าวเช่นหอยปูและแมลงต่างๆ

(4) ใส่ปุ๋ยหมักมูลสัตว์เพื่อบำรุงดินประมาณ 160 - 320 กิโลกรัมต่อไร่แล้วแต่สภาพความอุดมสมบูรณ์ของดิน

(5) จากนั้นทำการคราดเพื่อปรับที่ให้สม่ำเสมอและกำจัดวัชพืชอีกครั้งแล้วทำคันดินรอบแปลงนาเพื่อให้สามารถเก็บกักน้ำได้โดยใช้ดินที่คราด แล้วปั้นเป็นคูรอบ ๆ ทั้งนี้ดินที่คราดแล้วสามารถใช้เป็นคันกั้นน้ำได้คันดินหรือคันนาจะช่วยเกษตรกรสามารถจัดการกับระดับน้ำในนาได้ง่ายขึ้น

2.4.5 วิธีปลูกควรปลูกโดยวิธีปักดำเพื่อลดปัญหาเรื่องวัชพืชเพราะการปลูกข้าวโดยการปักดำมีการเตรียมดินที่ดีมีการควบคุมระดับน้ำในแปลงและต้นข้าวเจริญเติบโตล่วงหน้าวัชพืชทำให้ควบคุมวัชพืชได้ ควรใช้ระยะปักดำถี่กว่าปกติเล็กน้อย เช่น 20 x 20 ซม. จำนวนต้นกล้า 5 ต้นต่อจับต้นกล้าอายุประมาณ 25 วัน การใช้ระยะปักดำค่อนข้างถี่กว่าปกติเพื่อเพิ่มจำนวนประชากรของต้นข้าวชดเชยการแตกกอเนื่องจากไม่ได้ใช้ปุ๋ยเคมี

2.4.6 การจัดการดินไม่เผาตอซังฟางข้าวและเศษวัสดุอินทรีย์ในแปลงเพราะจะเป็นการทำลายอินทรีย์และจุลินทรีย์ในดินที่เป็นประโยชน์ควรนำเอาวัสดุอินทรีย์ เช่น เศษพืชใส่แปลงนาให้สม่ำเสมอทีละเล็กละน้อย เพิ่มอินทรีย์วัตถุในดินโดยการปลูกพืชตระกูลถั่วและใช้อินทรีย์วัตถุที่เกิดขึ้นในนาให้เป็นประโยชน์ต่อการปลูกข้าว ไม่ปล่อยให้ดินว่างเปล่าช่วงก่อนการปลูกข้าวและหลังการเก็บเกี่ยวแต่ควรปลูกพืชคลุมดินโดยเฉพาะพืชตระกูลถั่วควรวิเคราะห์ดินนาทุกปีเพื่อที่จะได้ทราบคุณภาพของดินและหาทางแก้ไขหรือปรับปรุงคุณภาพดินได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

2.4.7 การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ให้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์จากธรรมชาติ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักและปุ๋ยพืชสด โดยเน้นสร้างให้เกิดในพื้นที่ที่เล็กละเล็กละน้อยสม่ำเสมอเป็นประจำ การใช้ปุ๋ยพืชสดต้องเลือกชนิดระยะเวลาที่จะปลูกและการปฏิบัติที่เหมาะสมเพื่อให้ปริมาณธาตุอาหารสูงสุดและสมดุลการใช้อินทรีย์วัตถุบางอย่างทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี เช่น

1) ทดแทนปุ๋ยไนโตรเจนใช้แทนแฉะสาหร่ายสีน้ำเงินแกมเขียวจากเมล็ดสะเดาเลือดสัตว์แห้งและกระดุกป่น

2) ทดแทนปุ๋ยฟอสฟอรัสใช้หินฟอสเฟตกระดูกป่นมูลไก่มูลค่างควากาก เมล็ดพืช ขี้เถ้าไม้สำหรับทะเล

3) ทดแทนปุ๋ยโพแทสเซียมใช้ขี้เถ้าไม้และหินปูนบางชนิด

4) ทดแทนปุ๋ยแคลเซียมใช้ปุ๋ยขาวโดโลไมท์เปลือกหอยป่นกระดูกป่น

2.4.8 การจัดการน้ำรักษาระดับน้ำให้เหมาะสมกับระยะการเจริญเติบโตของข้าว

2.4.9 การควบคุมวัชพืชเตรียมดินให้ดีเพื่อลดปัญหาวัชพืชเลือกวิธีการปลูกข้าวที่ลดปัญหาวัชพืชเช่นวิธีปักดำ ใช้ระดับน้ำควบคุมวัชพืชใช้วัสดุคลุมดินถอนด้วยมือใช้เครื่องมือการเกษตร และปลูกพืชหมุนเวียน

2.4.10 การป้องกันและกำจัดโรคแมลงและสัตว์ศัตรูพืชใช้พันธุ์ข้าวต้านทานใช้วิธีเขตกรรม เช่น กำหนดช่วงเวลาปลูกให้เหมาะสม ใช้อัตราเมล็ดและระยะปลูกให้เหมาะสมปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อตัดวงจรการระบาดของโรคแมลงและสัตว์ศัตรูพืช จัดการสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมกับการระบาดของโรคแมลงรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินและจัดการน้ำให้เหมาะสมเพื่อให้ต้นข้าวเจริญเติบโตสมบูรณ์และแข็งแรงศัตรูข้าว เช่น ปู หอยเชอรี่ แนะนำให้กำจัดโดยวิธีกลหรือจับทำลาย

2.4.11 การเก็บเกี่ยวลดความชื้นและนวดใช้เครื่องเกี่ยวนวดแล้วตากหรืออบลดความชื้นให้ต่ำกว่า 14 เปอร์เซ็นต์ ใช้เครื่องเก็บเกี่ยวหรือแรงงานคนเก็บเกี่ยวก็ได้แล้วตากสุ่มซึ่งไม่เกิน 3 วัน จากนั้นก็นวดด้วยเครื่องหรือแรงงานคน

2.4.12 การเก็บรักษาผลผลิตลดความชื้นเมล็ดข้าวเปลือกให้ต่ำกว่า 14 เปอร์เซ็นต์ ผลผลิตไว้ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น เก็บในท้องที่อุณหภูมิ เก็บในภาชนะที่มิดชิด เก็บผลผลิตส่วนใหญ่ในรูปข้าวเปลือก แปรสภาพเป็นข้าวสารเท่าที่ต้องการในแต่ละครั้ง

2.4.13 การบรรจุหีบห่อ บรรจุในถุงพลาสติกขนาด 1-5 กิโลกรัม โดยใช้วิธีอัดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์หรือเก็บในสภาพสุญญากาศ

2.5 มาตรฐานเกษตรอินทรีย์

การจำหน่ายผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์แก่ตลาดทั่วไป โดยเฉพาะการส่งออกไปตลาดต่างประเทศ ผู้ผลิตจำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบและรับรองมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์จากหน่วยงานที่เชื่อถือได้ การตรวจสอบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มีประโยชน์ทั้งในด้านการตลาด และสิ่งที่เป็นผลดีของการตรวจสอบรับรอง คือ

1) ช่วยให้ผู้บริโภคเกิดความมั่นใจในการเลือกซื้อและบริโภคผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์

2) ช่วยปกป้องผู้ผลิตที่ทำการผลิตด้วยกระบวนการเกษตรอินทรีย์จริง จากการแอบอ้างโดยผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการที่ไม่ได้ทำเกษตรอินทรีย์

3) การส่งออกผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ไปต่างประเทศ มีหลายประเทศที่ได้รับการยอมรับการรับรองมาตรฐานจะช่วยเปิดตลาดที่กว้างออกไปให้กับผู้ผลิตได้มากขึ้น

ตาราง 2.1 เปรียบเทียบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และเกษตรปลอดภัยจากสารพิษ

กระบวนการผลิต	มาตรฐานเกษตรอินทรีย์	มาตรฐานปลอดภัยจากสารพิษ
การใช้ปุ๋ยเคมีสังเคราะห์	ห้ามใช้	อนุญาตให้ใช้โดยไม่จำกัด
การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช	ห้ามใช้	อนุญาตให้ใช้ แต่มีการควบคุมไม่ให้สารตกค้างเกินปริมาณที่กำหนด
การใช้ฮอร์โมนสังเคราะห์	ห้ามใช้	อนุญาตให้ใช้โดยไม่จำกัด
การใช้ผลิตภัณฑ์พันธุวิศวกรรม	ห้ามใช้โดยเด็ดขาด	ไม่ได้ห้าม
การปนเปื้อนจากสภาพแวดล้อม	มีการกำหนดไว้ชัดเจนให้เกษตรกรต้องป้องกัน	ไม่ได้กำหนดชัดเจนแต่จะต้องไม่เกิดสารตกค้างเกินปริมาณที่กำหนด

ที่มา : หยาดฝน ธัญโชติกันต์, 2546

2.5.1 การตรวจสอบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย (หยาดฝน ธัญโชติกันต์, 2546)

1) สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.)

The organic Agriculture Certification Thailand (ACT) สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เป็นองค์กรอิสระที่ทำหน้าที่ตรวจสอบและรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แห่งแรกในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 โดยดำเนินงานตามแนวทางการกำหนดมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ขั้นต่ำของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ หรือ IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements) ซึ่งหลักการทำงานเน้นที่การตรวจสอบรับรองกระบวนการผลิตไม่ใช่การรับรองว่าผลิตภัณฑ์ไม่มีสารเคมีตกค้างในระดับที่ปลอดภัย ดังเช่นมาตรฐานอื่น แต่เป็นการรับรองว่าผลิตภัณฑ์นั้นๆ ได้มาจากกระบวนการผลิตที่ได้ปฏิบัติตามมาตรฐานอินทรีย์จริง นอกจากนี้ มกท.ยังได้รับรองระบบการตรวจสอบรับรองมาตรฐาน (Accreditation) ว่าเป็นองค์กรที่มีระบบการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพมีมาตรฐานเทียบเท่ากับองค์กรตรวจสอบรับรองมาตรฐานสากลจากศูนย์รับรองระบบประกันคุณภาพมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (International Organic Accreditation Service IOAS) ของ IFOAM ซึ่งผลให้ผลิตภัณฑ์อินทรีย์ที่ได้รับการตรวจสอบรับรองจาก มกท. เป็นที่ยอมรับจากนานาชาติ

2) โครงการเกษตรอินทรีย์ กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในส่วนของหน่วยงานราชการได้มีการยกร่างมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และจัดตั้งหน่วยงานตรวจสอบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์โดยสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย กรมส่งเสริมการส่งออกและกรมวิชาการเกษตร ร่วมกันยกร่างมาตรฐานพืชอินทรีย์และส่งมอบมาตรฐานดังกล่าวให้กับกรมวิชาการเกษตร ออกใบรับรองพร้อมตราสัญลักษณ์การผลิตพืชอินทรีย์ให้แก่ผู้ผลิตต่อไป

3) คณะกรรมการมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ (มอน.)

กลุ่มองค์กรผู้ผลิต ผู้บริโภคและองค์กรพัฒนาเอกชนในภาคเหนือได้ร่วมกันจัดตั้งหน่วยงานรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ระดับภาคขึ้นโดยใช้ชื่อว่า คณะกรรมการ

มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ (มอน.) ซึ่งได้มีการจัดทำมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และทำการตรวจสอบรับรองฟาร์มไปจำนวนหนึ่ง โดยผลผลิตจำหน่ายเฉพาะในภาคเหนือเท่านั้น

2.5.2 หน่วยงานตรวจสอบรับรองจากต่างประเทศ

ปัจจุบันมีหน่วยงานตรวจสอบรับรองสินค้าเกษตรอินทรีย์ของต่างประเทศที่มาดำเนินการกิจการในประเทศไทย (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2548 : ออนไลน์) คือ บริษัท OMIC จำกัด บริษัท P&S AGRO CONTROL จำกัด บริษัท BCS จำกัด บริษัท BIOAGRICERT

3. สถานการณ์การผลิตข้าวอินทรีย์ของประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยได้มีทิศทางในการปรับเปลี่ยนต่อกระแสเกษตรอินทรีย์ โดยที่มีการประกาศเกษตรอินทรีย์เป็นวาระแห่งชาติ ในวันที่ 24 ธันวาคม 2547 สมัยรัฐบาลอดีตนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ให้ทุกภาคส่วนร่วมกันปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อให้มีการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตที่พึ่งพาการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมี มาเป็นการพึ่งตนเองในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และสารอินทรีย์ เพื่อใช้เองภายในประเทศตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยคำนึงถึงทุกมิติ ทั้งมิติอาหารปลอดภัย ความปลอดภัยของเกษตรกรการประหยัดค่าใช้จ่ายที่เป็นเงินตราต่างประเทศ การฟื้นฟูนิเวศดินและทรัพยากรธรรมชาติ และมิติการสำนึกต่อผู้บริโภคของเกษตรกร จึงได้มีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงานตามประกาศ เกษตรอินทรีย์วาระแห่งชาติ และมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ปรับเปลี่ยนการผลิตภาคการเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์เพื่อฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและสร้างโอกาสในการแข่งขันให้ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตอาหารปลอดภัยและเป็นครัวของโลก มีเป้าหมายระดับประเทศ คือ จำนวนเกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนสู่เกษตรอินทรีย์ จำนวน 3,400,000 ราย มีพื้นที่และควรผลิตแบบเกษตรอินทรีย์จำนวน 85 ล้านไร่ ลดการนำเข้าปุ๋ยเคมีสารเคมีลงร้อยละ 50 ภายใน 4 ปี เป็นต้น (เจษฎา มิ่งฉาย, 2552 : 106 - 107)

แต่ผลการปฏิบัติจริงเรื่องการนำเข้าปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืชมาใช้ในประเทศไทยจากสถิติที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่ายังไม่มีแนวโน้มลดลง มีการใช้ในปริมาณมากไม่ได้เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ นอกจากนี้พื้นที่ทำเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทยมีเพียง 2.12 แสนไร่ เมื่อเทียบกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ถึง 85 ล้านไร่ ยังทำได้เพียงร้อยละ 0.25 ของพื้นที่เป้าหมายเท่านั้น ซึ่งพื้นที่ที่ทำเกษตรอินทรีย์ที่สำคัญได้แก่ ข้าวที่เป็นพืชเศรษฐกิจและเป็นอาหารหลักของคนไทยซึ่งพื้นที่การผลิตข้าวอินทรีย์ของประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ดังเช่น ในปี พ.ศ. 2547 มีพื้นที่การผลิตทั้งหมด 52,182.75 ไร่ เพิ่มขึ้นเป็น 112,152.27 ไร่ ในปี พ.ศ. 2552 โดยเพิ่มขึ้น 1.15 เท่า ภายในระยะเวลา 5 ปี คิดเป็นร้อยละ 58.35 ของพื้นที่เกษตรอินทรีย์ทั้งหมด โดยมีผลผลิตเพิ่มขึ้นจาก 9,756.05 ตัน ในปี พ.ศ. 2546 เป็น 44,688.49 ตัน ในปี พ.ศ. 2552 (วิฑูรย์ ปัญญากุล, 2550 : 3 - 4)

4. สถานการณ์การผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุดรธานี

จังหวัดอุดรธานี ในปี พ.ศ. 2555 มีพื้นที่การผลิตข้าวอินทรีย์ทั้งหมด 350 ไร่ จากพื้นที่การผลิตข้าวทั้งหมด 630,293 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.06 ของพื้นที่การผลิตข้าวทั้งหมด โดยพื้นที่การผลิตข้าวอินทรีย์ทั้งหมดเกิดจากการรับรองมาตรฐานแบบกลุ่ม (Grower Group Certification) จำนวน 1 กลุ่ม สมาชิกทั้งหมด 35 ราย ในพื้นที่ตำบลหาดกวนด อำเภอเมือง โดยการทำงานร่วมกัน

ของเทศบาลตำบลหาดกรวดโดยกองส่งเสริมการเกษตร บริษัทเดอะสุขชะแฮร์ที่รับซื้อผลผลิตสถาบันตรวจรับรองและประเมิน (IQS) มหาวิทยาลัยแม่โจ้ในขณะนั้น และเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ในตำบลหาดกรวด โดยใช้ระบบควบคุมคุณภาพภายในเป็นผลสำเร็จ ในตำบลอื่นๆก็ได้มีการรวมกลุ่มในการผลิตข้าวตามความมุ่งหมายของกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรตำบลคอรั่ม อำเภอพิชัย ที่มีการรวมกลุ่มการผลิตข้าวโดยใช้มาตรฐานของชุมชนในลักษณะข้าวคุณธรรมที่หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี เน้นการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชเพื่อส่งขาย กลุ่มเกษตรกรตำบลวังกะพี้ อำเภอเมืองที่เน้นการผลิตเพื่อการค้าที่เป็นธรรม (Fairness) โดยใช้มาตรฐานข้าวปลอดภัย (GAP) และกลุ่มเกษตรกรตำบลน้ำริดที่เริ่มรวมกลุ่มในการผลิตในแนวทางข้าวอินทรีย์ นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายในการรับรองมาตรฐานเป็นรายบุคคลมีค่าใช้จ่ายที่สูงเกษตรกรไม่สามารถดำเนินการได้จึงต้องหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายในการรับรองระบบการผลิต ส่วนกระแสของผู้บริโภคเองยังต้องการความมั่นใจในสินค้าข้าวอินทรีย์ที่ได้มาตรฐาน (สรุปผลการประชุมคณะทำงานพัฒนาระบบธุรกิจข้าวอินทรีย์แบบครบวงจรของจังหวัดอุดรดิตร 16 ธันวาคม 2554)

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ผลิตข้าวจังหวัดอุดรดิตร (นกุล อยู่ทิม (สัมภาษณ์), 2556) เกษตรกรยังไม่ค่อยมั่นใจต่อระบบการผลิตแบบอินทรีย์ที่จะสามารถป้องกันการกำจัดโรคและแมลงที่เกิดขึ้นได้ ยังมีความกังวลต่อผลผลิตที่จะได้รับ นอกจากนี้ยังขาดความรู้ความเข้าใจในมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์ แต่การตัดสินใจที่จะลงทำคือการลดต้นทุนการผลิตส่วนการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ผลิตข้าวอีกท่านหนึ่ง (เรืองเดช จันทร์บุญ (สัมภาษณ์), 2556) มีความสนใจที่จะทำข้าวอินทรีย์เพื่อสุขภาพของคนทำและผู้ที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ยังคำนึงถึงความปลอดภัยของผลผลิตที่มีต่อสุขภาพของผู้บริโภคทั้งตนเอง ครอบครัว ผู้บริโภคคนอื่นๆและการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยจากสารเคมีแต่ในส่วนของการปฏิบัติในระบบการผลิตข้าวอินทรีย์ยังต้องการความรู้หรือทักษะในระบบการผลิตตามมาตรฐาน

ข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตรมีระบบการผลิต 3 ประเภท คือ 1) ข้าวอินทรีย์ที่เคยได้ใบรับรองมาตรฐาน I FOAM ของตำบลวังดิน อำเภอเมือง ตำบลปากาย อำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุดรดิตร มาตรฐาน ICAP มาตรฐาน CAP ของตำบลหาดกรวด ตำบลวังกะพี้ อำเภอเมือง ตำบลคอรั่ม อำเภอพิชัย ตำบลน้ำพี้ อำเภอทองแสนขัน ตำบลไร่อ้อย ตำบลบ้านหม้อ อำเภอพิชัย และตำบลฝักขวง อำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุดรดิตร และ Organic Thailand ของเทศบาลตำบลน้ำริด อำเภอเมือง เทศบาลตำบลหาดกรวด ตำบลปากาย อำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุดรดิตร และ 3) ข้าวอินทรีย์ที่ยังไม่รับรอง ได้แก่ ตำบลวังแดง อำเภอตรอน ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแลตำบลน้ำอ่าง อำเภอตรอน จังหวัดอุดรดิตรเป็นการปลูกข้าวแบบพึ่งพาตนเอง เป็นการเกษตรแบบพื้นบ้าน ผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักและจำหน่ายในชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จำเนียร บุญมาก (Bunmark, 2012 : 639-647) วิจัยการพัฒนาขีดความสามารถของกลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์เพื่อความเข้มแข็งและยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่

กล่าวถึงการที่เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพการลดต้นทุนจากการใช้สารเคมี ผลผลิต และผลิตภัณฑ์ที่มีความปลอดภัย การยอมรับผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ของผู้บริโภค นอกจากนี้ยัง ต้องการมีอำนาจต่อรองราคากับผู้ซื้อ ส่วนความพึงพอใจในการทำเกษตรอินทรีย์อยู่ในระดับสูง ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นการช่วยเหลือกันระหว่างกลุ่มและการมีแหล่งเรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์อีกด้วย ใน เรื่องของรูปแบบการพัฒนาของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ได้แก่ 1) ระบบการวางแผนพัฒนาเกษตรกร 2) การคัดเลือกและการสรรหาสมาชิกกลุ่มเกษตรกร 3) การฝึกอบรมและการพัฒนา 4) ค่าตอบแทน และผลประโยชน์อื่น ๆ 5) ความปลอดภัยและสุขภาพ 6) กฎและระเบียบของกลุ่มอินทรีย์ และ 7) การประเมินผลการปฏิบัติงาน ที่ผ่านมามีปัญหาของการพัฒนาของกลุ่มเกษตรกร คือ ยังขาดองค์ ความรู้ในการจัดการฟาร์มเกษตรอินทรีย์ การขาดความต่อเนื่องในการสนับสนุนจากหน่วยงาน ภายนอก นอกจากนี้ผู้บริโภคยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการผลิตแบบอินทรีย์ และขาดการรับรู้ว่ ำทำไมผลผลิตแบบอินทรีย์จึงมีราคาสูงกว่าผลผลิตแบบทั่วไปที่ไม่ใช่แบบอินทรีย์ จากงานวิจัยนี้ทำให้ ทราบว่าการพัฒนาของกลุ่มเกษตรกรที่ผลิตแบบอินทรีย์ยังไม่เป็นรูปแบบทางการที่ชัดเจน ขึ้นอยู่กับ สมาชิกกลุ่มจะมีการประชุมก็ต่อเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นหรือต้องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ยังขาดการ วางแผนพัฒนาของกลุ่มเกษตรกร ความไม่ชัดเจนของระบบงาน ที่มงานยังขาดทักษะเฉพาะงาน องค์ ความรู้ในการพัฒนาการผลิตแบบอินทรีย์ยังไม่เพียงพอ และขาดการบริหารจัดการกลุ่ม จึงเสนอแนะ ในการพัฒนาการกลุ่มโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มใน 7 ประเด็นดังที่กล่าวมาอย่างต่อเนื่อง

ธนพร พานทอง และคณะ (2549 : บทคัดย่อ) ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการผลิตข้าว อินทรีย์ในพื้นที่ตำบลศรีสว่าง อำเภอนาทม จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ระบบการตลาดได้เข้ามามีบทบาทต่อการทำนามากขึ้นและข้าวอินเป็นผลผลิตจากภาคการเกษตรได้ ถูกยกระดับให้เป็นสินค้าที่สำคัญของประเทศ รัฐบาลได้มีนโยบายส่งเสริมชาวนาให้เร่งเพิ่มผลผลิต ข้าวให้ได้มากขึ้น เทคโนโลยีและสารเคมีถูกนำมาใช้ในการทำนา เกษตรกรชาวบ้านที่เคยใช้แรงงาน ควายในการไถนา เปลี่ยนมาเป็นการใช้เครื่องจักรแทนทำให้ต้นทุนในการทำนาเพิ่มสูงขึ้นและระบบ นิเวศน์รอบแปลงนาถูกทำลายลง ความอุดมสมบูรณ์เริ่มหายไปจากท้องถื่น การนำสารเคมีมาใช้ใน การทำนา ได้ทำลายความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดินและน้ำ เมื่อชาวบ้านได้รับข้อมูลโดยเฉพาะ ข้อมูลการไหลออกของเงินทุนในการทำนาแต่ละปี ซึ่งมีจำนวนมากและสภาพความอุดมสมบูรณ์ของ ทรัพยากรลดลงอย่างมาก ทำให้ชาวบ้านเริ่มตระหนักถึงวิกฤติที่กำลังเกิดขึ้นกับตนเอง ทำให้เกิดการ ตื่นตัวและเริ่มแสวงหาแนวทางในการลดต้นทุนการผลิต รวมทั้งการปรับสภาพคุณภาพของแปลงนา ให้มีความสมบูรณ์อีกครั้ง และจากการศึกษาดูงานกับกลุ่มชาวบ้านที่ทำการผลิตข้าวอินทรีย์ที่อำเภอ เขมราช จังหวัดอุบลราชธานี ทำให้เกิดการวางแผนการปรับเปลี่ยนการทำนาจากการใช้สารเคมี มา เป็นการทำเกษตรอินทรีย์ ได้เกิดมิติใหม่ของชาวนา จนกลายเป็นการขับเคลื่อนเพื่อผลักดันให้เกิด โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ อันเป็นแหล่งเรียนรู้การปรับเปลี่ยน การทำนาของชาวบ้านตำบลศรีสว่าง

แสวง รวยสูงเนิน (2548 : บทคัดย่อสำหรับผู้บริหาร) ศึกษาสภาพและประเด็นปัญหา ในระบบการผลิตและการตลาดข้าวอินทรีย์พบว่า แนวทางการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ที่สำคัญ คือ การ รวมพลังและสร้างความเป็นหนึ่งขงกิจกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์โดยอาศัย การวิจัยแบบมี ส่วนร่วมในชุมชน ให้เป็นการวิจัยเชิงประจักษ์ โดยการรวมพลังความสามารถของทุกภาคส่วนไว้ ด้วยกัน จึงจะเกิดผลการพัฒนาที่แท้จริงผลจากการเสวนาพบว่าได้ก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน

ระหว่างบุคลากรในสาขาต่างๆ และมีข้อตกลงกันในการทำงานแบบกัลยาณมิตร ที่จะพัฒนางานวิจัย เกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมของฝ่ายแผน ฝ่ายนักวิจัย นักส่งเสริม นักพัฒนาเอกชน นักธุรกิจเอกชน ผู้นำชุมชน และเกษตรอินทรีย์โดยทั่วไปที่จะผนึกกำลังแบบมีส่วนร่วมในเกิดการขับเคลื่อนระบบ เกษตรอินทรีย์ ทั้งเชิงเทคโนโลยี เชิงสังคม และเชิงเศรษฐกิจ

อรทัย ยศอินตะ (2549 : บทคัดย่อ) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อข้าวอินทรีย์ของ โรงพยาบาลในจังหวัดเชียงรายพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อข้าวอินทรีย์ของโรงพยาบาล ประกอบด้วย ปัจจัยแรกคือ ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อของตลาดองค์การ ได้แก่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านการจัดองค์การ ด้านปฏิสัมพันธ์และปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านการจำหน่ายและด้านการส่งเสริมการตลาด ปัจจัยที่ผู้ซื้อมีการตัดสินใจซื้อข้าวอินทรีย์เพราะปัจจัยที่โรงพยาบาลส่วนใหญ่ในจังหวัดเชียงราย คำนึงถึงมากที่สุดคือมาตรฐานของข้าวตรงกับความต้องการ (ปราศจากสารเคมีทุกขั้นตอนการผลิต)

ชาลีสา สิงห์สถิตย์ (2551) ได้ศึกษาการจัดการกลุ่มเกษตรอินทรีย์ : กรณีศึกษากลุ่มเกษตรอินทรีย์สตรีนาเจียง บ้านนาเจียงตำบลโคกงามอำเภอเด่นชัยจังหวัดเลย พบว่า การจัดการกลุ่มเกษตรอินทรีย์สตรีนาเจียงบ้านนาเจียงเป็นการปลูกผักปลอดสารพิษเพื่อจำหน่ายในชุมชนทั่วไปและเพื่อการบริโภคภายในกลุ่ม โดยการจำหน่ายในราคาของสมาชิก มีการคัดเลือกพันธุ์โดยการคัดเลือกจากแปลงปลูกและจัดหาจากท้องตลาด การเพาะปลูกมีการเตรียมดิน การใส่ปุ๋ยธรรมชาติ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยชีวภาพโดยจะเน้นจากธรรมชาติ การกำจัดวัชพืชโดยการไถกลบและการถอนหญ้า ส่วนการดูแลและการเก็บเกี่ยวจะจัดทำเป็นเวรประจำวันเพื่อดูแลรับผิดชอบ รดน้ำพรวนดินและตรวจดูความเรียบร้อย ด้านการจัดการกลุ่มมีการเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่ม มีกฎระเบียบที่ร่วมกันสร้างขึ้น การสื่อสารและเรียนรู้ใช้การประชุมอบรมสัมมนา ศึกษาดูงาน แผนการปลูกเพื่อจำหน่ายปริมาณการผลิตขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาด การควบคุมคุณภาพมีการควบคุมด้านความสดและการใช้ปุ๋ยหมักสารสกัดจากธรรมชาติเป็นหลัก การตลาดมีการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรสาขาด่านซ้ายรวมทั้งตลาดในชุมชนและทั่วไป แนวทางการพัฒนาของกลุ่มเกษตรอินทรีย์สตรีนาเจียง คือ ส่วนราชการควรจัดการเพิ่มความรู้ให้สมาชิกอย่างต่อเนื่องและควรมีเงินทุนหมุนเวียนให้กลุ่มสำรองเพื่อให้กลุ่มได้ดำเนินการเกี่ยวกับการสร้างโรงเรือนและการมีวัสดุอุปกรณ์ที่มีความทันสมัย เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์สำหรับการทำบัญชี เครื่องตรวจวัดปริมาณของดิน

จำเนียร บุญมาก และคณะ (2552) ได้ศึกษาการพัฒนาการจัดการองค์ความรู้ด้านธุรกิจเกษตรอินทรีย์ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์มีความรู้ความเข้าใจในทุกด้าน คือ ด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านบัญชีและด้านการเงินอยู่ในระดับปานกลาง กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ต้องการความช่วยเหลือทั้งด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านการจัดการ ด้านการบัญชีและการเงิน กลุ่มเกษตรอินทรีย์เข้าร่วมกิจกรรมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือธุรกิจเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด 10 กลุ่ม โดยการเข้าร่วมเครือข่ายเกิดจากมีแนวคิดหรือความต้องการที่คล้ายกัน คือ ต้องการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง และลดต้นทุนการผลิตที่เกิดจากการทำการเกษตรเคมี ซึ่งเครือข่ายที่สร้างขึ้นมีการกำหนดโครงสร้างและหน้าที่ของคณะกรรมการที่ชัดเจน สำหรับการพัฒนาเครือข่ายจะใช้วิธีการประชุมกลุ่ม

ย่อยและการศึกษาดูงานระหว่างกันภายในเครือข่ายซึ่งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ระหว่างสมาชิกด้วยกันภายในกลุ่ม ระหว่างกลุ่มด้วยกันภายในเครือข่าย เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันของเครือข่าย เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน และมีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน รวมทั้งได้มีการจัดทำเว็บไซต์ของเครือข่าย ทำให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์และด้านอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่เข้าร่วมเครือข่ายต่อกลุ่มเกษตรอินทรีย์อื่น ๆ และต่อผู้ที่สนใจทั่วไปอีกด้วย

สัญญา พันธุ์แพง กัญญ์พัสวีย์ กล่อมธงเจริญ และรัชนิยา บังเมฆ (2552) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการจัดการองค์ความรู้ด้านธุรกิจเกษตรอินทรีย์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มเกษตรอินทรีย์ตัวอย่างมีรูปแบบการจัดการธุรกิจเกษตรอินทรีย์ที่หลากหลาย ซึ่งความรู้ของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในเรื่องของการจัดการการผลิต การตลาด การเงินและบัญชีนั้น สามารถที่จะนำมาเผยแพร่ทางระบบการจัดการองค์ความรู้ของธุรกิจเกษตรอินทรีย์ และจากการศึกษาทำให้ได้ต้นแบบของระบบการจัดการองค์ความรู้ของธุรกิจเกษตรอินทรีย์ โดยนำองค์ความรู้มาแสดงในรูปแบบของ Web application โดยใช้ภาษาโปรแกรมพีเอชพีและระบบฐานข้อมูลมายเอสคิวแอลมาพัฒนา ใช้ชื่อเว็บไซต์ว่า “ชุมชนคนเกษตรอินทรีย์” ภายใต้อาдрес www.maejoorganic.com

พิชิตชัย แพงศรีสาร (2552) ศึกษาการจัดการความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ของเครือข่ายเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า การจัดการเครือข่ายใช้รูปแบบคณะกรรมการบริหารโดยจำแนกเป็นกรรมการ 3 ชุด ได้แก่ คณะกรรมการที่ปรึกษา คณะกรรมการบริหารและคณะกรรมการสมทบ สำหรับการจำแนกเป็นคณะกรรมการบริหารและคณะกรรมการสมทบนั้น เนื่องจากต้องการจำนวนกรรมการบริหารไม่มากนัก อันจะทำให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารงาน ในขณะที่เดียวกันก็จะมีกรรมการสมทบทำหน้าที่แทนกรรมการบริหารเมื่อกรรมการบริหารท่านนั้น ๆ ติดภารกิจอย่างอื่นจนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ด้านการจัดการความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์นั้นเครือข่ายมีขั้นตอน ดังนี้ 1) การสร้างความรู้โดยการศึกษาจากเอกสาร การอบรมสัมมนา การฝึกปฏิบัติจากแปลงสาธิตและการศึกษาดูงาน 2) การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้โดยการจัดเวทีถ่ายทอดแลกเปลี่ยน มีการปรึกษาหารือกันและสนทนากันเป็นกลุ่ม 3) การประยุกต์ใช้ความรู้เกษตรในระดับครัวเรือน มีการประยุกต์ใช้ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์เพียงบางส่วน กล่าวคือมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นการทำเกษตรอินทรีย์ส่วนหนึ่งและเกษตรแบบดั้งเดิมโดยการใช้สารเคมีส่วนหนึ่งมีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือครัวเรือนที่ใช้แบบผสม กล่าวคือ ไม่มีการแบ่งพื้นที่ใช้ทั้งสารเคมีและอินทรีย์วัตถุ ลำดับต่อมา คือ ครัวเรือนที่ทำเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด และกลุ่มสุดท้ายไม่มีการประยุกต์ใช้เลยมีจำนวนน้อยที่สุด

ยศ บริสุทธิ์ (2552) ศึกษาปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดต่อระบบการจัดการผลิตข้าวอินทรีย์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่า ข้อจำกัดที่ทำให้ประเทศไทยผลิตข้าวอินทรีย์ได้น้อยเกิดจากการทำงานที่ไม่สอดคล้องสัมพันธ์กันของ 4 ระบบย่อย ได้แก่ การส่งเสริม มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ การตลาด และภาคการผลิตของเกษตรกร ผลการศึกษาระดับองค์กรสามารถจำแนกระบบการจัดการขององค์กรส่งเสริมได้ 4 รูปแบบ คือ 1) ดำเนินการแบบการผลิตนำการตลาด คือ การส่งเสริมมุ่งให้มีการผลิตข้าวอินทรีย์กระจายทุกพื้นที่โดยใช้มาตรฐานของหน่วยงานภาครัฐซึ่งใช้

เฉพาะการผลิตระดับไร่และปราศจากการส่งเสริมการตลาด ซึ่งเงื่อนไข/ปัจจัยที่เป็นข้อจำกัด ได้แก่ องค์กรมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมไม่เพียงพอกับเข้าถึงเกษตรกรอย่างใกล้ชิด การคัดเลือกเกษตรกรไม่เหมาะสม กลุ่ม/เครือข่ายเกษตรกรมีส่วนร่วมในการส่งเสริมน้อย การให้เกษตรกรขอรับรองมาตรฐานเป็นรายบุคคล การทำงานที่ล่าช้าของหน่วยงานรับรองมาตรฐาน การแจกจ่ายปัจจัยการผลิตที่ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานและไม่มีตลาดรับซื้อผลผลิต 2) ดำเนินการแบบเกษตรกรพึ่งตนเอง คือ การส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์โดยใช้มาตรฐานของกลุ่มหรือเครือข่าย และกระจายผลผลิตให้กับเครือข่ายผู้บริโภคและผู้บริโภคทั่วไป ซึ่งเงื่อนไข/ปัจจัยที่เป็นข้อจำกัด ได้แก่ ผู้บริโภคบางกลุ่มไม่ยอมรับว่าเป็นข้าวอินทรีย์มาตรฐาน การรวบรวมซื้อผลผลิตจากสมาชิกบางส่วนที่เข้าร่วมโครงการ 3) ดำเนินการแบบ cluster คือ การส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ภายใต้สัญญาผูกมัด โดยดำเนินการแบบ cluster ซึ่งใช้มาตรฐานของหน่วยงานภาครัฐและของต่างประเทศ ซึ่งเงื่อนไข/ปัจจัยที่เป็นข้อจำกัด ได้แก่ มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมจำนวนน้อย ไม่มีสถานที่/ยุ่งฉางเก็บข้าวอินทรีย์ และไม่มีโรงสีข้าวเป็นของตนเองทำให้เป็นอุปสรรคต่อการจัดการตามมาตรฐานฯ ความล่าช้าในการซื้อผลผลิตจากเกษตรกร และกับนโยบายการรับจำนำ/ประกันราคาข้าวเปลือกของรัฐบาลมีผลต่อการรวบรวมซื้อข้าวอินทรีย์ การร่วมมือที่ไม่เหมาะสมระหว่างบริษัทผู้รับซื้อข้าวกับองค์กรส่งเสริม ความไม่กว้างขวางด้านการตลาดและการคาดการณ์ความต้องการของตลาด ความไม่เชี่ยวชาญด้านภาษาต่างประเทศและการค้าต่างประเทศ และ 4) ดำเนินการแบบครบวงจร คือ การส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ภายใต้สัญญาผูกมัด โดยดำเนินการแบบครบวงจร ซึ่งใช้มาตรฐานต่างประเทศจัดการในทุกขั้นตอนการผลิต และรวบรวมซื้อข้าวเปลือกเพื่อเป็นข้าวสารแล้วส่งออกต่างประเทศ โดยตรงภายใต้นโยบาย Fair Trade ซึ่งเงื่อนไข/ปัจจัยที่เป็นข้อจำกัด ได้แก่ นโยบายการรับจำนำ/ประกันราคาข้าวเปลือกของรัฐบาลมีผลต่อการรวบรวมซื้อข้าวผลผลิต และการจ่ายค่าธรรมนิยมและ/หรือค่าหุ้นสมาชิกให้กับกองทุนกลุ่มตามข้อกำหนดที่เกษตรกรได้รับราคาพิเศษจากการขายข้าวมีผลต่อการนำข้าวอินทรีย์มาจำหน่ายให้องค์กรส่งเสริมและลาออกจากความเป็นสมาชิกกลุ่ม ข้อเสนอแนะสำหรับการแก้ปัญหาและการลดข้อจำกัดให้ข้าวอินทรีย์ขยายการผลิตมากขึ้นนั้น ระบบการจัดการองค์กรในการส่งเสริมทั้ง 4 ประเภท ควรคำนึงถึง 9 กลุ่มประเด็นซึ่งมีอิทธิพลต่อครัวเรือนเกษตรกร ได้แก่ 1) การส่งเสริมและตรวจมาตรฐานภายใน 2) มาตรฐานและกฎระเบียบกลุ่มที่เกี่ยวข้อง 3) การตลาดและราคาการรับซื้อ 4) ผลผลิตที่ได้รับ ต้นทุน และผลตอบแทน 5) สมาชิกครัวเรือนและแรงงาน 6) ทำเลและพื้นที่แปลงนาใช้ผลิต 7) ปุ๋ยและการเลี้ยงโค/กระบือในครัวเรือน 8) ความซื่อสัตย์ต่ออาชีพ ความศรัทธาและทัศนคติที่มีต่อสุขภาพและระบบนิเวศ และ 9) ความผูกพันและความเอื้อเฟื้อต่อกันระหว่างกลุ่มสมาชิกผู้ผลิต

ธนพงศ์ นาคจันทิก (2553) ศึกษาการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ท่ากระดานสามัคคี อำเภอสยามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มมีการจัดการโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน โดยมีการกำหนดตำแหน่งบริหารภายในกลุ่ม มีการกำหนดหน้าที่รับผิดชอบของคณะกรรมการที่ชัดเจน และมีการแบ่งกลุ่มภายในตามกิจกรรมการเพาะปลูก โดยการร่วมกลุ่ม 5 คน ทุนของกลุ่มมาจาก 2 แหล่ง คือ แหล่งทุนภายในในรูปของหุ้นเริ่มแรก แต่ไม่มีการระดมหุ้นเพิ่ม และแหล่งทุนภายนอกได้จากการสนับสนุนแบบให้เปล่าจาก อบต.ท่ากระดาน และกรมพัฒนาที่ดิน กลุ่มยังได้รับการสนับสนุนด้านเทคนิคความรู้เกี่ยวกับการผลิตปุ๋ย

ชีวภาพปั่นเม็ดยาจาก ธ.ก.ส. และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เกษตรอำเภอและพัฒนาชุมชน และรับรองมาตรฐานปุ๋ยชีวภาพปั่นเม็ดยาของกลุ่ม ส่วนวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตปุ๋ยชีวภาพปั่นเม็ดยาส่วนใหญ่มาจากแหล่งวัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่น ด้านแหล่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการดำเนินงานที่กลุ่มได้รับจากคณะกรรมการและสมาชิกในกลุ่ม ด้านปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานแต่ละด้าน ได้แก่ ปัญหาสำคัญของด้านการผลิต คือ ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นเนื่องจากราคาวัตถุดิบสูงขึ้น ฉะนั้นกลุ่มควรใช้วัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่นให้มากที่สุดรวมทั้งพัฒนาความรู้และเทคนิคในการผลิตปุ๋ยให้มีคุณภาพได้มาตรฐานเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ ปัญหาสำคัญของด้านสิ่งแวดล้อม คือ การระบาดของโรคและศัตรูพืช ฉะนั้นกลุ่มควรมีการติดต่อเจ้าหน้าที่ส่วนงานราชการให้ความรู้เกี่ยวกับการกำจัดแมลงและศัตรูพืชโดยไม่ใช้สารเคมี แบบคิดค้นทำผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อให้องค์กรป้องกันการเกิดโรคระบาดและศัตรูพืช ปัญหาด้านการแปรรูปที่สำคัญ คือ รูปแบบผลิตภัณฑ์ไม่หลากหลาย สินค้าไม่ได้คุณภาพตามความต้องการของตลาด ดังนั้นควรพัฒนาเทคนิคการผลิตโดยการติดต่อขอความช่วยเหลือจากส่วนงานราชการและ ธ.ก.ส. ปัญหาด้านเงินทุนที่สำคัญ คือ ขาดความชำนาญในการจัดทำบัญชีทำให้ไม่สามารถประมาณการต้นทุนที่จะใช้ได้รวมทั้งขาดเงินทุน ดังนั้นควรจัดให้มีการอบรมด้านบัญชีแบบปฏิบัติได้ การระดมทุนเพิ่มและหาแหล่งจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ปัญหาด้านทรัพยากรบุคคลที่สำคัญ คือ บุคลากรขาดทักษะความรู้ความชำนาญในด้านเทคนิค ฉะนั้นจึงควรให้การอบรมหรือดูงานเป็นประจำและต่อเนื่อง ปัญหาด้านการตลาดที่สำคัญ คือ ช่องทางการตลาดมีน้อย ดังนั้นกลุ่มควรหาเครือข่ายพันธมิตรธุรกิจกับกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าของกลุ่ม

ประภาพรรณ เหล่าวีระกุล (2554) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์ของเกษตรกรที่ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลเชิงบวกต่อการผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์ที่ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p \leq 0.06$) ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของความรู้ความเข้าใจในกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์ความรู้ความเข้าใจต่อมาตรฐานการผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์ความเคร่งครัดในการปฏิบัติตามขั้นตอนการผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์ประสบการณ์ในการผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์และจำนวนครั้งในการเข้ารับการฝึกอบรมด้านการผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์ ส่วนปัจจัยที่มีผลเชิงลบต่อการผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์ที่ผ่านมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ คือ การเพิ่มขึ้นของจำนวนครั้งในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ด้านการผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p \leq 0.01$) เนื่องจากเกษตรกรที่ไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ยังไม่เคยผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มาก่อนจึงต้องมีการเข้าพบกับเจ้าหน้าที่ด้านการผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์มากกว่า และเมื่อพิจารณาผลเปรียบเทียบจากการพยากรณ์ของแบบจำลอง พบว่า แบบจำลองสามารถพยากรณ์เกษตรกรที่ผ่านและไม่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ได้ถูกต้องมากกว่าร้อยละ 88 ผลจากการศึกษาถึงปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม มีปัญหาด้านการขาดแคลนแหล่งน้ำและฝนไม่ตกตามฤดูกาลปัญหาราคาข้าวตกต่ำและมีความผันผวนด้านราคาซื้อขายและปัญหาการขาดแคลนแหล่งเงินทุนในการผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์ ซึ่งเกษตรกรมีข้อเสนอแนะไว้ว่าควรมีหน่วยงานที่สนับสนุนและส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลินทรีย์อย่างเป็นรูปธรรมและจริงจัง

ควรมีการจัดสรรหรือจัดสร้างแหล่งน้ำขนาดกลางถึงขนาดใหญ่เพื่อใช้ในการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และควรมีการสนับสนุนด้านการตลาดข้าวหอมมะลิอินทรีย์ทั้งในด้านแหล่งรับซื้อและราคาจำหน่าย

มาลัยวรรณ คล้ายคลึง (2554) ศึกษากลยุทธ์ธุรกิจข้าวอินทรีย์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนร่วมใจโนนค้อทุ่ง จังหวัดอำนาจเจริญ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนร่วมใจโนนค้อทุ่ง จังหวัดอำนาจเจริญเกิดจากการรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชนมีเป้าหมายในการเพิ่มมูลค่าของข้าวที่ทำอยู่เป็นประจำเพื่อเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัวโดยดำเนินการในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนและรูปแบบการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า ด้านการบริหารกลุ่ม มีการบริหารกลุ่มในรูปแบบคณะกรรมการโดยแบ่งหน้าที่กันตามความถนัด ความรู้ ความสามารถโดยผ่านการเห็นชอบจากคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มคณะกรรมการแต่ละฝ่าย ได้แก่ ประธาน รองประธาน เลขานุการ เภรัญญิก ประธานงาน และที่ปรึกษากลุ่ม มีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่เข้มงวด สมาชิกทุกคนให้การเคารพยกย่องผู้ก่อตั้งกลุ่มการดำเนินงานเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มและการดำเนินงานแบบกลุ่มเครือข่ายสมาชิกทำงานตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มกำลัง ความสามารถ และมีความสุขในการทำงานมีการประเมินผลและประชุมคณะกรรมการและสมาชิกอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การประชุมประจำเดือน การประชุมประจำปี และการประชุมเร่งด่วน ด้านการบริหารการผลิตพบว่า กลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์ 4 ชนิด ได้แก่ ข้าวหอมมะลิ 105 ข้าวหอมนิล ข้าวหอมมะลิแดง ข้าวเหนียว กข.6 มีระบบการรับซื้อข้าวเปลือกที่เข้มงวดมีขั้นตอนการผลิตข้าวเปลือกอินทรีย์ที่เป็นระบบโดยทุกกระบวนการผลิตปลอดสารเคมีและนำปราชญ์ชาวบ้านมาผสมผสานในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ปุ๋ยอินทรีย์ผลิตเองภายในกลุ่มกระบวนการผลิตข้าวกล้องที่เป็นระบบและมีมาตรฐานและมีการปลูกพืชหมุนเวียนในฤดูแล้งเพื่อบำรุงดินอีกทั้งเป็นการเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่งด้านการบริหารการเงินพบว่า มีการระดมทุนหมุนเวียนจากการถือหุ้นของสมาชิก เงินทุนกู้ยืมและส่วนแบ่งจากผลกำไรในแต่ละปี มีการขอรับงบประมาณอุดหนุนจากหน่วยงานภาครัฐเพื่อพัฒนากลุ่ม มีการแบ่งผลกำไรแก่สมาชิกปีละ 1 ครั้ง ตามสัดส่วนของมติในที่ประชุม การจัดบันทึกทางการเงินในรูปแบบสมุดบันทึกแยกเป็นส่วนต่างๆ และนำเสนอในที่ประชุมตามระเบียบวาระการประชุม ด้านกลยุทธ์การตลาด 1) ด้านผลิตภัณฑ์พบว่า ผลิตภัณฑ์ข้าวกล้องมี 10 รูปแบบและข้าวกล้องอินทรีย์หลักของกลุ่มมี 4 ชนิด ผลิตภัณฑ์ได้รับการรับรองมาตรฐานข้าวเกษตรอินทรีย์เป็นสินค้า OTOP ระดับ 4 ดาว มีการบรรจุภัณฑ์แบบธรรมดาและสุญญากาศ ชื่อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มคือ “ข้าวคุณธรรม” 2) ด้านราคา พบว่ามีการกำหนดราคาโดยพิจารณาจากต้นทุนการผลิตและราคาของกลุ่มเครือข่ายให้มีความสอดคล้องใกล้เคียงกัน และมีการจำหน่ายทั้งขายส่งและขายปลีก 3) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย พบว่า มีช่องทางการจัดจำหน่ายลูกค้าที่เป็นรายใหญ่และมีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน และมีการวางแผนต่อรองในการดำเนินการ 4) ด้านส่งเสริมการตลาด พบว่า มีการประชาสัมพันธ์ด้านต่างๆ ตามหน่วยงานภาครัฐและตามบริษัทหรือลูกค้าที่รับซื้อผลิตภัณฑ์มีการออกจัดนิทรรศการแสดงสินค้าโดยการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ

จิรวรรณ เกาแก้ว (2555) ศึกษาความต้องการการได้รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรายย่อยในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มแม่ทามีการผลิตเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสานระบบการผลิตพืชผักหลากหลายชนิดซึ่งได้เริ่มผลิตในรูปแบบอินทรีย์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 เหตุผลที่ปรับเปลี่ยนการผลิตจากการเกษตรแบบเดิมเพราะปัญหาด้านสุขภาพกลุ่มได้ผ่านการรับรอง

มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และองค์การมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ (มอน.) เนื่องจากเกษตรกรในกลุ่มเคยมีประสบการณ์ในการทำอินทรีย์ พบว่าเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจในมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในระดับดีมากและมีการปฏิบัติตามเงื่อนไขของมาตรฐานเป็นอย่างดี เกษตรกรยังมีความต้องการได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เนื่องจากเกษตรกรคิดเห็นว่าการรับรองมีความสำคัญต่อการขยายตลาดและทำให้ผู้บริโภครู้จักสินค้าสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคสามารถเพิ่มปริมาณการขายและทำให้มีรายได้สม่ำเสมอ ส่วนปัญหาและอุปสรรคด้านการผลิตและการตลาดของกลุ่มแม่ทา พบว่า เมล็ดพันธุ์บางชนิดยังไม่สามารถผลิตเองได้ต้องพึ่งพาเมล็ดพันธุ์จากบริษัทและขาดแรงงานในการผลิต เกษตรกรกลุ่มแม่ทามีประสบการณ์ในการทำเกษตรอินทรีย์และเคยได้รับการรับรองมาตรฐานมากกว่า 20 ปี ซึ่งการรับรองมีประโยชน์ต่อการขยายการตลาดการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภคและทำให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นดังนั้นมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ยังมีความจำเป็นในกลุ่มซึ่งต่างจากกลุ่มที่มีการผลิตปลอดสารพิษอำเภอสรรคบุรีที่ประสบการณ์ในการทำเกษตรปลอดสารพิษมาประมาณ 5 ปี พบว่า มาตรฐานการรับรองเกษตรอินทรีย์ยังมีความสำคัญน้อยกว่าการมีตลาดจำหน่ายสินค้าปลอดสารพิษ ถึงแม้ว่าเกษตรกรต้องการยกระดับของผลผลิตสู่เกษตรอินทรีย์เนื่องจากกระบวนการผลิตที่ยุ่งยากกว่าการผลิตผักปลอดสารพิษ ข้อเสนอแนะในกรณีที่เกษตรกรมีการผลิตระยะเวลานานและมีผลผลิตมากพอต่อการขยายตลาดมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มีความสำคัญ ส่วนในกลุ่มที่เริ่มการผลิตปลอดสารพิษและอินทรีย์การส่งเสริมให้ตลาดรับซื้อหรือพัฒนาตลาดผลผลิตปลอดสารพิษและอินทรีย์มีความสำคัญมากกว่าการเร่งให้เกษตรกรได้รับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เนื่องจากมีกระบวนการที่ซับซ้อนและเกษตรกรต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในการขอรับรองมาตรฐาน

สุมาลี เจริญจิตร (2556) ศึกษาแบบการบริหารจัดการองค์กรและการจัดการตลาดกลุ่มผลิตข้าวอินทรีย์ปลอดสารพิษบ้านราษฎร์เจริญและบ้านทองหลาง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าสาเหตุของการจัดการกลุ่มไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากขาดการบันทึกข้อมูลปัจจัยการผลิตข้อมูลจำนวนผลผลิตและการบริหารจัดการ ในการควบคุมคุณภาพตลอดจนการจัดการการตลาดแบบพึ่งพาผู้อื่นและขบวนการผลิตแบบพึ่งพา ปัจจัยการผลิตจากแหล่งภายนอกเป็นสาเหตุใหญ่ที่ไม่สามารถควบคุมต้นทุนการผลิตได้ พบว่า การแก้ปัญหาการบริหารจัดการองค์กรด้วยการแบ่งกลุ่มสมาชิกออกเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อจะได้มีความใกล้ชิด ในการตรวจสอบกระบวนการผลิตรวมถึงการผลิตปัจจัยการผลิตร่วมกันทำให้สามารถลดต้นทุนการผลิตได้และยังส่งเสริมให้สามารถควบคุมการผลิตให้สะอาดปลอดภัยจากสารพิษจนได้รับใบรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ เปลี่ยนขบวนการจัดการการตลาดจากการพึ่งพาผู้อื่นโดยขายข้าวเปลือกให้กับโรงสีเป็นการทำการตลาดแบบพึ่งพาตนเองโดยการสีข้าวบรรจุถุงขายและเปิดร้านค้าขายตรงสู่ผู้บริโภคทำให้สามารถเพิ่มกำไรให้กับกลุ่มได้มากกว่าส่งผลให้สมาชิกกลุ่มมีกำลังใจจากการมีเงินทุนหมุนเวียนมีความมั่นคงทางตลาดและสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับข้าวหอมมะลิอินทรีย์ปลอดสารพิษตรา “ดอกเหมย” ของชุมชน

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พบว่า รูปแบบการพัฒนากลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในด้านการวางแผนการคัดเลือกสมาชิก การฝึกอบรม ค่าตอบแทนและผลประโยชน์ ความปลอดภัยและสุขภาพ กฎระเบียบของกลุ่ม และการ

ประเมินผลการปฏิบัติงานของกลุ่ม และพบแนวทางการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ โดยการสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรที่ลดลงจากการทำนาเคมี เกิดแนวคิดในการปรับเปลี่ยนเป็นการทำข้าวอินทรีย์แทน นอกจากนี้พบว่า การพัฒนาระบบการผลิตและการตลาดของข้าวอินทรีย์ ได้แก่ การรวมพลังการทำงานของทุกภาคส่วนในการจัดกิจกรรมในแบบการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ ฝ่ายแผนและนโยบาย นักวิจัย นักส่งเสริม นักพัฒนา นักธุรกิจ ผู้นำชุมชนและเกษตรกรอินทรีย์เพื่อการขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกัน สำหรับการจัดการกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์เป็นการผลิตเพื่อบริโภค และจำหน่ายในกลุ่ม มีคณะกรรมการกลุ่มเป็นผู้กำหนดกฎระเบียบของกลุ่ม มีการควบคุมคุณภาพการผลิตและประสานการตลาดร่วมกับเจ้าหน้าที่ ธกส. ในด้านการจัดการความรู้ด้านธุรกิจเกษตรกรอินทรีย์ พบว่า เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจระดับปานกลางในเรื่องการผลิต การตลาด และการเงินการบัญชี ซึ่งเกษตรกรยังต้องการพัฒนาความรู้ความสามารถในทุกด้าน และต้องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่มและเครือข่ายภายนอก มีการใช้ Social Network ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการผลิตข้าวอินทรีย์มีข้อจำกัดในด้านการส่งเสริมมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ การตลาด และภาคการผลิตของเกษตรกรไม่สอดคล้องกัน องค์กรที่มีหน้าที่ส่งเสริมมีการดำเนินการในรูปแบบ 1) การผลิตนักการตลาด 2) แบบเกษตรกรพึ่งตนเอง 3) แบบ Cluster ใช้มาตรฐานภาครัฐและต่างประเทศ และ 4) ดำเนินการแบบครบวงจรใช้มาตรฐานต่างประเทศ จัดการในทุกขั้นตอนการผลิต การซื้อข้าวเปลือกเพื่อสีเป็นข้าวสารส่งออกต่างประเทศโดยตรง ภายใต้ นโยบาย Fairtrade สำหรับภาคีเครือข่ายที่มีหน้าที่ส่งเสริมการขยายการผลิตข้าวอินทรีย์ควรคำนึงถึง 1) การตรวจมาตรฐานภายใน 2) กฎระเบียบของกลุ่ม 3) การตลาดและราคา 4) ผลผลิต ต้นทุน ผลตอบแทน 5) แรงงานในครัวเรือน 6) ท่าเลและแปลงนา 7) ปุ๋ยและการเลี้ยงสัตว์ 8) ความปลอดภัยต่ออาชีพ และ 9) ความผูกพันระหว่างสมาชิก

นอกจากนี้พบปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตข้าวหอมมะลิอินทรีย์ ได้แก่ ความรู้ในกระบวนการผลิต มาตรฐานข้าวอินทรีย์ การเคร่งครัดในการปฏิบัติตามขั้นตอนการผลิตและประสิทธิภาพในการผลิตข้าวอินทรีย์ ซึ่งพบปัญหาของเกษตรกรข้าวอินทรีย์ คือ ปัญหาแหล่งน้ำ ราคา ขาดเงินทุนและควรมีหน่วยงานส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตข้าวอินทรีย์อย่างเป็นรูปธรรมทั้งด้านการผลิตและการจำหน่าย จากงานวิจัยข้าวอินทรีย์ค้นพบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อข้าวอินทรีย์ในเรื่องสภาพแวดล้อม การจัดการองค์กรด้านปฏิสัมพันธ์ ปัจจัยส่วนบุคคล และมาตรฐานของข้าวตรงกับความต้องการของผู้ซื้อ ดังนั้นกลยุทธ์ของการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ในด้านการบริหารกลุ่มในรูปแบบคณะกรรมการและแบ่งหน้าที่ตามความถนัดด้านการบริหารการผลิตที่ได้มาตรฐานทุกขั้นตอน ด้านการบริหารการเงินมีการระดมทุนและของบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ ด้านกลยุทธ์การตลาด 1) ผลิตภัณฑ์ได้รับการรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ 2) ราคากำหนดตามต้นทุนการผลิตมีการจำหน่ายทั้งขายปลีกและขายส่ง 3) ช่องทางการตลาดมีลูกค้ารายใหญ่และภาครัฐ 4) ด้านส่งเสริมการตลาดมีการประชาสัมพันธ์ตามหน่วยงานภาครัฐ บริบท ออกงานนิทรรศการแสดงสินค้า โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ

การบริหารจัดการองค์กรและการจัดการตลาดของกลุ่มที่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากขาดการจัดการข้อมูลด้านการผลิต จำนวนการผลิตเพิ่มวางแผนและตัดสินใจขาดการควบคุมคุณภาพ การจัดการด้านการตลาดแบบพึ่งพาภายนอกจึงไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง การแก้ปัญหา

โดยการแบ่งกลุ่มเล็กๆเพื่อควบคุมตรวจสอบคุณภาพได้อย่างใกล้ชิด และส่งเสริมการจัดการตลาดแบบพึ่งพาตนเองโดยการสีข้าวบรรจุถุงขาย และเปิดร้านค้าขายตรงต่อผู้บริโภค เกษตรกรมีความต้องการ การได้รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเกษตรกรมีความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์สูงในการปฏิบัติตามเงื่อนไขของเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากเห็นว่ามาตรฐานข้าวอินทรีย์สำคัญต่อการขยายตลาดทำให้ผู้บริโภคมั่นใจ และรู้จักสินค้ามากขึ้นสามารถเพิ่มปริมาณการขายและมีรายได้สม่ำเสมอ และผลงานวิจัยพบว่าเกษตรกรอินทรีย์มีปัญหาการผลิตเมล็ดพันธุ์ ขาดแรงงาน และมาตรฐานข้าวอินทรีย์มีความสำคัญแต่การส่งเสริมด้านการตลาดมีความสำคัญมากกว่าเนื่องจากกระบวนการรับรองมาตรฐานมีความซับซ้อนและเกษตรกรยังต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในการรับรองมาตรฐาน

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นคณะผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ การศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตร : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคีในด้าน

- 1) การพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรข้าวอินทรีย์ตลาดห่วงโซ่อุปทาน ทั้งกระบวนการผลิ การจัดการผลผลิตให้ได้คุณภาพมาตรฐานของคู่ค้า การแปรรูปบรรจุภัณฑ์ และตราสินค้า การตลาดและการประชาสัมพันธ์
- 2) การพัฒนาระบบสนับสนุน และส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ของภาคีเครือข่าย ได้แก่ ภาควิชาการโดยมหาวิทยาลัย ภาครัฐและเอกชน องค์กรท้องถิ่นและภาคประชาชน รวมทั้งเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ทั้งด้านการจัดการความรู้ และวิเคราะห์ระบบการดำเนินงาน บทบาทของหน่วยงานภาคีเครือข่าย
- 3) การจัดทำฐานข้อมูลด้านการผลิต การจัดการผลผลิต การตลาด และการประชาสัมพันธ์เพื่อการวางแผนและตัดสินใจของเกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 4) การสังเคราะห์และถอดบทเรียน องค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรมและภูมิปัญญาการทำเกษตรอินทรีย์แบบลดต้นทุนเพื่อจัดทำเป็นคู่มือในการถ่ายทอดสู่การขยายผล
- 5) พัฒนาการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ จากการวิเคราะห์ ศักยภาพ สถานการณ์ปัญหา อุปสรรคการของธุรกิจข้าวอินทรีย์จัดทำแผนธุรกิจแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกร วิเคราะห์ช่องว่าง (Gap Analysis) ขององค์ความรู้ การเชื่อมต่อ Value Chain รวมทั้งจัดการตลาดเพื่อสังคม โดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัย เกษตรกรและภาคีเครือข่ายเพื่อยกระดับการเรียนรู้ และความสามารถของกลุ่มในการจัดการธุรกิจข้าวอินทรีย์แบบพึ่งตนเอง เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและทำให้เกิดความยั่งยืนในอาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดอุดรดิตถ์

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตร : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคี เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกร เครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่น ภาครัฐ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์เพื่อยกระดับการเรียนรู้ ศักยภาพและความสามารถของกลุ่มเกษตรกรข้าวอินทรีย์ในการแข่งขันทางธุรกิจ โดยมีรายละเอียดการดำเนินงานดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ในการศึกษาค้างนี้ ประกอบด้วย

1.1 เกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ทั้ง 9 อำเภอ

1.2 แกนนำองค์กรสนับสนุนธุรกิจข้าวอินทรีย์ ได้แก่

1.2.1 องค์กรท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาลตำบล

จังหวัดอุดรดิตถ์ หน่วยจัดการความรู้ระดับตำบล (TRMU)

1.2.2 ภาคเอกชนและประชาชน ได้แก่ สมาคมอุตสาหกรรมจังหวัด หอการค้า

จังหวัด

1.2.3 ภาควิชาการ ได้แก่ พาณิชยจังหวัด เกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ/ตำบล

เครือข่ายสถานศึกษา ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวแพร่ พัฒนาชุมชน ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 2 จังหวัดพิษณุโลก

1.2.4 ภาควิชาการ ได้แก่ มหาวิทยาลัยสถาบันรับรองระบบการผลิต ศูนย์วิจัย

หน่วยงานส่งเสริมอุตสาหกรรมเกษตร

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มแบบเจาะจง (Specific purposive simply) ประกอบด้วย

2.1 เกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

2.1.1 เกษตรกรตำบลนาร่อง ได้แก่ เกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ตำบลวังกะพี้ ตำบลคอรุมและตำบลวังดิน

2.1.2 เกษตรกรตำบลขยายผล ได้แก่ ตำบลหาดกรวด ตำบลป่าคาย ตำบลน้ำพี้ ตำบลไร่ฮ้อย ตำบลบ้านหม้อ ตำบลไผ่ล้อม ตำบลน้ำริด ตำบลข่อยสูง ตำบลวังแดง และตำบลผักขวาง

2.2 แกนนำองค์กรสนับสนุนธุรกิจข้าวอินทรีย์ ได้แก่

2.2.1 องค์กรท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาลตำบล หน่วยจัดการความรู้ระดับตำบล (TRMU) ในเขตความรับผิดชอบเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

2.2.2 ภาคเอกชนและประชาชน ได้แก่ สมาอุตสาหกรรมจังหวัด หอการค้า
จังหวัด

2.2.3 ภาคีภาครัฐ ได้แก่ พาณิชยจังหวัด เกษตรจังหวัด เกษตรและสหกรณ์
จังหวัดอุดรดิตถ์ เกษตรอำเภอ เครือข่ายสถานศึกษา สมาอุตสาหกรรมจังหวัด ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว
แพร่ พัฒนาชุมชน ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 2 จังหวัดพิษณุโลก

2.2.4 ภาควิชาการ ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ สถาบันรับรองระบบ
การผลิตการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ และสถานศึกษาในพื้นที่ตำบลนาร่อง
ศูนย์วิจัยเมล็ดพันธุ์ข้าว หน่วยงานส่งเสริมอุตสาหกรรมเกษตร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action
Research: PAR) โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานแบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

**ระยะที่ 1 ศึกษาสถานภาพ ศักยภาพ สถานการณ์ปัญหาด้านการจัดการธุรกิจเกษตร
เพื่อออกแบบระบบเชื่อมต่อกับมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกรรมด้านการจัดการ
ธุรกิจเกษตร (ข้าวอินทรีย์) โดยความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่น หน่วยงานราชการในจังหวัด
อุดรดิตถ์ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม**

1.1 จัดโครงสร้างการบริหารโครงการวิจัยหลัก โดยการแต่งตั้งทีมประสานงานกลาง
จำนวน 15 คน โดยมีอธิการบดีเป็นหัวหน้าโครงการ รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ
เป็นเลขานุการ คณะกรรมการประกอบด้วย คณบดีหรือรองคณบดีที่ดูแลด้านงานวิจัยโดยตรง
หน่วยจัดการงานวิจัยระดับคณะและนักวิจัยที่มีผลงานต่อเนื่องในหกคณะ คณะกรรมการทำหน้าที่
ประสานงานให้เกิดการขับเคลื่อนงานโครงการวิจัยย่อย (Subproject) ในระดับคณะและร่วมประชุม
ปฏิบัติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินโครงการนำเสนอผลการดำเนินงานของแต่ละคณะ เพื่อเป็น
กลไกการขับเคลื่อนงานโครงการ โดยบูรณาการพันธกิจด้านการเรียนการสอน งานวิจัยและงาน
บริการวิชาการของมหาวิทยาลัยซึ่งแต่ละคณะมีหน้าที่รับผิดชอบงานในโครงการวิจัย ดังนี้

**ตาราง 3.1 แสดงหน้าที่รับผิดชอบทีมประสานงานกลางโครงการศึกษาและพัฒนาระบบการ
จัดการธุรกิจเกษตร : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกรรม องค์กร
ท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคี**

ชื่อหน่วยงาน	หน้าที่รับผิดชอบ
1. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์	- พัฒนาระบบบริหารจัดการคุณภาพงานวิจัยแบบบูรณาการ เพื่อส่งเสริมธุรกิจข้าวอินทรีย์โดยเชื่อมเครือข่ายหน่วยจัดการ งานวิจัยของมหาวิทยาลัยกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หนุนเครือข่ายเกษตรกรรมเพื่อการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมโดยมี การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทุกเดือน
2. เกษตรศาสตร์	- งานวิจัยระบบการผลิตการแปรรูปผลิตภัณฑ์ผลพลอยได้

3. ครุศาสตร์	และระบบการพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกร - การสังเคราะห์ ถอดบทเรียนและองค์ความรู้ ชุดความรู้ นวัตกรรมและเทคโนโลยี
4. เทคโนโลยีอุตสาหกรรม	- งานวิจัยด้านเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อลดต้นทุนการผลิต และการออกแบบผลิตภัณฑ์ - ระบบฐานข้อมูล
5. มนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์	- งานวิจัยการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น ภาครัฐเอกชน และสถานการณ์ปัญหาเพื่อการออกแบบระบบฐานข้อมูล และบรรจุภัณฑ์
6. วิทยาการจัดการ	- งานวิจัยด้านการจัดการแผนธุรกิจและการตลาดเพื่อสังคม การพัฒนาตราสินค้าและการสื่อสารประชาสัมพันธ์
7. วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	- งานวิจัยพัฒนาระบบสารสนเทศและการวิเคราะห์ทางเคมี ของข้าวอินทรีย์

ทีมประสานงานกลางจัดทำแผนการดำเนินโครงการและจัดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
รายงานความก้าวหน้า ทั้งระดับมหาวิทยาลัยและในพื้นที่ กำหนดองค์ประกอบของคณะทำงานวิจัย
ย่อยระดับคณะ และกำหนดกรอบประเด็นของการวิจัยย่อย จัดทำเครื่องมือและคู่มือการปฏิบัติงาน
โครงการ

1.2 จัดเวทีประสานองค์กรภาคีในพื้นที่และเครือข่ายเกษตรกรเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์
ของการวิจัยและเพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นสร้างความชัดเจนในการทำแผนปฏิบัติการร่วมกันและ
เตรียมการในการทำข้อตกลงร่วมกันกับกลุ่มเกษตรกร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่
เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่น ผู้สนับสนุน และได้กรอบประเด็นของ
การทำวิจัยย่อยในโครงการวิจัยหลัก

1.3 ประสานองค์กรภาคีในพื้นที่และเครือข่ายเกษตรกร โดยการจัดเวทีเพื่อชี้แจง
วัตถุประสงค์ของการวิจัยและเพื่อรวบรวมข้อมูล สร้างความชัดเจนในการทำแผนปฏิบัติร่วมกัน

1.4 ศึกษา วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา พัฒนาชุดโจทย์วิจัย โดยการประชุม
แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างทีมประสานงานกลางและนักวิจัยของแต่ละคณะ

1.5 ศึกษาสถานภาพ ศักยภาพ สถานการณ์ความต้องการและปัญหาตำบลนำร่อง
โดยการลงพื้นที่จัดเวทีกับเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความ
ชัดเจนในการทำแผนปฏิบัติการร่วมกัน

1.6 สังเคราะห์ข้อมูลสถานภาพ ศักยภาพ สถานการณ์ความต้องการและปัญหา
ตำบลนำร่อง โดยใช้ Gap analysis และการประชุมเชิงปฏิบัติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีม
ประสานงานกลาง นักวิจัยจากทุกคณะ หน่วยจัดการงานวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา ทีมวิจัย
ตำบลสุขภาวะ และศูนย์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยย่อยและ
กำหนดผู้รับผิดชอบ รวมทั้งพิจารณาเครื่องมือเพื่อหาข้อมูลบริบทเพิ่มเติมทั้งพื้นที่นำร่องและพื้นที่
ขยายผล

1.7 เสวนาประสบการณ์ความสำเร็จ และแนวทางการพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจ การลงนามความร่วมมือในการทำงานการพัฒนาการจัดการธุรกิจของกลุ่มเกษตรกรโดยผู้ว่า ราชการจังหวัด แกนนำเกษตรกรในตำบลนาร่อง ได้แก่ ตำบลวังกะพี้ ตำบลคอชุมและตำบลวังดิน และหน่วยงานปกครองท้องถิ่น

ระยะที่ 2 พัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรกรชาวอินทรีโดยการทำงานร่วมกับเครือข่าย เกษตร และความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่น ส่วนราชการในจังหวัดอุดรธานี ภาคเอกชนและภาค ประชาสังคม

2.1 ยกร่างระบบการจัดการธุรกิจเกษตรกรชาวอินทรีจัดทำแผนปฏิบัติงานในพื้นที่จัดทำ แผนธุรกิจ

2.2 วิเคราะห์และพัฒนาโครงการวิจัยย่อยของโครงการ “ศึกษาและพัฒนาระบบการ จัดการธุรกิจเกษตรกร” พร้อมทั้งลงนามสัญญาวิทยุทุนอุดหนุนโครงการวิจัยย่อย จำนวน 25 โครงการ โดยนักวิจัยจำนวน 45 คน และจัดแลกเปลี่ยนแนวทางการดำเนินการเพื่อนำไปสู่เป้าหมายของ โครงการ

2.3 กำหนดแผนการตรวจติดตาม ประเมิน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จาก ประสบการณ์ความสำเร็จของผู้เข้าร่วมโครงการโดยการจัดการความรู้และเติมเต็มความสมบูรณ์จาก รายงานความก้าวหน้าของโครงการย่อย

2.4 ทบทวนแผนปฏิบัติการและแผนธุรกิจ ประสานแผนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดย การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อยกระดับคุณภาพการนำโครงการสู่การปฏิบัติ โดยความร่วมมือของ องค์กรท้องถิ่นกลุ่มเกษตรกรและเครือข่าย

2.5 ทดลองระบบการจัดการธุรกิจเกษตรกรชาวอินทรีโดยความร่วมมือของเครือข่ายกลุ่ม เกษตรกรและองค์กรภาคีโดยผ่านกิจกรรมตามโครงการต่าง ๆ

2.6 ติดตามความก้าวหน้าและเสริมศักยภาพ โดยจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการ ดำเนินงานร่วมกันวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานตามระบบ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อใช้ผลปรับปรุง โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ทุกเดือนและตาม ที่นัดหมาย

2.7 ประเมินผลการทดลองระบบ โดยใช้การจัดการความรู้เพื่อเปรียบเทียบผลการ เปลี่ยนแปลงระหว่างการทำงานและใช้ผลปรับปรุงเป็นระยะ ๆ

ตาราง 3.2 แสดงบทบาทหน้าที่ของเครือข่ายสนับสนุนการจัดการธุรกิจเกษตรกรชาวอินทรี

ชื่อหน่วยงาน	หน้าที่รับผิดชอบ
1. สภาเกษตรกรและเครือข่าย เกษตรกรชาวอินทรี	- ทำให้เกิดกลไกการดำเนินงานเครือข่ายเกษตรกรชาวอินทรี และภาคีโดยมีสภาเกษตรกรจังหวัดอุดรธานีเป็นหลักในการ ขับเคลื่อนงานโดยมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์ และมีแผนเฉพาะของชาวอินทรีที่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการ

	รับผิดชอบชัดเจน การเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดให้มีบุคลากรจากสภาเกษตรกรเป็นผู้บันทึกการประชุมเพื่อจัดทำข้อสรุปผลการประชุมและนำมาใช้เป็นข้อมูลในการขับเคลื่อนงานโดยกำหนดให้มีการจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ขึ้นอย่างน้อยเดือนละ 1-2 ครั้งบูรณาการกับวาระการประชุมปกติของหน่วยงานที่เป็นภาคีเครือข่ายเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนงานต่อเนื่อง
--	---

ตาราง 3.2 (ต่อ)

ชื่อหน่วยงาน	หน้าที่รับผิดชอบ
2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	- ทำให้เกิดระบบบริหารแบบบูรณาการที่ส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์โดยมีเครือข่ายที่เชื่อมระบบเพิ่มขีดความสามารถเกษตรกรด้านการผลิตและควบคุมคุณภาพตามคู่ค้า เช่น เทศบาลตำบลหาดกรวด องค์การบริหารส่วนตำบลคอรุม เทศบาลตำบลน้ำริด เป็นต้น
3. ภาครัฐ ที่สำคัญ ได้แก่ สำนักงานพาณิชย์จังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด	- จัดให้มีผู้ประสานงานหลักของหน่วยงานเชื่อมโยงการจัดทำยุทธศาสตร์ แผน และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับมหาวิทยาลัย เกษตรกรและภาคีต่อเนื่อง
4. องค์กรเอกชนและองค์กรภาคประชาชน ได้แก่ สภาอุตสาหกรรมจังหวัด หอการค้าจังหวัด บริษัท พลอยไทย เฮลฟูด จำกัด	- จัดให้มีผู้ประสานงานหลักของหน่วยงานเชื่อมโยงเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับมหาวิทยาลัย เกษตรกร และภาคีอย่างต่อเนื่อง

ระยะที่ 3 สังเคราะห์องค์ความรู้และบทเรียนจากการดำเนินโครงการ จัดทำข้อเสนอต่อผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อการต่อยอดและขยายผล

3.1 การออกแบบและวางแผนการสังเคราะห์องค์ความรู้และบทเรียนจากการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม

3.2 ประเมิน วิเคราะห์ สังเคราะห์องค์ความรู้และบทเรียนจากการดำเนินงานและเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เสนอต่อผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้ใช้ประโยชน์

3.3 เผยแพร่ ขยายผลการศึกษาและผลักดันสู่การใช้ประโยชน์โดยนำเสนอบทความวิจัย การจัดนิทรรศการ นำเสนอผลงานในการประชุมวิชาการ และการนำผลวิจัยสู่การปฏิบัติจริงขยายผลจากตำบลต้นแบบสู่ตำบลขยายผลเกษตรกรข้าวอินทรีย์โดยความร่วมมือขององค์กรภาคี เช่น การจัดตลาดนัดสีเขียว ถนนคนเดินจัดศูนย์จำหน่ายข้าวอินทรีย์และผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ

(URU-organic market) และจัดสหกรณ์เพื่อการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และฝึกประสบการณ์ด้านการจัดการธุรกิจข้าวอินทรีย์สำหรับนักศึกษา เกษตรกรและผู้สนใจ

เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้พัฒนาเครื่องมือจากแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ใช้สำหรับสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ แกนนำเกษตรกรข้าวอินทรีย์ พาณิชย์จังหวัด หอการค้าจังหวัด สภาเกษตรกร นายกองการบริหารส่วนตำบล และแกนนำนักธุรกิจข้าวอินทรีย์
2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) ใช้สำหรับกิจกรรมการจัดเวที การลงพื้นที่ และการประชุมกลุ่มย่อย และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทุกเดือน
3. การจัดสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ใช้บันทึกข้อมูลในการจัดเวทีระดมความคิดเห็น
4. แบบสอบถาม (Questionnaires) ใช้สำหรับสอบถามข้อมูลบริบทศักยภาพของเกษตรกรและใช้ถามหลังการจัดกิจกรรมในเวที
5. แบบบันทึกจากการจัดเวที โดยประยุกต์เทคนิคSWOT, Mind map, Strategy map เพื่อศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค และสถานการณ์ปัญหาของกลุ่มซึ่งดำเนินการทุกเดือนอย่างต่อเนื่อง
6. เทปบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูปเพื่อบันทึกปรากฏการณ์ต่าง ๆ จากกิจกรรมการศึกษาทั้งบุคคล เครื่องมือ สถานที่ และสถานการณ์ต่าง ๆ ในพื้นที่

การตรวจสอบความตรงของข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้การตรวจสอบลักษณะสามเส้า (Triangulation) ทั้งในด้านข้อมูลและวิธีการ และนำเสนอผลการวิจัยโดยเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Public dialogue) องค์กรท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ การหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการจัดหมวดหมู่เพื่อตอบตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การนำเสนอผลการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคีที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์จำแนกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาสภาพ ศักยภาพ สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์

ตอนที่ 3 ผลการเรียนรู้และความสามารถของกลุ่มในการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

ตอนที่ 4 ผลการสังเคราะห์องค์ความรู้และบทเรียนจากการพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาสภาพ ศักยภาพ สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

1.1 สถานการณ์ข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

จังหวัดอุดรดิตถ์ มีพื้นที่ทั้งหมด 4,899,120 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่การเกษตร 1,323,381 ไร่ เป็นพื้นที่ทำนา 631,683 ไร่ โดยคิดเป็นร้อยละ 47 ของพื้นที่การเกษตรของจังหวัดอุดรดิตถ์ ซึ่งข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจอันดับหนึ่งของจังหวัดอุดรดิตถ์มีผลิตภัณฑ์มวลรวมมากกว่า 5,000 ล้านบาท เนื่องจากจังหวัดอุดรดิตถ์ มีความต้องการเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เป็นพันธุ์ดี จำนวน 22,240 ตันต่อปีแต่มีการผลิตโดยราชการได้เพียง 1,200 ตันต่อปี จากศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวแพร่จำนวน 700 ตัน ศูนย์ข้าวชุมชน จำนวน 500 ตัน ต่อปี ทำให้เมล็ดพันธุ์ดีไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร และเกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่ตระหนักถึงข้อดีของการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี ในการปลูกส่วนใหญ่นิยมใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวของตนเอง ซึ่งเป็นพันธุ์เดิมมีผลให้ได้ผลผลิตไม่มาก เนื่องมาจากเกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการปลูก การดูแลรักษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งขาดความรู้การใช้วิทยาการก่อนและหลังการเก็บเกี่ยว ในการจัดการคุณภาพเมล็ดพันธุ์ข้าวให้ได้มาตรฐานสำนักงานเกษตรจังหวัดอุดรดิตถ์ จึงได้คัดเลือกศูนย์ข้าวชุมชน ที่อยู่ในระดับมาตรฐานดีเด่น และดี จำนวน 10 ศูนย์ เป็นศูนย์นำร่องในการส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์ตามโครงการส่งเสริมการผลิตและกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีศูนย์ข้าวชุมชน ปี พ.ศ. 2553 เพื่อเป็นศูนย์กลางในการผลิตเมล็ดพันธุ์ดีระดับชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และสามารถกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวได้อย่างทั่วถึงและยั่งยืน

จากการสำรวจข้อมูลแหล่งผลิตข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ทั้ง 9 อำเภอ พบว่า มีการปลูกข้าวปลอดภัยและข้าวอินทรีย์จำนวน 13 ตำบล ได้แก่ ตำบลวังกะพี้ คอรัม วังดิน หาดกรวด ปากาย น้ำพี ไร่อ้อย บ้านหม้อ ไร่ล้อม น้ำริด ช่อยสูง วังแดง และผักขวาง โดยมีสมาชิกจำนวน 401 คน พื้นที่ปลูก จำนวน 3,348 ไร่ และปริมาณการผลิต 1,896 ตัน โดยผลผลิตข้าวเป็นข้าวปลอดภัย 3,096 ไร่ ส่วนผลผลิตที่เป็นข้าวอินทรีย์ที่ได้รับรองมาตรฐาน Organic

Thailand / IFOAM / ICAPS มีจำนวน 252 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.06 ของพื้นที่ปลูกข้าวทั้งจังหวัด ซึ่งปลูกที่ตำบลหาดกรวดอำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

ตาราง 4.1 แสดงสถานการณ์ข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุตรดิตถ์ จำแนก 9 อำเภอ

อำเภอ	สถานการณ์
1. เมืองอุตรดิตถ์	สำนักงานเกษตรจังหวัดได้ผลักดันเรื่องเกษตรอินทรีย์มาตั้งแต่ พ.ศ. 2545 วิธีการที่จะทำให้ผลผลิตทางการเกษตรให้ได้มาตรฐานของเกษตรอินทรีย์ค่อนข้างยาก จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นการส่งเสริมเรื่องเกษตรปลอดภัยจากสารพิษและสารเคมี พื้นที่ของอำเภอเมืองอุตรดิตถ์มีจำนวนทั้งหมด 17 ตำบล มีพื้นที่ปลูกข้าว 9 หมื่นกว่าไร่ ปัญหาที่พบของการผลิตพืชที่เป็นเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ การขาดความต่อเนื่องและขาดสิ่งจูงใจทางการตลาด ซึ่งอำเภอเมืองมีศูนย์ส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวจำนวน 14 ศูนย์ใน 7 ตำบล มีศูนย์ที่มีการผลิตพืชปลอดภัยจำนวน 6 ศูนย์ใน 6 ตำบล ๆ ละ 200 ไร่ เน้นเรื่องของกระบวนการ วิธีการผลิตให้ปลอดภัย ซึ่งในอำเภอเมืองมีการใช้น้ำในการผลิตจากหลายแหล่ง เช่น การสูบน้ำด้วยพลังงานไฟฟ้า ใช้น้ำในเขตชลประทาน ใช้น้ำฝน ถ้าเป็นเขตพื้นที่ที่ใช้น้ำฝนเป็นหลักในการทำนาสามารถดำเนินการเรื่องของพืชปลอดภัยและเกษตรอินทรีย์ได้ เช่น พื้นที่ตำบลวังดินและตำบลหาดกรวด ด้านการจัดจำหน่ายกรมพัฒนาชุมชนได้เข้ามาสนับสนุนให้กลุ่มข้าวอินทรีย์รวมกลุ่มและจัดทำเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP เพื่อลงทะเบียนเข้าคัดสรรในระดับ 1-5 ดาว

ตาราง 4.1 (ต่อ)

อำเภอ	สถานการณ์
2. ลับแล	การเกษตรของอำเภอลับแลมีทั้งไม้ผล พืชผักและข้าว มีพื้นที่ทำการเกษตรใช้สารเคมีจำนวนมาก สำนักงานเกษตรอำเภอลับแลเคยได้เข้าไปสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ แต่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากพื้นที่นาหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วเกษตรกรจะใช้ปลูกหอมแดงซึ่งใช้สารเคมีจำนวนมาก ปัจจุบันพื้นที่ปลูกข้าวเพื่อการค้า ได้แก่ ตำบลทุ่งยั้ง ตำบลด่านแม่คำมัน ตำบลไผ่ล้อม ซึ่งตำบลไผ่ล้อมมีการใช้สารชีวภัณฑ์และมีศูนย์ข้าวชุมชนจำนวน 7 กลุ่ม ที่ส่งเสริมการทำข้าวปลอดภัยและได้รับมาตรฐาน GAP ส่วนตำบลทุ่งยั้งและตำบลด่านแม่คำมันเนื่องจากเป็นการผลิตเพื่อการค้าทำนาปีละ 2 – 3 รอบ และเกษตรกรแต่ละรายมีพื้นที่การปลูกจำนวนมากไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึงจึงนิยมใช้สารเคมี
3. พิชัย	เกษตรกรอำเภอพิชัยมีความสนใจในการเข้าร่วมโครงการการผลิตข้าวอินทรีย์เป็นจำนวนมากและได้เสนอให้เชิญเจ้าหน้าที่จากกรมอุตุนิยมวิทยาเข้าร่วมด้วย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ เช่น ฝนไม่ตกตามฤดูกาลจะส่งผลทำให้ผลผลิตลดลง สำหรับการลดการเผาฟางข้าว โดยศูนย์ส่งเสริมการเกษตรจังหวัดพิษณุโลกให้เครื่องอัดฟางข้าวจำนวน 2 ชุด ด้านการจำหน่ายผลผลิตมีกลุ่มเกษตรกรผลิตข้าวปลอดภัยที่บ้านดอนโพธิ์ใต้เพื่อส่งจำหน่ายต่างประเทศ (ประเทศจีน) ในอำเภอพิชัยมีพื้นที่ทำนาอินทรีย์ ได้แก่ หมู่ที่ 4, 8 ตำบลไร่ฮ้อย หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านโคก หมู่ที่ 2, 8 ตำบลคอรุ่มและกำลังเริ่มดำเนินการอีก 1 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 ตำบลท่าสีก
4. ท่าปลา	ลักษณะพื้นที่ของอำเภอท่าปลาส่วนใหญ่เป็นที่ราบอยู่ระหว่างเนินเขาและภูเขาจึงทำให้เกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภคเองในครัวเรือนจำนวน 6 ตำบล และมีบางส่วนที่ผลิตเพื่อจำหน่าย จำนวน 2 ตำบล คือ ตำบลน้ำหมันและตำบลผาเลือด

ตาราง 4.1 (ต่อ)

อำเภอ	สถานการณ์
5. ทองแสนขัน	สำนักงานเกษตรอำเภอได้เข้าไปให้ความรู้เกี่ยวกับขั้นตอน กระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ และให้เกษตรกรได้ตระหนักถึงความสำคัญในการผลิตข้าวอินทรีย์ เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ในอำเภอยังขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องข้าวอินทรีย์อีกทั้งหน่วยงานราชการยังขาดงบประมาณในการกระตุ้น การสร้างจิตสำนึกและความรู้ให้กับเกษตรกร ในปี พ.ศ. 2556 ตำบลฝักขวง ได้ส่งเข้าประกวดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ประชากรในหมู่บ้านมีการทำนาปีละ 2 ครั้ง และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากมูลนิธิศุภนิมิตให้ไปศึกษาดูงานการผลิตข้าวหอมมะลินิลเกษตรอินทรีย์ที่จังหวัดพิษณุโลก นอกจากนี้สำนักงานเกษตรอำเภอทองแสนขันได้จัดอบรมการเกษตรปลอดสารพิษโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพ มีการจัดตั้งศูนย์ปราบศัตรูพืชปลอดสารพิษ ในด้านการจำหน่ายผลผลิตได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนโดยเข้าไปรับผลผลิตมาจำหน่ายที่ศาลากลางจังหวัด ซึ่งความต้องการของกลุ่มเกษตรกร คือ การกระจายผลผลิตสู่ตลาดให้ได้มากที่สุด ปัจจุบันกลุ่มผู้ผลิตข้าวอินทรีย์มีจำนวน 10 ราย
6. น้ำปาด	การทำนาของเกษตรกรอำเภอน้ำปาดส่วนใหญ่ผลิตเพื่อบริโภคและจำหน่ายภายในอำเภอ โดยการผลิตมีการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีอยู่บ้าง ส่วนใหญ่ผลผลิตมีการปนเปื้อนสารเคมีจากการใช้สารเคมีในไร่ข้าวโพดและหอมแดง ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ใช้ในพื้นที่ส่วนใหญ่ซื้อมาจากศูนย์จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ในอำเภอปากท่าและศูนย์ข้าวแพร่ และได้รับการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวจากอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งบ้านห้วยมุ่นและน้ำไผ่ได้รับการสนับสนุนพันธุ์ข้าวจากสำนักงานจังหวัด พื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการส่งเสริมให้มีการผลิตข้าวอินทรีย์ ได้แก่ บ้านน้ำไผ่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ปิด ปัจจุบันผลผลิตทางการเกษตรที่ส่งเสริมให้เป็นเกษตรปลอดภัยได้รับมาตรฐาน GAP แล้วคือ หอมแดงของตำบลเด่นเหล็ก และผลผลิตที่กำลังดำเนินการส่งเสริมให้ได้ GAP คือ กระเทียมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านฝาย มีสมาชิกจำนวน 23 คน พื้นที่เพาะปลูก 100 ไร่

ตาราง 4.1 (ต่อ)

อำเภอ	สถานการณ์
7. ฟากท่า	ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาทำไร่ โดยเป็นการทำนาเพื่อการบริโภคซึ่งถ้าเหลือจากการบริโภคจะนำไปจำหน่ายกับพ่อค้าในหมู่บ้าน อำเภอฟากท่ามีศูนย์ข้าวชุมชนจำนวน 1 ศูนย์ คือ ศูนย์ข้าวชุมชนบ้านหัวทุ่ง มีสมาชิกจำนวน 25 ราย มีพื้นที่ทำนาประมาณ 200 ไร่ ผลผลิตประมาณ 600 – 750 กิโลกรัมต่อไร่เกษตรกรเคยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรจังหวัดด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากผู้ว่าราชการจังหวัด แต่ไม่ได้ทำอย่างต่อเนื่องจึงทำให้เกษตรกรยังไม่ได้ปลูกข้าวอินทรีย์ ปัจจุบันสำนักงานเกษตรจังหวัดและสำนักงานเกษตรอำเภอได้ส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับ GAP ทั้งชาวพืชผักไม้ผลเป็นการเตรียมความพร้อมให้เกษตรกรมีความรู้เรื่อง GAP และแบบที่ 2 คัดเลือกเกษตรกรเพื่อให้ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP
8. บ้านโคก	พื้นที่ทำนาของอำเภอบ้านโคกมีประมาณ 1,000 ไร่ ส่วนใหญ่ปลูกข้าวเหนียวเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ยังไม่มีการปลูกเพื่อจำหน่าย จึงทำให้ใช้การปลูกแบบธรรมชาติ ไม่ใช้ปุ๋ยและสารเคมี แต่อาจมีการปนเปื้อนสารเคมีจากน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกพืชไร่ซึ่งหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วในบางพื้นที่จะปลูกพืชผักในนาข้าว เช่น บ้านน้อยนาวังปลูกกระเทียมปลอดภัยเพื่อจำหน่าย และประชาชนในอำเภอบ้านโคกส่วนใหญ่ซื้อข้าวจากอำเภอเมืองมาบริโภคองค์การบริหารส่วนจังหวัดได้ให้การสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าว กข 6 จำนวน 30 ตัน ในปี พ.ศ. 2554 ได้ก่อตั้งศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์ ณ บ้านโคกเหนือ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านโคก โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรจังหวัดร่วมกับสำนักงานจังหวัดอุดรดิตถ์ และมีพื้นที่ในการผลิตเมล็ดพันธุ์จำนวน 200 ไร่ สำหรับใช้ในระยะเวลา 2 ปี ซึ่งจากบริบททั่วไปการขยายพื้นที่ผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อการค้ามีความเป็นไปได้น้อย

ตาราง 4.1 (ต่อ)

อำเภอ	สถานการณ์
9. ตรอน	อำเภอตรอนมีพื้นที่ทำนาข้าวประมาณ 2 หมื่นกว่าไร่ ทำข้าวอินทรีย์ประมาณ 200 ไร่ เนื่องจากพันธุ์ข้าวที่ปลูกไม่ตรงกับพันธุ์ที่จะทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งส่วนใหญ่ปลูกข้าวพันธุ์สุพรรณ ข้าวพิษณุโลก 2 และปทุมธานี นอกจากนี้ปัญหาที่พบของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรบ้านนิคมบึงพาด คือ เกษตรกรจะทำนา 2 – 3 ครั้งต่อปี ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ในการทำนาเฉพาะฤดูนาปีทำให้ไม่ใช้สารเคมี แต่ฤดูนาปรังกลุ่มเกษตรกรต้องกลับมาใช้สารเคมีเช่นเดิมจึงทำให้สารเคมีไม่หมดไปจากเขตพื้นที่ทำเกษตร ปัจจุบันมีพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรบ้านนิคมบึงพาด ตำบลหาดสองแคว หมู่ที่ 5, 11 ตำบลวังแดง หมู่ที่ 7 ช่อยสูง ที่ผลิตพันธุ์ข้าวปทุมและมะลิแดง ซึ่งหมู่ที่ 5, 11 ตำบลวังแดงประสบปัญหาเรื่องน้ำที่มีสารเคมีปนเปื้อนจำนวนมากและมีการทำนา 2 – 3 ครั้งต่อปี มีปัญหาเรื่องของราคาขายไม่จูงใจตลาดจำหน่ายไม่แน่นอน ต้องรอแปรรูปก่อนจึงจะนำข้าวอินทรีย์ไปจำหน่ายได้ เนื่องจากพื้นที่ของตำบลวังแดงมีเกษตรกรทำนาจำนวนมาก ทำนามิ่น้อยกว่า 50 ไร่ต่อคน จึงใช้สารเคมีเพราะง่ายและสะดวกรวดเร็ว ส่วนเกษตรกรที่จะทำข้าวอินทรีย์เป็นเกษตรกรที่มีพื้นที่ทำนามิ่มากนัก ด้านการจัดจำหน่ายของเกษตรกรช่อยสูงได้นำผลผลิตมาวางจำหน่ายในงานกาชาดและงานเทศกาลต่างๆนอกจากนี้หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านแก่งยังมีศูนย์ข้าวชุมชน มีการผลิตและการใช้สารชีวภัณฑ์ซึ่งสามารถพัฒนาไปสู่เกษตรอินทรีย์ได้

1.2 ผลการศึกษาสถานภาพ ศักยภาพ สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

จากการสำรวจข้อมูลสถานการณ์ข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์โดยใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับปริมาณการปลูกข้าวอินทรีย์ การรับรองมาตรฐานและการจัดจำหน่ายของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวปลอดภัย/อินทรีย์ที่เป็นประชากร 13 ตำบลคือ ตำบลวังกะพี้ วังดิน คอรัม หาดกรวด ป่าคาย น้ำพี ไร่อ้อย บ้านหม้อ ไผ่ล้อม น้ำริด ช่อยสูง วังแดงและผักขวง พบว่าในอำเภอพิชัยมีปริมาณผลผลิตสูงสุด รองลงมาเป็นอำเภอเมืองและอำเภอลับแล โดยพบข้อสังเกตคือ เกษตรกรบ้านคลองกล้วย ตำบลคอรัมมีบริบททำสัญญาซื้อขายเมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์และตำบลวังดินร้อยละ 34 ของเกษตรกรปลูกข้าวปลอดภัย/อินทรีย์ แสดงดังตาราง 4.2

ตาราง 4.2 แสดงผลสถานภาพศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวปลอดภัย/อินทรีย์จังหวัด
อุตรดิตถ์

กลุ่ม เกษตรกร (ตำบล)	จำนวน สมาชิก (คน)	พื้นที่ ปลูก (ไร่)	ปริมาณ ผลผลิต (ตัน)	การจัดจำหน่าย	การรับรอง มาตรฐาน
คอรุ่ม	205	842	312	- จำหน่ายให้กับคนในชุมชน - จำหน่ายให้กับจังหวัด ใกล้เคียง	- GAP
วังดิน	100	1,605	1,415	- ภายในจังหวัด ได้แก่ ร้าน OTOP สำนักงานเกษตร อำเภอเมือง ตำบลวังกะพี้ ร้านวันมะพร้าวรายพล และ ตามเทศบาลต่างๆในจังหวัด -ต่างจังหวัด โดยการสั่งซื้อ จากอินทราเน็ต และจัดส่ง ให้ทาง บขส.	- Q กระทรง เกษตรและสหกรณ์ - IFOAM สมาพันธ์ เกษตรอินทรีย์ นานาชาติ
วังกะพี้	5	16	9	- จำหน่ายในชุมชน - จำหน่ายตามงานเทศกาล ต่างๆ	- Q Brand - GAP - มาตรฐานจาก สถาบันเกษตร สุขภาพประเทศไทย

ตาราง 4.2 (ต่อ)

กลุ่ม เกษตรกร (ตำบล)	จำนวน สมาชิก (คน)	พื้นที่ ปลูก (ไร่)	ปริมาณ ผลผลิต (ตัน)	การจัดจำหน่าย	การรับรอง มาตรฐาน
หาดกรวด	45	285	153	- จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ ข้าวเปลือกให้กับบริษัทเดอะ สุขชะเฮาส์ (ไทยแลนด์) จำกัด	- ICAPS (ม.แม่โจ้) - Organic Thailand ผลิตภัณฑ์อินทรีย์ จากกรมวิชาการ เกษตร - USDA - IQS - OPC
ป่าคาย	119	123	60	- จำหน่ายให้กับคนในพื้นที่ - จำหน่ายในงานเทศกาล ประเพณีต่างๆ - จำหน่ายให้กับบริษัท เลมอนฟาร์ม - จำหน่ายที่ชุมชนสหกรณ์ การเกษตรอูตรดิตถ์ จำกัด	- Q กระทรง เกษตรและสหกรณ์ - Organic Thailand ผลิตภัณฑ์อินทรีย์จา กรมวิชาการเกษตร - IFOAM สมาพันธ์ เกษตรอินทรีย์ นานาชาติ
ไผ่ล้อม	10	30	21	- โรงสีข้าวอำเภอลับแล	
หาดสอง แคว	23	132	142.5	- บริษัทเดอะสุขชะเฮาส์ - คนในชุมชน - ผู้ที่มาศึกษาดูงาน	- IFOAM สมาพันธ์ เกษตรอินทรีย์ นานาชาติ
วังแดง	5	10	10	- จำหน่ายในชุมชน	
น้ำพี	15	20	10	- จำหน่ายให้ลูกค้าประจำ - จำหน่ายในงานเทศกาล จังหวัด	- GAP

ตาราง 4.2 (ต่อ)

กลุ่มเกษตรกร (ตำบล)	จำนวนสมาชิก (คน)	พื้นที่ปลูก (ไร่)	ปริมาณผลผลิต (ตัน)	การจัดจำหน่าย	การรับรองมาตรฐาน
ม่วงเจ็ดต้น	20	50	36	-มีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อ (ยังขายในราคาข้าวธรรมดา)	
ไร่อ้อย	20	200	100	-จำหน่ายในชุมชน -จำหน่ายจังหวัดใกล้เคียง -เก็บไว้บริโภค	-GAP
น้ำริด	4	15	10	- จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ ข้าวเปลือกให้กับบริษัทเดอะ สุขะเฮาส์(ไทยแลนด์) จำกัด	- กรมการข้าว - IQS
บ้านหม้อ	5	20	10	- จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ ข้าวเปลือกให้กับบริษัทเดอะ สุขะเฮาส์ (ไทยแลนด์) จำกัด - จำหน่ายในชุมชน - จำหน่ายให้กับโรงพยาบาล พิชัย	-GAP

จากตารางพบว่า ผลผลิตส่วนใหญ่เป็นข้าวปลอดภัยได้มาตรฐาน (Good Agriculture Practice: GAP) ร้อยละ 16.34 ยกเว้น ตำบลวังดิน ตำบลป่าคายและตำบลหาดกรวดที่ได้รับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ Organic Thailand และ IFOAM จากสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติและการจัดจำหน่ายในตลาดชุมชนและผ่านงานเทศกาลของจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดใกล้เคียง

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับกลุ่มเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นและภาคีจังหวัดอุดรธานี เพื่อประเมินสถานภาพ ศักยภาพ สถานการณ์ปัญหาด้านการจัดการธุรกิจเกษตรตั้งแต่การผลิต การแปรรูป และการตลาด การจัดการของกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มผู้สนับสนุน ทำให้ได้แผนปฏิบัติการร่วมในการดำเนินงาน และใช้เป็นกรอบในการพัฒนาโครงการวิจัยของทีมประสานงานกลางที่วิจัยคณะหน่วยจัดการงานวิจัย และทีมวิจัยระดับตำบล โดยมีผลของการจัดเวทีเชิงปฏิบัติการดังตาราง 4.3

ตาราง 4.3 แสดงสถานการณ์ปัญหาและความต้องการการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์

ตำบล	สถานการณ์ปัญหาและความต้องการ		
	ด้านการผลิต	ด้านการเพิ่มมูลค่า/ คุณค่า	ด้านการตลาด
1. วังกะพี้	1. ข้าวไม่ทนต่อโรคและแมลง 2. เกษตรกรขาดความรู้และเทคโนโลยีการเพิ่มผลผลิต 3. ขาดพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการผลิตข้าวอินทรีย์ 4. เกษตรกรบางรายใช้สารเคมี 5. ต้องการความรู้เรื่องการปลูกข้าวอินทรีย์ การกำจัดแมลงศัตรูข้าว 6. น้ำในการเกษตรมีสารเคมีตกค้างจากแปลงนาข้างเคียง 7. ต้องการจัดโซนแปลงนาที่สามารถจัดการน้ำที่ปนเปื้อนสารเคมีได้ 8. การผลิตปุ๋ยอินทรีย์	1. ขาดโรงสีสำหรับการแปรรูปข้าวอินทรีย์ 2. ต้องการบรรจุภัณฑ์ที่สามารถรองรับทั้งตลาดชุมชนและระดับจังหวัด	1. ผลผลิตยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงครามและกรุงเทพฯ 2. ขาดตลาดประจำรองรับในการจำหน่าย 3. ขาดสื่อประชาสัมพันธ์ข้าวอินทรีย์
2. คอรัม (คลองกล้วย)	1. ขาดแคลนแรงงานคนรุ่นใหม่ 2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับข้าวเริ่มสูญหายถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ 3. ผลผลิตมีความชื้นและลานตากข้าวไม่เพียงพอ	จัดตั้งเป็นศูนย์ข้าวประจำจังหวัดจึงต้องการโรงคัดแยกและโรงเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว	1. ต้องการจำหน่ายสินค้าในโรงพยาบาลจังหวัดอุดรดิตถ์ 2. ต้องการจำหน่ายสินค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ตาราง 4.3 (ต่อ)

ตำบล	สถานการณ์ปัญหาและความต้องการ		
	ด้านการผลิต	ด้านการเพิ่มมูลค่า/ คุณค่า	ด้านการตลาด
3. คอรัม (บ้านม่วง ตาล)	1. สมาชิกกลุ่มบางรายไม่สามารถเลิกใช้สารเคมีได้แต่ก็ลดจำนวนการใช้สารเคมีน้อยลง 2. จำนวนการผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด	1. ต้องการเครื่องสุญญากาศเพื่อเพิ่มคุณภาพของสินค้า 2. ต้องการบรรจุภัณฑ์ที่ได้มีมาตรฐานมากยิ่งขึ้น	1. ขาดการประชาสัมพันธ์ 2. ต้องการพัฒนาตราสินค้าที่สามารถดึงดูดใจลูกค้า 2. ต้องการจำหน่ายสินค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ
4. วังดิน	1. ขาดเงินทุนหมุนเวียนในการรับซื้อข้าวจากสมาชิก 2. ขาดความรู้ด้านสมุนไพรในการกำจัดศัตรูพืช 3. สร้างเอกลักษณ์ของกลุ่มเกษตรข้าวอินทรีย์ 4. คุณภาพของข้าวอินทรีย์ที่ผลิตได้คุณภาพไม่ดีเท่ากับข้าวหอมมะลิ 105	1. ต้องการเครื่องวัดคุณภาพข้าวให้มีการวิเคราะห์สารเคมีให้เห็นคุณค่าที่เป็นเอกลักษณ์ 2. ผลิตภัณฑ์มีข้อจำกัดในการเก็บรักษา	1. ผลิตภัณฑ์ยังไม่เป็นที่รู้จัก 2. ช่องทางการตลาดแคบ 3. ขาดการประชาสัมพันธ์ 4. ต้องการทำธุรกิจส่งออกต่างประเทศ 5. ผลิตภัณฑ์มีราคาสูงกว่าข้าวสุภาพอื่น ๆ 6. บรรจุภัณฑ์ยังไม่ได้มาตรฐาน ต้องการบรรจุภัณฑ์แบบสุญญากาศ 7. การจัดทำบรรจุภัณฑ์ยังหาเรื่องราวเด่นไม่ได้และเปลี่ยนแปลงรูปแบบตามหน่วยงานที่สนับสนุนขาดความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม

ตาราง 4.3 (ต่อ)

ตำบล	สถานการณ์ปัญหาและความต้องการ		
	ด้านการผลิต	ด้านการเพิ่มมูลค่า/ คุณค่า	ด้านการตลาด
5. ป่าคาย	1. การจัดการระบบน้ำที่ไหลจากต้นทางและปนเปื้อนสารเคมี 2. การกำจัดแมลงศัตรูพืชด้วยสารชีวภัณฑ์ 3. ต้องการองค์ความรู้ในด้านการบริหารจัดการกลุ่ม 4. ต้องการการบริหารจัดการน้ำ ดิน ปุ๋ยและสารไล่แมลง 5. ปัญหาด้านโรคเมล็ดต่างและเมล็ดพันธุ์ปนเปื้อน 6. มีปัญหาในการทำน้ำหมักอินทรีย์ที่ใช้ไล่แมลง แมลงบางชนิดก็ดูอย่าทำให้แมลงมากัดกินต้นข้าวมีผลผลิตน้อยลง	ต้องการบรรจุภัณฑ์ข้าวสารจำหน่าย 1-2 กิโลกรัม	1. ขาดการจัดการด้านการตลาด 2. ผลผลิตยังไม่เป็นที่รู้จัก
6. น้ำพี	1. ปัญหาการจัดการดินให้เหมาะสมกับการปลูกข้าวอินทรีย์ 2. ปัญหาด้านการจัดการความรู้ไม่มีแหล่งรวบรวมความรู้ของปราชญ์ด้านการผลิตข้าวอินทรีย์ 3. ต้องการลดต้นทุนการผลิตข้าวอินทรีย์ 4. การพัฒนาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่	สินค้าข้าวปลอดสารพิษของกลุ่มยังไม่ได้รับมาตรฐานข้าวอินทรีย์	1. ปัญหาราคาข้าวอินทรีย์ไม่แตกต่างจากข้าวทั่วไป 2. ต้องการการกำหนดราคาที่เหมาะสม 3. ช่องทางการตลาดแคบไม่มีตลาดรับซื้อข้าว 4. ขาดการประชาสัมพันธ์

ตาราง 4.3 (ต่อ)

ตำบล	สถานการณ์ปัญหาและความต้องการ		
	ด้านการผลิต	ด้านการเพิ่มมูลค่า/ คุณค่า	ด้านการตลาด
	5. ต้องการพัฒนากลุ่มเกษตรกรให้เข้มแข็ง 6. ต้องการการจัดการน้ำให้เป็นระบบรวมทั้งการกักเก็บน้ำ		
7. ไร้อ้อย	1. ขาดการจัดการด้านลดต้นทุนการผลิต 2. ขาดกล้ำพันธุ์ข้าว 3. ต้องการเทคโนโลยีชีวภัณฑ์สารไล่แมลง 4. ต้องการพัฒนาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสม 5. การจัดการระบบน้ำที่ไหลจากต้นทางและปนเปื้อนสารเคมี	1. ขาดเครื่องในการทำข้าวอินทรีย์แบบนาโยน 2. ขาดเงินทุนหมุนเวียน	1. ต้องการเปิดตลาดใหม่ๆ เพื่อกระจายผลผลิตให้ได้มากที่สุด 2. ต้องการมีบรรจุภัณฑ์ที่มาตรฐาน
8. บ้านหม้อ	1. ปัญหาโรคแมลงในแปลงนาข้าว 2. ต้องการการสนับสนุนด้านวิชาการ และการตลาด	ยังขาดสนับสนุนอุปกรณ์การผลิตและบรรจุภัณฑ์	1. ต้องการตลาดจำหน่ายสินค้าข้าวอินทรีย์
9. ฝั่ล้อม	1. ปัญหาการจัดการน้ำที่ผ่านสารเคมี และน้ำจากบ่อบาดาล 2. ปัญหาการจัดการดิน 3. ปัญหาด้านพื้นที่ในการเก็บรวบรวมผลผลิตของเกษตรกร 4. ต้องการทำนาสวนผสม 5. ต้องการการลดต้นทุนการผลิต	1. โรงสีชุมชนขาดความสมบูรณ์ 2. วัสดุอุปกรณ์เกี่ยวกับเกษตรมีราคาแพงขึ้น	1. ช่องทางการตลาดยังแคบ 2. ขาดประชาสัมพันธ์

ตาราง 4.3 (ต่อ)

ตำบล	สถานการณ์ปัญหาและความต้องการ		
	ด้านการผลิต	ด้านการเพิ่มมูลค่า/ คุณค่า	ด้านการตลาด
	6. ขาดแหล่งน้ำที่ใช้มีปริมาณไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร 7. ราคาเมล็ดพันธุ์ข้าวมีราคาค่อนข้างสูง 8. ไฟลूमเป็นที่ราบลุ่มเวลาฝนตกทำให้น้ำท่วมแปลงนา		
10. น้ำริด	1. ปัญหาด้านโรคเมล็ดต่างและเมล็ดพันธุ์ปนเปื้อน 2. การหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวที่หว่านไปไม่ค่อยขึ้นทำให้ข้าวไม่ได้ผลผลิตที่ดี 3. ขาดบุคลากรในการแนะนำ	ต้องการทำเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำเกษตร	
11. น้ำอ่าง	1. ต้องให้ทุกภาคส่วนเข้ามาส่งเสริมทางด้านการเกษตรแบบต่อเนื่อง 2. ปัญหาด้านโรคเมล็ดต่างและเมล็ดพันธุ์ปนเปื้อน 3. ขาดการสนับสนุนด้านองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ 4. ขาดแหล่งน้ำที่ใช้มีปริมาณไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร	ต้องการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวบรรจุถุง	ต้องการร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่เป็นศูนย์การในการจำหน่ายสินค้า
12. วังแดง	1. พื้นที่แปลงนาติดกับแปลงที่ใช้สารเคมีทั้งหมด	ขาดเครื่องเทคโนโลยีในการผลิตข้าว	1. ขาดการประชาสัมพันธ์ 2. ยังขาดตลาดที่แน่นอนในการจำหน่ายผลผลิต

ตาราง 4.3 (ต่อ)

ตำบล	สถานการณ์ปัญหาและความต้องการ		
	ด้านการผลิต	ด้านการเพิ่มมูลค่า/ คุณค่า	ด้านการตลาด
	2. การจัดการด้านพื้นที่แปลงปลูก 3. ต้องการจัดการแปลงนาที่เหมาะสมกับการผลิตข้าวอินทรีย์ 4. ต้องการรวมกลุ่มของเกษตรกรให้เข้มแข็ง 5. ขาดการสนับสนุนงบประมาณจาก อบต.		
13. ผักขวง	1. การสนับสนุนงบประมาณซื้อเครื่องมือในการผลิตข้าวอินทรีย์ที่จำเป็น 2. ปริมาณการผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด	1. ขาดเทคโนโลยีในการแปรรูปข้าว 2. การต้องแปรรูปข้าวให้เป็นสินค้ารูปแบบอื่นๆ เช่น สบู่ ครีม	1. ช่องทางการตลาดยังแคบ 2. ขาดการประชาสัมพันธ์
14. หาดกรวด	1. มีปัญหาด้านโรคเมล็ดต่างและเมล็ดพันธุ์ปนเปื้อน 2. การทำน้ำหมักอินทรีย์ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร		

จากตารางสถานการณ์ปัญหาและความต้องการของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์สามารถสรุปภาพรวม ได้ดังนี้

ปัญหา ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพและปริมาณของผลผลิต รวมทั้งการแปรรูปและการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์และสินค้าจากข้าวด้านการพัฒนาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่เพาะปลูกปัญหาการกำหนดราคาขายที่เหมาะสมและเป็นราคาเท่าเทียมกันทุกกลุ่มทั้งจังหวัดปัญหาการจัดการระบบน้ำ โดยพื้นที่เป็นคลองชลประทานมีน้ำไหลผ่านสารเคมีจากแปลงอื่น ๆ จะเข้าแปลงนาของเกษตรกรรวมทั้งปัญหาการกักเก็บน้ำในกลุ่มเกษตรกรที่ไม่มีคลองชลประทานไหลผ่านปัญหาการจัดการพื้นที่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ปลูกข้าวในบริเวณที่กว้าง ซึ่งพื้นที่ติดกับแปลงที่เกษตรกรอื่นใช้สารเคมี ปัญหาการบริหารจัดการพื้นที่ให้เหมาะสมกับการปลูกข้าวอินทรีย์

ความต้องการ ได้แก่ การลดต้นทุนการผลิต โดยหาเทคโนโลยีชาวบ้าน นวัตกรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตในด้านการจัดการดินการจัดการน้ำปุ๋ยและสารชีวภัณฑ์ไล่แมลง เครื่อง

ทุนแรงในการผลิตข้าวอินทรีย์ต้องการให้มีศูนย์เรียนรู้หรือโรงเรียนชาวนาเพื่อเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ ฝึกทักษะและเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นการเผยแพร่ความรู้สู่เกษตรกรอย่างทั่วถึง ต้องการความรู้ด้านการคิดวิเคราะห์ต้นทุน ราคา กำไร และจุดคุ้มทุน ของการทำธุรกิจข้าวอินทรีย์ ต้องการช่องทางการตลาดใหม่ๆ คู่ค้ารายใหม่ หรือการขยายตลาดโดยใช้สื่อประชาสัมพันธ์ใหม่ๆ เช่น ทางอินเทอร์เน็ตการติดต่อสื่อสารการขายข้าวอินทรีย์กับบริษัทในประเทศและบริษัทต่างประเทศ ต้องการมีหน่วยงานหรือภาควิชาการเข้ามาช่วย และเกษตรกรต้องการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายทั้ง จังหวัดและต้องการสร้าง Brand ที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดอุดรธานีที่เป็นมาตรฐานเดียวกันให้เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคและลูกค้าทั้งในและต่างประเทศ

จากข้อมูลบริบทพื้นที่การปลูกข้าวอินทรีย์ ศักยภาพของกลุ่ม ความสามารถของแกนนำ ปริมาณและคุณภาพของผลผลิตข้าวอินทรีย์และการแปรรูป การจัดการด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ คณะผู้วิจัยได้จำแนกพื้นที่กลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเป้าหมายหลัก กลุ่มเป้าหมายขยายผล และกลุ่มเป้าหมายแหล่งเรียนรู้ต้นแบบ โดยกลุ่มเป้าหมายหลักหรือเรียกว่า “ตำบลไข่แดง” ประกอบด้วยตำบลวังดิน ตำบลวังกะพี้ อำเภอเมือง และตำบลคอรุม อำเภอพิชัย จังหวัดอุดรธานี และกลุ่มเป้าหมายรองหรือ “ตำบลไข่ขาว” นั้น ประกอบด้วย 11 ตำบลที่มีศักยภาพการผลิตและการเรียนรู้เรื่องข้าวอินทรีย์ โดยมีตำบลหาดกรวด อำเภอเมือง เป็นกลุ่มเป้าหมายแหล่งเรียนรู้ต้นแบบในการพัฒนาข้าวอินทรีย์ตามมาตรฐานสากล

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในกลุ่มตำบลไข่แดง คือ ตำบลวังดิน วังกะพี้ และคอรุม พบว่า พันธุ์ข้าวที่ปลูก ได้แก่ ข้าวพันธุ์พิษณุโลก 2 มีการปลูกทั้ง 3 ตำบล โดยปลูกที่บ้านคลองกล้วย ตำบลคอรุม ผลผลิต ร้อยละ 54 ในตำบลวังดินปลูกข้าวพันธุ์หอมมะลิ 105 ร้อยละ 60 และตำบลวังกะพี้ผลผลิตร้อยละ 41 เป็นพันธุ์สุพรรณบุรี 1 ด้านวิธีการปลูกข้าวกลุ่มบ้านคลองกล้วยเป็นการปลูกโดยวิธีปักดำมากที่สุด คือร้อยละ 63 และการหว่านร้อยละ 30 ซึ่งกลุ่มวังดินใช้วิธีการปักดำร้อยละ 41 และการหว่านร้อยละ 47 และกลุ่มวังกะพี้ใช้วิธีการหว่านร้อยละ 83 และมีเกษตรกรบางกลุ่มหันมาปลูกข้าวนาโยน ทั้งนี้โรงสีที่เกษตรกรใช้บริการโรงสีทั่วไปจะปะปนกับข้าวที่ไม่ได้ทำการปลูกข้าวปลอดภัยหรือข้าวอินทรีย์ มีบางส่วนใช้บริการโรงสีข้าวอินทรีย์ เช่น บ้านคลองกล้วย ตำบลคอรุม เลือกรับบริการโรงสีข้าวอินทรีย์ร้อยละ 31 และตำบลวังดินร้อยละ 6 ด้านการจัดการผลผลิตข้าวหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตส่วนใหญ่เก็บไว้บริโภคแต่มีข้อสังเกตว่าเกษตรกรตำบลวังกะพี้ร้อยละ 25 ไม่เก็บไว้บริโภค และร้อยละ 43 บ้านคลองกล้วย ตำบลคอรุม ร้อยละ 28 ตำบลวังดิน และร้อยละ 38 ของเกษตรกรตำบลวังกะพี้ขายข้าวทันทีหลังจากการเก็บเกี่ยวเสร็จ การจัดการจำหน่ายผลผลิตข้าวร้อยละ 14 ขายโดยการแปรรูปเป็นข้าวสารบรรจุถุงในตำบลวังกะพี้ นอกนั้นขายในรูปข้าวเปลือก ผลผลิตร้อยละ 28 ในบ้านคลองกล้วยขายเป็นเมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์ในจังหวัดและต่างจังหวัด เกษตรกรทั้ง 3 ตำบลมีการจัดทำบัญชีครัวเรือนโดยการสนับสนุนของธนาคารเพื่อการเกษตรแต่มีสมาชิกบางรายยกเลิกทำบัญชีครัวเรือน

1.3 จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค

จากการลงพื้นที่ของทีมประสานงานกลางที่มิววิจัยแต่ละคณะและการจัดเวทีเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มเกษตรกรชาวอินทรี ผู้สนับสนุน องค์กรท้องถิ่นและนักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ เพื่อศึกษาสถานภาพ ศักยภาพ สถานการณ์ปัญหา ด้านการผลิต การแปรรูป การตลาดและการประชาสัมพันธ์ของกลุ่มเกษตรกรชาวอินทรีตำบลวังกะพี้ ตำบลคอหมูและตำบลวังดิน ซึ่งเป็นตำบลไข่แดงเพื่อการพัฒนากระบวนการธุรกิจเกษตรได้ข้อมูลสถานการณ์ปัญหา และความต้องการของกลุ่มเกษตรกร แสดงดังตารางที่ 4.4

ตาราง 4.4 แสดงการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของการผลิตข้าวอินทรีย์ ตำบลวังกะพี้ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์

จุดแข็ง(S)	จุดอ่อน(W)
S1 ผู้นำกลุ่มมีความเข้มแข็งและมีวิสัยทัศน์กว้างไกล	W1 กลุ่มสมาชิกส่วนใหญ่เพิ่งเริ่มทำข้าวอินทรีย์ในฤดูกาล ปี 2555 ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง
S2 มีการเดินทางไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายชาวอินทรีอื่นๆ	W2 ขาดการเชื่อมโยงกับหน่วยงานในท้องถิ่น
S3 มีการจัดบันทึกทำบัญชีรายรับรายจ่าย	W3 ผลผลิตต่อไร่ต่ำ
S4 นอกจากการทำข้าวอินทรีย์แล้วยังมีการทำเกษตรอินทรีย์อื่นๆ ด้วย	W4 ขาดการบริหารจัดการกลุ่มอย่างเป็นระบบ
S5 สมาชิกของกลุ่มมีความเข้มแข็ง มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการผลิตข้าวปลอดภัย	W5 แนวคิดและความเชื่อของเกษตรกร ยังคงยึดติดแบบเดิม ยังไม่มีการตื่นตัวในการผลิตข้าวปลอดภัยหรือข้าวอินทรีย์
S6 สมาชิกกลุ่มฯ มีพื้นที่ปลูกข้าวปลอดภัยเป็นของตนเอง	W6 ปริมาณการผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด
	W7 สินค้าข้าวปลอดภัยของกลุ่มยังไม่ได้รับมาตรฐานข้าวอินทรีย์

ตาราง 4.4 (ต่อ)

จุดแข็ง(S)	จุดอ่อน(W)
S7 พื้นที่ตำบลวังกะพือเป็นแหล่งปลูกข้าวที่มีทรัพยากรน้ำอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำและดินที่เหมาะสมในการทำการเกษตร	
โอกาส(O)	อุปสรรค(T)
O1 มีความสามารถในการทำตลาดที่จังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงครามและกรุงเทพ	T1 ระบบน้ำชลประทานอาจมีการตกค้างของสารเคมี
O2 การส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์จากรัฐบาลและหน่วยงานราชการ	T2 พื้นที่ติดกันระหว่างแปลงที่ทำนาอินทรีย์และแปลงที่ใช้สารเคมี
O3 สามารถทำนาได้อย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง	T3 ทักษะของคนในชุมชนต่อการใช้สารเคมี
O4 มีตลาดรองรับสินค้าข้าวปลอดสารพิษ ทั้งตลาดภายในประเทศ และตลาดต่างประเทศ	T4 หน่วยงานภายนอก ยังขาดการสนับสนุนส่งเสริม ช่วยเหลือ อย่างจริงจัง
O4 แนวโน้มตลาดต่างประเทศมีความต้องการสินค้าข้าวปลอดภัยของทางกลุ่มมากยิ่งขึ้น	T5 ขาดการสนับสนุนในเรื่องของเงินทุนงบประมาณในการผลิตข้าวปลอดภัย
O5 พฤติกรรมผู้บริโภคมีการเปลี่ยนแปลงหันมาบริโภคสินค้าปลอดสารพิษมากยิ่งขึ้น	T6 สินค้าของคู่แข่งในจังหวัดอุดรดิตถ์ ได้รับความมาตรฐานข้าวอินทรีย์ทำให้ได้รับความน่าเชื่อถือมากกว่าของทางกลุ่มตำบลวังกะพือ
O6 กระแสของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีมากขึ้น	

จากตารางที่มวิจัยได้สรุปประเด็นสำคัญจากการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของการผลิตข้าวอินทรีย์ตำบลวังกะพือพบว่าตำบลวังกะพือ “การจัดการตลาดเชิงสังคม ภายใต้ระบบ Fair Trade”

S1 S2 O1 ผู้นำกลุ่มเข้มแข็ง/เครือข่ายอินทรีย์/การทำตลาดนอกจังหวัด “ศูนย์กลางการตลาด ข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์”

S4 O2 การผลิตเกษตรอินทรีย์แบบอื่นๆ /ส่งเสริมการเกษตรจากรัฐ “การจัดการเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสานเชิงระบบ”

ตำบลวังกะพือเป็นตำบลที่มีผู้นำกลุ่มเข้มแข็ง มีกลไกเชื่อมต่อเครือข่ายเกษตรกรกลุ่มอื่นๆ สามารถทำการตลาดข้าวอินทรีย์ภายนอกจังหวัดได้ รวมทั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านการเกษตรแบบผสมผสาน สภาพพื้นที่มีลักษณะเป็นเกษตรชานเมือง ที่มีทั้งภาพเกษตรกรรมในชนบทและความเจริญของชุมชนเมือง มีการผลิตข้าวทั้งนาปีและนาปรัง จึงกำหนดให้พื้นที่นี้เป็น “การจัดการตลาดเชิงสังคม ภายใต้ระบบการค้าที่เป็นธรรม” โครงการวิจัยข้าวอินทรีย์จึงได้จัดทำแผนธุรกิจข้าวอินทรีย์ตำบลวังกะพือ เพื่อกำหนดการดำเนินธุรกิจข้าวอินทรีย์ของตำบล

ตาราง 4.5 แสดงการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของการผลิตข้าวอินทรีย์
บ้านคลองกล้วย ตำบลคอรั่ม อำเภพิชัย จังหวัดอุดรธานี

จุดแข็ง(S)	จุดอ่อน(W)
S1 มีการบริหารจัดการกลุ่มที่ดีมีการแบ่งแยกหน้าที่ตามลักษณะงาน S2 มีการเชื่อมกับหน่วยงานท้องถิ่นและท้องถิ่นในชุมชน S3 มีการผลิตสารชีวภัณฑ์บำรุงต้นข้าวและสารกำจัดแมลงโดยใช้วัสดุจากท้องถิ่นทำให้ประหยัดต้นทุน S4 มีการสร้างและองค์ความรู้ใหม่ๆโดยการไปศึกษาดูงานตามศูนย์เรียนรู้ในจังหวัดและต่างจังหวัด S5 มีการระดมทุนเพื่อใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนในการบริหารจัดการกลุ่ม S6 สมาชิกในกลุ่มมีความสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม	W1 เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการเกษตรมากทำให้มีปัญหาด้านการเกษตรถูกละเลยและมีบทบาทน้อยลง W2 สมาชิกในกลุ่มมีหนี้สินจากอดีตที่เคยทำนาโดยใช้สารเคมี W3 มีการจำหน่ายผลผลิตเป็นพันธุ์ข้าวอินทรีย์เพียงอย่างเดียวยังไม่มีการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ W4 สถานที่ตั้ง สำนักงานกระจายทำให้การประสานงานไม่คล่องตัว W5 ขาดคนที่ต้องการสืบทอดต้นแบบดีจากการทำนาของกลุ่ม
โอกาส(O)	อุปสรรค(T)
O1 ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐทั้งด้านงบประมาณและองค์ความรู้ O2 กระแสการบริโภคสินค้าเกษตรอินทรีย์กำลังเป็นที่นิยม O3 ความต้องการซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวเป็นจำนวนมากในแต่ละฤดูกาลทั้งในและต่างจังหวัด	T1 ความเชื่อ ทัศนคติของคนในชุมชนเกี่ยวกับการใช้สารเคมี T2 ดิน ฟ้า อากาศ ที่บางปีน้ำมากเกินไปหรือน้อยเกินไป

จากตารางที่มิวิจัยได้สรุปประเด็นสำคัญจากการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของการผลิตข้าวอินทรีย์บ้านคลองกล้วย ตำบลคอรั่ม พบว่า บ้านคลองกล้วย ตำบลคอรั่ม คือ “การผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเอง ภายใต้มาตรฐานชุมชนและจังหวัด”

S1 S2 O3 การบริหารจัดการกลุ่ม/การเชื่อมโยงหน่วยจัดการท้องถิ่น/ความต้องการเมล็ดพันธุ์ข้าว “ศูนย์กลางการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์”

S1 S2 S3 O2 การบริหารจัดการกลุ่ม /การเชื่อมโยงหน่วยงานท้องถิ่น/สารชีวภัณฑ์/กระแสเกษตรอินทรีย์ “การจัดการระบบการผลิตข้าวอินทรีย์แบบพึ่งตนเอง”

ตำบลคอรั่ม เป็นพื้นที่ที่มีศูนย์พันธุ์ข้าวชุมชน มีกระบวนการสร้างการเรียนรู้ในมิติของโรงเรียนชาวนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของเกษตรกร มีการบริหารจัดการกลุ่ม เชื่อมโยงหน่วยงานท้องถิ่น ผลิตสารชีวภัณฑ์เพื่อพึ่งพาตนเองอีกทั้งสภาพพื้นที่เป็นการผลิตข้าวในเขตชลประทานที่มีการผลิต

ต่อเนื่องทั้งปี จึงกำหนดให้พื้นที่นี้เป็น “การผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองในเมล็ดพันธุ์และปัจจัยการผลิต ภายใต้มาตรฐานชุมชนและจังหวัด” โครงการวิจัยข้าวอินทรีย์จึงได้จัดทำแผนธุรกิจข้าวอินทรีย์ตำบลคอรั่ม เพื่อกำหนดการดำเนินธุรกิจข้าวอินทรีย์ที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของตำบล

ตาราง 4.6 แสดงการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของการผลิตข้าวอินทรีย์ ตำบลวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

จุดแข็ง(S)	จุดอ่อน(W)
S1 ผลิตภัณฑ์มีลักษณะทางกายภาพโดดเด่น คือ มีคุณค่าทางโภชนาการ	W1 ผลิตภัณฑ์มีข้อจำกัดด้านการเก็บรักษา
S2 ผลิตภัณฑ์ได้รับมาตรฐาน Q ได้รับรางวัลระดับเขต	W2 ผลิตภัณฑ์ยังไม่เป็นที่รู้จักในการตลาด
S3 กลุ่มวิสาหกิจมีบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการบริหารจัดการธุรกิจค้าข้าวอินทรีย์ โดยเฉพาะประธานกลุ่ม	W3 ขาดเงินทุนหมุนเวียนในการรับซื้อข้าวเปลือกจากสมาชิก
S4 มีการทำนาที่ยึดวิถีแบบไทยๆ เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบปากต่อปาก	W4 ผลิตภัณฑ์แปรรูปมีราคาสูงกว่าข้าวอินทรีย์บรรจุถุง
S5 การเข้าถึงแหล่งทุนและมีกลุ่มผู้สนับสนุนภาครัฐอย่างสม่ำเสมอ	W5 ขาดเครื่องวัดคุณภาพข้าวเพื่อใช้ในการกำหนดราคาข้าวเปลือกให้แก่สมาชิก
	W6 บรรจุภัณฑ์ยังไม่ได้มาตรฐาน ทำให้เกิดการฉีกขาดได้ระหว่างการขนส่ง
	W7 ช่องทางการจัดจำหน่ายยังแคบเพราะยังขาดการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง

ตาราง 4.6 (ต่อ)

โอกาส(O)	อุปสรรค(T)
O1 ผู้บริโภคมีพฤติกรรมหันมาสนใจบริโภคสินค้าเกษตรปลอดภัยมากขึ้น	T1 ความต้องการของตลาดไม่แน่นอน
O2 ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการอย่างต่อเนื่อง	T2 ดิน ฟ้า อากาศ ที่แปรปรวน เนื่องจากใช้ระบบน้ำฝนในการทำนา
O3 ตลาดข้าวอินทรีย์ ตลาดส่งออกเป็นตลาดหลัก	T3 ในการส่งข้าวไปขายต่างประเทศมีมาตรฐานหลายมาตรฐานและมีค่าใช้จ่ายสูงในการขอใบรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์
O4 มีหลักในการบูรณาการแผนงาน/โครงการพัฒนาเกษตรอินทรีย์เพื่อขับเคลื่อนแนวทางการศึกษาวิจัย การจัดการองค์ความรู้และนวัตกรรม การถ่ายทอดเทคโนโลยี	

จากตารางที่มิวิจัยได้สรุปประเด็นสำคัญจากการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของการผลิตข้าวอินทรีย์ตำบลวังดิน พบว่า ตำบลวังดิน “การจัดการผลผลิตข้าวอินทรีย์เชิงคุณภาพ ภายใต้มาตรฐานจังหวัดและประเทศ”

S3 O2 ความเชี่ยวชาญการค้าข้าวอินทรีย์/หน่วยงานราชการสนับสนุน
“ศูนย์กลางการกระจายข้าวอินทรีย์คุณภาพจังหวัดอุตรดิตถ์”

S1S2 O1 คุณภาพผลผลิต/มาตรฐานการค้า/กระแสบริโภคอินทรีย์ “การจัดการผลิตข้าวอินทรีย์คุณภาพมาตรฐาน”

ตำบลวังดินมีศักยภาพพื้นที่ที่มี “การจัดการผลผลิตข้าวอินทรีย์เชิงคุณภาพภายใต้มาตรฐานจังหวัดและประเทศ” เพราะตำบลนี้มีช่องทางการค้าข้าวอินทรีย์ มีหน่วยงาน องค์กร ภาควิชาสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นยังมีสภาพพื้นที่ที่เป็นนาขั้นบันได การผลิตข้าวเฉพาะนาปีทำให้สามารถพัฒนาเข้าสู่ระบบมาตรฐานระดับประเทศได้ไม่ยากโครงการวิจัยข้าวอินทรีย์จึงได้จัดทำแผนธุรกิจข้าวอินทรีย์ตำบลวังดินเพื่อใช้ศักยภาพของพื้นที่ให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนา

ผลการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ จากการสัมภาษณ์ ประชุมเชิงปฏิบัติการของกลุ่มเกษตรกร ผู้สนับสนุน และคณะนักวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ มีประเด็นดังนี้

จุดแข็ง

ด้านระบบการผลิตได้แก่ กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์มีจุดเน้นด้านการผลิตที่ตรงกันคือ ต้องการให้ผู้บริโภคได้บริโภคข้าวที่ปลอดภัย เพื่อสุขภาพที่ดีของคนในครอบครัว เป็นจุดเริ่มที่ผู้ผลิตตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อร่วมกันกลุ่มเกษตรกรบางกลุ่มได้รับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์จากหน่วยงานต่างๆ เช่น มาตรฐาน “Q” กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ “Organic Thailand” ผลิตภัณฑ์อินทรีย์จากกรมวิชาการเกษตรและมาตรฐาน “IFOAM” จากสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ ปริมาณการผลิตสำหรับการบริโภคในจังหวัดอุตรดิตถ์มีเพียงพอและกระบวนการผลิตกลุ่มเกษตรกรมีภูมิปัญญาและเทคโนโลยีเฉพาะที่จัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างกลุ่ม

ด้านระบบการตลาด ได้แก่ การมีตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศรองรับผลผลิตที่ได้รับการรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ แกนนำกลุ่มเกษตรกร จัดการด้านการตลาดด้วยตนเองจนมีประสบการณ์ที่ดีในการจัดการตลาดภายในท้องถิ่นและจังหวัด อีกทั้งมีหน่วยงาน เช่น เกษตรจังหวัด เกษตรและสหกรณ์จังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหน่วยงานสนับสนุนด้านการตลาด

ด้านเครือข่ายเกษตรกร ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องการคัดเมล็ดพันธุ์ข้าว การผลิตสารไล่แมลง การทำปุ๋ยชีวภาพ และเทคโนโลยีการผลิตข้าว รวมถึงกลุ่มผู้สนับสนุนในจังหวัดได้ให้การสนับสนุนด้านการเงินและการอบรมให้ความรู้ด้านการผลิตและการจำหน่ายข้าวอินทรีย์

จุดอ่อน

ด้านระบบการผลิต ได้แก่ เกษตรกรขาดความรู้ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว การกำจัดโรคพืชและแมลงไม่สามารถควบคุมคุณภาพข้าวได้ตามความต้องการของผู้บริโภคและผู้ซื้อทั้งด้านการเก็บรักษา และการบรรจุภัณฑ์ที่รักษาคุณภาพข้าว การควบคุมระบบน้ำและเขตพื้นที่เพาะปลูกข้าวอินทรีย์ที่มีบริเวณกว้างและรวมอยู่กับพื้นที่ปลูกข้าวจากการใช้สารเคมี และขาดเทคโนโลยีการผลิตที่จะทำให้เกษตรกรลดต้นทุนการผลิตที่จะส่งผลถึงกำไรในการขายมากขึ้น

ด้านระบบการตลาด ได้แก่ เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาข้าวได้เหมาะสมกับต้นทุนการผลิต ผู้สนับสนุนไม่ดำเนินการสนับสนุนด้านการตลาดที่เป็นระบบการสนับสนุนไม่ครบวงจรและไม่ทั่วถึง และไม่มีการรวมกลุ่มการจำหน่าย จึงไม่สามารถต่อรองราคาที่เหมาะสมได้

ด้านเครือข่ายเกษตรกร ได้แก่ การรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อพัฒนาการผลิต การกำหนดราคาและการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพที่เป็นภาพรวมของการผลิตทั้งจังหวัดยังไม่ครอบคลุม ด้านการตลาดและการส่งออกต่างประเทศการสนับสนุนที่ไม่เป็นระบบ ไม่มีต้นแบบเครือข่ายที่ชัดเจนและการส่งเสริมให้กลุ่มประสบความสำเร็จ รวมทั้งการขยายสู่กลุ่มอื่นๆ มีการดำเนินการในระดับที่น้อย

โอกาส

โอกาสการพัฒนากระบวนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์มีสูง เนื่องจากปัจจัยจากตัวเกษตรกรเองที่มุ่งมั่นการผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อการบริโภคในครอบครัว จำหน่ายให้ผู้บริโภคแบบปลอดภัย ต้องการให้ทุกคนมีสุขภาพดีจากการรับประทานข้าวและมีกลุ่มเกษตรกรที่มีการบริหารจัดการที่ดีเป็นต้นแบบในด้านการผลิตที่มีการลดต้นทุนการจำหน่ายสู่ตลาดภายในและต่างประเทศ อีกทั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์และหน่วยงานของจังหวัดให้การสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดระบบการผลิตข้าวอินทรีย์ ซึ่งจะทำให้เกษตรกรเกิดความเข้มแข็งและสามารถจัดการธุรกิจข้าวอินทรีย์ได้ด้วยกลุ่มเกษตรกรเอง

อุปสรรค ได้แก่ การสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ยังไม่เป็นระบบไม่เห็นเป็นรูปธรรมแบบครบวงจร ขาดความต่อเนื่องที่จะทำให้เกิดกลุ่มเกษตรกรต้นแบบ และนโยบายของภาครัฐยังไม่ชัดเจนในการสนับสนุนทั้งด้านการผลิต การตลาดและการประกันราคาข้าวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การขยายพื้นที่การปลูกข้าวอินทรีย์ทำได้ยากมากขึ้น

1.4 แนวทางพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์

ผลการศึกษาศักยภาพศักยภาพและสถานการณ์ปัญหาการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ ช่วยให้ได้ภาพชัดเจนเกี่ยวกับต้นทุนการผลิตศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรและเป้าหมายของเกษตรกรข้าวอินทรีย์และกลไกแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ของมหาวิทยาลัยและภาคี และจากข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องช่วยให้ได้ข้อสรุปผลการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์มีดังนี้

1.4.1 การพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ เป็นระบบที่พัฒนาธุรกิจข้าวอินทรีย์ที่ตอบสนองตลาดเฉพาะ (Niche Market) ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ภายใต้มาตรฐานของประเทศคู่ค้าและมาตรฐานคุณธรรม โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ได้ริเริ่มหน่วยพัฒนาธุรกิจ (Social Responsibility Unit: SBU) ให้เป็นกลไกสำคัญการขับเคลื่อนธุรกิจเพื่อสังคม

ในรูปตลาดที่หลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคภายใต้หลักการค้าที่เป็นธรรม (Fair Trade)

1.4.2 การส่งเสริมบทบาทของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับภาคีให้มีกลไกขับเคลื่อนธุรกิจข้าวอินทรีย์ต่อเนื่องโดยการปฏิบัติพันธกิจที่บูรณาการงานปกติให้เชื่อมโยงกับปัญหาของเกษตรกรอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการดำเนินการที่ต่อยอดจากฐานการทำงานเดิมที่เป็นจุดเด่นที่พบในประเด็นสำคัญต่อไปนี้

1) การบูรณาการพันธกิจด้านการสอน วิจัย บริการวิชาการของมหาวิทยาลัยกับปัญหาของชุมชนให้มีกลไกที่ต่อเนื่องโดยเชื่อมโยงการทำงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีที่เกี่ยวข้อง

2) การจัดให้มีศูนย์การเรียนรู้หรือขยายผลจากศูนย์การเรียนรู้เดิมให้สามารถบริการสู่ชุมชนอย่างเปิดกว้าง

3) การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ในรูปแบบที่เอื้อต่อการพัฒนาบุคลากรให้เป็นผู้จัดการระบบธุรกิจและระบบวิสาหกิจชุมชนได้อย่างครบวงจรตลอดห่วงโซ่อุปทาน

4) พัฒนานักวิจัย และนักจัดการงานวิจัย โดยเสริมศักยภาพให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ที่มีประสบการณ์ความสำเร็จสูงหรือจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาตามสภาพปัญหาความต้องการ

1.4.3 การส่งเสริมพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างเกษตรกรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กับภาควิชาการและองค์กรภาคีเพื่อยกระดับคุณภาพเกษตรกรข้าวอินทรีย์อย่างเป็นระบบยั่งยืน โดยมีประเด็นสำคัญที่ควรดำเนินการดังนี้

1) ยกระดับคุณภาพระบบเครือข่ายงานวิจัยและพัฒนาที่สนองต่อปัญหาของเกษตรกรให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ในลักษณะของการต่อยอดยกระดับคุณภาพต่อเนื่อง โดยมีการเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา และองค์กรภาคีเพื่อให้เกิดกลไกที่ยั่งยืน

2) เชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือกับแหล่งทุนและผู้ใช้ผลงานวิจัย เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนในแนวทางต่อยอดขยายผลงานวิจัยและบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ที่สนองต่อความต้องการของผู้ใช้ประโยชน์ทั้งในส่วนในระดับพื้นที่ตำบล จังหวัดและกลุ่มจังหวัดได้อย่างเป็นรูปธรรมทันต่อความเปลี่ยนแปลง

3) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมองค์กรชุมชนในท้องถิ่น โดยจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้หรือ ยกระดับคุณภาพจากฐานเดิมที่มีอยู่ และมีเครือข่ายกับศูนย์การเรียนรู้ภายนอก เช่น ศูนย์บริการงานวิจัย และวิชาการเพื่อรับใช้สังคมของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ที่มีเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกเพื่อให้สามารถส่งเสริมการพัฒนาชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

4) ขยายผลการพัฒนานักวิจัยและนักบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้งในส่วนของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นภาคี เช่น เกษตรจังหวัด พัฒนาชุมชน เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่มผู้ประกอบการที่มีศักยภาพและพร้อมที่จะเข้ามาร่วมเรียนรู้ร่วมกันเป็นนักวิจัยหลัก ทีมวิจัยหรือจัดการงานวิจัย ในแผนวิจัยบูรณาการหรือชุดโครงการวิจัยได้อย่างตรงประเด็น

1.4.4 การพัฒนาศูนย์บูรณาการวิจัยและวิชาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ โดยมีองค์กรของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นศูนย์เชื่อมโยงวิจัยและพัฒนา ระหว่างภาควิชาการและองค์กรภาคีเพื่อให้เกิดการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้การใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมโดยมีการกำหนดจุดเน้นและเป้าประสงค์งานวิจัยระดับคณะและระดับมหาวิทยาลัยทั้งในระดับพื้นที่และเครือข่ายที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาความต้องการให้มีลักษณะของชุดโครงการหรือแผนวิจัยบูรณาการที่มีการบริหารจัดการสู่เป้าหมายคุณภาพผลงานวิจัยเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างตรงประเด็นกับปัญหาการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

1.4.5 ระบบการเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรและภาคี เป็นระบบการพัฒนาโดยมุ่งเน้นการพัฒนาขีดความสามารถของ “คน” ทั้งนี้กระบวนการคือเป็นการพัฒนาทักษะเฉพาะทั้งตัวเกษตรกร นักวิชาการเกษตรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีที่เกี่ยวข้อง ที่มีความสัมพันธ์เชิงเหตุผลและสามารถทำนายผลการปฏิบัติงานที่ดี ภายใต้ตัวชี้วัดพฤติกรรมและระดับของพฤติกรรมที่วัดประเมินได้ทั้งนี้ขีดความสามารถที่จำเป็นสำหรับกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์มีประกอบด้วย5ด้านคือด้านการจัดการพื้นที่ด้านการจัดการพัฒนาสู่มาตรฐานข้าวอินทรีย์ด้านการเฝ้าระวังและจัดการความเสี่ยงจากโรคและแมลงศัตรูพืชด้านการจัดการทำงานกลุ่มและด้านการจัดการพัฒนาการเรียนรู้ระบบการผลิตข้าวอินทรีย์ โดยประเมินระดับขีดความสามารถในปัจจุบันของเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายเทียบกับขีดความสามารถที่คาดหวัง เพื่อหาช่องว่างขีดความสามารถ (Competency Gap) และนำไปพัฒนาโดยใช้แนวทางการพัฒนาเชิงขีดความสามารถ (Competency-based Training: CBT) ด้วยระบบควบคุมคุณภาพภายใน (Internal Control Systems: ICS) โดยการรับรองมาตรฐานแหล่งผลิตแบบกลุ่ม การส่งเสริมให้มีการจัดทำระบบควบคุมคุณภาพภายในซึ่งเป็นกลไกในการควบคุมดูแลให้สมาชิกภายในกลุ่มได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และข้อกำหนดในการขอรับรองมาตรฐานแหล่งผลิตแบบกลุ่ม โดยสมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ เงื่อนไขและข้อกำหนดภายใต้แนวคิดของการพัฒนาศักยภาพคน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้

1.4.6 การพัฒนาระบบเรียนรู้และพัฒนาเทคโนโลยี นวัตกรรม องค์ความรู้ เป็นการพัฒนาชุดความรู้เทคโนโลยีชุดความรู้เพื่อการลดต้นทุนทางการผลิตข้าวเป็นหลัก เช่น เครื่องจักรกลการเกษตรในการผลิตกล้านาโยนที่เป็นข้าวอินทรีย์ เช่น เครื่องบดดิน เครื่องโรยดิน เครื่องหยอดเมล็ดข้าว ฯลฯ โดยใช้การพัฒนาระบบจากเครื่องจักรกลที่มีอยู่ให้เป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชน (Appropriate Technology) อีกทั้งมีการพัฒนามูลค่าเพิ่มของผลผลิต เช่น โจ๊กข้าวกล้องอินทรีย์ ที่ใช้ปลายข้าวกล้องอินทรีย์มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น เด็ก ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยโรคเบาหวาน ฯลฯ มีการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์โดยใช้กระดาสฟางข้าวอินทรีย์ มาออกแบบเพื่อสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจเพิ่มขึ้นนอกจากนี้ยังมีกลไกการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ความสำเร็จเพื่อต่อยอดขยายผลต่อเนื่อง

1.4.7 การจัดทำระบบฐานข้อมูลข้าวอินทรีย์ การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ ในการผลิต การบริโภค และการตลาดข้าวอินทรีย์ มีการเชื่อมโยงระบบภูมิสารสนเทศทางการเกษตรระดับรายแปลงมาใช้ในการจัดการพื้นที่ผลิตข้าวอินทรีย์ ใน 3 ลักษณะคือ ฐานข้อมูลชุมชน (ต้นน้ำ) ระบบสารสนเทศสนับสนุนการจัดการธุรกิจ (กลางน้ำ) และศูนย์ข้อมูลชุมชนข้าวอินทรีย์ (ปลายน้ำ) โดยมีแนวคิดที่ว่า “ฐานข้อมูลข้าวอินทรีย์มีชีวิตบนฐานคิดของชุมชน” โดยเชื่อมโยงข้อมูลสถานการณ์ปัญหาและองค์ความรู้ที่ง่ายต่อการสืบค้นเพื่อการใช้ประโยชน์ ข้อเสนอสำคัญในส่วนนี้มุ่งเพื่อลดปัญหาที่ส่วนใหญ่ยังเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้น้อย การที่มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์จัดให้มีศูนย์บริการวิชาการที่เกิดจากการระดมองค์ความรู้เพื่อการใช้ประโยชน์ต่อชุมชน และเป็นศูนย์ประสานทรัพยากรที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนรวมทั้งการจัดให้มีฐานข้อมูลชุดโจทย์วิจัย ให้ง่ายต่อการเข้าถึงของผู้เกี่ยวข้อง

1.4.8 การพัฒนาระบบการตลาดเพื่อสังคม เป็นการเชื่อมต่อเครือข่ายการตลาดภายในพื้นที่และนอกพื้นที่โดยมีศูนย์จำหน่ายข้าวอินทรีย์และผลิตภัณฑ์สุขภาพของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมต่อกับภาคที่เป็นคู่ค้า มีระบบการจัดสรรผลประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องที่เป็นที่ยอมรับร่วมกันเป็นกลไกเชิงระบบบูรณาการกับพันธกิจปกติของมหาวิทยาลัยและองค์กรภาคี มีสภาเกษตรกรของจังหวัดเป็นแกนนำในการเชื่อมต่อทั้งในกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรและภาคีสนับสนุนที่เป็นกลไกเชิงระบบต่อเนื่อง

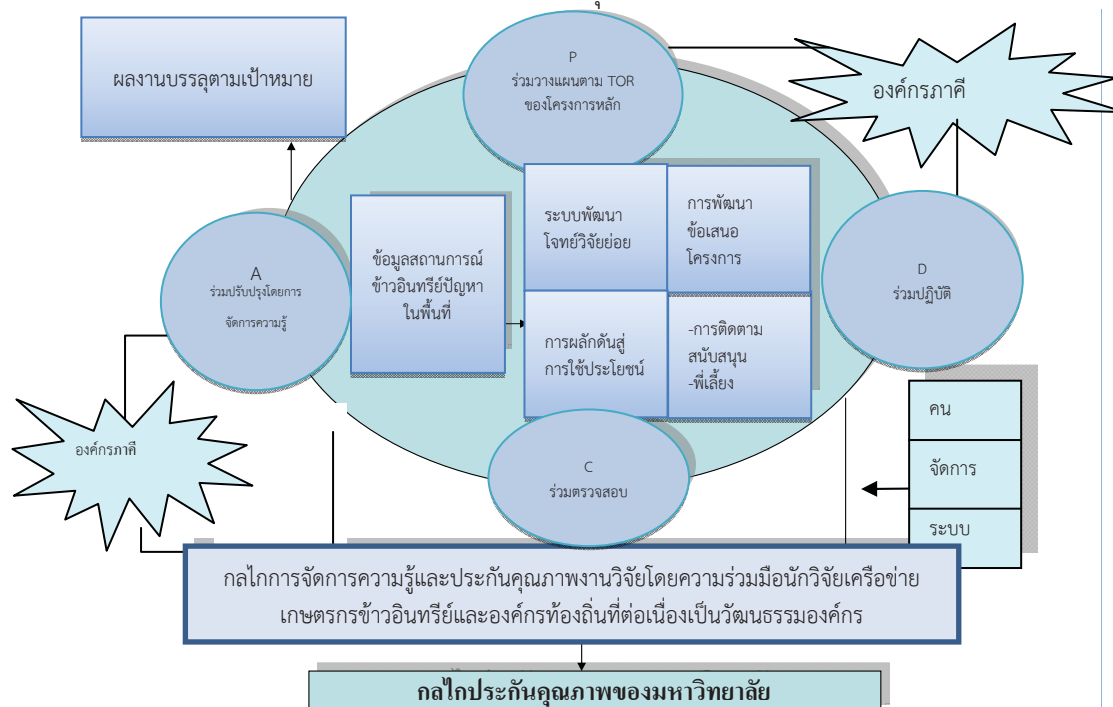
ตอนที่ 2 ผลการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์

ผลจากการศึกษาสภาพ ศักยภาพ สถานการณ์ปัญหาและได้แนวทางการพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ที่นำเสนอมาข้างต้นแล้ว คณะผู้วิจัยจึงได้ออกแบบกลไกการพัฒนาธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์เชิงระบบเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันของทุกภาคส่วนประกอบด้วย คือ 1) ระบบหลัก : ระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ และ 2) ระบบสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ทั้ง 2 ระบบการทำงานนั้น มีเป้าหมายในระดับผลผลิต (Output) ที่มีลักษณะเฉพาะด้าน มีศาสตร์สาขาวิชาที่ใช้ในการค้นหาองค์ความรู้เฉพาะทาง มีนักวิจัย ทีมงาน ทรัพยากรดำเนินงานเฉพาะระบบ และเมื่อมีความก้าวหน้าของผลการวิจัยในแต่ละระบบขึ้นมาทีมกลางก็สามารถนำผลการวิจัยนั้นๆ มาเชื่อมโยงและใช้ประโยชน์ได้ในระดับผลผลิต และสอดคล้องกับตัวชี้วัดระดับโครงการได้อย่างลงตัว รวมทั้งสามารถออกแบบการเรียนรู้ของทีมวิจัยที่สนับสนุนในระบบอื่นๆ ให้เข้าใจในพัฒนาการของโครงการวิจัยข้าวอินทรีย์ไปพร้อมๆ กันทั้งหมดเพื่อให้เห็นกลไกการขับเคลื่อนระบบหลักการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ ทางผู้วิจัยจึงขอเสนอระบบสนับสนุนการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ คือ ระบบบริหารมหาวิทยาลัยแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ในลำดับแรก ดังนี้

2.1 ระบบบริหารมหาวิทยาลัยแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรชาวอินทรีย์ เป็นระบบที่ออกแบบการทำงานของภาควิชาการในมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ มีกระบวนการทำงานโดยใช้หน่วยจัดการงานวิจัย (Research Management Unit : RMU) ในแต่ละคณะเป็นกลไกในการพัฒนางานวิจัยตั้งแต่ต้นน้ำคือ กระบวนการพัฒนาโจทย์และประเด็นวิจัยกลางน้ำคือ ระบบพี่เลี้ยงที่คอยติดตาม ให้คำแนะนำ แก้ไขปัญหาในการวิจัย และปลายน้ำ คือ การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ให้สอดคล้องกับความต้องการ มีการใช้ระบบ RMU ในมหาวิทยาลัยในช่วงของการเป็น “อุดรดิตถ์โมเดล” ตั้งแต่ปี พ.ศ.2552 เป็นต้นมา และในปัจจุบันมีกลไกการจัดการพื้นที่ ที่เรียกว่าหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชน (Tambon Research Management Unit : TRMU) ประกอบด้วยแกนนำที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ฯลฯ มาร่วมบริหารจัดการนี้ ดำเนินงานโดยใช้พื้นที่ระดับตำบลเป็นตัวตั้ง และมีกลไกการหนุนเสริมโดยจัดโครงสร้างและนโยบายสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม

2.1.1 รูปแบบการบริหารจัดการโครงการวิจัยย่อยเพื่อส่งเสริมระบบการจัดการธุรกิจเกษตรชาวอินทรีย์ การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยในโครงการ “ศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตร : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคี” มีโครงสร้างการดำเนินการดังนี้ อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์มีบทบาทเป็นผู้บริหารโครงการหลักร่วมกับ รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ โดยมีสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์เป็นหน่วยงานหนุนเสริม ซึ่งมีทีมประสานงานกลางซึ่งเป็นผู้บริหารและนักวิจัยจากทุกคณะจำนวน 15 คน เป็นผู้ขับเคลื่อนงานผ่านหน่วยจัดการงานวิจัยระดับคณะ (RMU) และเป็นพี่เลี้ยง (Coaching) ช่วยในการพัฒนาข้อเสนอโครงการและเพิ่มความสำเร็จให้กับโครงการ โดยนักวิจัยจะนำสถานการณ์ปัญหาความต้องการ จุดแข็ง และจุดอ่อนของกลุ่มเกษตรกรจากการลงพื้นที่เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาร่วมกับเกษตรกรมาพัฒนาเป็นโจทย์วิจัยย่อยมีการบูรณาการกับพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัยด้านการเรียน การสอน การวิจัยและบริการวิชาการ การบูรณาการศาสตร์ตามความถนัดและเชี่ยวชาญของแต่ละสาขาซึ่งสอดคล้องกับประเด็นปัญหาในระบบการผลิต การแปรรูปการตลาดและการประชาสัมพันธ์โดยเชื่อมโยงระบบการประกันคุณภาพของคณะและระบบประกันคุณภาพขององค์กรภาคีเครือข่ายและมีการเชื่อมต่อบริบททั้ง 2 ระบบ ได้แก่ ระบบจัดการธุรกิจเกษตรชาวอินทรีย์และระบบสนับสนุนธุรกิจเกษตรชาวอินทรีย์ของเกษตรกรกับมหาวิทยาลัยและภาคีระบบฐานข้อมูลชาวอินทรีย์มีชีวิตระบบเพิ่มขีดความสามารถเกษตรกรและภาคี

โดยคณะวิจัยได้ออกแบบการทำงานเพื่อบริหารโครงการวิจัยย่อยและเพิ่มขีดความสามารถของนักวิจัยใหม่ที่เข้าร่วมโครงการวิจัยเชิงพื้นที่ สรุปลขั้นตอนการบริหารจัดการดังแผนภาพที่ 4.1

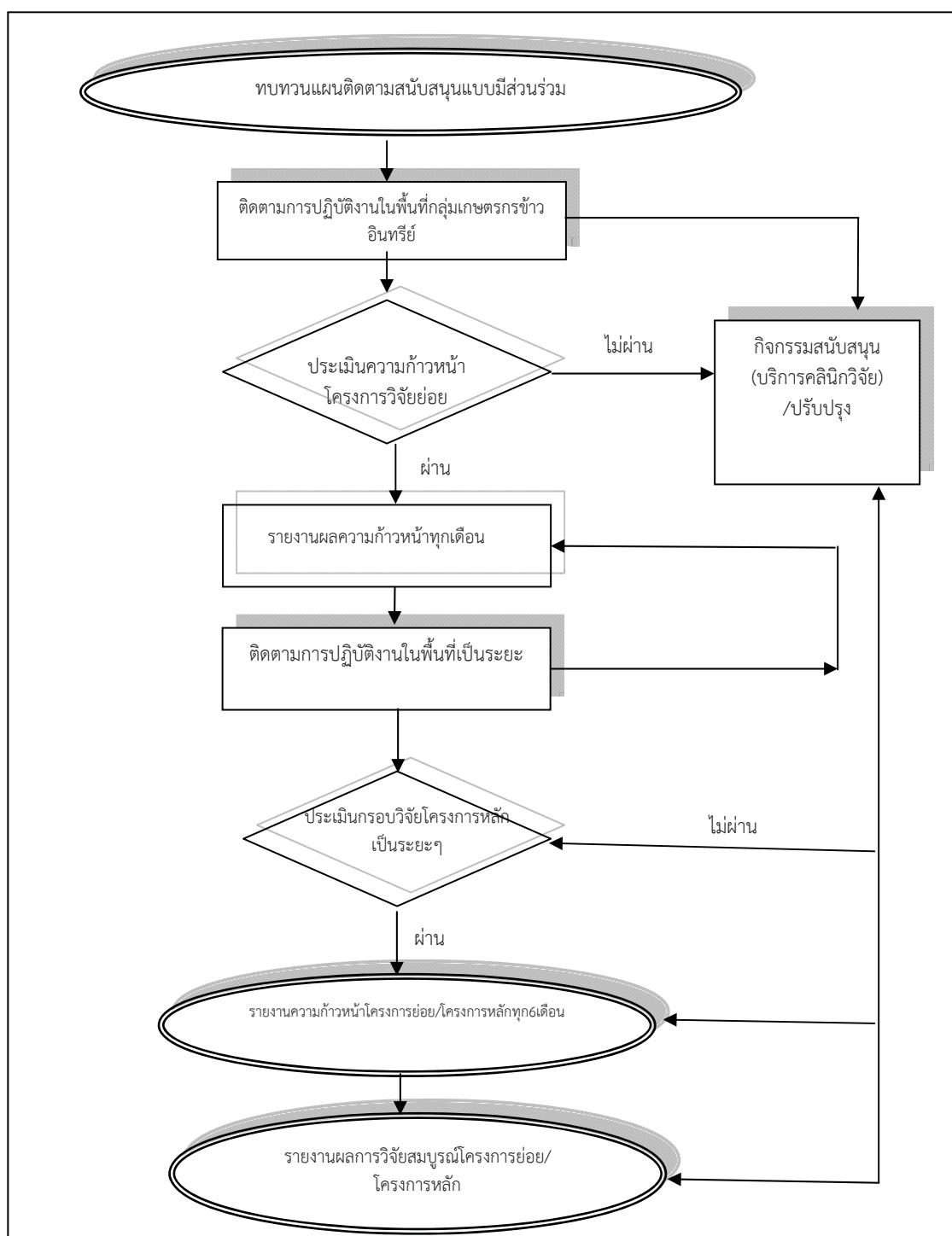

ภาพที่ 4.1 การบริหารจัดการโครงการวิจัยย่อยเพื่อส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ของเครือข่ายเกษตรกรองค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุตรดิตถ์และภาคี

จากภาพจะเห็นว่าในการปฏิบัติงานแต่ละขั้นตอนหลักมีกิจกรรมย่อยที่สำคัญและแต่ละกิจกรรมย่อยจะมีกลไกการบริหารจัดการแบบ PDCA เป็นพลวัตอย่างต่อเนื่อง ทีมประสานงานกลางจะทำหน้าที่ออกแบบคุณภาพ บริหารระบบตามแผน ตรวจสอบประเมิน และใช้ผลเพื่อการปรับปรุงพัฒนาโดยการเชื่อมโยงกิจกรรมย่อยเพื่อใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการตรวจสอบประเมินภายในอย่างต่อเนื่องเป็นวัฒนธรรมองค์กรสำหรับกิจกรรมในการบริหารจัดการโครงการวิจัยย่อยให้สำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องดำเนินการ ได้แก่ 1) พัฒนาโจทย์วิจัย 2) การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย 3) การติดตามสนับสนุน และ 4) การผลักดันสู่การใช้ประโยชน์ โดยที่การดำเนินงานในแต่ละกิจกรรมต้องมีความร่วมมือกับองค์กรภาคีและใช้กระบวนการ PDCA เป็นหลักในการทำงานในทุกขั้นตอนอย่างมีส่วนร่วมโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนานักวิจัยซึ่งจำเป็นต้องมีฐานข้อมูลสถานการณ์ข้าวอินทรีย์ ประกอบด้วย สถานการณ์ปัญหา ประสบการณ์ความสำเร็จการผลิตข้าวอินทรีย์ ข้อมูลองค์ความรู้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาการผลิตข้าวอินทรีย์ และมีการประสานเครือข่ายความร่วมมือวิจัยกับองค์กรภาคี ประกอบด้วย ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาชน และกลุ่มเกษตรกรข้าวอินทรีย์ โดยนำเทคโนโลยี นวัตกรรม องค์ความรู้จากการสังเคราะห์สู่การปฏิบัติและยกระดับคุณภาพโดยการจัดการความรู้ และเชื่อมโยงเครือข่ายโดยการดำเนินงานใน 4 ขั้นตอน คือ 1) การออกแบบการเรียนรู้ (P) 2) การจัดกิจกรรมแผนการเรียนรู้ (D) 3) การประเมิน (C) และ 4) (A) การปรับปรุงจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทีมประสานงาน

กลางออกแบบการทำงานให้มีการประชุมกลุ่มย่อยทุก 2 สัปดาห์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเสนอความก้าวหน้าของการดำเนินโครงการวิจัยย่อย รวมทั้งหนุนเสริมกิจกรรมการสร้างนักวิจัยเชิงพื้นที่รุ่นใหม่จำนวน 69 คน

ทีมประสานงานกลางติดตาม และสนับสนุนการดำเนินโครงการวิจัยย่อยทั้ง 33 โครงการ ที่เป็นกระบวนการส่งเสริมระหว่างทางขั้นตอนการดำเนินงานสรุปได้ดังภาพที่ 4.2

ภาพที่ 4.2 การติดตามและสนับสนุนการดำเนินงานโครงการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ของเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคี

จากภาพจะเห็นว่าระบบติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยย่อยของทีมประสานงานกลางมีรายละเอียดวิธีการดำเนินงานตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทบทวนแผนติดตามสนับสนุนแบบมีส่วนร่วม

1. ประชุมนักวิจัยเพื่อชี้แจงระบบการติดตามสนับสนุนของทีมประสานงานกลางและทบทวนเกี่ยวกับการจัดเก็บหลักฐานการใช้งบประมาณการประสานแผนการติดตามการดำเนินงานในพื้นที่การจัดทำรายงานวิจัยและการทำกิจกรรมหลักร่วมกัน เช่น การนำเสนอความก้าวหน้า การส่งรายงานความก้าวหน้า การส่งรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์การนำเสนอผลการศึกษา และการจัดกิจกรรมเสริมนักวิจัย

2. จัดทำแผนปฏิบัติการติดตามสนับสนุนที่เป็นภาพรวมโดยเชื่อมโยงแผนปฏิบัติการของโครงการวิจัยหลักและจากทุกโครงการวิจัยย่อย

ขั้นตอนที่ 2 เยี่ยมติดตามการปฏิบัติงานจริงในพื้นที่ โดยมีวิธีการดังนี้

1. เตรียมความพร้อมและลงพื้นที่

1.1) ประสานทีมวิจัยโครงการย่อยและผู้เกี่ยวข้องก่อนเยี่ยมติดตามโครงการเพื่อยืนยันการดำเนินงานตามแผนที่กำหนดหรือมีการปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม

1.2) การสังเกต/สัมภาษณ์ข้อมูลการปฏิบัติงานในสถานการณ์จริงเปรียบเทียบกับ TOR ของโครงการหลักและรายละเอียดตามแผนปฏิบัติการตรวจติดตามเป็นระยะๆ

1.3) ประเมิน ทบทวนผล การเยี่ยมติดตามแบบมีส่วนร่วม (ใช้เทคนิค AAR)

2. ใช้ผลจากการเยี่ยมติดตามเพื่อการจัดสิ่งสนับสนุน กรณีการดำเนินงานเป็นไปตาม TOR ให้ดำเนินงานต่อและเตรียมเสนอผลวิจัยกรณีมีปัญหาต้องการความช่วยเหลือทีมประสานงานกลางให้บริการคลินิกวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 ประชุมนำเสนอความก้าวหน้าผลงานวิจัย โดยมีวิธีการดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมของโครงการย่อย

2. จัดประชุมและประเมินความก้าวหน้าผลงานวิจัยทุกเดือน กรณีสมบูรณ์ตาม TOR ของโครงการย่อย ให้ส่งรายงานความก้าวหน้าได้ กรณียังไม่สมบูรณ์ให้มีการปรับปรุงก่อนและจัดกิจกรรมสนับสนุนตามตามประเด็นที่ต้องการปรับปรุง

ขั้นตอนที่ 4 เสนอรายงานผลการวิจัยต่อทีมประสานงานกลางทุก 6 เดือน โดยมีวิธีการดังนี้

1. จัดส่งรายงานให้ทีมประสานงานกลางตามที่กำหนด

2. แจ้งผลการพิจารณาจากทีมประสานงานกลางให้นักวิจัยทราบและให้ดำเนินการต่อไปตามแผน

ขั้นตอนที่ 5 ติดตามผลการปฏิบัติงาน ระยะที่ 2 โดยมีวิธีการดังนี้

1. สังเกต/สัมภาษณ์/สอบถามข้อมูลการปฏิบัติงานในสถานการณ์จริงเปรียบเทียบกับ TOR ของโครงการหลักและรายละเอียดตามแผนปฏิบัติการตรวจติดตาม
2. บันทึกผลการตรวจติดตามและจัดกิจกรรมสนับสนุนตามสภาพปัญหาและความต้องการ

ขั้นตอนที่ 6 ประชุมนำเสนอผลงานวิจัยต่อ สกว. โดยมีวิธีการดังนี้

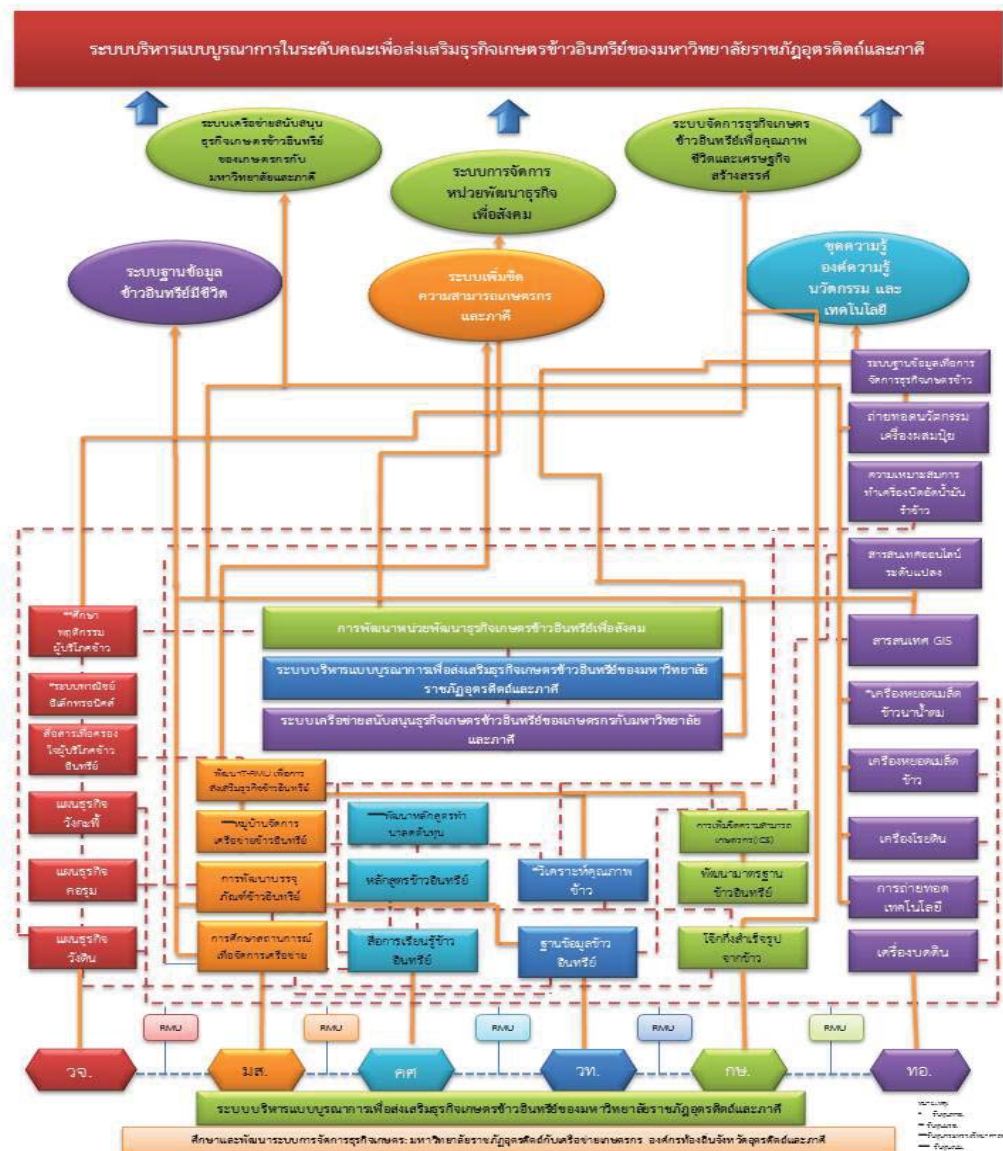
1. ประชุมวางแผนการดำเนินงานแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ
2. ทำหนังสือแจ้งกำหนดการให้นักวิจัยเตรียมก่อนประชุมอย่างน้อย 1 เดือน
3. นักวิจัยส่งรายงานผลการวิจัยก่อนการประชุมอย่างน้อย 15 วัน
4. ส่งเอกสารรายงานสรุปผลการวิจัยให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาก่อนการประชุมอย่างน้อย 7 วัน

5. ประชุมนำเสนอผลการวิจัยและประเมินความสมบูรณ์ของรายงานวิจัยตาม TOR กรณีผลงานวิจัยไม่สมบูรณ์ให้มีการปรับปรุง กรณีสมบูรณ์แล้วส่งทีมประสานงานกลาง

ขั้นตอนที่ 7 รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โดยมีวิธีการดังนี้

1. จัดส่งรายงานวิจัยที่มีความสมบูรณ์ทีมประสานงานกลางตามกำหนด
2. ทำหนังสือแจ้งผลการพิจารณาจากทีมประสานงานกลางให้นักวิจัยทราบและดำเนินการเบิกงบประมาณงวดสุดท้ายหรือปรับปรุงตามข้อเสนอของผู้ทรงคุณวุฒิ

จากการออกแบบการทำงานของมหาวิทยาลัยทำให้เกิดระบบการดำเนินงานแบบบูรณาการศาสตร์และพันธกิจของแต่ละคณะ ดังนี้ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรมและคณะเกษตรศาสตร์เป็นเจ้าภาพหลักในการพัฒนากระบวนการผลิตและการเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรและจัดทำโครงการวิจัยย่อยส่วนระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ การจัดการแผนธุรกิจการพัฒนาด้านการตลาดการแปรรูปประชาสัมพันธ์คณะวิทยาการจัดการเป็นเจ้าภาพหลักในการที่จะเชิญทั้งนักวิจัยในพื้นที่ ภาคีเครือข่ายร่วมเป็นนักวิจัยในโครงการในส่วนของคณะครุศาสตร์จัดทำโครงการในเรื่องของการถอดบทเรียน จัดทำหลักสูตรและสื่อการเรียนรู้การผลิตข้าวอินทรีย์วิเคราะห์ สังเคราะห์องค์ความรู้และการสร้างเครือข่ายคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จัดทำโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายเพื่อสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจัดทำระบบสารสนเทศข้าวอินทรีย์ในการสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกิดระบบสนับสนุนมีการทำงานร่วมกันกับภาคีเพื่อหนุนเกษตรกรให้สามารถดำเนินการทั้งการผลิต การแปรรูป การตลาดและการประชาสัมพันธ์ให้ครบวงจรอย่างมีประสิทธิภาพ การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยภายใต้นโยบายหลักของมหาวิทยาลัยในเรื่องของการบูรณาการงานปกติเพื่อเชื่อมโยงกับปัญหาในท้องถิ่นสร้างเทคโนโลยี นวัตกรรมที่เหมาะสม ในการพัฒนาเป็นลักษณะของการบริหารแบบบูรณาการทั้งศาสตร์ และการบูรณาการพันธกิจสามารถลดกำแพงของคณะโดยดูศาสตร์และศักยภาพของนักวิจัยเป็นหลัก แสดงได้ดังภาพที่ 4.3

ภาพที่ 4.3 ระบบบริหารแบบบูรณาการในระดับคณะเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

ผลการพัฒนาระบบบริหารงานวิจัยในระดับคณะเพื่อส่งเสริมการจัดการธุรกิจข้าวอินทรีย์เกษตรของเครือข่ายเกษตรกรรมองค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคีทำให้เกิดโครงการวิจัยย่อยเป็นไปตามเป้าหมายหลักจำนวน 33 โครงการ และมีนักวิจัยทั้งหมด 69 คน ซึ่งเป็นนักวิจัยจากทั้ง 6 คณะ ครอบคลุมผลลัพธ์ทั้ง 2 ระบบ คือ 1) ระบบหลัก : ระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ ประกอบด้วยระบบย่อย คือ 1.1 ระบบคุณภาพเกษตรกร 1.2 ระบบเพิ่มมูลค่าในห่วงโซ่คุณค่า 1.3 ระบบการตลาดเพื่อสังคม 2) ระบบสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ ประกอบด้วยระบบย่อยคือ 1) ระบบบริหารมหาวิทยาลัยแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ 2) ระบบการจัดการเครือข่ายสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

3) ระบบฐานข้อมูลข้าวอินทรีย์ 4) ระบบการเรียนรู้และพัฒนาเทคโนโลยี นวัตกรรม องค์ความรู้ ซึ่งเป็นกลไกสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ โดยการบูรณาการพันธกิจและบูรณาการศาสตร์ที่เชื่อมงานประกันคุณภาพของคณะและหน่วยงานภาคีเครือข่ายมีการต่อยอดขยายผลให้ต่อเนื่องสามารถจัดทำโครงการวิจัยย่อย โดยแบ่งกลุ่มการวิจัย แสดงได้ดังตาราง 4.7

ตาราง 4.7 แสดงโครงการย่อยที่บูรณาการพันธกิจและบูรณาการศาสตร์โดยเชื่อมงานประกันคุณภาพในระดับคณะ

กลุ่มที่	โครงการวิจัย	คณะ	จำนวน นักวิจัย
1. ชุดโครงการ การจัดการธุรกิจ เกษตรข้าว อินทรีย์	1. การศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจ เกษตร : การจัดการแผนธุรกิจ ข้าวอินทรีย์ ตำบลวังกะพี้	คณะวิทยาการ จัดการ	5*
	2.การศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจ เกษตร : การจัดการแผนธุรกิจข้าวอินทรีย์ ตำบลคอรุม (บ้านคลองกล้วย)		4*
	3.การศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจ เกษตร : การจัดการแผนธุรกิจ ข้าวอินทรีย์ ตำบลวังดิน		5*
	4.รูปแบบการสื่อสารการตลาดเพื่อกำหนด ตำแหน่งครองใจผู้บริโภคข้าวอินทรีย์ในจังหวัด อุตรดิตถ์		3*
	5.รูปแบบการจัดการหน่วยพัฒนาธุรกิจเกษตร ข้าวอินทรีย์เพื่อสังคม		3*

ตาราง 4.7 (ต่อ)

กลุ่มที่	โครงการวิจัย	คณะ	จำนวน นักวิจัย
2. ชุดโครงการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ผล พลอยได้จาก ข้าวอินทรีย์ จังหวัดอุดรดิตถ์	1. การพัฒนาบรรจุภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้ ผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ 2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากข้าวอินทรีย์กิ่ง สำเร็จรูป	คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์	2 4*
3. ชุดโครงการ การจัดการ ระบบฐานข้อมูล ข้าวอินทรีย์ จังหวัดอุดรดิตถ์	1. ระบบสารสนเทศการพัฒนาธุรกิจการเกษตร (ข้าวอินทรีย์) จังหวัดอุดรดิตถ์ 2. ระบบฐานข้อมูลเพื่อการจัดการธุรกิจการเกษตร ข้าวอินทรีย์ของชุมชนท้องถิ่น จังหวัดอุดรดิตถ์ 3. การประยุกต์ใช้ภูมิสารสนเทศออนไลน์เพื่อ บริหารจัดการพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ระดับแปลง ของชุมชนท้องถิ่น 4. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ(GIS) เพื่อศึกษาเส้นทางการค้าข้าวอินทรีย์ของชุมชน ท้องถิ่น จังหวัดอุดรดิตถ์สู่ตลาดจังหวัดใกล้เคียง 5. การตลาดออนไลน์ข้าวอินทรีย์อุดรดิตถ์(ทุน วิจัย มรอ.)	คณะวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี คณะเทคโนโลยี อุตสาหกรรม คณะเทคโนโลยี อุตสาหกรรม คณะเทคโนโลยี อุตสาหกรรม คณะวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี คณะเทคโนโลยี อุตสาหกรรม	4* 1 2 2* 4
4.ชุดโครงการ เพิ่มขีด ความสามารถ ของเกษตรกร จังหวัดอุดรดิตถ์	1.การพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรด้วย ระบบควบคุมคุณภาพภายในเพื่อการผลิตข้าว อินทรีย์ของจังหวัดอุดรดิตถ์ 2.การประยุกต์หลักการเพิ่มขีดความสามารถ ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวด้วยรูปแบบการ ถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมในจังหวัด อุดรดิตถ์	คณะเกษตรศาสตร์ คณะเทคโนโลยี อุตสาหกรรม	4* 1

ตาราง 4.7 (ต่อ)

กลุ่มที่	โครงการวิจัย	คณะ/ภาควิชา	จำนวน นักวิจัย
	3. การพัฒนาระบบการจัดการคุณภาพการผลิตเพื่อเข้าสู่ระบบมาตรฐานข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์	คณะ เกษตรศาสตร์	4*
	4. โครงการสร้างและพัฒนาคู่มือที่ใช้ในการพัฒนาขีดความสามารถของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคีในการผลิตข้าวอินทรีย์	คณะ เกษตรศาสตร์	2*
	5. โครงการการพัฒนาแบบการเสริมสร้างศักยภาพแกนนำการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์	คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์	2*
	6. โครงการศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มขีดความสามารถ ของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดอุดรดิตถ์ในการผลิตข้าวอินทรีย์	คณะ เกษตรศาสตร์	2*
	7. การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิแดงอินทรีย์การผลิตข้าวอินทรีย์(ทุนวิจัยมรอ.)	คณะ เกษตรศาสตร์	1
	8. การเลี้ยงไส้เดือนเพื่อผลิตปุ๋ยหมักมูลไส้เดือนสำหรับการผลิตพืชปลอดภัยในชุมชน(ทุนวิจัยทุนวิจัยกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี)	คณะ เกษตรศาสตร์	1
	9. โครงการหมู่บ้านแม่ข่ายวิทยาศาสตร์ “หมู่บ้านข้าวอินทรีย์บ้านกองโค ตำบลคอรุมอำเภอพิชัย จังหวัดอุดรดิตถ์” (ทุนวิจัยกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี)	คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์	4*

ตาราง 4.7 (ต่อ)

กลุ่มที่	โครงการวิจัย	คณะ	จำนวน นักวิจัย
5. ชุดโครงการ จัดการเครือข่าย เกษตรกรผู้ปลูก ข้าวอินทรีย์และ เครือข่ายภาคี สนับสนุนอย่าง ยั่งยืนในจังหวัด อุตรดิตถ์	1. การศึกษาสถานการณ์ปัญหาและศักยภาพ ของกลุ่มผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อจัดทำฐานข้อมูลและสร้างเครือข่าย	คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์	1
	2. การพัฒนาระบบสนับสนุนธุรกิจเกษตรกรข้าว อินทรีย์ของเครือข่ายเกษตรกรกับมหาวิทยาลัย และภาคีจังหวัดอุตรดิตถ์	คณะครุศาสตร์	1
	3. การพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายหน่วย จัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลเพื่อ ส่งเสริมเกษตรกรข้าวอินทรีย์ในจังหวัดอุตรดิตถ์	คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์	1
6. ชุดความรู้ นวัตกรรม และ เทคโนโลยี	1. การพัฒนาเครื่องบดดินสำหรับการเพาะต้น กล้าข้าวนาโยนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของ คนในชุมชน	คณะเทคโนโลยี อุตสาหกรรม	1
	2. การพัฒนาเทคโนโลยีเครื่องโรยดินสู่การใช้ ประโยชน์เชิงสาธารณะผ่านกระบวนการการ ถ่ายทอดเทคโนโลยีด้วยรูปแบบการจัดการ ความรู้แบบมีส่วนร่วม	คณะเทคโนโลยี อุตสาหกรรม	1
	3. การออกแบบและพัฒนาเครื่องหยอดเมล็ด ข้าวสำหรับการเพาะต้นกล้านาโยนด้วย กระบวนการแบบมีส่วนร่วม	คณะเทคโนโลยี อุตสาหกรรม	4*
	4. การศึกษาความเหมาะสมในการสร้างเครื่อง บีบอัดน้ำมันรำข้าวเพื่อเกษตรกร กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนวังดินอำเภอเมืองจังหวัด อุตรดิตถ์	คณะเทคโนโลยี อุตสาหกรรม	2
	5. การพัฒนาสื่อการเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิ ปัญญาท้องถิ่นข้าวอินทรีย์	คณะครุศาสตร์	1

ตาราง 4.7 (ต่อ)

กลุ่มที่	โครงการวิจัย	คณะ	จำนวน นักวิจัย
	6. การพัฒนาหลักสูตรชาวอินทรี จังหวัด อุดรดิตถ์	คณะครุศาสตร์	5
	7. โครงการจัดการเทคโนโลยีเครื่องหยอดเมล็ด ข้าวนาข้าวตาม การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ ผ่านกระบวนการการถ่ายทอดเทคโนโลยีด้วย รูปแบบการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อ การลดต้นทุนการผลิตและพัฒนาศักยภาพของ ชาวนาเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน (ทุนวิจัย สกอ.)	คณะเทคโนโลยี อุตสาหกรรม	3*
	8. โครงการสังเคราะห์งานชุดโครงการพัฒนา ระบบการจัดการธุรกิจเกษตร: มหาวิทยาลัย ราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตรกร องค์กร ท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคี	นักวิจัย 6 คณะ	9*
	9. การวิเคราะห์คุณภาพชาวอินทรีเครือข่าย จังหวัดอุดรดิตถ์เชิงพาณิชย์ทางด้านกายภาพ เคมี และชีวภาพ ก่อนและหลังการแปรรูป (ทุน วิจัยสกอ.)	คณะวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี	4
รวม	33 โครงการ	6 คณะ	69

หมายเหตุ: * ผู้ร่วมวิจัยดำเนินการวิจัยมากกว่า 1 โครงการ

จากตารางพบว่า โครงการศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจชาวอินทรีเกษตรของ
เครือข่ายเกษตรกรองค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคีมีกระบวนการทำงานที่ทำให้เกิด
โครงการวิจัยย่อยทั้งหมด 33 โครงการ และมีนักวิจัยทั้งหมดจำนวน 69 คน สามารถจำแนกตาม
แหล่งทุนได้ดังนี้โครงการวิจัยย่อยทุนวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จำนวน 27
โครงการมีนักวิจัยจำนวน 52 คน โครงการวิจัยย่อยจากแหล่งทุนสำนักงานคณะกรรมการการ
อุดมศึกษา (สกอ.) จำนวน 2 โครงการ มีนักวิจัยจำนวน 7 คน โครงการวิจัยย่อยจากแหล่งทุน
ของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ จำนวน 3 โครงการ มีนักวิจัย จำนวน 6 คน และแหล่งทุน
กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจำนวน 1 โครงการมีนักวิจัยจำนวน 4 คน และทีม

ประสานงานกลางผู้ร่วมวิจัยอื่นในโครงการย่อยวิจัยมากกว่าหนึ่งโครงการจำนวน 20 คน ซึ่งชุดโครงการเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรมีนักวิจัยที่มีการบูรณาการศาสตร์มากที่สุด

2.1.2 กลไกการบริหารหน่วยจัดการงานวิจัยระดับคณะ (RMU) และหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล (TRMU)

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรภาคีร่วมมือกันดำเนินโครงการสร้างเสริมสุขภาวะเพื่อความอยู่ดีมีสุขของชุมชนจังหวัดอุดรดิตถ์เพื่อให้เกิดกลไกการเสริมพลังการพัฒนาตำบลสุขภาวะเป็นไปอย่างต่อเนื่องบรรลุผลดีเป็นรูปธรรมสืบเนื่องจากการที่มีการลงนามความร่วมมือระหว่างคณบดีทุกคณะของมหาวิทยาลัยกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยแต่ละคณะมีการลงนามความร่วมมืออย่างน้อย 3 ตำบล ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2551 – 2555 มีการเชื่อมโยงกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยแต่งตั้งหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลของแต่ละตำบลขึ้นเพื่อเป็นทีมวิชาการที่เชื่อมการทำงานกับหน่วยจัดการงานวิจัยของมหาวิทยาลัยและภาคีเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานและพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ แสดงดังภาพที่ 4.4

ภาพที่ 4.4 โครงสร้างการบริหารหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล (TRMU)

การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยมีการขับเคลื่อนเครือข่ายนักวิจัยในชุมชนและเครือข่ายนักวิชาการในพื้นที่ทำงานร่วมกันโดยใช้ชื่อว่า “หน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล” และมีบทบาทที่สำคัญในการเป็นทีมวิชาการขององค์กรปกครองส่วนพื้นที่ (อปท.) เช่น TRMU ตำบลคอนมูและตำบลหาดกรวดมีการจัดการความรู้ วิเคราะห์ปัญหาความต้องการเพื่อสร้างองค์ความรู้และสืบทอดภูมิปัญญาในการพัฒนาตำบล โดยร่วมมือกับองค์กรภาคี ทั้งภายในและภายนอก โดยเฉพาะ RMU ของมหาวิทยาลัยทบทวนข้อมูลศักยภาพและสถานการณ์ปัญหาเพื่อปรับปรุงฐานข้อมูลตำบลให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและส่งโจทย์วิจัยให้มหาวิทยาลัยเพื่อสร้างองค์ความรู้สู่การใช้ประโยชน์ได้แก่ โจทย์ปัญหาเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เป็นโรคเมล็ดด่างการพัฒนาสารชีวภัณฑ์ ปัญหาการผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อการลดต้นทุนและการรับรองมาตรฐาน รวมทั้งปัญหาการแปรรูป บรรจุภัณฑ์ และการตลาดข้าวอินทรีย์เพื่อสนับสนุนข้อมูลและร่วมมือกับ อปท. ในการจัดทำนโยบายสาธารณะ แผนงานโครงการที่สนองต่อสถานการณ์ปัญหาที่เสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของชุมชนการพัฒนาและเชื่อมโยงฐานข้อมูลเพื่อการใช้ประโยชน์ในการพัฒนาตำบลพัฒนาโครงการร่วมกับภาคีและประสานแหล่งทุนเพื่อดำเนินโครงการที่สนองต่อสถานการณ์ปัญหาความต้องการของตำบลปฏิบัติหน้าที่อื่นๆที่เกี่ยวข้องตามที่ได้รับมอบหมายจาก อปท. และเครือข่าย แสดงดังภาพที่ 4.5

ภาพที่ 4.5 ระบบบริหารหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบล

บทบาทหน้าที่ของมหาวิทยาลัยที่ทำงานเชื่อมโยงกับหน่วยจัดการความรู้ละวิจัยชุมชน ระดับตำบลผ่านระบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดการความรู้แหล่งเรียนรู้ชุมชน สร้างองค์ความรู้ในชุมชนและพัฒนาระบบฐานข้อมูลสู่การใช้ประโยชน์ก่อให้เกิดรูปธรรมผลงานเด่น ได้แก่ เกิดระบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการจัดการความรู้แหล่งเรียนรู้ชุมชน เช่น เว็บไซต์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ (KM) เว็บไซต์การถอดบทเรียนองค์ความรู้ข้าวอินทรีย์เกิดระบบพัฒนาฐานข้อมูลสู่การใช้ประโยชน์ เช่น ฐานข้อมูลสุขภาพชุมชน ระบบฐานข้อมูล TCNEP ระบบฐานข้อมูลข้าวอินทรีย์ และ RMU KM WEB และเกิดระบบสร้างองค์ความรู้ในชุมชน เช่นการวิจัยพัฒนาแผนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ การวิจัยพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการผลิตสื่อการเรียนรู้ข้าวอินทรีย์ลดต้นทุน การพัฒนาพันธุ์ข้าวอินทรีย์ลดต้นทุน บ้านคลองกล้วย ตำบลคอรุม การพัฒนาภาษาเพื่อการสื่อสารภูมิปัญญาเพชรคอรุมเพื่อการเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสังคมอาเซียน เกิดการวิจัยและพัฒนาระบบบริหารหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลและรูปแบบการส่งเสริมเครือข่ายข้าวอินทรีย์ตำบลคอรุม แสดงดังภาพที่ 4.6

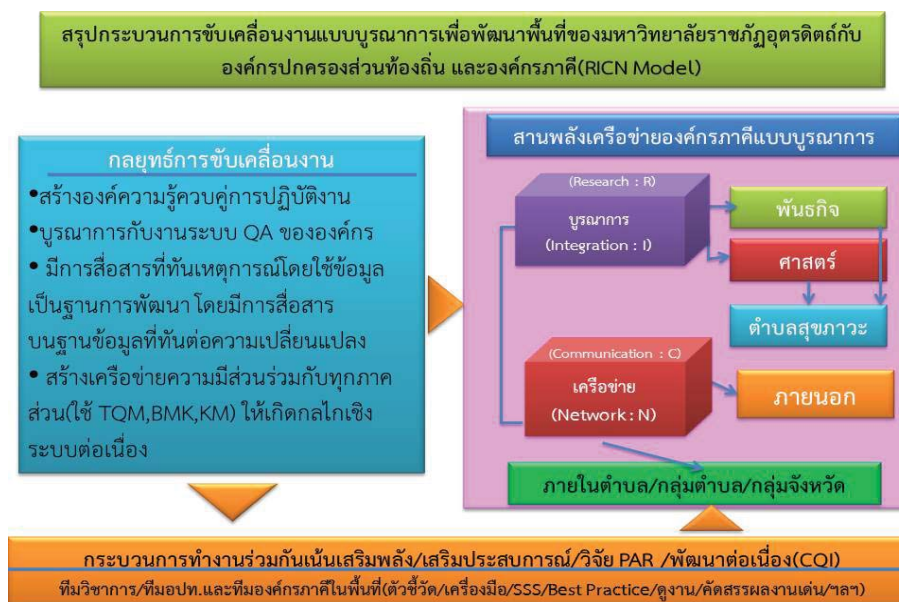

ภาพที่ 4.6 รูปธรรมผลงานเด่นระบบบริหารหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนตำบลคอรุม

2.1.3 ระบบและกลไกบริหารแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์และภาคี

การพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ในฐานะภาควิชาการมีบทบาทและหน้าที่หลักในกลไกการจัดการความรู้เพื่อ

แก้ปัญหา โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ทุกภาคส่วนโดยการบูรณาการพันธกิจของมหาวิทยาลัย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และบูรณาการศาสตร์เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน การขับเคลื่อนงานแบบบูรณาการเพื่อพัฒนาพื้นที่ แสดงได้ดังภาพที่ 4.7

ภาพที่ 4.7 สรุปกระบวนการขับเคลื่อนงานแบบบูรณาการเพื่อพัฒนาระบบธุรกิจเกษตร ข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

จากภาพจะเห็นว่าการทำงานแบบบูรณาการจะเป็นทั้งบูรณาการพันธกิจและบูรณาการศาสตร์ โดยลดกำแพงของคณะในมหาวิทยาลัย นอกมหาวิทยาลัยพยายามลดกำแพงองค์กรการทำงานจะเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายทั้งเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่ให้เชื่อมกันให้ได้มากที่สุดโดยมหาวิทยาลัยและองค์กรหรือหน่วยงานในพื้นที่ระดับตำบลจะเป็นศูนย์กลางที่ช่วยต่อการเชื่อมโยงกันและกันใช้ระบบการสื่อสารและฐานข้อมูลที่ดี มีการวิจัยและจัดการความรู้เป็นเครื่องมือในการสร้างองค์ความรู้ควบคู่กับการทำงานเพื่อให้สามารถเสริมพลังและสานพลังกันและกันในเครือข่ายองค์กรภาคีให้ปฏิบัติงานแบบบูรณาการพันธกิจตามบทบาทขององค์กรที่รับผิดชอบให้มีประสิทธิภาพ ประกันคุณภาพตามตัวชี้วัดการทำงานขององค์กร ขณะเดียวกันก็เชื่อมโยงสู่เป้าหมายวิสัยทัศน์ร่วมของพื้นที่โดยมีการผนึกกำลัง สานพลังกันอย่างต่อเนื่อง เช่นโครงการย่อยชุดเพิ่มขีดความสามารถเกษตรกรข้าวอินทรีย์ ซึ่งมีการบูรณาการศาสตร์ ด้านเทคโนโลยีเครื่องจักรกลเพื่อการลดต้นทุนของเกษตรกรจากนักวิจัยคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม การแปรรูปโจ๊กข้าวอินทรีย์จากนักวิจัยหลักสูตรการอาหารคณะเกษตรศาสตร์การเพิ่มมูลค่าข้าวอินทรีย์ด้วยบรรจุภัณฑ์นักวิจัยสาขาวิชาศิลปศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรและคุณภาพข้าวให้ได้มาตรฐานอินทรีย์ของนักวิจัยคณะเกษตรศาสตร์

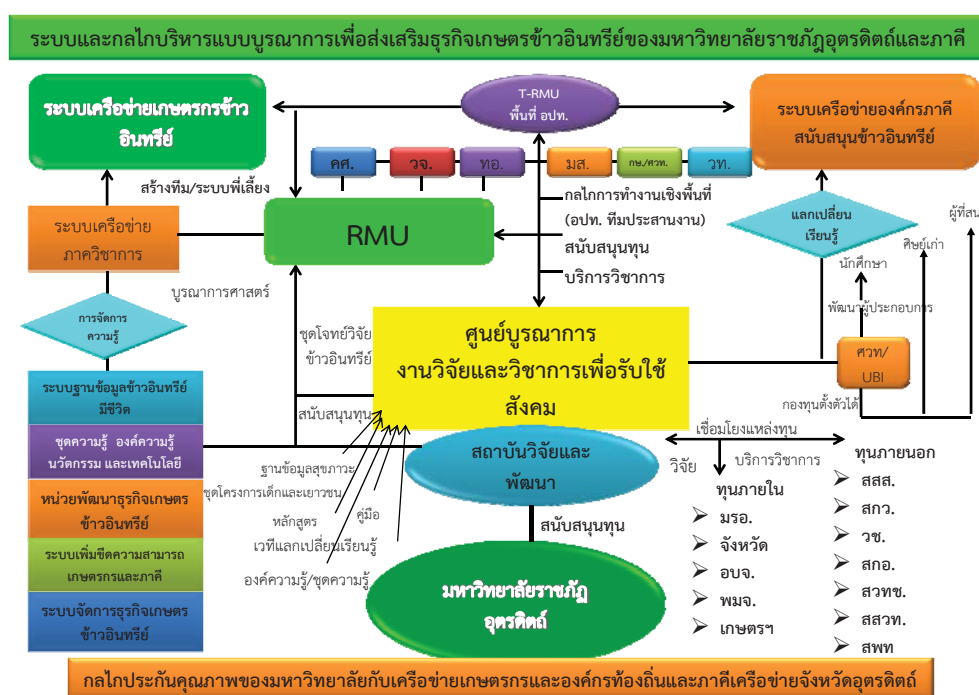
มหาวิทยาลัยเชื่อมงานพื้นที่กับพันธกิจปกติโดยมีทีมอาจารย์ที่รับผิดชอบประสานการพัฒนาตำบลกับทีมหน่วยจัดการงานวิจัยของคณะซึ่งมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กำหนดเป็นโครงสร้างหลักที่ทุกคณะต้องมีเพื่อเป็นทีมสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมโยงจากพื้นที่สู่การปฏิบัติพันธกิจแบบบูรณาการทั้งการวิจัย การสอน บริการวิชาการ และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ภาพสรุปความเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้และการทำงานสู่เป้าหมายวิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัดอุดรดิตถ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรภาคีแสดงได้ดังภาพ 4.8

ภาพที่ 4.8 แสดงระบบบริหารจัดการคุณภาพงานวิจัยแบบบูรณาการ

ผลการศึกษาระบบการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย พบว่า มหาวิทยาลัยได้มีการพัฒนานวัตกรรมการบริหารจัดการงานวิจัยแบบบูรณาการเพื่อพัฒนาพื้นที่โดยความร่วมมือขององค์กรภาคีอย่างเป็นระบบ ด้วยการเชื่อมโยงการจัดการงานวิจัยของทุกคณะกับงานพัฒนาระบบธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ โดยหน่วยจัดการงานวิจัยของแต่ละคณะจะเชื่อมข้อมูลสถานการณ์ปัญหาข้าวอินทรีย์จากพื้นที่เพื่อการวิจัยและปฏิบัติพันธกิจขององค์กรแบบบูรณาการอย่างมีส่วนร่วมกับเครือข่ายองค์กรภาคีผลการบริหารจัดการแบบบูรณาการช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงกลุ่มเกษตรกรองค์กรท้องถิ่นและภาครัฐระดับจังหวัดซึ่งเป็นองค์ประกอบของการส่งเสริมระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์แบบมีส่วนร่วมโครงการวิจัยย่อยที่เกิดจากการเชื่อมโยงของ RMU

นักวิจัยและเครือข่ายแหล่งทุนสนับสนุน ได้แก่ โครงการวิเคราะห์คุณภาพข้าวก่อนและหลังแปรรูป โดยการประสานแหล่งทุน สกอ. การเลี้ยงไส้เดือนอินทรีย์เพื่อผลิตปุ๋ยหมัก การศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคข้าวอินทรีย์ โดยเชื่อมโยงแหล่งทุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ และโครงการหมู่บ้านข้าวอินทรีย์ โดยการสนับสนุนจากกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแสดงได้ดังภาพ 4.9

ภาพที่ 4.9 ระบบและกลไกการบริหารแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์และภาคี

จากภาพเห็นได้ว่าสถาบันวิจัยและพัฒนาทำหน้าที่สนับสนุนการวิจัยของมหาวิทยาลัยเป็นหน่วยประสานเชื่อมโยงโจทย์ปัญหาจากชุมชนท้องถิ่นและเชื่อมโยงแหล่งทุนต่าง ๆ มีการสนับสนุนทุนวิจัยภายในมหาวิทยาลัยอย่างต่อเนื่อง หลังจากการดำเนินโครงการศึกษาและพัฒนา ระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์และภาคีในปีที่ 3 พบว่า มหาวิทยาลัยควรจัดตั้ง“ศูนย์บูรณาการงานวิจัยและวิชาการเพื่อรับใช้สังคม”เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลปัญหาความต้องการของชุมชนในพื้นที่ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับการเกษตรข้าวอินทรีย์ ปัญหาด้านการตั้งครุภัณฑ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น รวมทั้งเชื่อมโยงแหล่งทุนจากหน่วยงานสนับสนุนต่างๆ มีการจัดทำฐานข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเชื่อมโยงหลักสูตรคู่มือ องค์ความรู้ นวัตกรรม ภูมิปัญญา และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนโดยเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับหน่วยจัดการงานวิจัยระดับคณะ เชื่อมโยงชุดโจทย์สถานการณ์ปัญหาชุมชนจากหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลผ่านกลไกเชิงพื้นที่ประสานงานร่วมกับชุมชน

ท้องถิ่น มีการบูรณาการเรียนการสอนร่วมกับชุมชนเน้นการบูรณาการศาสตร์ที่สอดคล้องกับปัญหาของเกษตรกรชาวนิธรีย์และโจทย์วิจัยเรื่องอื่นๆ โดยมหาวิทยาลัยมีระบบเครือข่ายภาควิชาการสนับสนุนในเชิงวิชาการ และมีเครือข่ายภาคีสนับสนุนมีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันเพื่อสนับสนุนการพัฒนาชาวนิธรีย์ของจังหวัดอุดรดิตถ์ ซึ่งมหาวิทยาลัยมีระบบฐานข้อมูลชาวนิธรีย์ มีระบบการเรียนรู้และพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม องค์ความรู้ พัฒนาตลาดเพื่อสังคม ระบบเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรด้วยระบบคุณภาพเกษตรกรการเพิ่มมูลค่าในห่วงโซ่มูลค่าซึ่งเป็นกลไกขับเคลื่อนและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรชาวนิธรีย์ของจังหวัดอุดรดิตถ์ โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ได้มีการเชื่อมโยงการประกันคุณภาพของมหาวิทยาลัยและยังสามารถจัดการกับปัญหาเกี่ยวกับการเกษตรชาวนิธรีย์ในชุมชนได้ และตรงต่อความต้องการของเกษตรกรชาวนิธรีย์ในพื้นที่อย่างแท้จริง และสามารถนำไปต่อยอดการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 ระบบการจัดการธุรกิจเกษตรชาวนิธรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

จากการศึกษาระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ โดยความร่วมมือของเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายคณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดหลัก จากการกำหนดพื้นที่ตำบลไข่แดง คือตำบลวังดิน วังกะพี้ และตำบลคอรุม ที่มีบริบทของการจัดการธุรกิจข้าวอินทรีย์ที่แตกต่างกัน นำผลของการจัดทำแผนธุรกิจมาสังเคราะห์เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาระบบการจัดการเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ รวมทั้งได้ริเริ่มหน่วยพัฒนาธุรกิจข้าวอินทรีย์เพื่อสังคม (Social Responsibility Unit: SBU) โดยมุ่งหวังให้เป็นกลไกสำคัญการขับเคลื่อนธุรกิจเพื่อสังคมในรูปแบบตลาดที่หลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคภายใต้หลักการค้าที่เป็นธรรม (Fair Trade) หรือ “การตลาดเพื่อสังคม” รูปแบบที่ได้จากการสังเคราะห์คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์เป็นผู้ประสานงานผ่านระบบและกลไกของเครือข่าย เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ผลิตและผู้บริโภคในการขยายตลาดข้าวอินทรีย์และสินค้าเพื่อสุขภาพจังหวัดอุดรดิตถ์ให้กลุ่มผู้ผลิตและผู้บริโภค ตามแนวคิดความชอบธรรม (Legitimacy Theory) และความรับผิดชอบต่อสาธารณะ (Public Responsibility) ถือเป็นความชอบธรรมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินงานตามแผนธุรกิจเพื่อการผลิตข้าวอินทรีย์ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ รูปแบบการตลาดเพื่อสังคมโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการขยายช่องทางการตลาดข้าวอินทรีย์และสินค้าเพื่อสุขภาพผ่านรูปแบบการสื่อสารทางการตลาด เน้นสินค้าปลอดภัยและการค้าขายที่เป็นธรรม ตอบสนองสิทธิมนุษยชนและสวัสดิการของสังคมทั้งภายในมหาวิทยาลัยและสังคมภายนอก

โดยมีการจัดกิจกรรมร่วมเพื่อใช้เป็นพื้นที่ส่งเสริมกิจกรรมเด็กและเยาวชนในการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ส่งเสริมอาชีพทำให้เกิดรายได้กับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเพื่อตอบสนองความคาดหวังต่อสังคมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งผลการสังเคราะห์แผนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์แสดงดังภาพที่ 4.10

ภาพที่ 4.10 ระบบการจัดการแผนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์สู่ตลาดเพื่อสังคม

กระบวนการดำเนินการจัดการธุรกิจแผนเกษตรข้าวอินทรีย์ มีการเชื่อมโยงกลไกการดำเนินงานระบบบริหารแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์และภาคี โดยใช้รูปแบบ R-I-C-N Model กล่าวคือ

1) กระบวนการวิจัย (Research: R) การวิจัยซึ่งหมายถึงการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือในการสร้างองค์ความรู้ และพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) ควบคู่กับการทำงานเพื่อลดช่องว่างของระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ และหารูปแบบที่เหมาะสมในการวางแผนเชิงกลยุทธ์

2) การบูรณาการแบบมีส่วนร่วม (Integrated: I) มีการบูรณาการพันธกิจและบูรณาการศาสตร์ โดยภายในมหาวิทยาลัยจะลดข้อจำกัดการทำงานระหว่างคณะและหน่วยงาน การ

ทำงานจะเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายทั้งเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาในพื้นที่ระดับตำบล เป็นศูนย์กลางที่ช่วยเป็นจุดเชื่อมต่อ (Hub) เชื่อมโยงข้อมูลการทำงานระหว่างกัน

3) การสื่อสารและการเรียนรู้ (Communication: C) เป็นกระบวนการที่มีการกิจกรรมในการค้นหาประเด็นโจทย์สำคัญ เรียนรู้ความก้าวหน้าของผลการดำเนินงาน เรียนรู้รูปแบบความสำเร็จพื้นที่ต้นแบบ เพื่อการสร้างประสบการณ์การทำงานให้กับทีมงาน เป็นการพัฒนาเพื่อการขยายผลจากการเรียนรู้

4) ระบบเครือข่าย (Network: N) มีความเชื่อมโยงการทำงานทั้งในเครือข่าย แนวตั้งตามสายการบังคับบัญชาขององค์กร และเชื่อมโยงตามแนวระนาบของความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ ดังนั้นการพัฒนาระบบเครือข่ายในพื้นที่และในระดับจังหวัด จึงทำให้การดำเนินงานตามแผนธุรกิจข้าวอินทรีย์มีรูปธรรมความสำเร็จได้ชัดเจนขึ้น

จากการที่มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์มีการพัฒนาระบบบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่นเชื่อมกับงานประกันคุณภาพขององค์กรและมีผลงานปรากฏเป็นรูปธรรม ทำให้มีบทเรียนความสำเร็จที่เป็นฐานการพัฒนาที่สามารถใช้เป็นต้นแบบเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเครือข่ายทำให้มีการต่อยอดและขยายผลซึ่งกันและกันส่งผลให้เกิดการยกระดับคุณภาพงานวิจัยและพันธกิจที่รับผิดชอบอย่างต่อเนื่องเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งต่อจากคนรุ่นเก่าสู่รุ่นใหม่ได้อย่างกลมกลืน ขณะเดียวกันก็เชื่อมโยงสู่เป้าหมายวิสัยทัศน์ร่วมของพื้นที่โดยมีการผนึกกำลัง สานพลังกันอย่างต่อเนื่อง (ฉัตรนภา พรหมมา. 2556) โดยในกรณีของการดำเนินงานในระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์มีการเชื่อมโยงกลไกการดำเนินงานระบบบริหารแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ ดังนี้

1) บริบทพื้นที่-ศูนย์เรียนรู้ แนวคิดคือใช้การวิจัย (Research: R) และการพัฒนาเพื่อยกระดับการเรียนรู้ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ (Communicate: C) จากการศึกษาดูงานและเรียนรู้จากต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ การประยุกต์และพัฒนาให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ของแต่ละตำบล ที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่านหน่วยจัดการงานวิจัยของคณะ เช่น การศึกษากระบวนการผลิตข้าวนาโยนและปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตเพื่อผลผลิตที่มากขึ้นการใช้องค์ความรู้ นวัตกรรมและเทคโนโลยีให้เหมาะสมกับพื้นที่ ซึ่งเกิดการเรียนรู้และปัญหาที่เกิดขึ้น มีแนวคิดที่เกิดจากความต้องการของกลุ่มที่ต้องการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการผลิต โดยใช้กลไกของหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชน นำเสนอความต้องการและปัญหากระบวนการประชุม เสนอเป็นนโยบายในการขอสนับสนุนหรือพัฒนาเป็นแผนพัฒนาตำบล แผนพัฒนาจังหวัด และใช้องค์ความรู้ที่เกิดจากการวิจัยของภาควิชาการสนับสนุน เช่น เทคโนโลยีเครื่องบดดิน เครื่องโรยดินและเครื่องหยอดเมล็ดข้าว เป็นต้น

2) ศูนย์เรียนรู้-ผู้นำ แนวคิดคือ “การบูรณาการพันธกิจเครือข่ายสู่การยกระดับเกษตรกร” เป้าหมายการพัฒนาคือการพัฒนา “คน” ดังนั้นการพัฒนากระบวนการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จึงให้ความสำคัญกับศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นต้นแบบของการถ่ายทอดวิธีคิด วิธีปฏิบัติ ทักษะของเกษตรกรในการดำเนินธุรกิจข้าวอินทรีย์โดยผู้นำมีการใช้เครือข่าย (Network: N) เพื่อเชื่อมโยงการทำงานทั้งในระดับพื้นที่และในระดับจังหวัด จากผลการศึกษาจึงเห็นความโดดเด่นของศูนย์การเรียนรู้ตำบลวังกะพี้ ตำบลวังดิน และตำบลคอรุม ที่เป็นที่ยอมรับในระดับจังหวัดกับการได้รับการยอมรับของผู้นำในพื้นที่ควบคู่กัน

3) ผู้นำ-บริบทพื้นที่ แนวคิดคือ “การจัดการคุณภาพผลผลิตเพื่อผู้บริโภค” โดยบูรณาการพันธกิจแบบมีส่วนร่วม (Integrated: I) กับภาคที่เกี่ยวข้องตลอดห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) เพราะระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์เป็นการทำงานเชิงระบบ ต้องคำนึงถึงคุณภาพผลผลิตตั้งแต่ต้นน้ำไปถึงปลายน้ำ ตอบสนองผู้บริโภค ดังนั้นผู้นำของระบบธุรกิจในพื้นที่จึงต้องประเมินศักยภาพระบบการผลิตกับบริบทพื้นที่ และกำหนดมาตรฐานการผลิตให้สอดคล้องกับคู่ค้า โดยไม่ทำลายระบบนิเวศ (Ecology) ของการผลิตข้าวอินทรีย์

การศึกษาตามโครงการฯ นี้จัดเป็นงานวิจัยเชิงพื้นที่ซึ่งถือว่ามีเสน่ห์เป็นอย่างยิ่งในเรื่องผู้ร่วมวิจัยส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่จะสามารถสัมผัสถึงผลของการเปลี่ยนแปลงและประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม ชุมชนเป้าหมายในระหว่างการดำเนินการวิจัยของ 3 ตำบลนั้นสร้างความภาคภูมิใจให้กับคณะผู้วิจัยได้จากความสำเร็จที่เห็นเป็นรูปธรรมในการเปลี่ยนแปลงของกลุ่ม ชุมชน การดำเนินงานและในตัวผลิตภัณฑ์ บรรลุภัณฑ์และตราสัญลักษณ์ของแต่ละกลุ่ม ตลอดจนเกิดเครือข่ายที่เข้มแข็งและการเชื่อมโยงกับภาคีต่าง ๆ ที่ต่อเนื่องสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ขยายผลนั้น งานที่เกิดกับแต่ละตำบลมีความยากง่ายต่างกัน กรณีของ โครงการศึกษาพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตร

การจัดการแผนธุรกิจ ตำบลวังดินมีการพัฒนา/ต่อยอดด้วยการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์จากผลพลอยได้ การพัฒนาช่องทางการตลาดแบบออนไลน์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากข้าวอินทรีย์กิ่งสำเร็จรูป การศึกษาความเหมาะสมในการสร้างเครื่องบีบอัดน้ำมันรำข้าวเพื่อเกษตรกร กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนวังดิน อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

การจัดการแผนธุรกิจ ตำบลวังกะพี้ มีการพัฒนาต่อยอด การพัฒนาคุณภาพการผลิตเพื่อการรับรองคุณภาพมาตรฐาน การพัฒนาตลาดต่างประเทศ และองค์การบริหารส่วนตำบลนำข้อมูลไปใช้ประกอบการจัดทำแผนพัฒนาตำบล

การจัดการแผนธุรกิจ ตำบลคอรุมมีการพัฒนาต่อยอด ด้านการพัฒนาระบบคุณภาพการผลิต ได้แก่ การออกแบบและพัฒนาเครื่องบดดินสำหรับต้นกล้าข้าวนาโยนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การออกแบบและพัฒนาเครื่องหยอดเมล็ดข้าวสำหรับการเพาะกล้านาโยนด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาระบบจัดการคุณภาพการผลิตเพื่อเข้าสู่ระบบมาตรฐานข้าว

อินทรีจังหวัดอุดรดิตถ์ การพัฒนาสื่อการเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นข้าวอินทรี การพัฒนาหลักสูตรข้าวอินทรีจังหวัดอุดรดิตถ์

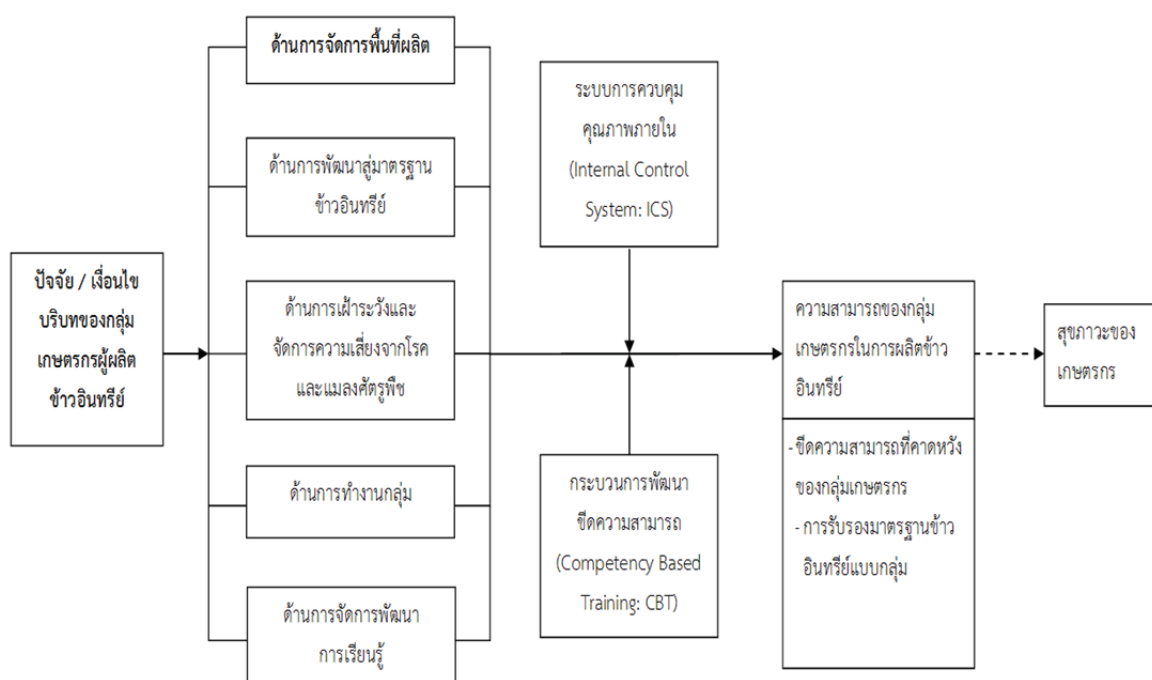
ประเด็นการต่อยอดที่เกิดจากโครงการทั้ง 3 ตำบล เช่น การศึกษาสถานการณ์ปัญหา และศักยภาพของกลุ่มผลิตข้าวอินทรีในจังหวัดอุดรดิตถ์เพื่อจัดทำฐานข้อมูลและสร้างเครือข่าย พฤติกรรมการบริโภคข้าวอินทรี รูปแบบการสื่อสารการตลาดเพื่อกำหนดตำแหน่งครองใจผู้บริโภค ข้าวอินทรีในจังหวัดอุดรดิตถ์ การจัดการแผนธุรกิจข้าวอินทรีบ้านม่วงตาล การประยุกต์ใช้ภูมิสารสนเทศออนไลน์เพื่อบริหารจัดการพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีระดับแปลงของชุมชนท้องถิ่น การวิเคราะห์คุณค่าข้าวอินทรีเครือข่ายจังหวัดอุดรดิตถ์เชิงพาณิชย์ทางด้านกายภาพ และชีวภาพก่อน และหลังการแปรรูป การเพิ่มขีดความสามารถกลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวอินทรี การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ (GIS) เพื่อศึกษาเส้นทางการค้าข้าวอินทรี การพัฒนาบรรจุภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีจังหวัดอุดรดิตถ์ การพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการจัดการธุรกิจ เกษตรข้าวอินทรีของชุมชนท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์ ระบบสารสนเทศการพัฒนาธุรกิจการเกษตรข้าวอินทรีจังหวัดอุดรดิตถ์

นอกจากนี้ยังมีการขยายผลและต่อยอดสู่หน่วยงานภาคีอื่น ๆ เช่น การทำแผนพัฒนา ตำบล การทำแผนพัฒนาด้านการเกษตรของอำเภอ การสร้างความเข้มแข็งกับกลุ่มและเครือข่าย คณะทำงานวิจัยและผู้ร่วมวิจัยในพื้นที่ได้รับเชิญเป็นพี่เลี้ยงหรือวิทยากรขยายผลต่อในพื้นที่ทั้งจากการศึกษาดูงาน และการเชื่อมโยงเครือข่ายกันในพื้นที่และต่างพื้นที่

จากการสังเคราะห์แผนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีจังหวัดอุดรดิตถ์ของเครือข่ายเกษตรกร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคี พบว่าการขับเคลื่อนแผนธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ มี องค์ประกอบดังนี้ 1) ระบบคุณภาพเกษตรกร (Internal Control System: ICS) 2) ระบบเพิ่ม มูลค่าในห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) และ 3) ระบบการตลาดเพื่อสังคม (Social Responsibility Business Unit: SBU) ให้กับกระบวนการการผลิตข้าวอินทรีแบบครบวงจร ซึ่งแสดงแผนภาพ ระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีจังหวัดอุดรดิตถ์แสดงดังภาพที่ 4.11

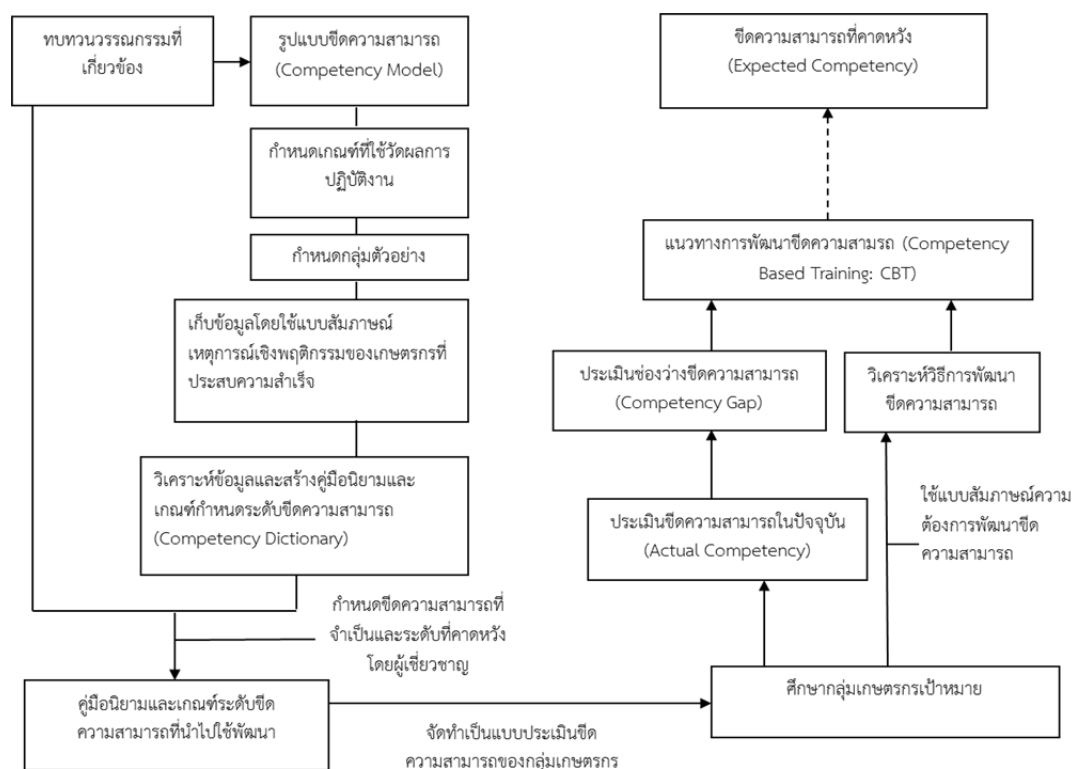
เกษตรกรในการผลิตข้าวอินทรีย์ เพื่อนำมาสังเคราะห์ถึงรูปแบบการพัฒนาทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และต่างประเทศ

ผลการพัฒนาระบบการเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรและภาคีในการผลิตข้าวอินทรีย์ แสดงดังภาพ 4.12

ภาพที่ 4.12 ระบบเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรและภาคี

การประเมินระดับขีดความสามารถในปัจจุบันของเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายเทียบกับขีดความสามารถที่คาดหวัง เพื่อหาช่องว่างขีดความสามารถ (Competency Gap) และนำไปพัฒนาโดยใช้แนวทางการพัฒนาเชิงขีดความสามารถ (Competency-based Training: CBT) ด้วยระบบควบคุมคุณภาพภายใน (ICS) โดยการรับรองมาตรฐานแหล่งผลิตแบบกลุ่ม การส่งเสริมให้มีการจัดทำระบบควบคุมคุณภาพภายใน ซึ่งเป็นกลไกในการควบคุมดูแลให้สมาชิกภายในกลุ่มได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ เงื่อนไขและข้อกำหนดในการขอรับรองมาตรฐานแหล่งผลิตแบบกลุ่ม โดยสมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ เงื่อนไขและข้อกำหนดภายใต้แนวคิดของการพัฒนาศักยภาพคนโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ แสดงดังภาพที่ 4.13

ภาพที่ 4.13 ขั้นตอนและกระบวนการพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรและภาคี เพื่อการพัฒนาระบบการผลิตข้าวอินทรีย์สู่มาตรฐานสากล

การพัฒนาขีดความสามารถและระบบควบคุมคุณภาพภายในที่สร้างขึ้น ทั้งจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การเรียนรู้จากพื้นที่ต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ และจากความต้องการของกลุ่มเกษตรกร ทำให้ได้แนวทางการพัฒนาขีดความสามารถของกลุ่มเกษตรกรด้วยระบบควบคุมคุณภาพภายใน และสังเคราะห์ออกมาเป็นคู่มือการพัฒนาขีดความสามารถของกลุ่มเกษตรกรในการผลิตข้าวอินทรีย์และภาคี ประกอบด้วย คู่มือนิยามและเกณฑ์กำหนดระดับขีดความสามารถที่คาดหวัง คู่มือแนวทางการพัฒนาขีดความสามารถ คู่มือระบบควบคุมคุณภาพภายใน คู่มือฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการผู้ตรวจสอบภายใน (Internal Inspector) คู่มือการศึกษาดูงานเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการเพิ่มขีดความสามารถของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ รวมทั้งมีรูปแบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรและภาคี เป็นต้น

นอกจากนั้นในการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรที่มีข้อจำกัดบางประการ ในประเด็นปลีกย่อยของการเข้าสู่มาตรฐานสากลหรือมาตรฐานระดับประเทศ ทางโครงการวิจัยข้าวอินทรีย์ได้มีการพัฒนาตัวชี้วัดเชิงคุณภาพของกระบวนการผลิตข้าวอินทรีย์ภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เกษตร ที่มีคุณภาพผลผลิตใกล้เคียงกับมาตรฐานสากล มีกระบวนการรับรองที่เป็นกลุ่มหรือเครือข่ายในลักษณะของข้าวคุณธรรม และให้ความสำคัญกับความสมดุลของระบบนิเวศการเกษตรเป็นหลักถือว่าเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของเกษตรกรและผู้บริโภค

คณะผู้วิจัยจัดทำโครงการวิจัยพัฒนาเครื่องบดดินสำหรับเพาะต้นกล้านาโยนด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาเครื่องหยอดเมล็ดข้าวสำหรับการเพาะต้นกล้านาโยนด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาเครื่องโรยดินสู่การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะผ่านกระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีด้วยรูปแบบการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อเป็นเทคโนโลยีเพื่อการลดต้นทุนการผลิตข้าวนาโยนโดยลดต้นทุน โดยเครื่องเครื่องบดดินสำหรับเพาะต้นกล้านาโยนเปรียบเทียบกับเครื่องเดิมมาพัฒนาใหม่ให้มีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิม แต่ต้นทุนต่ำกว่าเครื่องเดิม โดยมีระบบป้องกันที่ดีขึ้นได้คิดการออกแบบโครงสร้างใหม่ สะดวกใช้ง่าย และวิธีการประหยัดไฟฟ้าที่ดียิ่งขึ้น จากผลการวิเคราะห์ที่ได้จากการทำการทดสอบหาค่าพลังงานและประสิทธิภาพที่ได้เครื่องเดิมได้กำลังไฟฟ้า 787.81kW ชั่วโมงต่อวันต่างจากเครื่องใหม่ที่ได้ 915.69 kW ชั่วโมงต่อวันซึ่งทำให้ประหยัดค่าไฟฟ้าได้ต่อปี 3,699.39 บาทต่อปี รวมทั้งจากการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปประสิทธิภาพของเครื่องบดย่อยดินสำหรับเพาะต้นกล้าข้าวนาโยนมีความพึงพอใจของกลุ่มเกษตรกรเพาะกล้าข้าวนาโยนในภาพรวมในระดับดีมาก เครื่องหยอดเมล็ดข้าวสำหรับการเพาะต้นกล้านาโยนด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม ผลการดำเนินงานสามารถแก้ไขปัญหาการหยอดเมล็ดข้าวสำหรับการเพาะกล้านาโยนได้ดีมากและเป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยมีประสิทธิภาพในการลดจำนวนคนในการดำเนินการจาก 3 คนเหลือ 1 คน ทำให้ลดต้นทุนแรงงานจากเดิมไปร้อยละ 66.67 ลดเวลาในการดำเนินงานร้อยละ 90 และลดการใช้เมล็ดพันธุ์ร้อยละ 50 และเครื่องโรยดินสู่การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะผ่านกระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีด้วยรูปแบบการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมจากการทดสอบประสิทธิภาพของเครื่องโรยดินสามารถที่โรยดินลงไปในหลุมได้เกือบทุกหลุมเมื่อคิดร้อยละของหลุมที่มีดินโรยอยู่เทียบกับจำนวนหลุมทั้งหมด 434 หลุม พบว่า มีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 98 - 99 ซึ่งสามารถลดเวลาและแรงงานสำหรับกลุ่มเกษตรกรทำนาที่ปลูกแบบข้าวนาโยนและสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดสู่การผลิตในเชิงพาณิชย์

2. ระบบเพิ่มมูลค่าในห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) เป็นการให้ความสำคัญกับการใช้ “คน” เป็นตัวตั้งในการทำงาน โดยมีกลไกและระบบของการทำงานในลักษณะของเชิงพื้นที่ (Area-based) ร่วมกับการพัฒนาสินค้า (Commodity-based) เพราะการทำงานเรื่องข้าวอินทรีย์นั้นมีหน่วยงาน องค์กร ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนทำงานตามมิติของภารกิจ (Function-based) เป็นปกติอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการพัฒนาคน ทรัพยากร กระบวนการผลิต แหล่งทุน ตลาด หรือผู้บริโภค ฯลฯ

ดังนั้นระบบการเพิ่มมูลค่าในห่วงโซ่คุณค่าจึงเป็นการสร้างการรับรู้และการจัดการให้กลไกนั้นมาทำงานร่วมกันด้วยเป้าหมายเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็น สมาคมเกษตรกรจังหวัดสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานพาณิชย์จังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ โดยผลจากการวิจัยคือการให้บทบาทในเรื่องข้าวอินทรีย์กับภาคีเชื่อมต่อกันอย่างเป็นระบบและจัดให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนที่เกี่ยวข้องในเรื่องข้าวอินทรีย์ต้องรู้ความรู้อันการเพิ่มมูลค่าผลผลิต เช่น การผลิตโจ๊กข้าวกล้องอินทรีย์ที่ใช้ปลายข้าวกล้องอินทรีย์ โดยพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น เด็ก ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยโรคเบาหวาน ฯลฯ โดยเลือกเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับศักยภาพการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โรงสีชุมชนวังดิน โดยกลุ่มเป้าหมายสามารถเรียนรู้และนำไปผลิตได้ด้วยศักยภาพของกลุ่มเอง นอกจากนั้นยังมีการเพิ่มมูลค่าของเหลือทิ้งคือ “ฟางข้าว” โดยนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์โดยใช้กระดาสฟางข้าวอินทรีย์มาออกแบบเพื่อสร้างสรรค์

ผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม สร้างเนื้อหาและเรื่องราวข้าวอินทรีย์ชุมชน โดยออกแบบให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและบริบทพื้นที่ตัวอย่างเช่น TRMU ตำบลหาดกรวด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่มีระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ตามมาตรฐานสากลเพื่อส่งต่างประเทศ โดยร่วมมือกับมหาวิทยาลัยแม่โจ้ และนำร่องการพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรและภาคีในการยกระดับธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ให้สอดคล้องกับกลไกการตลาด มีการลงนามความร่วมมือกับภาควิชาการ สร้างระบบการพัฒนาศักยภาพทีมงาน จัดทำข้อเสนอโครงการพัฒนาพื้นที่จากแหล่งทุนภายนอกเพื่อเป็นการเสริมแรงการพัฒนาของชุมชน เช่น จากกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และมูลนิธิ Earth Safe เป็นต้น

นอกจากนั้น TRMU ตำบลหาดกรวด ยังมีการส่งโจทย์และประเด็นสำคัญให้ภาควิชาการได้ใช้ศักยภาพและการวิจัยเข้ามาร่วมทำงาน อาทิเช่น ปัญหาเรื่องโรคเมล็ดด่างของข้าวหอมมะลิแดงอินทรีย์ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพข้าวและคุณภาพเมล็ดพันธุ์ และในที่สุดได้มีการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ระหว่างคณะเกษตรศาสตร์ กองส่งเสริมการเกษตร และชุมชนบ้านไผ่ใหญ่ ในประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น ปริมาณขยะอินทรีย์ภายในชุมชนที่เหลือจากการคัดแยกขยะแล้วมีปริมาณมากไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 แกนนำ TRMU จึงหาแนวทางการเพิ่มมูลค่านอกเหนือจากการทำปุ๋ย จึงได้ประสานงานกับภาควิชาการ จนได้มาซึ่งการเลี้ยงไส้เดือนดินเพื่อการกำจัดขยะอินทรีย์ และในปัจจุบันผลผลิตจากไส้เดือนดินไม่ว่าจะเป็น น้ำหมักมูลไส้เดือนและปุ๋ยหมักจากมูลไส้เดือนได้รับอนุญาตให้ใช้เป็นปัจจัยการผลิตในการปลูกข้าวอินทรีย์ส่งยังต่างประเทศตามมาตรฐานสากลได้ แสดงดังภาพที่ 4.14

ภาพที่ 4.14 การจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ต้นแบบของเทศบาลตำบลหาดกรวด
อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

จากภาพการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ต้นแบบเทศบาลตำบลหาดกรวด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ เริ่มจากภาคีทั้ง 3 ส่วนร่วมกันขับเคลื่อนการเกษตรข้าวอินทรีย์โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเทศบาลตำบลหาดกรวดส่งเสริมการเกษตรและสิ่งแวดล้อม กองสาธารณสุขและภาควิชาการ ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ซึ่งเป็นสถาบันบริการตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ (IQS) ในส่วนของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์มีคณะเกษตรศาสตร์และหน่วยจัดการงานวิจัยระดับคณะร่วมดำเนินการกระบวนการในพื้นที่ตำบลหาดกรวด

ในขณะเดียวกันกองส่งเสริมการเกษตร กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมทำงานผ่านหน่วยจัดการความรู้และวิจัยชุมชนระดับตำบลหาดกรวดดำเนินการร่วมกับเกษตรกรข้าวอินทรีย์ในเรื่องของการจัดการแปลงปลูกโรคแมลงต่าง ๆ ด้านพันธุ์ข้าว ด้านผลผลิต การตลาดและมาตรฐาน ICAPS มาตรฐานสากล USDA มาตรฐาน Organic Thailand และมาตรฐานของกลุ่มในท้องถิ่น ในส่วนของเกษตรกรที่เข้ามาทำงานร่วมกันในครั้งนี้ คือ เกษตรกรที่ทำเรื่องข้าว เพราะฉะนั้นมหาวิทยาลัยแม่โจ้มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์กองส่งเสริมการเกษตรกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม และเกษตรกรที่อยู่ในระดับเดียวกันทำงานร่วมกันเป็นคณะทำงาน จุดเด่นตรงนี้อยู่ที่เทศบาลตำบลหาดกรวดที่เป็นศูนย์กลางในการเชื่อมภาคส่วนต่างๆ ได้เข้ามาทำงานร่วมกันและเป็นศูนย์การถ่ายทอดเครือข่ายไปยังกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ตำบลคอรุม ตำบลน้ำพี้ คอรุม น้ำอ่าง วังแดง ป่าคาย ไร่อ้อย วังกะพื่นน้ำริดและผักขวง ซึ่งเน้นเรื่องของการผลิตข้าวอินทรีย์ที่มีความปลอดภัยและสุขภาพของผู้บริโภค และมีการตลาดที่เชื่อมทั้งภายในและต่างประเทศ

3. ระบบการตลาดเพื่อสังคม (Social Responsibility Business Unit: SBU)

เป็นผลลัพธ์ในระบบการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์มีการดำเนินงานหน่วยพัฒนาธุรกิจข้าวอินทรีย์และผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อสังคมมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์กับภาคีเครือข่ายที่มีการพัฒนาและต่อยอดจากแผนธุรกิจเพื่อการผลิตข้าวอินทรีย์ที่เป็นธรรม อันเกิดจากการสังเคราะห์แผนธุรกิจข้าวอินทรีย์จาก 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลวังดิน ตำบลวังกะพื่น อำเภอเมือง และตำบลคอรุม อำเภอพิชัย ของจังหวัดอุตรดิตถ์ รวมทั้งการถอดบทเรียนประเด็นสำคัญของตลาดเพื่อสังคมในจังหวัดอุตรดิตถ์ ได้แก่ ตลาดทำเหื่อ งานมหกรรมรวมพลังสร้างทำเหื่อเมืองน่านอยู่ ตลาดสินค้าสุขภาพของโรงพยาบาลอุตรดิตถ์และโรงพยาบาลอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ตลาด Goods Shop คณะเกษตรศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ และตลาดสินค้าปลอดภัย ศาลากลางจังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นต้นจากการศึกษารูปแบบการตลาดภายในจังหวัดอุตรดิตถ์ดังกล่าวมีผลตอบรับจากกลุ่มผู้ผลิตสินค้าเป็นอย่างดีและกลุ่มผู้ผลิตสินค้าส่วนใหญ่ประสบปัญหาพื้นที่การจำหน่ายสินค้าที่มีความยั่งยืน และเกิดความต้องการของตลาดในการจำหน่ายสินค้าของกลุ่มผู้ผลิตสินค้า

จากข้อมูลข้างต้นนำมาสังเคราะห์แลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวคิดร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ เกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ ผู้ผลิตสินค้าอินทรีย์ สภาเกษตรกรจังหวัดอุตรดิตถ์ หน่วยงานระดับจังหวัดกันอย่างต่อเนื่องจึงทำให้เกิดแนวคิดในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้สหกรณ์เพื่อการศึกษา (URU Organic Market) ภายใต้แนวคิดการตลาดเพื่อสังคมเกิดจาก

กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนมีการเชื่อมต่อกลไกการบูรณาการพันธกิจเพื่อสนับสนุนเป้าหมายร่วมกับจังหวัดในลักษณะการเชื่อมภาคีผ่านกลไกการตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

รูปแบบการจำหน่ายสินค้าของศูนย์การเรียนรู้สหกรณ์เพื่อการศึกษา มีรูปแบบการจำหน่ายสินค้าโดยคำนึงถึงมาตรฐานและคุณภาพของสินค้า มีเรื่องราวหรือที่มาของผลิตภัณฑ์ และต้องเป็นสินค้าที่เกิดจากกระบวนการวิจัยงานบริการวิชาการหรือเกิดจากการเรียนการสอนของอาจารย์หรือนักศึกษาที่ลงพื้นที่ร่วมวิจัยในชุมชนอย่างแท้จริง

ในส่วนของช่องทางการตลาดศูนย์การเรียนรู้สหกรณ์เพื่อการศึกษา มีช่องทางที่หลากหลาย อาทิ เช่น การจำหน่ายพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ การจำหน่ายในศูนย์การเรียนรู้สหกรณ์เพื่อการศึกษา การจัดกิจกรรมร่วมกับโครงการภายในมหาวิทยาลัยและภายนอกการตลาดออนไลน์จัดส่งสินค้า delivery และมีการประชาสัมพันธ์ การสื่อสารผ่านทาง Facebook URU Organic Market และ www.uttaraditrice.com โดยใช้หลักการค่าที่เป็นธรรมกับทุกภาคส่วนในสังคม

นอกจากนี้การตลาดเพื่อสังคม ดำเนินงานสอดคล้องกับปรัชญามหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์คือ “มหาวิทยาลัยเพื่อท้องถิ่น” เพื่อตอบสนองพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยใช้กลไกภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ เชื่อมโยงพันธกิจในลักษณะของการบูรณาการศาสตร์เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกับองค์กรต่างๆ ได้แก่ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีการทำงานร่วมกับคลินิกเทคโนโลยีของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ในเรื่องของการพัฒนาผลิตภัณฑ์การออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อให้กลุ่มมีความสามารถในการที่จะแข่งขันในแต่ละตลาดได้เป็นการเพิ่มศักยภาพ เป็นหลักการเพื่อที่จะเป็นช่องทางการตลาดอีกช่องทางหนึ่ง

ขณะเดียวกันมหาวิทยาลัยจัดกิจกรรมสนับสนุน ตัวอย่างเช่น ทุกวันศุกร์และเสาร์มีกิจกรรมตลาดถนนคนเดินภายในมหาวิทยาลัยเพื่อให้นักศึกษามีเวทีนำเสนอสินค้าและนำชิ้นงานของนักศึกษาของตนเองมานำเสนอ และเชิญชวนเข้าประชาชนภายนอกเข้ามาซื้อสินค้า ทำให้เป็นที่รู้จักแก่ประชาชนภายนอก รวมไปถึงการเปิดให้กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์หรือกลุ่มผู้ผลิตสินค้าเข้ามาร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหาด้านต่างๆ ของสินค้า โดยศูนย์การเรียนรู้สหกรณ์เพื่อการศึกษาเป็นผู้รับโจทย์ปัญหาต่างๆ และส่งโจทย์ปัญหาให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาต่อยอดสินค้าของกลุ่มเกษตรกรและผู้ผลิตสินค้าได้อย่างตรงประเด็นและตรงความต้องการอย่างแท้จริง พร้อมทั้งเป็นศูนย์กลางการจำหน่ายข้าวอินทรีย์และผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพในจังหวัดอุดรดิตถ์ให้เกษตรกรและผู้ผลิตสินค้ามีช่องทางการตลาดเพิ่มมากขึ้น

2.3 ระบบสนับสนุนการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์

2.3.1 ระบบการจัดการเครือข่ายสนับสนุนธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์จังหวัดอุดรดิตถ์ของเกษตรกรกับมหาวิทยาลัยและภาคี

ผลการพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายเกษตรกรและภาคีที่เป็นผลจากการสังเคราะห์การดำเนินงานของชุดโครงการ “ศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการธุรกิจเกษตร : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับเครือข่ายเกษตร องค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุดรดิตถ์และภาคี” เป้าหมายร่วมในการสร้างกลไกเชิงระบบในการจัดการเครือข่ายการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ขององค์กรภาคีจังหวัดอุดรดิตถ์ ช่วยให้เกิดระบบการจัดการเครือข่ายเกษตรกรและภาคีที่มีการ